

รายงานวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง
The Competency Developing of Monk's Teaching
Morality at School in Lampang Province

โดย

พระมหาเกรียงศักดิ์ อินทปญโญ, ดร.

พระมหาจิววัฒน์ กนตวณโณ, ดร.

ดร.ถวิล คำโสภา

นายสุรัตน์ คำโสภา

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๗

ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
(MCU RS 610757029)

รายงานวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

The Competency Developing of Monk's Teaching

Morality at School in Lampang Province

โดย

พระมหาเกรียงศักดิ์ อินทปญโญ, ดร.

พระมหาจীরวัฒน์ กนตวณโณ, ดร.

ดร.ถวิล คำโสภา

นายสุรัตน์ คำโสภา

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๗

ได้รับทุนอุดหนุนวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610757029

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

ชื่อวิทยานิพนธ์ :	การพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง
คณะผู้วิจัย :	พระมหาเกรียงศักดิ์ อินทปญโญ, ดร. พระมหาจิรวัดน์ กนตวณฺโณ, ดร. ดร.ถวิล คำโสภา และ นายสุรัตน์ คำโสภา
ปีงบประมาณ :	๒๕๕๗
ทุนอุดหนุนการวิจัย :	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ (๑) ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง (๒) พัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง และ (๓) เสรอรูปแบบสำหรับพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) การวิจัยเชิงปริมาณเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง จำนวน ๑๑๐ รูป ด้วยแบบสอบถาม ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้โดยหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนใช้การทดสอบค่าที (t-test) ส่วนการเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๓๐ รูป ด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่มีโครงสร้าง โดยการสัมภาษณ์แบบตัวต่อตัว และจากการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้มีส่วนร่วมในการสนทนากลุ่มจำนวน ๑๕ รูป วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาความ

ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง พบว่า โดยรวมมีปัญหาด้านการฝึกอบรม ด้านการศึกษา และด้านการพัฒนา มีการพัฒนาน้อย

๒. ระดับการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย = ๒.๗๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง และเรียงลำดับค่าเฉลี่ยในแต่ละด้านจากมากไปหาน้อยได้แก่ ด้านการพัฒนา มีค่าเฉลี่ย = ๒.๙๘ ด้านการฝึกอบรม มีค่าเฉลี่ย = ๒.๘๐ ด้านการศึกษา มีค่าเฉลี่ย = ๒.๗๗ ตามลำดับ

๓. รูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง พบว่า ๑) ด้านการฝึกอบรม ได้แก่ กำหนดเกณฑ์คัดเลือก “พระต้นแบบ” เพื่อยกย่องเป็นแบบอย่างในพัฒนาพระ ให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางศีลธรรมอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน จัดระบบเต็มรูปแบบให้มีความชัดเจน ยอมรับและสนับสนุนให้เป็นทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ๒) การศึกษา ได้แก่ ระดมผู้อำนวยการหรือผู้เชี่ยวชาญในด้านนี้จัดทำคู่มืออย่างเป็นระบบและติดตามสอบถามให้มีความรู้ให้ทันต่อความต้องการอย่างแท้จริง ๓) การพัฒนา ได้แก่ ผลจากการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมปรากฏชัดเจนในการเปลี่ยนแปลงของผู้เรียนที่ได้รับโอกาสเข้าเรียนกับพระ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้นักเรียนสอบธรรมศึกษาทั้งนักธรรม ตรี โท เอก จำนวนมาก

Dissertation Title : The Competency Developing of Monk's Teaching Morality at School in Lampang Province

Researcher : PhramahaKriangsak Inthapanyo, Dr.
PhramahaChirawat Kantavananno (Kanjoo), Dr.
Dr. Tavit khamsopha and Mr.Surat khamsopha

Department : Buddhist Research Institute of Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Date of Graduation : 2014

Research Scholarship Sponsor : Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The objectives of this research were (1) to study problem state and the requirement develop the latency of a monk teach the morals in the school in the Lampang , (2) develop the latency of a monk teaches the morals in the school in the Lampang , and (3) wait for the format for develop the latency of a monk teaches the morals in the school in the Lampang , be the research likes model to cooperate the way, between manner quality research, (Qualitative research), and manner quantity research (Quantitative Research) manner quantity research collects data from the sample that is a monk teaches the morals in Lampang school 110 amounts are picture with the questionnaire the researcher has analyses the data that by seek frequency value percentage value average the part deviates the standard, and compare with latency development of a monk teaches the morals in the school use value test but T letter (t-test) the part something quality manner collect data from 30 important amount picture informants with like model to interview deep manner that have the structure by interviewing like model man to man and from group especial conversations with the participant in 15 group amount picture conversations , analyses the data with the description something

Findings were as follows:

1. problem state and the requirement develop the latency of a monk teach the morals in the school in the Lampang , meet that, generally get into trouble training side, education side, and development side, there is the a little development
2. Development latency monk level teaches the morals in the school in the Lampang, meet that, by the overall image , were at the moderate level with the

average at $\bar{x} = 2.98$. All aspects of development were also at moderate levels. Training aspect was at $\bar{x} = 2.80$ and education aspect was at $\bar{x} = 2.77$ respectively.

3. The model of Development latency monk level teaches the morals in the school in the Lampang, meet that 3.1 Training was to set up the criteria for selecting the honorable and appraisable “model monk” for the leaders of changes and good examples in morality teaching. There should be a unit regarded as a involved supporting unit. 3.2 Education is to recruit experts and learned resource persons to develop practical systematic handbooks for monitoring, knowledge disseminating that were modernized, 3.3 Development. The output from morality teaching at schools by the morality teachings monks became empirical. Changes from learners who participated in the project were clearly evitable with the objectives to pass the examinations of the third, second and first level of Drama Studies.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง” ครั้งนี้ สำเร็จลุล่วงได้ ด้วยความอนุเคราะห์จากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง คณะผู้วิจัยต้องขอขอบพระคุณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่ได้อนุมัติทุนอุดหนุนการวิจัยในการทำวิจัยครั้งนี้ด้วย ตลอดจนคณะผู้วิจัยขอขอบคุณสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่คอยให้คำแนะนำในการสืบค้นข้อมูล คณะผู้วิจัยต้องกราบขอบพระคุณ พระสุธีรัตนบัณฑิต,รศ.ดร. (สุทิพย์ อากาศโร) ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ที่เมตตาตรวจงานวิจัยชิ้นนี้ พร้อมทั้งให้ข้อคิดข้อเสนอแนะ ปรับปรุงแก้ไข งานวิจัยเล่มนี้เสร็จสมบูรณ์เป็นอย่างดี ทำให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขออนุโมทนาขอบคุณท่านผู้อำนวยการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง และผู้ประสานงานทุกท่านที่มีส่วนช่วยเหลือให้ความอนุเคราะห์ให้ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลงานวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน วิทยาลัยสงฆ์นครลำปางทุกท่าน ที่ได้อนุเคราะห์ให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ รวมทั้งครูพระสอนพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดลำปางทุกรูปที่ให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์

ขอขอบคุณผู้ร่วมวิจัยทุกท่านที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำงานวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ผลการวิจัยครั้งนี้คงจะเป็นประโยชน์แก่พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน บุคคลผู้สนใจทั่วไป และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนจะเป็นประโยชน์ในการสร้างองค์ความรู้ในด้านศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม พร้อมทั้งสร้างคุณค่าให้นักเรียนได้ปฏิบัติตนอย่างดีงามต่อไป

คณะผู้วิจัย

๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๗
๑.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๗
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๗ ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย	๘
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับศักยภาพ	๙
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับสื่อประกอบการสอน	๑๑
๒.๓ ทฤษฎีระบบของยุทธศาสตร์การพัฒนา	๒๒
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์	๒๘
๒.๕ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย	๓๗
๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์	๔๑
๒.๗ หลักการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน	๖๖
๒.๘ แนวคิด และประวัติความเป็นมาของโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน	๘๔
๒.๙ โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน	๘๘
๒.๑๐ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๙๑
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๐๕
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๑๐๕
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๑๐๖
๓.๓ เครื่องมือการวิจัย	๑๐๗
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๑๐
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๑๑๒

บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๑๑๕
๔.๑ ผลการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาศักยภาพของ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง	๑๑๕
๔.๑.๑ ผลจากการศึกษาสภาพปัญหาจากเอกสาร แนวคิด และงานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง	๑๑๕
๔.๑.๒ ผลจากการศึกษาสำรวจในเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถาม	๑๑๗
๔.๑.๓ สรุปข้อค้นพบจากการวิจัยเชิงปริมาณ	๑๓๖
๔.๒ ผลการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง	๑๔๐
๔.๒.๑ ผลการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จากการสัมภาษณ์เชิงลึก.....	๑๔๐
๔.๒.๒ สรุปผลจากการสัมภาษณ์.....	๑๕๘
๔.๓ เสนอรูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง	๑๖๐
๔.๓.๑ ผลการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ในจังหวัดลำปาง จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ	๑๖๐
๔.๓.๒ สรุปเสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ในจังหวัดลำปาง โดยคณะผู้วิจัยได้สรุปเป็นรายชื่อ	๑๗๒
๔.๓.๓ สรุปผลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ.....	๑๘๔
๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๘๙
 บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ	๑๙๓
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๙๓
๕.๒ อภิปราย	๒๐๕
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๒๐๘
 บรรณานุกรม	๒๑๐
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก บทความวิจัย	๒๑๕
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์	๒๒๕
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์	๒๒๗
ภาคผนวก ง แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์	๒๓๐
ภาคผนวก จ แบบสรุปโครงการวิจัย	๒๓๘
ประวัติผู้วิจัย	๒๔๔

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๒.๑ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษเกี่ยวกับความหมายของบทบาทพระสงฆ์ในอดีต	๔๓
๒.๒ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์และวัดในปัจจุบัน	๕๓
๒.๓ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษเกี่ยวกับความหมายของบทบาทพระสงฆ์ที่มีต่อสังคม	๕๗
๒.๔ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์และวัดที่มีต่อสังคม	๖๕
๒.๕ สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนา	๙๙
๔.๑ จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำแนกตามพรรษา	๑๑๗
๔.๒ ระดับความต้องการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปางโดยภาพรวมและรายด้าน	๑๑๘
๔.๓ ระดับความต้องการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปางด้านการฝึกอบรม โดยภาพรวม และรายข้อ	๑๑๙
๔.๔ ระดับรูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปางด้านการศึกษา โดยภาพรวม และรายข้อ	๑๒๐
๔.๕ ระดับความต้องการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ด้านการพัฒนา โดยภาพรวมและรายข้อ	๑๒๑
๔.๖ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปางจำแนกตามพรรษา โดยภาพรวม และรายด้าน	๑๒๑
๔.๗ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปางจำแนกตามพรรษา ด้านการฝึกอบรม โดยภาพรวมและรายข้อ	๑๒๒
๔.๘ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปางจำแนกตามพรรษา ด้านการศึกษา โดยภาพรวมและรายข้อ	๑๒๓
๔.๙ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปางจำแนกตามพรรษา ด้านการพัฒนา โดยภาพรวม และรายข้อ	๑๒๔
๔.๑๐ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปางจำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ โดยภาพรวมและรายด้าน	๑๒๕
๔.๑๑ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปางจำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านการฝึกอบรม โดยภาพรวมและรายข้อ	๑๒๖
๔.๑๒ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปางจำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านการศึกษา โดยภาพรวมและรายข้อ	๑๒๗

๔.๑๓ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านการพัฒนา โดยภาพรวมและรายข้อ	๑๒๘
๔.๑๔ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามตำแหน่งทางคณะสงฆ์ โดยภาพรวม และรายด้าน	๑๒๙
๔.๑๕ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามตำแหน่งทางคณะสงฆ์ ด้านการฝึกอบรม โดยภาพรวมและรายข้อ	๑๒๙
๔.๑๖ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามตำแหน่งทางคณะสงฆ์ ด้านการศึกษา โดยภาพรวมและรายข้อ	๑๓๐
๔.๑๗ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามตำแหน่งทางคณะสงฆ์ ด้านการพัฒนา โดยภาพรวมและรายข้อ	๑๓๑
๔.๑๘ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามประสบการณ์ในการสอน โดยภาพรวม และรายด้าน	๑๓๒
๔.๑๙ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามประสบการณ์ในการสอน ด้านการฝึกอบรม โดยภาพรวมและรายข้อ.....	๑๓๓
๔.๒๐ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามประสบการณ์ในการสอน ด้านการศึกษา โดยภาพรวมและรายข้อ	๑๓๔
๔.๒๑ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามประสบการณ์ในการสอน ด้านการพัฒนา โดยภาพรวมและรายข้อ	๑๓๕
๔.๒๒ ตารางความถี่ของข้อมูลเชิงลึกด้านการฝึกอบรม	๑๔๔
๔.๒๓ ตารางความถี่ของข้อมูลเชิงลึกด้านการศึกษา	๑๕๐
๔.๒๔ ตารางความถี่ของข้อมูลเชิงลึกด้านการพัฒนา	๑๕๙

สารบัญภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๒.๑ องค์ประกอบของ Competency	๑๐
๒.๒ แสดงการจัดลำดับประสบการณ์ของ เอ็ด การ์ เดล	๑๗
๒.๓ คุณสมบัติของหนึ่งหน่วยระบบ	๒๓
๒.๖ ลำดับขั้นตอนการสร้างบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน	๒๖
๒.๕ ภาพเชิงระบบของยุทธศาสตร์การพัฒนา	๒๗
๒.๔ หน่วยระบบของการพัฒนาที่ยั่งยืน	๓๖
๔.๑ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๘๙

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นพระสงฆ์กลุ่มหนึ่งที่ทำหน้าที่ในการเป็น ครูผู้สอนเป็นวิทยากรเพื่อให้ความรู้ให้การศึกษาทางด้านศีลธรรม โดยพระกลุ่มนี้ได้รับอุปถัมภ์จากกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งทำหน้าที่ทางการสอนศีลธรรมนั้น ได้มีการกระทำการเรียนการสอนกันมาเป็นเวลานานแล้วแต่อาจยังขาดระบบการจัดการที่ดี หรือไม่มีหน่วยงานใดเข้ามาสนับสนุนหรือรับรองอุปถัมภ์ค่าชู้ จึงได้ทำกันไปตามความสามารถที่จะกระทำการเรียนการสอน ให้ได้ประสิทธิภาพ และประสิทธิผล นอกจากนี้ ในอดีตที่ผ่านมาจำนวนครูพระที่มีความสามารถ ในวิชาการศึกษามีน้อยไม่เพียงพอที่จะสอนศีลธรรมหรือวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนได้ทุกแห่ง กรมการศาสนาจึงริเริ่มโครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนขึ้นตั้งแต่ปีพ.ศ.๒๕๔๒ เป็นต้นมา^๑

โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้พระได้เข้าไปสอนในโรงเรียน อันเป็นการ ช่วยเหลือครูประจำการที่สอนวิชาพระพุทธศาสนา^๒ โดยดำเนินการระหว่าง พ.ศ. ๒๕๔๖-๒๕๕๐ เป็นการจัดขึ้นอย่างเร่งด่วน จึงพบปัญหาด้านขาดความเข้าใจวิธีการสอนที่เหมาะสม อันเป็นเหตุให้ไม่สามารถช่วยในการปรับพฤติกรรมของผู้เรียนได้เท่าที่ควร จากการศึกษาโครงการวิจัยคุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในประเทศไทย เพื่อหาแนวทางการปลูกฝังคุณธรรมให้แก่สังคมไทย พบว่า ปัญหาของการสอนวิชาศีลธรรม คือ ครูผู้สอนวิชาศีลธรรมไม่ได้จบการศึกษาด้านศาสนาหรือการสอนศีลธรรม ทำให้ขาดความมั่นใจในการสอน ในขณะที่เดียวกันยังใช้วิธีการสอนแบบบรรยายเนื้อหา เล่าพุทธประวัติขาดการวิเคราะห์เพื่อนำหลักธรรมมาใช้ในชีวิตจริง ส่วนพระสอนศีลธรรมยังสอนแบบบรรยายเน้นพิธีกรรมทางศาสนา

โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๔๖ โดยข้อตกลงความร่วมมือระหว่างกระทรวงวัฒนธรรมกับกระทรวงศึกษาธิการ ในการสนับสนุนให้พระภิกษุสงฆ์เข้าไปสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอาชีวศึกษา ซึ่งในระยะแรกรัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณให้กรมการศาสนา จำนวนเงิน ๑๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท เพื่ออุดหนุนเป็นค่าใช้จ่าย ถวายพระที่เข้าไปสอนศีลธรรมในสถานศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาและระดับอาชีวศึกษา จำนวน ๘๐๐ รูป โดยมีวัตถุประสงค์แรกเริ่ม คือ

---

^๑ สุมน อมรวิวัฒน์, การพัฒนาการเรียนรูตามแนวพุทธศาสตร์ทักษะกระบวนการเผชิญ สถานการณ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๓๐), หน้า ๑๘๓.

^๒ Department of Religion, Guide to the Implementation of the Project to Teach Morals In Schools, (Bangkok : Ministry of Culture. 2005), p. 20,

๑. เพื่อจัดพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถ ทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ให้นักเรียนในระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอาชีวศึกษา

๒. เพื่อให้นักเรียน นักศึกษา มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

๓. เพื่อปลูกฝังให้นักเรียน นักศึกษา มีความรู้คู่คุณธรรม สามารถนำความรู้และคุณธรรมไปบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข

นับตั้งแต่ปี ๒๕๔๘ กระทรวงวัฒนธรรมได้ทำข้อตกลงร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้ส่งพระสงฆ์ไม่น้อยกว่า ๕๘,๐๗๓ รูป ไปสอนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) โดยเฉพาะในโรงเรียนวิถึพุทธ ซึ่งมีอยู่มากกว่า ๑๐,๐๐๐ แห่ง กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้วิเคราะห์เหตุผลความจำเป็นในบริบทที่เกี่ยวข้องทุกด้าน และมีแนวคิดจะเพิ่มครูพระที่จะไปสอนโรงเรียน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของกระทรวงศึกษาธิการ ครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ คือ ๑ ตำบล ต่อ ๑ รูป โดยจะ ขยายเพิ่มขึ้นอีก ๔,๐๐๐ รูป เป็นการนำร่อง โดยมุ่ง

เน้นประโยชน์ที่จะได้รับ คือ ผู้เรียน เด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษา และมีเป้าหมาย เพิ่มจำนวนครูพระให้มากขึ้นเป็น ๒๐๐,๐๐๐ รูป เพื่อให้ครอบคลุมพื้นที่ตามเป้าหมาย^๓

ในปีงบประมาณ ๒๕๕๑ กรมการศาสนา ได้ออณาการะงานพร้อมงบประมาณให้กระทรวงศึกษาธิการดำเนินการ และได้มอบให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รับโครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมาดำเนินการ โดยบรรจุเป็นพันธกิจประเภทงาน ให้บริการวิชาการแก่ชุมชน^๔ โดยได้ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ๕ หน่วยงาน ดังนี้

๑) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มีพระสงฆ์ที่มีความพร้อมและมีพระที่สอนอยู่ในสถานศึกษาต่างๆ อยู่แล้ว

๒) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ มีศึกษานิเทศก์ และสถานศึกษา โรงเรียนที่มีความต้องการพระสอนศีลธรรม

๓) กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม มีวัฒนธรรมจังหวัดซึ่งเป็นผู้ดูแลโครงการครูพระสอนศีลธรรมมาแต่เริ่มแรก

๔) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีผู้อำนวยการพระพุทธศาสนาจังหวัดเป็นผู้ส่งเสริมพระสอนศีลธรรม ที่เข้าไปทำการสอนในโรงเรียน

๕) คณะสงฆ์ทั้ง ๑๘ ภาค มีเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัดซึ่งปกครองดูแลครูพระสอนศีลธรรมทั่วประเทศ

^๓ Department of Religious Affairs, Ministry of Culture, A Review of Buddhist Monks for Moral Teaching in Schools Project, Thammasapa, Bangkok, 2006

^๔ กรมการศาสนา, โครงการครูพระสอนศีลธรรมโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยชลบุรี, ออนไลน์, <http://www.dra.go.th/th/cmsdetail-17-19-1-2375.html>[๒๐ กันยายน ๒๕๖๑].

ในปีงบประมาณ ๒๕๕๒ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ศูนย์การศึกษาอุบลราชธานี ได้จัดอบรมครูพระสอน ศีลธรรม เอกสารสรุปการอบรม^๕ พบว่า ครูพระสอน ศีลธรรมในโรงเรียน ยังขาดความรู้ความสามารถในรูปแบบการสอน ไม่รู้จะสอนวิธีใด อีกทั้งไม่ได้รับการฝึกฝนด้านการจัดการเรียนการสอนศีลธรรมมาก่อน รวมทั้งไม่มีความรู้เกี่ยวกับ หลักสูตร เนื้อหา เทคนิคการสอน จิตวิทยาผู้เรียน จิตวิทยาผู้สอน และการขาดแคลนสื่อวัสดุอุปกรณ์ประกอบการเรียน การสอน

การบริหารจัดการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^๖ เมื่อได้รับมอบภารกิจโครงการพระสอนศีลธรรมใน โรงเรียนพร้อมทั้งงบประมาณมาแล้ว เพื่อให้การดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์ อันพึงประสงค์ คือ นักเรียนได้รับการปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมจาก พระสอนศีลธรรม โดยตรง และคุ้มค่ากับงบประมาณที่ได้รับ จึงได้เตรียมแผนปฏิบัติการรองรับการดำเนินการ โครงการพระสอน ศีลธรรม อย่างเป็นระบบ และได้ดำเนินการประสานงานกับคณะสงฆ์ สถานศึกษา และ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยได้มีการประชาสัมพันธ์โครงการ ฯ และจัดอบรมถวายความรู้เพิ่มประสิทธิภาพพระ สอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ เพื่อสร้างศักยภาพในการทำงานให้เป็นที่ยอมรับของสถานศึกษา และเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้กับนักเรียนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง พร้อมกับมีความประพฤติดีที่ดีงามอย่างเป็นระบบ โดยจัดแผนการ ดำเนินการให้เป็นไปอย่างมีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพ เน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วม ซึ่งมี กระบวนการบริหารโครงการ คือ

๑. แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารโครงการเป็นการเฉพาะและกระจายภารกิจให้หน่วยงาน ของ มหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาคได้ร่วมมือช่วยกันบริหารโครงการให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
๒. แบ่งเขตพื้นที่รับผิดชอบและกำหนดผู้รับผิดชอบ
๓. ตั้งสำนักงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อ. ว่างน้อย จ. พระนครศรีอยุธยา
๔. ตั้งศูนย์ปฏิบัติการโครงการพระสอนศีลธรรม ของมหาวิทยาลัย ในส่วนภูมิภาค อีก ๑๘ หน่วย
๕. จัดประชุมคณะกรรมการบริหารโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอยู่เป็นนิจ
๖. ประชุมปฐมนิเทศพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศทุกๆปี
๗. การจัดทำคู่มือหนังสือสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา พ.ศ.๒๕๔๔ และจัดทำเว็บไซต์ เพื่อเป็น ช่องทางในการสื่อสารประชาสัมพันธ์โครงการ

^๕ Document on the Summary of Training, the Training of Buddhist Monks for Moral Teaching in Schools in the Handout Documents for Participants in the Training of Buddhist Monks for Moral Teaching in Schools B.E. 2552, Mahamakut Buddhist University, Ubon Rajathani, 2009.

^๖ สำนักงานพระสอนศีลธรรมมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, แผนยุทธศาสตร์พระสอน ศีลธรรมในช่วงแผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฉบับที่ ๑๑ (๒๕๕๕-๒๕๕๙), พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : หจก.เซนปรีนตัง, ๒๕๕๘), หน้า ๖-๗.

๘. การสัมมนาเชิงปฏิบัติการเข้มข้นวิทยากรแกนนำสำหรับสอนสาระการเรียนรู้
พระพุทธศาสนา ๙. การอบรมพัฒนาเพิ่มประสิทธิภาพให้กับพระสอนศีลธรรมครบถ้วนทุกรูป

๑๐. การทำวิจัยเพื่อติดตามประสิทธิภาพของพระสอนศีลธรรม

๑๑. การนิเทศ และติดตามประเมินผล

๑๒. จัดประชุมสัมมนาทบทวนการบริหารโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๑๓. การรับสมัคร/คัดเลือกพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ ๑๔. การจัดถวาย
ค่าตอบแทนเป็นรายเดือนโดยผ่านบัญชีธนาคารสนับสนุนการดำเนินงาน

๑๕. จัดสัมมนาพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธร่วมกับ สพฐ. เพื่อพิจารณาคัดเลือกโรงเรียนวิถี
พุทธชั้นนำและ มอบโล่รางวัลพร้อมทุนพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ

๑๖. จัดโครงการอบรมพระนักเทศน์เฉลิมพระเกียรติ ๘๔ พรรษา พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว จำนวน ๕ รุ่น รวม ๖๗๘ รูป

๑๗. จัดมหกรรมส่งเสริมศีลธรรมและประกวดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนด้านพระพุทธศาสนา
เพื่อฉลอง พระชันษา ๑๐๐ ปี สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เพื่อ
หาผู้ชนะเข้ารับ ทุนการศึกษา เกียรติบัตรโล่รางวัลพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยาม
บรมราชกุมารี เป็นต้น

จากการดำเนินงานพบว่า ในแต่ละปีสถานศึกษาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ มีความ
ต้องการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในปริมาณที่เพิ่มมากขึ้น ดังนั้น ในปีงบประมาณ ๒๕๕๓ จึงเพิ่ม
จำนวนพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนให้ครอบคลุมสถานศึกษาทั่วประเทศในอัตราส่วน พระ ๑ รูป/ ๑
ตำบล โดยจะขยายเพิ่มเป็น ๘,๐๐๐ รูป เป็นการนำร่องและได้เสนอของบประมาณงบกลางจาก
รัฐบาลเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายของพระ รูปละ ๒,๕๐๐ บาท/เดือน รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๒๐๐,๐๐๐,๐๐๐.๐๐
บาท/ปี (สองร้อยล้านบาทถ้วน) และของบประมาณอีกจำนวนหนึ่ง เพื่อการจัดทำหนังสือ อุปกรณ์
การเรียนการสอนการพัฒนาศักยภาพการสอน การติดตามประเมินผล

วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับมอบหมายให้
รับผิดชอบดำเนินโครงการพระสอนศีลธรรมในเขตพื้นที่จังหวัดลำปาง คณะผู้วิจัยมีหน้าที่รับผิดชอบ
ในการบริหารจัดการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน พบว่าปัญหาอุปสรรค ในการสอนวิชา
พระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน คือ ขาดความรู้ความสามารถ ในการเขียนแผน
ประกอบการสอน ขาดเทคนิควิธีในการสอนที่เหมาะสม ขาดความรู้ความสามารถ

ในการผลิตและใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศประกอบการสอน^๗ จึงทำให้นักเรียนขาด ความ
กระตือรือร้นสนใจในเนื้อหาวิชาที่สอน ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของ
นักเรียน ทำให้ไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ต่อโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ผู้เรียนขาด
ความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา จึงไม่สามารถนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้
อย่างเหมาะสม

^๗ พระสมุห์ชูชาติ อุทโย, ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเทศบาล ๑
ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี,
๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

ในการจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน การเรียนรู้ของผู้เรียนจะต้องผ่านกระบวนการคิดด้วยตนเอง โดยเชื่อมโยงกับธรรมชาติ ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้จากสภาพจริง ทั้งที่เป็นสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม ข้อมูลข่าวสารรูปแบบต่างๆ ความเจริญทางเทคโนโลยีในทุกๆ ด้าน ด้วยเหตุนี้ สื่อการเรียนรู้จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคนให้เกิดการเรียนรู้ตามความมุ่งหวังของหลักสูตร จึงต้องมีความหลากหลายและเพียงพอ ผู้สอนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเลือกและใช้สื่อการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนสามารถพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างเต็มศักยภาพ สื่อประกอบการสอนจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ กล่าว คือ สื่อการเรียนการสอนจะต้องมีคุณภาพ มีให้เลือกหลากหลายทั้งสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อเทคโนโลยี และมีเนื้อหาสอดคล้องกับหลักสูตรหรือเนื้อหาในบทเรียน สื่อการเรียนการสอนจึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้ทันสมัยทันเหตุการณ์ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศที่เปลี่ยนแปลงไป

จากเหตุผลดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบการพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ให้มีความรู้ความสามารถในการเขียนแผน การสอนสามารถใช้เทคนิควิธีการสอนวิชาพระพุทธศาสนาได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ การผลิตและใช้สื่อประกอบการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ตลอดจนการสร้างเครือข่ายพระสอนศีลธรรมในจังหวัดลำปาง เพื่อเรียนรู้ร่วมกันในการแก้ปัญหาการจัดการเรียนการสอน และพัฒนาผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สมดังเจตนารมณ์การจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ และบรรลุมิติวัตถุประสงค์ของโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๑.๒ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง
- ๑.๒.๒ เพื่อพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปางและสร้างชุดรูปแบบสำหรับฝึกอบรม
- ๑.๒.๓ เพื่อสร้างรูปแบบสำหรับพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ สภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปางเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ การพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปางควรพัฒนาอย่างไร
- ๑.๓.๓ รูปแบบสำหรับพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปางควรเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง” เป็นการวิจัยผสมวิธีทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ในด้านการฝึกอบรม ด้านการศึกษา และด้านการพัฒนา ซึ่งมีรายละเอียดของการวิจัย ดังนี้

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตของเนื้อหา การวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา มีเนื้อหาครอบคลุม ใน ๓ ด้าน คือ ๑) การฝึกอบรม ๒) ด้านการศึกษา และ ๓) ด้านการพัฒนา^๕ ดังนี้

(๑) ข้อมูลด้านเอกสาร ดังนี้

๑) การประเมินความต้องการจำเป็นในการพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

๒) การศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

๓) การศึกษารูปแบบการฝึกอบรมและการพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

(๒) การกำหนดแนวทางในการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๑) พัฒนาการองค์ความรู้ด้านเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนา (Knowledge) ด้านเจตคติต่อการสอนศีลธรรม (Attitude) ด้านการฝึกฝนทักษะการสอน (Skillful)

๒) การสร้างเครือข่ายพระสอนศีลธรรมในจังหวัดลำปางเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยกัน

(๓) การศึกษาสรุปข้อมูลจากการศึกษาดังกล่าวข้างต้น เพื่อเสนอยุทธศาสตร์สำหรับพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและสร้างเครือข่ายของพระสอนศีลธรรม ในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

๑.๔.๒ ขอบเขตของประชากร

(๑) ประชากรกลุ่มเป้าหมาย คือ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำนวน ๑๔๒ รูป

(๒) ประชากรกลุ่มตัวอย่าง คือ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำนวน ๓๐ รูป ใช้วิธีการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจงพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่เป็นพระนิสิตของวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๔.๓ ขอบเขตของพื้นที่

พื้นที่ปฏิบัติงานสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

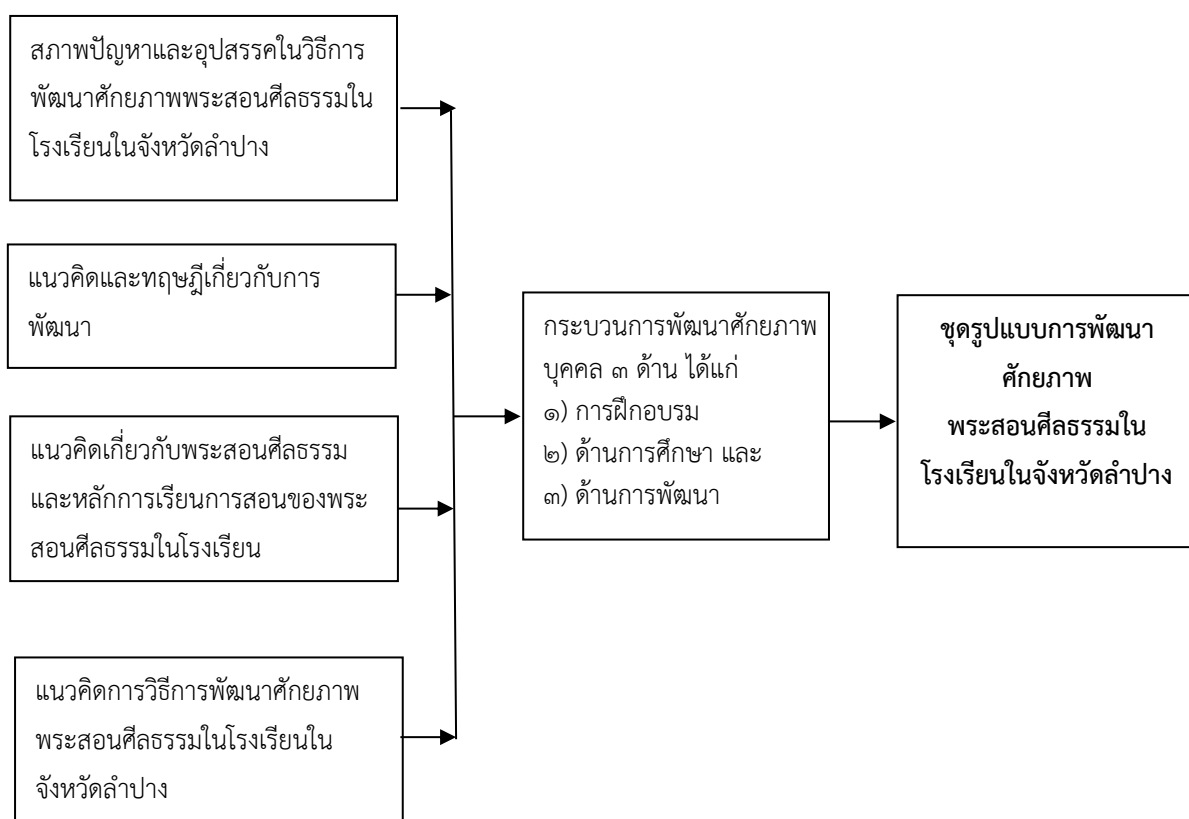
^๕ นิสิตาร์ก เวชยานนท์, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, เอกสารประกอบการสอนคณะรัฐประศาสนศาสตร์, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๙), หน้า ๒-๔.

๑.๔.๔ ขอบเขตของระยะเวลา

การวิจัยเริ่มตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ - ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๗ ใช้ระยะเวลาในการทำวิจัยทั้งสิ้น ๑๒ เดือน

๑.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย(Conceptual Framework)

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง” คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำมากำหนดกรอบเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

๑.๖ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน หมายถึง พระภิกษุที่เป็นนิสิตของวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเข้าไปสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั้งระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา

การพัฒนา หมายถึง ทักษะและทักษะในการสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

การพัฒนาศักยภาพ หมายถึง การเสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง โดยอาศัยแนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาการสอนที่เหมาะสมเพื่อบูรณาการในการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำนวน ๖ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านเนื้อหาและหลักสูตร ๒) ด้านการจัดการเรียนการสอน ๓) ด้านผลิตและการใช้สื่อ ๔) ด้านการวัดและประเมินผล ๕) ด้านการวิจัยในชั้นเรียน และ ๖) ด้านคุณลักษณะและเจตคติ

รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่สร้างหรือพัฒนาขึ้นจากแนวคิดและทฤษฎีที่ได้ศึกษามาเพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบหรือตัวแปรต่างๆ ซึ่งกำหนดขึ้นโดยใช้สื่อที่เข้าใจง่าย โดยการสร้าง การพัฒนา การใช้วิธีการ แผนการ กระบวนการ ตลอดถึงการจัดสรร การใช้ทรัพยากรต่างๆ อย่างเหมาะสมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ในการวิจัยนี้ **รูปแบบ** หมายถึง รูปแบบสำหรับการพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ประกอบด้วย ๖ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านเนื้อหาและหลักสูตร ๒) ด้านการจัดการเรียนการสอน ๓) ด้านผลิตและการใช้สื่อ ๔) ด้านการวัดและประเมินผล ๕) ด้านการวิจัยในชั้นเรียน และ ๖) ด้านคุณลักษณะและเจตคติ

๑.๗ ประโยชน์ที่จะได้จากงานวิจัย

๑.๖.๑ ทราบปัญหา/อุปสรรคและความต้องการการพัฒนาศักยภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

๑.๖.๒ ทราบการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

๑.๖.๓ ได้รูปแบบสำหรับการพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

๑.๖.๔ วิทยาลัยสงฆ์นครลำปางนำรูปแบบหรือแนวทางที่ได้ไปพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

๑.๖.๕ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนนำรูปแบบหรือแนวทางไปปรับใช้เพื่อกำหนดเป็นยุทธศาสตร์สำหรับการพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้รวบรวมเรียบเรียงไว้ตามหัวข้อ ต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพบุคคลากร
- ๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับสื่อประกอบการสอน
- ๒.๓ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การพัฒนา (e-learning)
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์และบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI)
- ๒.๕ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย
- ๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์
- ๒.๗ หลักการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
- ๒.๘ แนวคิด และประวัติความเป็นมาของโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
- ๒.๙ โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
- ๒.๑๐ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับศักยภาพบุคคลากร

๒.๑.๑ ความหมายของศักยภาพ ได้มีนักวิชาการหลายท่านในประเทศไทย ได้ให้คำจำกัดความของศักยภาพไว้หลายคำและมีคำที่เรียกแตกต่างกันออกไปหลายคำ บางท่านเรียกว่า "ขีดความสามารถ" บางท่านเรียกว่า "สมรรถนะ" บ้าง ถึงแม้ว่าจะเรียกแตกต่างกันออกไป แต่ก็ล้วนแล้วแต่มาจากศัพท์ภาษาอังกฤษว่า "Competency" ทั้งสิ้น

ธารพรพร สัตยารักษ์ ได้ให้ความหมาย ศักยภาพ หมายถึง กลุ่มของ ความรู้ ความสามารถ ทักษะ พฤติกรรม ทักษะ และค่านิยม ที่ส่งผลต่อการทำงานใดงานหนึ่งให้ประสบความสำเร็จ^๑

สุกัญญา รัศมีธรรมโชติ ได้ให้ความหมาย ศักยภาพ หมายถึง ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) และคุณลักษณะส่วนบุคคล (Personal Characteristic or Attributes) ที่ทำให้บุคคลผู้นั้นทำงานในความรับผิดชอบของตนได้ดีกว่าผู้อื่น^๒

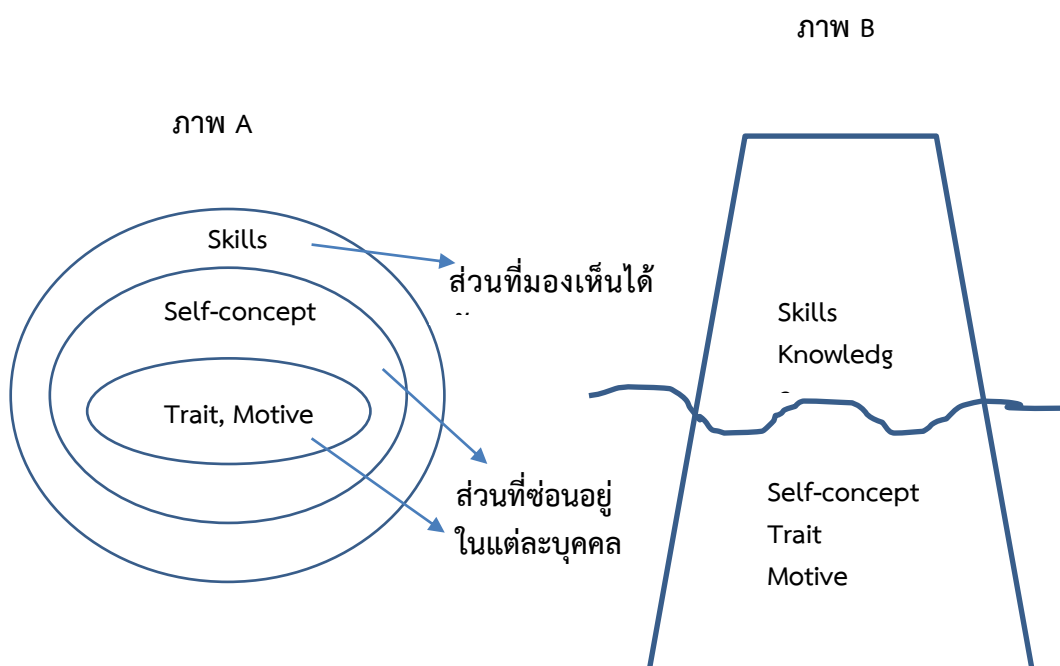
^๑ ธารพรพร สัตยารักษ์, การพัฒนาบุคลากรและการฝึกอบรม, (กรุงเทพมหานคร : หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒.

^๒ สุกัญญา รัศมีธรรมโชติ, แนวทางการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ด้วย Competency Based Learning, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิริวัฒนา อินเทอร์เน็ต จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๘), หน้า ๑๗.

David C. McClelland เจ้าของแนวคิดทางการบริหาร Competency ให้ความหมายและองค์ประกอบของ Competency ไว้ดังนี้^๓

Competency หมายถึง บุคลิกลักษณะที่ซ่อนอยู่ภายในปัจเจกบุคคล ซึ่งสามารถผลักดันให้ปัจเจกบุคคลนั้นสร้างผลการปฏิบัติงานที่ดี หรือตามเกณฑ์ที่กำหนดในงานที่ตนเองรับผิดชอบ โดยมีองค์ประกอบดังแสดงในแผนภาพที่ ๑

แผนภาพที่ ๒.๑ องค์ประกอบของ Competency

ภาพ A ภาพ B

จากภาพอธิบายได้ว่า

ภาพ A คือองค์ประกอบที่สำคัญทั้ง ๕ ประการของ Competency

ภาพ B คือการแบ่งองค์ประกอบของ Competency ตามความยาก-ง่าย ของการพัฒนา กล่าวคือ

ส่วนที่เป็น Knowledge (ความรู้) และ Skill (ทักษะ) นั้นเป็นสิ่งที่แต่ละคนสามารถพัฒนาให้ดีขึ้นได้ไม่ยากนัก ด้วยการศึกษาค้นคว้าทำให้เกิดความรู้ และการฝึกฝนปฏิบัติทำให้เกิดทักษะ เป็นส่วนที่สามารถมองเห็นได้ชัด นักวิชาการบางท่านเรียกส่วนนี้ว่า Hard Skills

สำหรับส่วนที่เป็น Self-concept (ทัศนคติ ค่านิยม และความเห็นเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของตนเอง) Trait (บุคลิกลักษณะประจำของแต่ละบุคคล) และ Motive (แรงจูงใจหรือแรงขับภายในของแต่ละบุคคล) เป็นสิ่งที่พัฒนาได้ยากเพราะเป็นสิ่งที่ซ่อนอยู่ภายในแต่ละบุคคล นักวิชาการบาง

^๓ อ่างใน, สุกัญญา รัศมีธรรมโชติ, แนวทางการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ด้วย Competency Based Learning, หน้า ๑๔-๑๕.

ท่านเรียกส่วนนี้ว่า Soft Skills เช่นภาวะผู้นำ (Leadership) ความอดทนต่อความกดดัน (Stress Tolerance) เป็นต้น

จากความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า ศักยภาพ (Competency) มีองค์ประกอบสำคัญ ๕ ประการ โดยแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ส่วนแรก คือส่วนที่มองเห็นได้ชัด พัฒนาได้ไม่ยากนักด้วยการศึกษา ค้นคว้า มีองค์ประกอบ ๒ ประการ ได้แก่ความรู้ (Knowledge) และทักษะ (Skills) หรือเรียกส่วนนี้ว่า Hard Skills สำหรับส่วนที่สองคือส่วนที่ซ่อนเร้นอยู่ในแต่ละบุคคล เป็นสิ่งที่พัฒนาได้ยากเพราะซ่อนเร้นอยู่ในตัวบุคคล มีองค์ประกอบ ๓ ประการ ได้แก่ ทศนคติ ค่านิยม และความเห็น เกี่ยวกับภาพลักษณ์ของตนเอง (Self-concept) บุคลิกลักษณะประจำตัวของแต่ละบุคคล (Trait) และแรงจูงใจหรือแรงขับภายใน (Motive) หรือเรียกส่วนนี้ว่า Soft Skills

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาศักยภาพ ก็คือ กระบวนการเพิ่มพูนความสามารถในการปฏิบัติงานของบุคลากร ทั้งในด้านความคิดเห็นที่มีต่องานและผลของการปฏิบัติ งานของบุคลากรให้ดียิ่งขึ้นกว่าเดิม โดยพัฒนาในแต่ละด้านขององค์ประกอบของศักยภาพ (Competency) ที่กล่าวข้างต้น โดยมีกระบวนการพัฒนางานแนวคิดแบบระบบ (The Systems Approach) เพื่อการควบคุม ตรวจสอบระบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ว่า ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและได้ผลตามวัตถุประสงค์หรือไม่ เมื่อได้ผลและข้อมูลย้อนกลับก็จะได้นำไปปรับปรุงกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เหมาะสมต่อไป

จากแนวคิดการพัฒนาศักยภาพบุคคลที่กล่าวมาข้างต้น ที่แสดงถึงว่าการพัฒนา "คน" เป็นสิ่งที่ สำคัญที่สุด บุคลากรที่มีประสิทธิภาพเป็นที่ต้องการขององค์กรในทุกยุคทุกสมัย ไม่ว่าจะเป็นองค์กรภาครัฐหรือองค์กรภาคเอกชน ดังนั้น การพัฒนาคนเพื่อให้กลายเป็นผู้ปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับองค์กรเสมอ นี่เป็นเหตุให้องค์กรทั้งหลายทุ่มเทงบประมาณเพื่อการพัฒนาบุคลากรของตนมากขึ้นทุกขณะ ถึงกับมีการกำหนดสัดส่วนของงบประมาณเพื่อการพัฒนาบุคลากรที่ชัดเจน แต่อย่างไรก็ดีในการที่จะพัฒนาศักยภาพบุคลากรให้ประสบความสำเร็จได้นั้น จำต้องมีความเข้าใจในพื้นฐานตลอดจนที่มาของความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของแต่ละบุคคลประกอบกัน ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องเข้าใจในแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจให้มากยิ่งขึ้น อันจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการนำไปกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นบุคลากรที่ทรงคุณค่าต่อการอบรมขัดเกลาคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ นักเรียน เพื่อจะเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญของชาติในอนาคต

๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องสื่อประกอบการสอน

๒.๒.๑ ความหมายของสื่อการสอน สื่อการสอน (Instructional Media)

สื่อทัศนวัสดุ (Audio visual Aids) คือชื่อที่เป็นที่รู้จักกันในชื่อของซึ่งเป็นการเรียกในลักษณะของสิ่งของหรือเครื่องมือสำหรับการสอน (Tool for instruction) ปัจจุบันสื่อการสอนมีได้จำกัดอยู่แต่เพียงในเรื่องของเครื่องมือ เช่น กระดานดำ เครื่องเทปบันทึก เสียง ตลอดจนโทรทัศน์และ

คอมพิวเตอร์เท่านั้น แต่ยังมีมองกว้างไปถึงเทคโนโลยีอื่นๆ อันเป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีผู้ให้ความหมายได้หลายประการ ดังนี้

ฮาส และแพกเกอร์ ได้ให้ความหมายของสื่อการสอนว่า “สื่อการสอน” คือ เครื่องมือที่ช่วยครูในการถ่ายทอดสิ่งต่างๆ ที่เป็นจริงทางทักษะ ทักษะคิด ความรู้ ความเข้าใจ และความซาบซึ้งไปยังผู้เรียนหรือเครื่องมือประกอบการสอนที่เราสามารถได้ยินและมองเห็นได้ดี เท่าๆ กัน^๔

บราวน์ เลวิส และแฮร์ เลิโรด ได้กล่าวถึงสื่อการสอนว่า วัตถุประสงค์ที่นอกเหนือจากตัวหนังสือโดยตรง ซึ่งช่วยให้เกิดการเรียนแล้ว เรียกว่า สื่อการสอนทั้งสิ้น เช่น ของจริง ของลอกเลียนแบบ ทุนจำลอง ภาพยนตร์ โทรทัศน์ ระบบขยายเสียง ภาพกระจก รูปภาพ แผนภาพ แผนที่ แผนภูมิ ฯลฯ วัสดุเหล่านี้ไม่เพียงแต่กระตุ้นโสตสัมผัส และจักษุสัมผัสเท่านั้น แต่อาจมีวิธีการกว้างขวางออกไปในการสร้างประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมให้แก่ผู้เรียนอีกด้วย^๕

เป็รื่อง กุมุท ได้อธิบายถึงสื่อการสอนไว้ในหนังสือ “การวิจัยสื่อการสอนและนวัตกรรมการสอน” อธิบายว่า สื่อการสอนหมายถึงสิ่งต่างๆ ที่ใช้เป็นเครื่องมือหรือ ช่องทางสำหรับ ทำให้การสอนของครูถึงผู้เรียน และทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์หรือ จุดมุ่งหมายที่วางไว้เป็นอย่างดี^๖

มนตรี แยมกลีกร ให้ความหมายสื่อการเรียนการสอนว่า หมายถึง ตัวกลางที่ช่วยในการนำความรู้จากผู้สอนหรือแหล่งความรู้ไปยังผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่ต้องการ^๗

จากความหมายของสื่อการสอนที่นักวิชาการศึกษาต่างๆ ได้ให้ไว้พอสรุปได้ดังนี้ คือ สื่อการสอน หมายถึง สิ่งที่ช่วยในการเรียนการสอนเป็นสื่อกลางที่นำสารหรือความรู้ไปยังผู้เรียน ช่วยในการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๒.๒.๒ คุณค่าของสื่อการสอน สื่อการเรียนการสอน โดยทั่วไปมีคุณค่าอย่างยิ่งต่อระบบการเรียนการสอน ซึ่งเป็นตัวช่วยให้การถ่ายทอดความรู้หรือการศึกษาค้นคว้าหาความรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สะดวก รวดเร็ว ซึ่งสามารถสรุปคุณค่าของสื่อการเรียนการสอนได้ ดังนี้^๘

๑. ช่วยให้คุณภาพการเรียนรู้ดีขึ้น เพราะมีความจริงจังและมีความหมายชัดเจนต่อผู้เรียน^๙

^๔ Hass, Kennet B, and Packer, Harry Q. **Preparation and Use of Audio – Visual Aids**, (New Delhi : Prentice – Hall of India(Private), ๑๙๕๖), p. ๑๑.

^๕ Brown, W., Richard b., and Harclercad, Fead F, A – V, **Instruction Materials and Methods**, (๒nd ed, New Work, Me Grew – Hill Book, ๑๙๕๖), p.๒๐.

^๖ เป็รื่อง กุมุท, **การวิจัยสื่อการสอนและนวัตกรรมการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๑๙), หน้า ๑๒.

^๗ มนตรี แยมกลีกร, **การใช้เทคโนโลยีทางการศึกษาในโรงเรียน**, (สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, ๒๕๓๖), หน้า ๕.

^๘ อ่างแล้ว, เป็รื่อง กุมุท, **การวิจัยสื่อการสอนและนวัตกรรมการสอน**, หน้า ๔.

^๙ กรมวิชาการ, **คู่มือพัฒนาสื่อการเรียนรู้**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๕), หน้า ๖.

๒. ช่วยให้นักเรียนเรียนรู้ได้ในปริมาณมากขึ้นในเวลาจำกัด
๓. ช่วยให้ผู้เรียนสนใจและมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกระบวนการเรียนการสอน
๔. ช่วยให้ผู้เรียนประทับใจและทำอะไรเป็นเร็วขึ้น
๕. ช่วยส่งเสริมการคิดและการแก้ปัญหาในขบวนการเรียนรู้ของนักเรียน
๖. ทำให้เรียนรู้ในสิ่งที่ลำบากได้ง่ายขึ้น กล่าวคือ
  - ทำสิ่งซับซ้อนให้แลดูง่ายขึ้น
  - ทำสิ่งนามธรรมให้เป็นรูปธรรม
  - ทำสิ่งที่เคลื่อนไหวรวดเร็วให้เป็นช้าลงเพื่อศึกษาได้
  - ทำสิ่งเคลื่อนไหวช้าให้เร็วขึ้น เพื่อศึกษาขบวนการเปลี่ยนแปลง
  - ทำสิ่งใหญ่ย่อให้เล็กลง เพื่อสะดวกแก่การศึกษาได้
  - ทำสิ่งเล็กมากๆ ขยายขนาดใหญ่เพื่อศึกษาได้
  - สามารถนำสิ่งที่เกิดในอดีตมาศึกษาได้
  - สามารถนำสิ่งที่อยู่ไกลกลับมาศึกษาได้
๗. ช่วยให้นักเรียนประสบความสำเร็จง่ายขึ้นและสอบได้มากขึ้น
๘. ทำให้นักเรียนได้รับความคิดรวบยอด (Concept) อย่างเดียวกัน

๒.๒.๓ ความสำคัญของสื่อการสอน

กรมวิชาการ^{๑๑} อธิบายความสำคัญของสื่อการสอนว่า สื่อเป็นเครื่องมือของการเรียนรู้ ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ความ เข้าใจ ความรู้สึก เพิ่มพูนทักษะและประสบการณ์ สร้างสถานการณ์การเรียนรู้ให้แก่ ผู้เรียนกระตุ้น ให้เกิดการพัฒนาศักยภาพทางการคิด ได้แก่ การคิดไตร่ตรอง การคิดสร้างสรรค์ และการคิดอย่างมี วิจารณ์ญาณ ตลอดจนสร้างเสริมคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมให้แก่ ผู้เรียน สื่อการเรียนรู้ใน ยุคปัจจุบันมีอิทธิพลสูงต่อการกระตุ้นให้ผู้เรียนกลายเป็นผู้แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง มีมากมายหลายรูปแบบ มีบทบาทและให้คุณประโยชน์ต่างๆ เช่น

๑. ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความคิดรวบยอดได้ง่ายขึ้น รวดเร็วขึ้น
๒. ช่วยให้ผู้เรียนมองเห็นสิ่งที่กำลังเรียนรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรมและเป็นกระบวนการ
๓. ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง ส่งเสริมให้เกิดความคิดสร้างสรรค์
๔. สร้างสภาพแวดล้อมและประสบการณ์การเรียนรู้ที่แปลกใหม่ น่าสนใจ และทำให้อายากรู้ยิ่งขึ้น
๕. ส่งเสริมการมีกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้เรียนเกื้อหนุนผู้เรียนที่มีความสนใจและความสามารถในการเรียนรู้ต่างกันให้เรียนรู้ได้เท่าเทียมกัน
๖. ช่วยให้ผู้เรียนบูรณาการสาระการเรียนรู้ต่างๆ ให้เชื่อมโยงกัน
๗. ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการใช้สื่อและแหล่งข้อมูลต่างๆ เพื่อการค้นคว้าเพิ่มเติม

^{๑๑} กรมวิชาการ, **คู่มือพัฒนาสื่อการเรียนรู้**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕), หน้า ๖.

๘. ช่วยให้ผู้เรียนได้รับการเรียนรู้ในหลายมิติจากสื่อที่หลากหลาย

๙. เชื่อมโยงโลกที่อยู่ไกลตัวผู้เรียนให้เข้ามาสู่การเรียนรู้ของผู้เรียน

สื่อการเรียนรู้ต่างๆ นอกจากมีบทบาทเป็นเครื่องมือสำหรับการเรียนรู้ของผู้เรียนแล้ว ยังช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาด้านต่างๆ ได้แก่

๑. ความรู้สื่อช่วยให้ผู้เรียนได้รับความรู้เชิงเนื้อหา ความรู้เชิงกระบวนการ และความรู้เชิงประจักษ์จากการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ ส่งเสริมการค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม พัฒนาความอยากรู้อยากเห็นเชิงสร้างสรรค์ส่งเสริมการค้นหาและการเชื่อมโยงสาระ ที่ได้เรียนรู้ระหว่างกลุ่มต่างๆ เข้ากับประสบการณ์ส่วนตัว หรือกิจกรรมที่ปฏิบัติในครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และสังคมในวงกว้าง

๒. ทักษะสื่อการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ช่วยส่งเสริมและพัฒนาทักษะด้านต่างๆ ให้แก่ผู้เรียน ได้แก่ ทักษะพื้นฐานตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ ทักษะการคิด ทักษะการสื่อสาร ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทักษะการจัดการ ทักษะในงานอาชีพ เป็นต้น

๓. คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม สื่อต่างๆ นอกจากจะให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนา ความรู้ และทักษะแล้วยังมุ่งให้ผู้เรียนรักการเรียนรู้เห็นคุณค่าในตนเอง ภูมิใจในความเป็นไทย มีจิตสำนึกทางสังคมและสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์ยอมรับค่านิยมที่ดีงาม

๒.๒.๔ ประเภทสื่อการสอน นอกเหนือจากสื่อที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการเรียนและการสอน โดยตรงตามวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่เคยมีมาแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัวไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ สิ่งของ สถานที่ เหตุการณ์ หรือความคิดก็ตาม ถือเป็นสื่อการเรียนรู้ได้ทั้งสิ้น ขึ้นอยู่กับว่าเราเรียนรู้จากสิ่งนั้นๆ หรือนำสิ่งเหล่านั้น เข้ามาสู่การเรียนรู้ของเราหรือไม่ สื่อทั้งหมดอาจจำแนกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ดังนี้

๑. สื่อสิ่งพิมพ์ หมายถึง หนังสือและเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ซึ่งได้แสดงหรือจำแนก หรือเรียบเรียงสาระความรู้ต่างๆ โดยใช้หนังสือที่เป็นตัวเขียน หรือตัวพิมพ์ เป็นสื่อเพื่อแสดงความหมาย สื่อสิ่งพิมพ์มีหลายประเภท เช่น เอกสาร หนังสือ ตำรา หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร จุลสาร จดหมาย จดหมายเหตุ บันทึก รายงาน ปรินต์เอาท์ เป็นต้น

๒. สื่อเทคโนโลยี หมายถึง สื่อการเรียนรู้ที่ได้แสดงขึ้นเพื่อใช้ควบคู่กับเครื่องมือ โสตทัศนวัสดุหรือเครื่องมือที่เป็นเทคโนโลยีใหม่ๆ สื่อการเรียนรู้ดังกล่าว เช่น แดบบันทึกภาพ พร้อมเสียง (วีดีทัศน์) แดบบันทึกเสียง สไลด์ สื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอน นอกจากนีสื่อเทคโนโลยี ยังหมายรวมถึงกระบวนการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการเรียน การสอน เช่น การใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อการเรียนการสอน การศึกษาผ่านดาวเทียม

๓. สื่ออื่นๆ นอกจากสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อเทคโนโลยีแล้ว ยังมีสื่ออื่นๆ อีกที่ส่งเสริมการเรียน การสอน ซึ่งมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าสื่อ ๒ ประเภทดังกล่าว เพราะสามารถอำนวยความสะดวก ให้แก่ท้องถิ่นที่ขาดแคลนสื่อสิ่งพิมพ์และเทคโนโลยี สื่อเหล่านี้อาจแบ่งได้เป็น ๔ ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

(๑) สื่อบุคคล หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ความสามารถ ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ซึ่งสามารถทำหน้าที่ถ่ายทอดสาระความรู้ แนวคิด เจตคติและวิธีปฏิบัติตนไปสู่บุคคลอื่น สื่อบุคคล อาจเป็นบุคลากรที่อยู่ในระบบโรงเรียน เช่น ผู้บริหาร ครูผู้สอน ตัวผู้เรียน นักการภารโรง หรืออาจ

เป็นบุคลากรภายนอกระบบโรงเรียน เช่น บุคลากรในท้องถิ่นที่มีความชำนาญ และ เชี่ยวชาญในสาขาอาชีพต่างๆ เป็นต้น

(๒) สื่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือ สภาพที่อยู่รอบตัวผู้เรียน เช่น พืชผัก ผลไม้ สัตว์ชนิดต่างๆ ปรากฏการณ์ แผ่นดินไหว สภาพ ดิน ฟ้าอากาศ ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ แหล่งวิทยบริการหรือแหล่งเรียนรู้ ห้องสมุด ชุมชน สังคม วัฒนธรรม ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เป็นสื่อที่มีความสำคัญต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ ซึ่งครหาได้ไม่ยาก

(๓) สื่อกิจกรรม/กระบวนการ หมายถึง กิจกรรมหรือกระบวนการที่ครูหรือผู้เรียน กำหนดขึ้นเพื่อเสริมสร้างประสบการณ์เรียนรู้ ใช้ในการฝึกทักษะ ซึ่งต้องใช้กระบวนการคิด การปฏิบัติ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้ของผู้เรียน เช่น การแสดงละคร บทบาท สมมุติ การสาธิต สถานการณ์จำลอง การจัดนิทรรศการ การไปทัศนศึกษาออกสถานที่ การทำโครงการ เกม เพลง การปฏิบัติตามใบงาน ฯลฯ

(๔) สื่อวัสดุ/เครื่องมืออุปกรณ์ หมายถึง วัสดุที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อประกอบการ เรียนรู้เช่น หุ่นจำลอง แผนภูมิแผนที่ ตาราง สถิติ กราฟ ฯลฯ นอกจากนี้ยังรวมถึงสื่อประเภทเครื่อง มือและอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในการปฏิบัติงานต่างๆ เช่น อุปกรณ์ทดลองวิทยาศาสตร์ เครื่องมือ วิชาช่าง เป็นต้น

สื่อต่างๆ ที่สถานศึกษาจัดทำหรือจัดหาใช้เพื่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ต้องเชื่อมั่นได้ว่าให้สาระการเรียนรู้ที่ถูกต้อง มีความหมาย และเกี่ยวพันกับการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ และมีคุณค่า ห้องสมุดหรือศูนย์สื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญมาก ที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง อย่างมีอิสระ และอย่างร่วมมือกันและกันระหว่างเพื่อน สถานศึกษาจึงต้องพัฒนาห้องสมุดให้ทำหน้าที่อย่างเต็มที่ยิ่งกว่านั้น โดยรอบตัวผู้เรียนไม่ว่าจะเป็นภายในสถานศึกษา บ้าน ชุมชน ตลอดจน ข้อมูลจากทั่วโลกที่ผู้เรียนสามารถเข้าถึงได้ด้วยเทคโนโลยี ก็เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ที่ไม่มีขีดจำกัด อีกทั้งยังเพิ่มพูนจนยากจะจดจำได้ทั่วถึง ผู้เรียนจึงต้องได้รับการชี้แนะและฝึกให้รู้จักคิดแสวงหาแหล่งข้อมูลและวิธีการค้นคว้าข้อมูลจากสื่อเทคโนโลยีและแหล่งความรู้ต่างๆ ด้วยตนเองอย่าง อิสระ ตลอดจนได้รับการฝึกคิดให้สามารถคิด วิเคราะห์ เพื่อเลือกสรรข้อมูลมาใช้ประโยชน์

มนตรี แยมกสิกร ได้แยกประเภทของสื่อออกเป็น ๓ ประเภท^{๑๑} คือ

๑. สื่อประเภทวัสดุ (Software) หมายถึง สื่อที่มีลักษณะเป็นตัวอุ่มหรือเก็บความรู้ ซึ่งสามารถจำแนกย่อยได้เป็น ๒ ลักษณะ

๑.๑ วัสดุประเภทที่ให้หรือถ่ายทอดความรู้ได้โดยตัวมันเอง ได้แก่ แผนที่ลูกโลก หุ่นจำลอง รูปภาพ แผนภูมิ แผนสถิติ แผนภาพ ฯลฯ ทั้งนี้ไม่ต้องอาศัยอุปกรณ์อื่นใดช่วย

๑.๒ วัสดุประเภทที่ให้หรือถ่ายทอดความรู้ ไม่ได้โดยตัวของมันเอง ต้องอาศัยอุปกรณ์อื่นช่วย ได้แก่ แผ่นเสียง ม้วนเทป फिल्मชนิดต่างๆ รายการวิทยุ รายการโทรทัศน์ ฯลฯ จะพบว่าวัสดุ

^{๑๑} มนตรี แยมกสิกร, การใช้เทคโนโลยีทางการศึกษาในโรงเรียน, (สงขลา: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, ๒๕๓๖), หน้า ๘.

ประเภทหลังนี้ต้องอาศัยอุปกรณ์อื่นเข้ามาช่วยจึงจะสามารถให้ข่าวสารได้ เช่น फिल्मต้องใช้กับ เครื่องฉาย เป็นต้น

๒. สื่อประเภทอุปกรณ์ (Hardware) หมายถึง สิ่งที่เป็นตัวผ่านที่ทำให้ข้อมูลหรือความรู้ที่อยู่ภายในวัสดุสามารถนำออกมาใช้หรือเรียนรู้ได้ ซึ่งได้แก่ เครื่องมือทั้งหลาย เช่น เครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ เครื่องรับโทรทัศน์ เครื่องเล่นแผ่นเสียง เครื่องส่งวิทยุ และเครื่องขยายเสียง เป็นต้น

๓. สื่อประเภทเทคนิคและวิธีการ (Techniques and Methods) หมายถึง สื่อที่มีลักษณะเป็น แนวคิดหรือรูปแบบขั้นตอนในการดำเนินการกิจการ ซึ่งไม่มีลักษณะเป็นวัสดุอุปกรณ์ แต่หากขั้นตอนหรือเทคนิควิธีการยุ่งยากซับซ้อนอาจนำวัสดุอุปกรณ์มาช่วยในการดำเนินงานมีประสิทธิภาพรวดเร็วขึ้นได้

กรมวิชาการ ได้จัดประเภทของสื่อการเรียนการสอน ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๔^{๑๒} ดังนี้ สื่อการเรียนการสอนจำแนกตามลักษณะของสื่อที่นำไปใช้มี ๕ ประเภท คือ

๑. สื่อสิ่งพิมพ์เป็นสื่อที่ใช้ระบบการพิมพ์เช่น หนังสือเรียน คู่มือหนังสือ

๒. สื่อวัสดุอุปกรณ์ เป็นสื่อสิ่งของต่างๆ เช่น ของจริง หุ่นจำลอง แผนภูมิ แผนที่ ตารางสถิติ กราฟ ฯลฯ

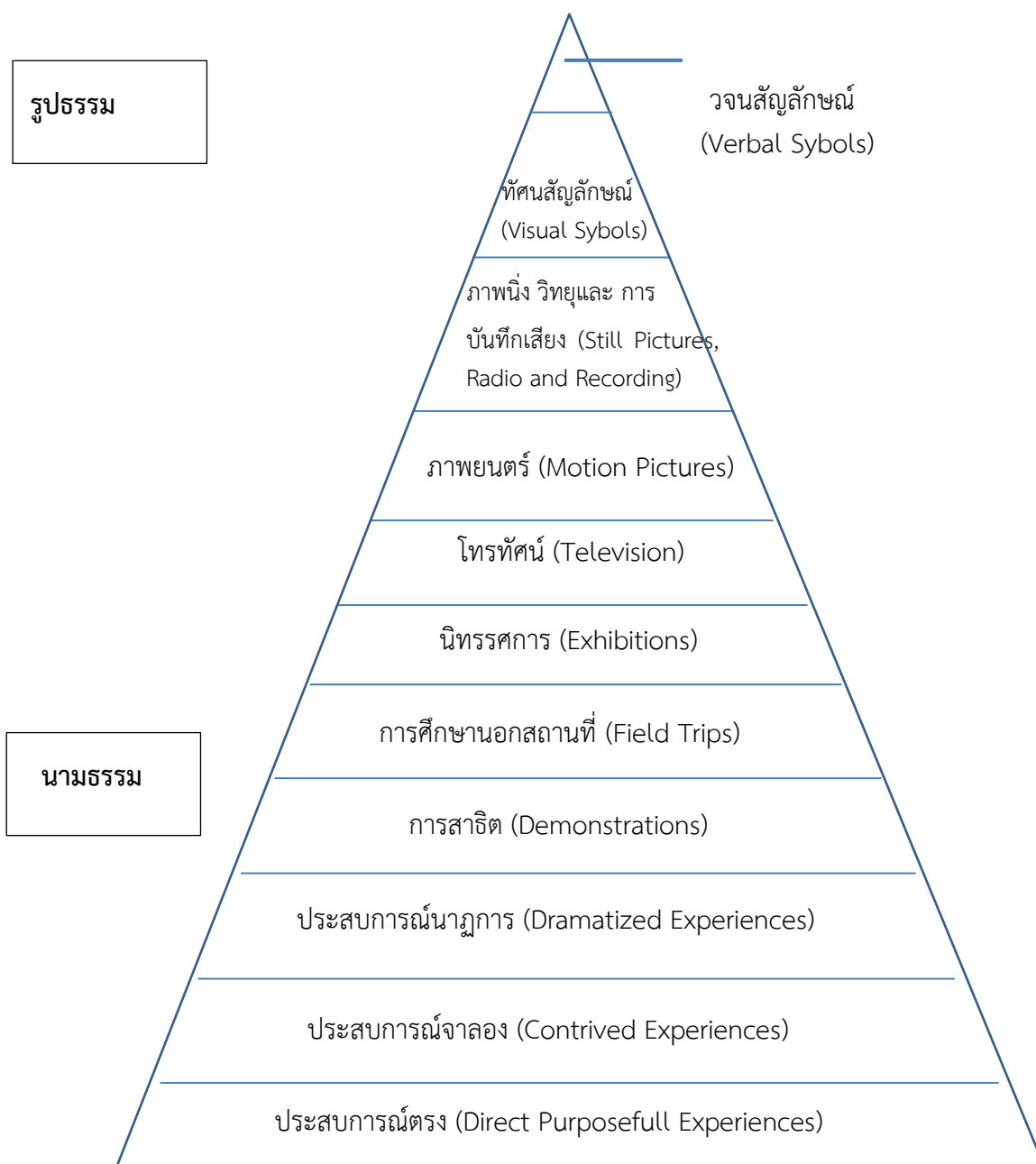
๓. สื่อโสตทัศนอุปกรณ์ เป็นสื่อที่นำเสนอด้วยเครื่องมืออุปกรณ์ต่างๆ เช่น ภาพเลื่อน (Slide) แถบเสียง แถบบันทึกภาพ สื่อประเภทอื่นๆ อาทิ สื่อมัลติมีเดีย ฐานข้อมูล คอมพิวเตอร์ ฯลฯ

๔. สื่อกิจกรรม เป็นสื่อประเภทวิธีการที่ใช้ในการฝึกปฏิบัติ ฝึกทักษะ ซึ่งต้องใช้กระบวนการคิด การปฏิบัติ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้ของผู้เรียน เช่น เกม เพลง บทบาทสมมติ แบบทดสอบ แผนการสอน ใบความรู้ใบงาน ฯลฯ

๕. สื่อบริบท เป็นสื่อที่ส่งเสริมการเรียนการสอน ได้แก่ สภาพแวดล้อม และสถานการณ์ต่างๆ เช่น ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ แห่งวิทยาการ หรือแหล่งเรียนรู้อื่นๆ บุคคล ห้องสมุด ชุมชน สังคม วัฒนธรรม เครือข่ายคอมพิวเตอร์ ฯลฯ

ส่วนการจัดประเภทสื่อการสอนแบบอื่นๆ ที่น่าสนใจ ได้แก่ การแยกประเภทสื่อตามลำดับประสบการณ์ของ ดร.เอ็ดการ์ เดล แห่งคณะวิชาการศึกษา มหาวิทยาลัย โอไฮโอ สเตท ผู้เชี่ยวชาญทางเทคโนโลยีทางการศึกษาที่มีชื่อเสียงท่านหนึ่ง ได้จำแนกประสบการณ์ที่โรงเรียนและ ครูสามารถจัดให้แก่ผู้เรียนได้มีอะไรบ้าง โดยตั้งชื่อการจำแนกประสบการณ์ลักษณะนี้ว่า "กรวยประสบการณ์, (Cone of Experience)

^{๑๒} กรมวิชาการ, **คู่มือพัฒนาสื่อการเรียนรู้อ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๕), หน้า ๑๓.

ภาพประกอบที่ ๒.๒

แสดงการจัดลำดับประสบการณ์ของ เดด การ์ เดล (Dale. 1969 : 8)

เดด การ์ เดล ได้จำแนกประสบการณ์ออกเป็น ๑๐ ชั้น โดยถือหลักความต่อเนื่องระหว่างรูปธรรม -นามธรรม (Abstract -Concrete Continuum) โดยนำเอาประสบการณ์จริง ไว้ที่ฐานของ

กรวยแล้วเรียงประสบการณ์ที่ค่อยๆ ห่างจากฐานขึ้นไป ตามการเพิ่มขึ้นของความเป็นนามธรรมของประสบการณ์นั้นๆ จนถึงยอดกรวย ซึ่งถือเป็นประสบการณ์นามธรรมเต็มที่^{๑๓} ดังนี้

๑. ประสบการณ์ตรง (Direct Purposeful Experience) เกิดแก่ผู้เรียนโดยตรง ความเป็นจริงของจริง

๒. ประสบการณ์จำลอง (Conlived Experience) สถานการณ์สมมุติหรือเลียนความเป็นจริง หุ่นจำลอง ตู้จัดทรทัศน์ (Diorama) ของตัวอย่าง ลูกโลก

๓. ประสบการณ์นาฏการ (Dramatized Experience) ละครการแสดงบทบาท การละเล่น โขน ละครใบ้ หุ่นชีวิต (Pantomines) หุ่นต่างๆ หนังสติ๊ก

๔. การสาธิต (Demonstrations) การกระทำหรือแสดงให้ดูเป็นตัวอย่าง การใช้เครื่องมือ ประกอบ รวมทั้งการใช้กระดานดำ แผ่นป้ายผ้าสาธิต ป้ายแม่เหล็ก

๕. การศึกษานอกสถานที่ (Field Trips) การออกไปศึกษาแหล่งวิทยาการในชุมชน หรือที่อยู่นอกห้องเรียน เช่น สภาพภูมิศาสตร์ สถาบันทางสังคม ประเพณีวัฒนธรรม

๖. นิทรรศการ (Exhibitions) การจัดแสดงสิ่งของวัสดุเป็นหมวดหมู่ เพื่อให้ความรู้และประสบการณ์แก่ผู้มาชม รวมถึงการจัดแสดงป้ายนิเทศ

๗. โทรทัศน์ (Television) โทรทัศน์การสอน โทรทัศน์การศึกษา รายการถ่ายทอดสด และใช้เทปโทรทัศน์

๘. ภาพยนตร์ (Motion Pictures) ภาพยนตร์สอน ภาพยนตร์เสริมการสอน

๙. ภาพนิ่งและการบันทึกเสียง (Still Picture and Recording) รูปภาพ สไลด์ फिल्म สตรีป ภาพสอง-สามมิติ ภาพโปร่งแสง ภาพทึบแสง เทปบันทึกเสียง แผ่นเสียง วิทยุ

๑๐. ทัศนสัญลักษณ์ (Visual Symbols) แผนภูมิ แผนสถิติ แผนที่ แผนภาพ ภาพโฆษณา ภาพล้อ การ์ตูน เครื่องหมายและสัญลักษณ์ต่างๆ

๑๑. วจนสัญลักษณ์ (Verbal Symbols) หนังสือนิตยสาร จุลสาร วารสาร ปาฐกถา

สำหรับภาพยนตร์และโทรทัศน์ในรูปกรวยประสบการณ์ได้รวมกันไว้ เพราะเป็นภาพที่เคลื่อนไหวได้ เช่นเดียวกัน

ลักษณะของประสบการณ์ประเภทของสื่อ ดร.เอตการ์ เดล แสดงไว้ว่าแต่ละขั้นนั้น จะพบว่ามีข้อขัดแย้งสับสน เพราะประสบการณ์บางขั้นตอนต้องอาศัยสื่อประเภทอุปกรณ์ สื่อประเภทวัสดุ สื่อประเภทเทคนิคปะปนกันอยู่ซึ่งในประเภทนี้ ดร.เอตการ์ เดล ถือว่ารายการสื่อที่แสดงประกอบประสบการณ์ในแต่ละขั้นนั้นหมายถึง ประเภทวัสดุทั้งสิ้น เพราะถือว่าสื่อประเภทวัสดุเท่านั้นที่เก็บสารหรือความรู้ไว้ให้แก่ผู้เรียนศึกษา

---

^{๑๓} Dale, Idnda G, **Audiovisual Methods in Teaching**, (3rd ed, New York : Dryden Press, ๑๙๖๙), p. ๘.

นอกจากนี้ คิลเตอร์ ได้จัดแบ่งประเภทของสื่อการสอนออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ๆ คือ^{๑๔}

๑. สื่อการสอนที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้โดยตรง ได้แก่ การสัมภาษณ์ การลงมือปฏิบัติจริง การศึกษานอกสถานที่การสำรวจ ฯลฯ

๒. สื่อการสอนที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ใกล้เคียงกับประสบการณ์ตรง แต่ใช้ของที่แทนด้วยวัสดุทัศนวัสดุ ได้แก่ แผนที่ แผนภูมิ แผนสถิติของจริงของตัวอย่างรูปภาพ ฟันจำลอง ฟิล์ม สตรีป สไลด์ ภาพยนตร์ การบันทึกเสียง วิทยู นาฏการ โทรทัศน์ ฯลฯ

๓. สื่อการสอนที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่แทนด้วยคำพูดการเขียนสูตร การเขียนกฎ นิยาม ฯลฯ

จะเห็นว่า การจัดประเภทสื่อการสอนของ คิลเตอร์ คล้ายกับการจัดประเภทสื่อการสอนของ ๒ ประเภทข้างต้นปะปนกันอยู่คือ ข้อ-๑ เป็นการจัดประเภทเทคนิคและวิธีการ ประการที่ ๒ เป็นเรื่อง ของวัสดุทัศนวัสดุและเครื่องมือต่างๆ ประการที่ ๓ ตรงกับการจัดสื่อชั้นสุดท้ายของ เอดการ์ เดล คือ ชั้นที่เป็นธรรมชาติที่สุด แม้ว่าการจัดประเภททั้ง ๓ แบบจะแตกต่างกันไปแต่ถ้าไปแต่ละแบบก็มีความสมบูรณ์ในกระบวนการสื่อทั้งหลายอยู่แล้ว เพียงแต่ว่าจะเลือกใช้แบบไหนในสถานการณ์ใดเท่านั้นเอง สำหรับในที่นี้ถ้าพิจารณาในเรื่องความง่ายและความชัดเจนแล้ว แบบแรกมีความชัดเจนมากที่สุด

๑.๕ การผลิตและการใช้สื่อการสอน

การผลิตสื่อการสอน ในการผลิตสื่อการสอนโดยเฉพาะในโรงเรียนควรจะต้องมีการเตรียมวัสดุและการบริการสิ่งอำนวยความสะดวกในการผลิตสำหรับผู้สอนและผู้เรียนเพียงพอ และเหมาะสมทั้งในด้านการลงทุน และการจัดลำดับความจำเป็น การผลิตสื่อการสอนโดยทั่วไป จะมี ๓ แบบคือ

๑. การผลิตสื่อการสอนโดยผู้เรียนเอง เป็นผู้ผลิตที่ได้จากการเรียนรู้ที่มีคุณค่าในชั้นเรียน หรือโรงฝึกงาน เช่น การถ่ายทอด การวาดภาพ การฝีมือ ฯลฯ

๒. การผลิตสื่อการสอน โดยครูผู้สอนในชั้นเรียนหรือในห้องเรียนที่เตรียมไว้เป็นพิเศษ หรือในโรงเรียนฝึกงานที่เตรียมเครื่องมือวัสดุการสอนไว้อย่างเร่งรีบ เพื่อสนองความต้องการของผู้เรียนอย่างรวดเร็ว หรือการจัดแสดงในห้องประชุมหรือเพื่อจุดมุ่งหมายที่คล้ายๆ กันเหล่านี้

๓. การผลิตสื่อการสอนโดยศูนย์บริการสื่อการสอน สำหรับใช้ภายในโรงเรียนหรือที่อื่นๆ เช่น ศูนย์บริการสื่อการสอนระดับอำเภอหรือระดับจังหวัด หรือ ร้านถ่ายภาพ ร้านศิลปะที่แสดงในระยะเวลา สั้นๆ หรือตัวแทนอื่นๆ ภายนอก เป็นต้น

สำหรับห้องปฏิบัติการผลิตสื่อจะต้องกว้างพอเหมาะสมสามารถบรรจุบุคคลและอุปกรณ์ในการผลิตได้ดีพอ มีความคล่องตัวในการปฏิบัติงานภายในห้องอาจจะรวมห้องมืด และห้อง เก็บเสียง เพื่อการผลิตรายการโทรทัศน์ หรือจะแยกห้องอีกต่างหากก็ได้แล้วแต่ความเหมาะสม ทุกห้องมีระบบควบคุมไฟฟ้า มีปลั๊กไฟ และการควบคุมอุณหภูมิและความชื้นเพื่อป้องกันสื่ออุปกรณ์เสื่อมคุณภาพได้

^{๑๔} Kinder, James S, **Audio – Visual Materials and Technique**, (2nd ed, American Book, New York, 1959), p. 592.

๑.๖ กระบวนการผลิตสื่อการสอน

การผลิตสื่อการสอนอาศัยระบบการทำงาน เช่นเดียวกับการปฏิบัติอื่นๆ จึงจะได้ผลตามความประสงค์การผลิตสื่อการสอนมีกระบวนการดังนี้คือ

๑. การกำหนดจุดมุ่งหมายต้องพิจารณาเป้าหมายที่จะก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์จากการใช้ผลิตผลของสื่อโดยส่วนรวม และควรพิจารณาจากคำถามเหล่านี้

- ๑) จำเป็นหรือไม่ที่จะต้องผลิตสื่อการสอนชนิดนี้
- ๒) สื่อนี้จะสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมอะไรบ้าง
- ๓) เป้าหมายของผู้เรียนในลักษณะพิเศษต้องการผลิตสื่อการสอนภายใต้เงื่อนไขอะไรบ้าง
- ๔) สื่อการสอนชนิดนี้มีสารอะไรบ้างที่สำคัญ
- ๕) สื่อการสอนที่ผลิตขึ้นเป็นที่น่าพอใจเฉพาะเรื่องที่ต้องการเท่านั้นหรือไม่และได้ผลดีเพียงใด

๒. การเลือก เป็นการพิจารณาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสื่อที่มีความเหมาะสมกับด้านต่างๆ ดังนี้

- ๑) สื่อชนิดนี้จะพัฒนาความสามารถหรือไม่
- ๒) มีแนวทางการผลิตสอดคล้องกับความเป็นจริงหรือไม่ และเกี่ยวกับการศึกษาหรือไม่
- ๓) การสื่อความหมายสามารถแสดงออกทางอารมณ์หรือไม่
- ๔) ใช้กับการสนทนาหรือไม่
- ๕) มีการบรรยายหรือไม่
- ๖) เป็นเสียงธรรมชาติหรือไม่
- ๗) จะทำให้ได้รับความสะดวกหรือไม่
- ๘) ควรจะมีรายละเอียดอะไรบ้าง
- ๙) โครงการนี้จะสำเร็จโดยคณะผู้ร่วมงานหรือไม่
- ๑๐) ต้องมีการเปลี่ยนแปลงผลการสำรวจอย่างไร
- ๑๑) ข้อมูลควรจะได้มาอย่างไร

๓. การผลิตเป็นขั้นที่ดำเนินการตามแผนที่วางไว้อย่างมีขั้นตอน หลังจากได้พิจารณาจุดมุ่งหมายและการเลือกตามความเหมาะสมต่างๆ ขั้นนี้เป็นขั้นการตัดสินใจในเบื้องต้นของการปฏิบัติที่จะใช้เป็นเครื่องมือนำร่องต่อไป กล่าวคือ ต้องพิจารณาจากสิ่งเหล่านี้

- ๑) จะผลิตสื่อชนิดใด
- ๒) จะออกแบบอย่างไร
- ๓) จะใช้วัสดุชนิดใด
- ๔) ผู้เรียนจะใช้เวลาสำหรับการศึกษาสื่อชนิดนี้นานเท่าใด
- ๕) จะใช้เวลาในการผลิตนานเท่าใด
- ๖) ข้อมูลที่จะใช้สำหรับขั้นตอนของการผลิตจะสำเร็จได้อย่างไร เช่น เกี่ยวกับเค้าโครงของเนื้อหา สตอรี่บอร์ด สถานการณ์จำลอง เป็นต้น

๔. การทดสอบก่อนใช้ ขณะใช้และภายหลังใช้

๑) จะให้ประโยชน์แก่ผู้เรียนเพียงใดในลักษณะต่อไปนี้เป็น คือ ความเหมาะสมกับ จุดมุ่งหมายและด้านการเรียนรู้จากสื่อ

๒) มีสิ่งที่จะช่วยเหลือผู้เรียนให้ถูกต้องอย่างไร

๓) มีความเที่ยงตรงเพียงใดเกี่ยวกับวิธีดำเนินการ การใช้เครื่องมือ และการแปล ข้อมูลสำหรับการสรุปผล

๔) มีการปรับปรุงสื่อก่อนนำไปใช้หรือไม่

๕) ผู้ผลิตเพิ่มเติมสิ่งจำเป็น เช่น ข้อเสนอแนะหรือคู่มือการใช้สื่อเป็นต้น ที่เป็น ประโยชน์แก่ผู้ใช้ชัดเจนเพียงใด

๕. การนำไปใช้ ควรจะพิจารณาจากสิ่งต่อไปนี้

๑) ผู้เรียนจะรับผลที่เหมาะสมตามเป้าหมายได้อย่างไร

๒) มีการตรวจสอบหรือทดลองตามความต้องการแล้วหรือยัง

๓) มีจำนวนเพียงพอกับความต้องการหรือไม่

๔) มีนโยบายและวิธีการอย่างไร ในการจัดการที่จะนำไปเผยแพร่

๖. การบำรุงรักษา ควรพิจารณาจากสิ่งต่อไปนี้

๑) การเก็บรักษาสื่อแต่ละชนิดควรอยู่ในสภาวะแวดล้อมอย่างไร

๒) มีการแนะนำการใช้ และการเก็บรักษาให้แก่ผู้ยืมใช้บริการ

๓) มีการเตรียมอะไหล่ที่จำเป็นสำหรับการซ่อมแซมอะไหล่บ้าง

กระบวนการผลิตสื่อการสอนที่กล่าวมานั้น เป็นหลักการขั้นตอนในการผลิต เหมาะที่จะ นำไปใช้ในโรงเรียนหรือห้องปฏิบัติการ ผลิตได้เป็นอย่างดีทีเดียว สำหรับขั้นการประเมินผลการผลิต นั้นจะขอกล่าวในขั้นการใช้สื่ออีกทีหนึ่ง เพราะจะทราบผลได้ก็ต่อเมื่อการนำไปใช้แล้วจึงติดตาม ผลนำมาปรับปรุง

การใช้สื่อการสอนอย่างมีระบบนั้นควรจะทำตามขั้นตอน ๓ ขั้นตอนที่สำคัญ คือ ขั้น วางแผน ขั้นดำเนินการใช้สื่อ ขั้นการประเมินผล^{๑๕}

๑. ขั้นการวางแผน ขั้นการวางแผนมีภารกิจที่จะต้องกระทำ คือ

๑.๑ วิเคราะห์เนื้อหาและกำหนดเป้าหมายของการเรียนการสอนว่าจุดมุ่งหมาย เนื้อหาที่จะสอนแก่ผู้เรียนคืออะไร และเมื่อเสร็จสิ้นการเรียนการสอนแล้ว ผู้เรียนต้องแสดงพฤติกรรม อะไรออกมาได้บ้าง

๑.๒ ต้องพิจารณาว่าจะใช้สื่อในขั้นตอนใดของการเรียนการสอน เช่น ได้รับความสนใจ - นำเข้าสู่บทเรียน ประกอบกับสื่ออื่นในการสอนบทเรียน ทบทวนบทเรียน สรุปบทเรียน ทดสอบ ความรู้ของนักเรียน

๑.๓ วิเคราะห์ตัวผู้เรียน ซึ่งครูผู้สอนควรทราบข้อมูลเกี่ยวกับตัวผู้เรียน ๔ ประเภท คือ (๑) ความสามารถทางสติปัญญา (๒) อัตรการเรียน (๓) ลักษณะการเรียน และ (๔) ประสบการณ์เดิม ทักษะคติ

^{๑๕} อ้างแล้ว, มนตรี แยมกสิกร, การใช้เทคโนโลยีทางการศึกษาในโรงเรียน, หน้า ๙๓.

- ๑.๔ เลือกสื่อ ผู้สอนต้องเลือกสื่อตามคุณสมบัติที่ดีของสื่อแต่ละประเภท
- ๑.๕ ควรพยายามเลือกใช้สื่อในลักษณะสื่อประสม (Multi Media) คือใช้สื่อตั้งแต่ ๒ ชนิดขึ้นไป ให้เสริมซึ่งกันและกัน จะได้ผลดีกว่าการใช้สื่อเพียงอย่างเดียว หรือใช้สื่อขัดกัน
- ๑.๖ ศึกษาหรือทดลองใช้สื่อนั้นก่อน เพื่อจะได้ทราบขั้นตอนและรายละเอียดของ ขบวนการตลอดทั้งอาจพบปัญหาอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นได้ก่อนการใช้จริง
- ๑.๗ เตรียมตัวครูให้พร้อมทั้งความรู้และทักษะการใช้
- ๑.๘ เตรียมห้องเรียนให้พร้อม เช่น เตรียมที่แขวนภาพ ที่ติดภาพ จัดโต๊ะ จัดห้อง เตรียมอุปกรณ์อื่นๆ เช่น จอ สายไฟ เครื่องฉาย ฯลฯ พิจารณาด้านแสงสว่าง การระบายอากาศ ที่นั่ง
- ๑.๙ เตรียมสื่อหรืออุปกรณ์เสริมอื่นๆ ตามหลักการสื่อประสม
- ๑.๑๐ เตรียมผู้เรียนให้พร้อม ทั้งในด้านความสนใจ การปูพื้นฐาน การนำเข้าสู่ บทเรียน ก่อนใช้สื่อ เตรียมคำถาม เตรียมกิจกรรม หรือผู้เรียนต้องเตรียมสิ่งของอะไรบ้าง

๒. ขั้นตอนการใช้สื่อ ขั้นตอนการใช้สื่อสิ่งที่ครูควรปฏิบัติ คือ

- ๒.๑ ก่อนใช้ครูควรชี้ให้เห็นจุดสำคัญ หรือควรบอกจุดมุ่งหมายของการใช้สื่อนั้น
- ๒.๒ การเสนอเนื้อหาไม่ควรช้าหรือเร็วเกินไป การสาธิต ผู้เรียนมองเห็นทั่วถึงหรือไม่ ประเภทการฉายภาพ ความสว่างจะต้องเพียงพอ บรรยาย หรืออธิบายให้ชัดเจน

๓. **ขั้นประเมินผล** ในการประเมินผลการใช้สื่อนั้น สิ่งที่ครูควรประเมินควรประกอบด้วย ๓ ส่วนด้วยกัน คือ

- ๓.๑ การประเมินการวางแผนการใช้สื่อ ว่าสิ่งที่ได้ดำเนินการไปนั้นเป็นไปตามแผนหรือไม่
- ๓.๒ การประเมินขบวนการใช้สื่อ โดยประเมินว่าการใช้สื่อนั้นมีปัญหาอะไรหรือไม่ ขัดข้องอย่างไร มีสาเหตุมาจากอะไร มีการเตรียมการป้องกันหรือไม่ การดำเนินการเป็นไปตามขั้นตอนการใช้สื่อหรือไม่
- ๓.๓ การประเมินผลที่เกิดขึ้นจากการใช้สื่อ ซึ่งมักจะเกิดขึ้นกับนักเรียนว่า บรรลุตามวัตถุประสงค์หรือเกณฑ์ที่วางไว้หรือไม่

๒.๓. ทฤษฎีระบบในยุทธศาสตร์การพัฒนา^{๑๖}

๒.๓.๑ ภาพโดยรวมของทฤษฎีระบบ

ทฤษฎีระบบ มีแนวคิดที่เชื่อว่าเอกภพแห่งนี้ (The Universe) เป็นหนึ่งหน่วยระบบ ซึ่งมีคุณสมบัติต่างๆ คือ

- ๑) เป็นหน่วยทำงาน
- ๒) มีขอบเขต
- ๓) มีผลผลิต

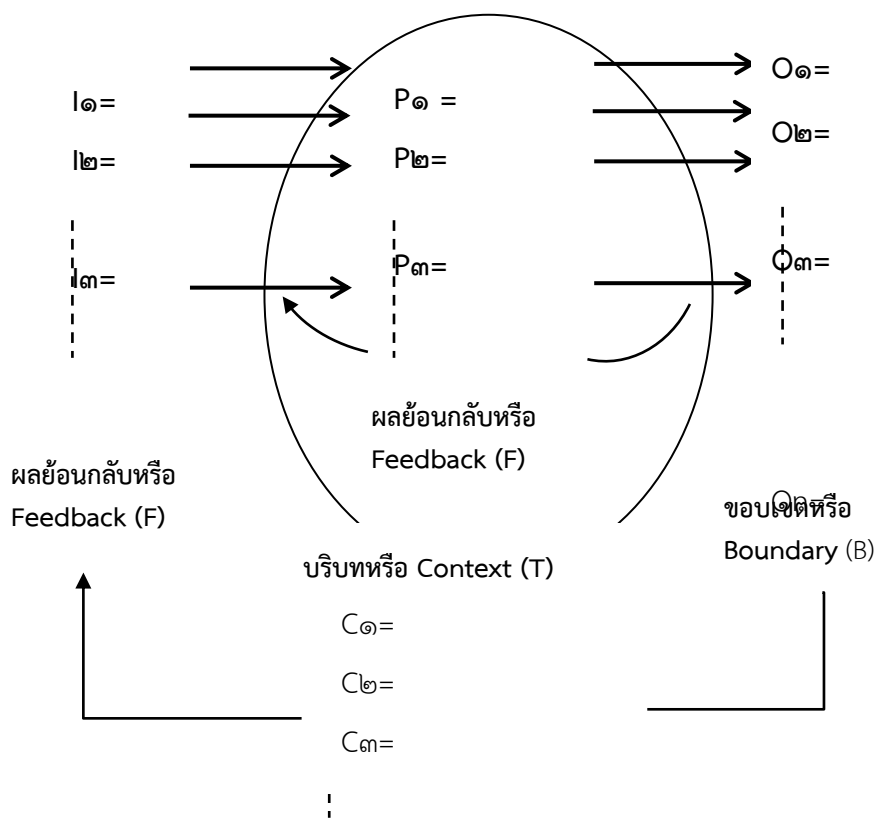
^{๑๖} ศ.ดร.เฉลียว บุรีภักดิ์, แนวคิดทฤษฎียุทธศาสตร์การพัฒนา, เอกสารประกอบการบรรยายวิชา ยุทธศาสตร์การพัฒนา, (ลำปาง : สาขายุทธศาสตร์การพัฒนา, ๒๕๔๗), หน้า ๒/๒๘-๒/๓๗.

- ๔) มีกระบวนการ
- ๕) มีปัจจัยนำเข้า
- ๖) มีบริบท
- ๗) มีผลย้อนกลับ
- ๘) ประกอบขึ้นจากหน่วยย่อยระบบจำนวนหนึ่ง
- ๙) เป็นหน่วยย่อยระบบหนึ่งของหน่วยอภิระบบ
- ๑๐) มีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดบนมิติเวลา
- ๑๑) มีที่มา ที่อยู่ และที่ไป

นำคุณสมบัติทั้งหลายมาประกอบเข้าด้วยกันเป็นแผนภาพเดียว จะได้รูปแบบเป็นโครงสร้างทางความคิด (conceptual Framework) ของหนึ่งหน่วยระบบ (a system unit) ดังในภาพประกอบที่ ๓

โครงสร้างทางความคิดที่แสดงคุณสมบัติของหนึ่งหน่วยระบบ

ปัจจัยนำเข้าหรือ Input(I)   กระบวนการหรือ Process(P)   ผลผลิตหรือ Output(O)

ภาพประกอบที่ ๒.๓ คุณสมบัติของหนึ่งหน่วยระบบ

๓.๑.๑ เป็นหน่วยงาน

คุณสมบัตินี้ของการ “เป็นหน่วยงาน” (being a working unit) ในที่นี้หมายความว่า หน่วยนี้มีได้หยุดนิ่งเฉย แต่เป็นหน่วยงานบางอย่างตามลักษณะที่หน่วยระบบนั้นถูกสร้างขึ้นมา เพื่อให้ทำงาน ซึ่งลักษณะงานเหล่านี้บางอย่างมนุษย์ก็ไม่อาจรู้ได้หรือเข้าใจได้เสมอไป เช่น มนุษย์ไม่รู้ว่าเอกภพถูกสร้างขึ้นมาโดยอะไร หรือโดยผู้ใด เพื่อให้ทำงานอะไร แต่มีบางหน่วยที่มนุษย์สามารถรับรู้ได้ เช่น เรารู้ว่าคณะกรรมการสอบคัดเลือกของโรงเรียนถูกสร้างขึ้นโดยอาจารย์ใหญ่ เพื่อทำการสอบคัดเลือกนักเรียนเข้าโรงเรียน เป็นต้น

๓.๑.๒ มีขอบเขต

มีคุณสมบัตินี้ของการ “มีขอบเขต” (having boundary) ในที่นี้หมายความว่า มีเส้นเขตแดนล้อมรอบเนื้อที่ของหน่วยนี้ ซึ่งแบ่งแยกเนื้อที่ของหน่วยนี้ออกจากหน่วยอื่น ทำให้หน่วยอื่นๆ เหล่านี้มีสภาพเป็น “บริบท” ของหน่วยนี้ เช่น ผิวหนังและปลายเส้นผมของคนเป็นแนวแบ่งเขตแดนซึ่งแยกคนหนึ่งออกจากสิ่งภายนอก

๓.๑.๓ มีผลผลิต

มีคุณสมบัตินี้ของการ “มีผลผลิต” (having product) ในที่นี้หมายความว่า หน่วยระบบนี้ให้ผลผลิตบางอย่าง อันเป็นผลมาจากการทำงานของหน่วยระบบ ผลผลิตดังกล่าวอาจมีมากกว่าหนึ่งรายการก็ได้ และแต่ละรายการเมื่อหลุดออกมาจากหน่วยระบบแล้ว ก็จะเลื่อนไหลไปเป็นปัจจัยนำเข้าสู่ของหน่วยระบบอื่นที่เป็นบริบทของหน่วยระบบนี้ต่อไป

๓.๑.๔ มีกระบวนการ

คุณสมบัตินี้ของการ “มีกระบวนการ” (having process) คือหน่วยระบบนี้มีกระบวนการทำงานที่มีลักษณะเป็นแบบแผนชัดเจน และมีความคงที่ในห้วงเวลาหนึ่ง สามารถสังเกตได้และประเมินได้ กระบวนการทำงานนี้ คือ การนำปัจจัยนำเข้าสู่ต่างๆ มาทำปฏิกิริยาต่อกันจนบังเกิดเป็นผลผลิตของหน่วยระบบ กระบวนการอาจจะมีหลายขั้นตอนและแต่ละขั้นตอน มีลักษณะเป็นหน่วยระบบในตัวเองอีกด้วย คือ มีคุณสมบัตินี้ทุกข้อของหน่วยระบบ

๒.๑.๕ มีปัจจัยนำเข้าสู่

คุณสมบัตินี้ของการ “มีปัจจัยนำเข้าสู่” (having input) ในที่นี้หมายความว่า หน่วยนี้ได้รับบางสิ่งบางอย่างเข้ามาในหน่วยระบบ เพื่อนำไปเข้ากระบวนการและแปลงรูปเป็นผลผลิต ปัจจัยนำเข้าสู่เหล่านี้ได้มาจากผลผลิตของหน่วยระบบอื่นๆ ซึ่งเป็นบริบทของหน่วยนี้ มีข้อควรสังเกต คือ หน่วยระบบที่เป็นสิ่งมีชีวิตสามารถคัดเลือกปัจจัยนำเข้าสู่ แต่หน่วยระบบที่ไม่มีชีวิตจะไม่สามารถคัดเลือกนำเข้าสู่ด้วยตัวเอง เว้นไว้แต่ถูกวางเงื่อนไขหรือโปรแกรมไว้ล่วงหน้าโดยผู้สร้างหน่วยระบบนั้น กิจกรรมการคัดเลือกปัจจัยนำเข้าสู่ หรือการปรับกระบวนการภายในได้ชื่อว่า เป็นการส่งผลย้อนกลับภายใน (Internal Feedback)

๒.๑.๖ มีบริบท

คุณสมบัตินี้ของการ “มีบริบท” (having context) ในที่นี้หมายความว่า มีหน่วยระบบอื่นๆ จำนวนหนึ่งที่อยู่รอบเส้นเขตแดนของหน่วยนี้ ซึ่งให้ปัจจัยนำเข้าสู่แก่หน่วยนี้ และรับเอาผลผลิตของหน่วยนี้ หน่วยอื่นๆ เหล่านี้เมื่อรวมกันแล้ว เรียกว่าบริบทของหน่วยนี้ การที่ผลผลิตถูกส่งผ่านบริบท

แล้วมีผลกระทบไปถึงปัจจัยนำเข้าขั้นต่อไป เช่นนี้ ได้ชื่อว่าเป็นการส่งผลย้อนกลับภายนอก (external feedback)

๒.๑.๗ มีผลย้อนกลับ

คุณสมบัติการ “มีผลย้อนกลับ” (having feedback) ในที่นี้ คือ การที่ผลผลิตตามขั้นตอนต่างๆ จากการทำงานของหน่วยระบบถูกส่งให้มีผลกระทบไปถึงขั้นก่อนหน้านั้น ถ้าผลดังกล่าวถูกส่งผ่านบริบทภายนอก ได้ชื่อว่าเป็นการส่งผลย้อนกลับภายนอก (external feedback) และถ้าเป็นการส่งผ่านภายในขอบเขตของหน่วยระบบเองเรียกว่า การส่งผลย้อนกลับภายใน (internal feedback)

๒.๑.๘ ประกอบขึ้นจากหน่วยย่อยระบบจำนวนหนึ่ง

คุณสมบัติของการ “ประกอบขึ้นจากหน่วยย่อยระบบจำนวนหนึ่ง” (being composed of a number of system units) ในที่นี้หมายความว่า หน่วยระบบนี้เมื่อนำมาวิเคราะห์แยกแยะหาส่วนประกอบ จะพบว่าประกอบด้วยหน่วยย่อยๆ จำนวนหนึ่ง หน่วยย่อยระบบดังกล่าว ได้แก่ ปัจจัยนำเข้าแต่ละรายการ กระบวนการทำงานแต่ละรายการ และผลผลิตแต่ละรายการ ซึ่งล้วนมีคุณสมบัติเป็นหน่วยระบบในตัวเองทั้งสิ้น

๒.๑.๙ เป็นหน่วยย่อยระบบหนึ่งของหน่วยอภิระบบหนึ่ง

คุณสมบัติของการ “เป็นหน่วยย่อยระบบหนึ่งของหน่วยอภิระบบหนึ่ง” (being a subsystem unit of a suprasystem unit) ในที่นี้หมายความว่า หน่วยระบบนี้เป็นส่วนย่อยของหน่วยอภิระบบอีกหน่วยหนึ่ง ซึ่งมีขนาดใหญ่กว่าหน่วยนี้ หน่วยอภิระบบดังกล่าว นอกจากประกอบขึ้นจากหน่วยย่อยระบบนี้แล้ว ยังประกอบด้วยหน่วยย่อยระบบอื่นๆ อีกจำนวนหนึ่ง หน่วยระบบที่เป็นสมาชิกหรือส่วนประกอบทั้งหลายเหล่านี้ จะทำงานประสานกันเพื่อผลผลิตของแต่ละหน่วยย่อยระบบรวมกันส่งผลให้เป็นผลผลิตรวมของหน่วยอภิระบบ

๒.๑.๑๐ มีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดบนมิติเวลา

คุณสมบัติของการ “มีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดบนมิติเวลา” (having starting point and ending point on time dimension) ในที่นี้หมายความว่า หน่วยระบบนี้เกิดขึ้น ณ เวลาหนึ่งเวลาใดแล้วดำเนินไประยะเวลาหนึ่ง จนสิ้นสุดความเป็นหน่วยระบบ โดยที่บรรดาอนุระบบของหน่วยระบบนี้ แยกสลายจากกันไม่ได้ ทำงานร่วมกันเพื่อให้เกิดผลผลิตรวมของหน่วยระบบนี้อีกต่อไป บรรดาหน่วยย่อยระบบที่แยกสลายจากกันแล้วนั้น ต่างหน่วยก็ต่างแยกย้ายกันไปเป็นปัจจัยนำเข้าของหน่วยระบบอื่นๆ ในบริบทหรือในอภิระบบต่อไป

๒.๑.๑๑ มีที่มา ที่อยู่ และที่ไป

คุณสมบัติของการ “มีที่มา ที่อยู่ ที่ไป” (having past condition, present condition, and future condition) ในที่นี้หมายความว่า หน่วยระบบแต่ละหน่วยย่อยก่อกำเนิดมาจากเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งก่อนหน้านี้ และมาปรากฏดังสภาพในปัจจุบันแล้วก็จะถึงเวลาในอนาคตที่เป็นไปสู่สภาพอื่น การก่อกำเนิดก็ตีและการดำรงอยู่ก็ตีตลอดจนการเป็นไปในอนาคตก็ตีล้วน มาจากการกระทำของเหตุปัจจัยที่เป็นธรรมชาติ หรือเหตุปัจจัยที่เป็นการกระทำของมนุษย์หรือทั้งสองประการผสมกัน อาทิ เช่น หน่วยครอบครัวถูกสร้างขึ้นโดยการกระทำของมนุษย์ แต่สัตว์เซลล์เดียวถูกสร้างขึ้นโดยการกระทำของธรรมชาติ เป็นต้น

๒.๓.๒ การจำแนกประเภทของหน่วยระบบ

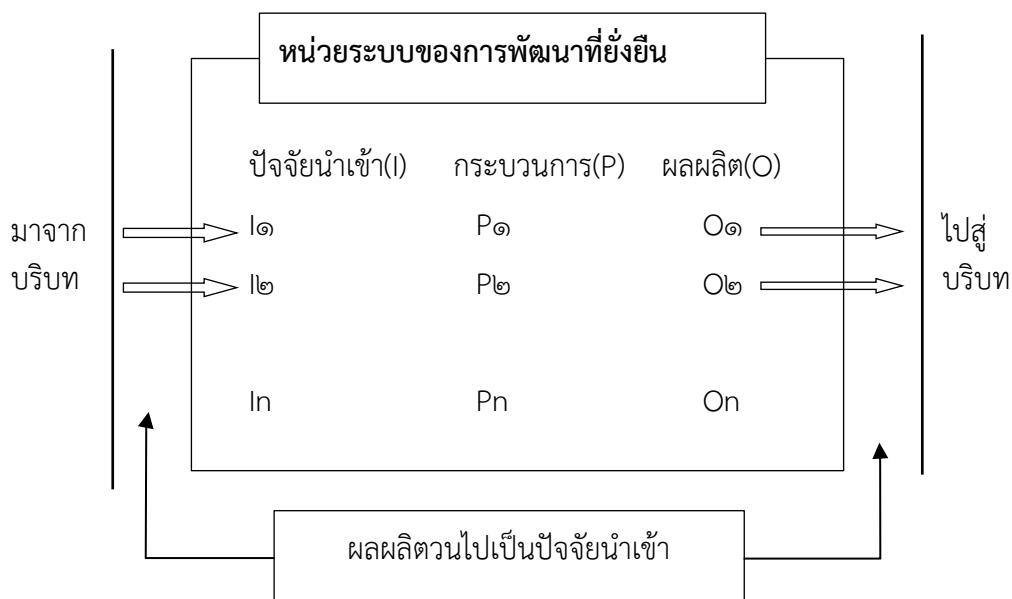
หน่วยระบบต่างๆ อาจจำแนกได้เป็น ๔ ประเภท คือ

- (๑) หน่วยระบบประเภทกายภาพ
- (๒) หน่วยระบบประเภทชีวภาพ
- (๓) หน่วยระบบประเภทสังคมภาพ
- (๔) หน่วยระบบประเภทเนื้อผสม

ตัวอย่างของหน่วยระบบประเภทกายภาพ เช่น รถยนต์วิ่งได้เองโดยไม่มีคนขับ หน่วยระบบประเภทชีวภาพ เช่น ตัวคน หน่วยระบบประเภทสังคมภาพ เช่น คนตั้งแต่สองคนขึ้นไปซึ่งจะเดินทางไปด้วยกันโดยรถยนต์ หน่วยระบบประเภทเนื้อผสม ได้แก่ รถยนต์คันหนึ่ง ซึ่งมีคนขับและคนโดยสาร กำลังแล่นไปสู่จุดหมายปลายทางที่หนึ่งที่ได้

๓.๓ ตัวอย่างการใช้ทฤษฎีระบบเพื่อพิจารณาการพัฒนา

เมื่อนำแนวคิดเชิงระบบมาเป็นเครื่องมือทางความคิดสำหรับเพ่งมอง “การพัฒนา” เพื่อค้นหาความหมายเชิงปฏิบัติของ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ทำให้เรามองเห็นประเด็นต่างๆ ชัดเจนขึ้นมาก เมื่อเทียบกับการเพ่งมองโดยไม่ใช้แนวความคิดเชิงระบบ

ภาพประกอบที่ ๒.๔ หน่วยระบบของการพัฒนาที่ยั่งยืน

ที่มา : เฉลียว บุรีภักดี (๒๕๔๗, หน้า ๔/๑๐)

“การพัฒนา” คือ การสร้างความเจริญ ซึ่งเป็นผลผลิต (output) โดยใช้ปัจจัยนำเข้า (input) และกระบวนการ (process) ที่จะก่อให้เกิดผลผลิตนั้น

“การพัฒนาที่ยั่งยืน” คือ การพัฒนาที่สามารถดำรงระดับการสร้างผลผลิตให้ยั่งยืนอยู่ได้ตลอดระยะเวลาที่คาดหวัง อันเนื่องมาจากสามารถดำรงระดับของปัจจัยนำเข้าและกระบวนการให้ยั่งยืนอยู่ได้

ปัจจัยนำเข้าและกระบวนการ จึงถือได้ว่าเป็นตัวแปรต้นของความยั่งยืน วิธีการที่จะดำรงระดับของปัจจัยนำเข้าและกระบวนการมีดังนี้

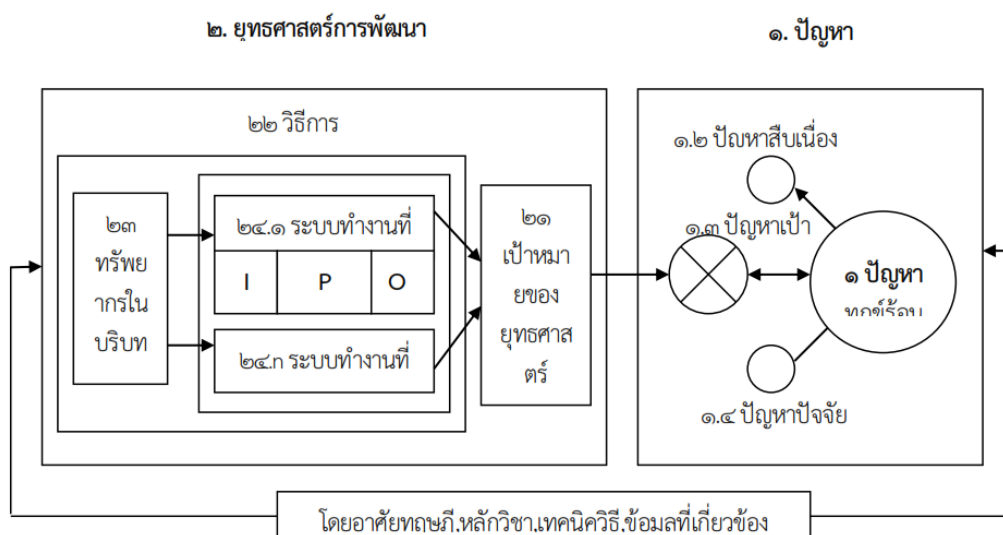
๑. หาแหล่งธรรมชาติที่สามารถให้ปัจจัยนำเข้า และกระบวนการอย่างเพียงพอตลอดระยะเวลาที่คาดหวัง เช่น พลังงานจากดวงอาทิตย์ น้ำจากภูเขา เงินจากกองทุนถาวร เป็นต้น

๒. จัดสรรผลผลิตของหน่วยระบบการพัฒนานั้นๆ ให้หวนกลับไปใช้ปัจจัยนำเข้า เช่น ขาวนาแบ่งผลผลิตข้าวเปลือกส่วนหนึ่ง ไว้ใช้เป็นเมล็ดพันธุ์สำหรับรอบการทำนาครั้งต่อไป และแบ่งรายได้จากการขายผลผลิตส่วนหนึ่งไว้ใช้ในการปรับปรุง หรือดำรงกระบวนการทำงาน อาทิ เช่น เพื่อใช้ในการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับการผลิตและการตลาด เป็นต้น

“ยุทธศาสตร์การพัฒนา” หมายถึง แผนการอันชาญฉลาดสำหรับจะดำเนินการสิ่งหนึ่งสิ่งใด โดยอาศัยหลักวิชาและข้อมูลสภาพจริงที่เหมาะสม

“ยุทธศาสตร์การพัฒนา” เมื่อแสดงในแนวความคิดเชิงระบบ จะปรากฏดังแสดงในภาพประกอบที่ ๕

ภาพเชิงระบบของยุทธศาสตร์การพัฒนา

ภาพประกอบที่ ๒.๕ ภาพเชิงระบบของยุทธศาสตร์การพัฒนา

ที่มา : เฉลียว บุรีภักดี (๒๕๔๗, หน้า ๔/๑๑)

ภาพประกอบที่ ๕ แสดงว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนา คือ ชุดของกิจกรรมการดำเนินงาน (กลุ่มหมายเลข ๒) ซึ่งมีทิศทางมุ่งสู่การแก้ปัญหา (กลุ่มหมายเลข ๑) โดยเล็งที่ปัญหาเป้า (วงหมายเลข ๑.๓)

หมายเลขต่างๆ ในภาพประกอบ แสดงลำดับความคิดเพื่อสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนา ส่วนลูกศรแสดงทิศทางที่สิ่งหนึ่งๆ จะนำไปสู่หรือก่อให้เกิดสิ่งอื่นๆ ตามมา

การค้นคว้าวิจัยเพื่อสร้างและทดลองยุทธศาสตร์การพัฒนา ควรเริ่มต้นด้วยการวิจัยแบบ non experimental เพื่อค้นหาปัญหาเป้าและเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์เชิงสมมติฐานก่อน ขั้นต่อไป ควรทำการวิจัยแบบ “experimental” โดยใช้แผนแบบการทดลอง (experimental design) ที่เหมาะสมกับกรณีนั้น เพื่อพิสูจน์ว่า ยุทธศาสตร์ที่ได้สร้างขึ้นนั้นใช้การได้จริง

๒.๔ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์(E-Book)

๒.๔.๑ ความหมายของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book)

E-Book ย่อมาจากคำว่า Electronic BOOK หมายถึง หนังสือที่สร้างขึ้นด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์มีลักษณะเป็นเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ โดยปกติมักจะเป็นแฟ้มข้อมูลที่สามารถอ่านเอกสารผ่านทางหน้าจอคอมพิวเตอร์ทั้งในระบบออฟไลน์และออนไลน์ คุณลักษณะของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สามารถเชื่อมโยงไปยังส่วนต่างๆ ของหนังสือเว็บไซต์ต่างๆ ตลอดจนมีปฏิสัมพันธ์และโต้ตอบกับผู้เรียนได้

นอกจากนั้น หนังสืออิเล็กทรอนิกส์สามารถแทรกภาพ เสียงภาพเคลื่อนไหวแบบทดสอบ และสามารถสั่งพิมพ์เอกสารที่ต้องการออกจากเครื่องพิมพ์ได้ อีกประการหนึ่งที่สำคัญก็คือ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์สามารถปรับปรุงข้อมูลให้ทันสมัยได้ตลอดเวลา ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้จะไม่มีในหนังสือธรรมดาทั่วไป

ไพฑูรย์ สีฟ้า ได้ให้ความหมายของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ไว้ว่า หนังสือที่สร้างขึ้นด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ มีลักษณะเป็นเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ โดยปกติจะเป็นแฟ้มข้อมูลที่สามารถอ่านเอกสารผ่านทางหน้าจอคอมพิวเตอร์ทั้งในระบบออฟไลน์และออนไลน์ คุณลักษณะของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สามารถเชื่อมโยงไปยังส่วนต่างๆ ของหนังสือ เว็บไซต์ต่างๆ ตลอดจนมีปฏิสัมพันธ์และโต้ตอบกับผู้เรียนได้ นอกจากนี้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์สามารถแทรกภาพเสียง ภาพเคลื่อนไหวแบบทดสอบ และสามารถสั่งพิมพ์เอกสารที่ต้องการออกจากเครื่องพิมพ์ได้ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ยังสามารถปรับปรุงหนังสือให้ทันสมัยได้ตลอดเวลาด้วย^{๑๗}

สุทิน ทองใส กล่าวไว้ว่า e-book หรือหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ คือ เอกสารที่มีขนาดเหมาะสม ซึ่งสามารถจัดเก็บเผยแพร่หรือจำหน่ายได้ด้วยอุปกรณ์ และวิธีการอิเล็กทรอนิกส์โดยผู้ใช้สามารถอ่านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์นี้ผ่านทางหน้าจอคอมพิวเตอร์หรืออุปกรณ์ที่ใช้สำหรับอ่าน e-book เรียกว่า “e-book Reader”^{๑๘}

^{๑๗} ไพฑูรย์ ศรีฟ้า, E-BOOK หนังสือพูดได้, (กรุงเทพมหานคร : ฐานบุ๊คส์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔.

^{๑๘} สุทิน ทองใส, เทคโนโลยีการสอน, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พี. เอ. สีฟิ่ง, ๒๕๔๗), หน้า ๖.

จากความหมายของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ สามารถสรุปได้ว่า หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่มีการเปลี่ยนจากรูปแบบดั้งเดิมมาอยู่ในรูปดิจิทัล เนื้อหาสาระมีหลายมิติสามารถเชื่อมโยงข้อมูลได้ ทั้งจากข้อมูลภายในและจากเครือข่ายมีการจัดเก็บและเผยแพร่โดยวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์

๒.๔.๒ ประเภทของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

Baker (จิระพันธ์ เดมะ ๑๙. ๒๕๔๕; ๕ อ้างอิงจาก Baker. ๑๙๙๒) ประเภทของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ออกเป็น ๑๐ ประเภท^{๑๙} ดังนี้

๑. หนังสืออิเล็กทรอนิกส์แบบหนังสือหรือตำรา (Textbook) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ประเภทนี้เน้นการจัดเก็บและนำเสนอข้อมูลที่เป็นตัวหนังสือและภาพประกอบในรูปแบบหนังสือปกติทั่วไป หลักหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ชนิดนี้ สามารถกล่าวได้ว่าเป็นการแปลงหนังสือจากสภาพสิ่งพิมพ์ปกติเป็นสัญญาณดิจิทัล เพิ่มศักยภาพในการเติมการนำเสนอการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้อ่านกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ด้วยศักยภาพของคอมพิวเตอร์ขั้นพื้นฐาน เช่น การเปิดหน้าหนังสือการสืบค้น การคัดลอก เป็นต้น

๒. หนังสืออิเล็กทรอนิกส์แบบหนังสืออ่าน เป็นหนังสือที่มีเสียงคำอ่าน เมื่อเปิดหนังสือจะมีเสียงอ่าน หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ประเภทนี้เหมาะสำหรับเด็กเริ่มเรียน หรือสำหรับฝึกออกเสียงหรือฝึกพูด (Talking Books) เป็นต้น หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ชนิดนี้เป็นการเน้นคุณลักษณะด้านการนำเสนอเนื้อหาทั้งที่เป็นตัวอักษรและเสียงเป็นคุณลักษณะหลัก นิยมใช้กับกลุ่มผู้อ่านที่มีระดับทักษะทางภาษา โดยเฉพาะด้านการฟังหรือการอ่านค่อนข้างต่ำเหมาะสำหรับการเริ่มต้นเรียนภาษาของเด็กๆ หรือผู้ที่กำลังฝึกภาษาที่สองหรือฝึกภาษาใหม่ เป็นต้น

๓. หนังสืออิเล็กทรอนิกส์แบบหนังสือภาพนิ่งหรืออัลบั้มภาพ (Static Picture Books) เป็นหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่มีคุณลักษณะหลักเน้นจัดเก็บข้อมูลและนำเสนอข้อมูลในรูปแบบภาพนิ่ง (Static Picture) หรืออัลบั้มภาพเป็นหลัก เสริมด้วยการนำศักยภาพของคอมพิวเตอร์มาใช้ในการนำเสนอ เช่น การเลือกภาพที่ต้องการ การขยายหรือย่อขนาดของภาพหรือตัวอักษรการสไลด์หรือถ่ายโอนภาพ การแต่งเติมภาพ การเลือกเฉพาะส่วนของภาพ (Cropping) หรือเพิ่มข้อมูลเชื่อมโยงภายใน (Linking Information) เช่น เชื่อมข้อมูลอธิบายเพิ่มเติม เชื่อมข้อมูลเสียงประกอบ เป็นต้น

๔. หนังสืออิเล็กทรอนิกส์แบบหนังสือภาพเคลื่อนไหว (Moving Picture Books) เป็นหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่เน้นการนำเสนอข้อมูลในรูปแบบภาพวีดิทัศน์ (Video Clip) หรือภาพยนตร์สั้น (Films Clips) ผสมกับข้อมูลสารสนเทศที่อยู่ในรูปตัวหนังสือ (Text information) ผู้อ่านสามารถเลือกชมศึกษาข้อมูลได้ ส่วนใหญ่นิยมนำเสนอข้อมูลเหตุการณ์ประวัติศาสตร์สำคัญ เช่น ภาพเหตุการณ์สงครามโลก ภาพการกล่าวสุนทรพจน์ของบุคคลสำคัญๆ ของโลก ในโอกาสต่างๆ ภาพเหตุการณ์ความสำเร็จหรือสูญเสียของโลก เป็นต้น

๕. หนังสืออิเล็กทรอนิกส์แบบสื่อประสม (Multimedia Books) เป็นหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่เน้นเสนอข้อมูลเนื้อหาสาระในลักษณะแบบสื่อประสมระหว่างสื่อภาพ (Visual

^{๑๙} จิระพันธ์ เดมะ, หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Book), วารสารวิทยบริการ, (สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ๒๕๔๕), หน้า ๕.

Media) ที่เป็นทั้งภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหวกับสื่อประเภทเสียง (Audio Media) ในลักษณะต่างๆ ผวนวกกับศักยภาพของคอมพิวเตอร์อื่นเช่นเดียวกันกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์อื่นๆ ที่กล่าวมาแล้ว

๖. หนังสืออิเล็กทรอนิกส์แบบหนังสือสื่อหลากหลาย (Polymedia Books) เป็นหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่มีลักษณะ เช่นเดียวกับหนังสือแบบสื่อประสมแต่มีความหลากหลาย ในคุณลักษณะ ด้านความเชื่อมโยงระหว่างข้อมูลภายในเล่มที่บันทึกในลักษณะต่างๆ เช่น ตัวหนังสือภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว เสียง ดนตรีและอื่นๆ

๗. หนังสืออิเล็กทรอนิกส์แบบหนังสือเชื่อมโยง (Hypermedia Books) เป็นหนังสือที่มีคุณลักษณะ สามารถเชื่อมโยงเนื้อหาสาระภายในเล่ม (Internal Information Linking) ซึ่งผู้อ่านสามารถคลิกเพื่อเชื่อมโยงไปสู่เนื้อหาสาระที่ออกแบบเชื่อมโยงกันภายในเล่ม การเชื่อมโยงเช่นนี้ มีคุณลักษณะเช่นเดียวกับบทเรียนโปรแกรมแบบแตกกิ่ง (Branching Programmes Instruction) นอกจากนี้ยังสามารถเชื่อมโยงกับแหล่งเอกสารภายนอก (External Information Linking) เมื่อเชื่อมต่อระบบอินเทอร์เน็ตหรืออินทราเน็ต

๘. หนังสืออิเล็กทรอนิกส์แบบหนังสืออัจฉริยะ (Intelligent Electronic Books) เป็นหนังสือสื่อประสมแต่มีการใช้โปรแกรมขั้นสูง ที่สามารถมีปฏิกริยาหรือปฏิสัมพันธ์กับผู้อ่าน เสมือนกับหนังสือมีสติปัญญา (อัจฉริยะ) ในการไตร่ตรองหรือคาดคะเนในการโต้ตอบ หรือมีปฏิกริยากับผู้อ่าน (ดังตัวอย่างการทำงานของโปรแกรม Help ใน Microsoft Word) เป็นต้น

๙. หนังสืออิเล็กทรอนิกส์แบบหนังสือทางไกล (Teleedia Electronic Books) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ประเภทนี้มีคุณลักษณะหลักๆ คล้ายกับ Hypermedia Electronic Books แต่เน้นการเชื่อมโยงกับแหล่งข้อมูลภายนอกผ่านระบบเครือข่าย (Online Information Resources) ทั้งที่เป็นเครือข่ายเปิดและเครือข่ายเฉพาะสมาชิกของเครือข่าย

๑๐. หนังสืออิเล็กทรอนิกส์แบบหนังสือไซเบอร์สเปซ (Cyberspace Book) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ประเภทนี้ มีลักษณะเหมือนกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์หลายๆ แบบ ที่กล่าวมาแล้วผสมกัน สามารถเชื่อมโยงข้อมูลทั้งจากแหล่งภายในและภายนอก สามารถนำเสนอข้อมูลในระบบสื่อที่หลากหลาย สามารถปฏิสัมพันธ์กับผู้อ่านได้หลากหลายมิติ

๒.๔.๓ รูปแบบไฟล์ของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ในการสร้างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ สามารถเลือกได้ ๔ รูปแบบ คือ

๑. Hyper markup Language (HTML)
๒. Portable Document Format (PDF)
๓. Peanut Markup Language (PML) และ
๔. Extensive Markup Language (XML)

ดังมีรายละเอียดของไฟล์แต่ละประเภท ดังนี้

HTML เป็นรูปแบบที่ได้รับความนิยมสูงสุด มักจะมีนามสกุลไฟล์หลายๆ แบบเช่น .htm หรือ .html เป็นต้น ซึ่งได้รับความนิยมอย่างสูง เนื่องจากบราวเซอร์ในการเข้าชมเว็บ เช่น Internet Explore หรือ Nets Communicator ที่ใช้กันทั่วโลกและสามารถอ่านไฟล์ HTML ได้

XML ก็มีลักษณะเดียวกับไฟล์ประเภท HTML นั่นเอง PDF ไฟล์ประเภท PDF หรือที่เรียกว่า Portable Document Format นี้ถูกพัฒนาโดย Adobe System Inc เพื่อจัดเก็บเอกสารให้อยู่ ในรูปแบบที่เหมือนกับเอกสารพร้อมพิมพ์และสามารถอ่านได้โดยใช้ระบบปฏิบัติการจำนวนมาก ซึ่งรวมถึงอุปกรณ์ e-book Reader ของ Adobe ด้วย

PML พัฒนาโดย Peanut Press เพื่อใช้สำหรับสร้างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ โดยเฉพาะอุปกรณ์พกพาต่างๆ ที่สนับสนุนไฟล์ประเภท PML นี้จะสนับสนุนไฟล์นามสกุล .pdb ด้วย

๒.๔.๔ ซอฟต์แวร์ในการเขียนและอ่านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ซอฟต์แวร์ที่จำเป็นสำหรับการทำงานของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ แบ่งซอฟต์แวร์ออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ซอฟต์แวร์สำหรับเขียน
๒. ซอฟต์แวร์สำหรับอ่าน

ซอฟต์แวร์ที่ใช้สำหรับการอ่านจะถูกติดตั้งอยู่กับอุปกรณ์ของผู้ใช้ทั่วไป แต่ซอฟต์แวร์ที่ใช้สำหรับการเขียนมักจะใช้กันเฉพาะในสำนักพิมพ์ หรือในกลุ่มของผู้เขียนเท่านั้น การเลือกใช้ซอฟต์แวร์ตัวใดจะขึ้นอยู่กับลักษณะการทำงาน รวมไปถึงอุปกรณ์ที่ผู้ใช้มีอยู่ และความต้องการส่วนตัวของผู้ใช้ ผู้ใช้บางรายต้องการอ่านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ผ่านเครื่องคอมพิวเตอร์ หรืออาจต้องการผ่านอุปกรณ์พกพาซอฟต์แวร์ สำหรับการเขียนสามารถสั่งซื้อผ่านทางอินเทอร์เน็ตโดยการเลือกใช้จะต้องคำนึงถึงข้อจำกัดของฮาร์ดแวร์ที่ผู้ใช้มีอยู่ในโปรแกรม ExeBook Self-Publisher: มีฟังก์ชันต่างๆ ตามมาตรฐานไม่ซับซ้อนมากนักเหมาะสำหรับมือใหม่ที่เริ่มหัดสร้างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ มีจำหน่ายทางเว็บไซต์ www.exebook.com ซึ่งทางเว็บไซต์จะรับเป็นตัวแทนจำหน่ายหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่เราเขียนด้วยโปรแกรม e-ditor: พัฒนาโดย www.editorail.com

ซอฟต์แวร์ที่ใช้ในการอ่านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์บนเครื่องคอมพิวเตอร์ ได้แก่ Adobe Acrobat eBook Reader และ Microsoft Reader แต่สำหรับอุปกรณ์พกพาอย่างปาล์มนั้นจะใช้ซอฟต์แวร์ตัวอื่นแทน เช่น Palm Reader

๒.๔.๕ ฮาร์ดแวร์สำหรับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ฮาร์ดแวร์สำหรับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สามารถแบ่งตามผู้ใช้ ออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ

๑. กลุ่มผู้ใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ Desktop และเครื่องคอมพิวเตอร์ Notebook
๒. กลุ่มผู้ใช้อุปกรณ์พกพาต่างๆ
๓. กลุ่มผู้ใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ที่ใช้ซีพียู (CPU) ระดับเพนเทียม (Pentium) ซึ่งสามารถอ่านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ได้แทบทั้งสิ้นเพียงแต่ให้ติดตั้งซอฟต์แวร์บางตัวเพิ่มเติมลงไปเท่านั้น

๒.๔.๖ กระบวนการจัดทำและการสร้างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ก่อนที่จะลงมือจัดทำหรือพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์นั้น ควรคำนึงถึงขั้นตอนและกระบวนการจัดทำที่ถูกต้องและเหมาะสม โดยศึกษาให้เข้าใจถึงขั้นตอนและกระบวนการจัดทำหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่ถูกต้องว่ามีขั้นตอนการดำเนินการอย่างไร จากนั้นจึงนำไปใช้เพื่อเป็นแนวทางในการลงมือปฏิบัติจริง เมื่อเราต้องการจัดทำหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ สำหรับหนังสือเล่มใดเล่มหนึ่ง จะมีกระบวนการจัดทำและพัฒนาดังโครงสร้างพอสังเขปต่อไปนี้

๒.๔.๗ ข้อดีของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

สุทิน ทองใสว กล่าวเกี่ยวกับข้อดีของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ไว้ในวารสารวิชาการ ดังนี้^{๒๐}
คือ

๑. ประหยัดพื้นที่ในการเก็บเนื่องจากหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ได้สร้างขึ้นมาให้อยู่ในรูปของไฟล์ดิจิทัล ผู้ใช้สามารถจัดเก็บหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ได้หลายเล่มภายในเครื่องคอมพิวเตอร์เครื่องเดียว หรือบันทึกลงในแผ่นซีดี-รอม ที่มีขนาดกะทัดรัดได้ในขณะที่การจัดเก็บหนังสือจำนวนมากนั้นจะต้องอาศัยชั้นวางหนังสือขนาดใหญ่ และสิ้นเปลืองพื้นที่ในการจัดเก็บมาก

๒. การมีระบบเนวิเกชัน (Navigation) และไฮเปอร์ลิงค์ (Hyperlinks) ทำให้ผู้ใช้สามารถค้นหาข้อมูลและเนื้อหาสารที่มีอยู่ภายในหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ได้ง่ายกว่าค้นจากหนังสือ

๓. หนังสืออิเล็กทรอนิกส์บางเล่ม (ไฟล์) จะอ้างถึงชื่อเว็บไซต์ต่างๆ ที่เป็นประโยชน์เพื่อให้ผู้ใช้สามารถเข้าไปศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมได้ เมื่อผู้ใช้คลิกที่ลิงค์ (Link) หรือชื่อเว็บไซต์นั้นๆ ก็สามารถเข้าสู่เว็บไซต์ได้ทันที

๔. กระบวนการจัดทำและการผลิตนั้นหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สามารถจัดทำและผลิตได้รวดเร็วกว่าการจัดพิมพ์หนังสือทั่วไป และในกรณีที่มีข้อผิดพลาดระหว่างจัดทำก็สามารถควบคุมและแก้ไขได้ง่าย

E-Book สามารถใช้เป็นสื่อการเรียนการสอน ที่สนับสนุนการเรียน ให้ผู้เรียนเกิดพัฒนาการเรียนรู้และเข้าใจเนื้อหาวิชาได้เร็วและดีขึ้น กล่าวคือ เป็นสื่อที่รวมเอาจุดเด่นของสื่อแบบต่างๆ มารวม อยู่ในสื่อตัวเดียว คือ สามารถแสดงภาพ แสง เสียง ภาพเคลื่อนไหว และการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใช้ มีลักษณะไม่ตายตัว สามารถแก้ไขปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา อีกทั้งยังสามารถเชื่อมโยงไปสู่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องได้โดยใช้ความสามารถของไฮเปอร์เท็กซ์ และถ้าหากว่าหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ออนไลน์ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตหรืออินทราเน็ตจะทำให้การกระจายสื่อทำได้อย่างรวดเร็ว และกว้างขวางสามารถที่จะตอบสนองความต้องการของผู้เรียน และผู้เรียนสามารถศึกษาได้ทุกที่ทุกเวลา

๒.๔.๘ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI)

๒.๔.๘.๑ ความหมายของบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน

คำว่าบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน มีชื่อเรียกภาษาอังกฤษอยู่หลายคำ เช่น

CAI ย่อมาจากคำ Computer-assisted-instruction

CAL ย่อมาจากคำ Computer-assisted-learning

CBE ย่อมาจากคำ Computer-based education

CBI ย่อมาจากคำ Computer-based-instruction

CBT ย่อมาจากคำ Computer-based teaching

CML ย่อมาจากคำ Computer management learning

^{๒๐} สุทิน ทองใสว, เทคโนโลยีการสอน, วารสาร วิชาการ, สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พี. เอ. ลีฟวิง, ๒๕๔๗), หน้า ๗.

IAC ย่อมาจากคำ Instructional application of computer

แต่คำที่นิยมใช้มีอยู่ ๒ คำ คือ CAI และ CAL โดยคำ CAI เป็นคำที่นิยมแพร่หลายในสหรัฐอเมริกา ขณะที่ CAL เป็นคำ นิยมแพร่หลายในกลุ่มประเทศทางยุโรปแต่อย่างไร ก็ตามคำเหล่านี้มีความหมายเหมือนกัน มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายของบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนไว้ ดังนี้

วิชดา รัตนเพียร กล่าวว่า บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนเป็นการนำเอาเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์มาช่วยสอน โดยผู้เรียนเรียนจากโปรแกรมที่ถูกสร้างขึ้น เพื่อสอนเนื้อหาชุดใดชุดหนึ่ง ทั้งนี้โปรแกรมคอมพิวเตอร์จะเป็นตัวควบคุมเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้^{๒๑}

ถนอมพร เลหาจรัสแสง กล่าวว่า บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนเป็นสื่อการเรียนการสอนทางคอมพิวเตอร์รูปแบบหนึ่งที่ใช้ความสามารถของคอมพิวเตอร์ ในการนำเสนอสื่อประสมอัน ได้แก่ ข้อความ ภาพนิ่ง กราฟิก แผนภูมิ กราฟ ภาพเคลื่อนไหววิดีโอทัศน์และเสียง เพื่อถ่ายทอดเนื้อหาบทเรียนหรือองค์ความรู้ในลักษณะที่ใกล้เคียงกับการสอนจริงในห้องเรียนมากที่สุด^{๒๒}

ทักษิณา สนวนานนท์ ได้กล่าวว่า บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนหมายถึง การสร้างโปรแกรมบทเรียนหรือหน่วยการเรียนรู้ อาจต้องมีแบบฝึกหัด บททบทวนและถามตอบไว้พร้อม ผู้เรียนสามารถเรียนได้ด้วยตนเองและเป็นรายบุคคลการสอน โดยใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนถือว่าเครื่องคอมพิวเตอร์เป็นสื่อการสอน แต่ไม่ใช่ผู้สอน^{๒๓}

กล่าวโดยสรุป บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน หมายถึง โปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่ใช้ในการเรียนการสอนเฉพาะเนื้อหาวิชา โดยผู้เรียนสามารถศึกษาเนื้อหาและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของบทเรียนที่ออก แบบไว้เป็นอย่างดีตามวัตถุประสงค์เฉพาะของวิชานั้นๆ และผู้เรียนสามารถเรียนได้ด้วยตนเองเป็นรายบุคคลการสอนโดยใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ช่วยสอนนี้ ถือว่าเครื่องคอมพิวเตอร์เป็นสื่อการสอนแต่ไม่ใช่ผู้สอน

๒.๔.๘.๒ กลวิธีการสอนพื้นฐานของบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน

บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนสามารถแบ่งตามวิธีการนำไปใช้ ในการสอนได้หลายแบบ จากการทบทวนวรรณกรรมและเอกสารต่างๆ เช่น Heinich. Molenda and Russell (๑๙๘๕ :

^{๒๑} วิชดา รัตนเพียร, “ทฤษฎี CAI.” เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงวิชาการการนาคอมพิวเตอร์มาใช้ในระบบการศึกษาของโรงเรียน ณ ศาลาพระเกี้ยว, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, วันที่ ๒๘-๒๙ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๓๖), หน้า ๕๗-๕๙.

^{๒๒} ถนอมพร (ต้นพิพัฒน์) เลหาจรัสแสง, คอมพิวเตอร์ช่วยสอน, ภาควิชาโสตทัศนศึกษา คณะครุศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๗.

^{๒๓} ทักษิณา สนวนานนท์, พจนานุกรมศัพท์คอมพิวเตอร์, (กรุงเทพมหานคร : ไชยเทค พรินติ้ง, ๒๕๓๓), หน้า ๕๑.

๓๓๔-๓๓๕) กิดานันท์ มลิทอง^{๒๔} สวัสดิ์ จิตต์จนะ^{๒๕} เป็นต้น สามารถจำแนกวิธีการนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนไปใช้ในวิธีต่างๆ ได้ดังนี้

๑. วิธีการฝึกและการปฏิบัติ (Drill and practice method) หมายถึง บทเรียนคอมพิวเตอร์ที่เน้นให้ผู้เรียนทำ แบบฝึกหัดจนกระทั่งสามารถเข้าใจเนื้อหา ในบทเรียนและเป็นการเพิ่มความชำนาญในด้านทักษะ บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนประเภทวิธีการฝึกและปฏิบัติได้รับความนิยมนมากในระดับอุดมศึกษา

๒. วิธีการสอน (Tutorial method) หมายถึง บทเรียนคอมพิวเตอร์ที่นำเสนอเนื้อหาใหม่หรือทบทวนเนื้อหาเดิมให้แก่ผู้เรียน ส่วนใหญ่จะมีแบบฝึกหัดหรือแบบทดสอบ เพื่อทดสอบความเข้าใจของผู้เรียน ผู้เรียนสามารถควบคุมการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง

๓. วิธีการเล่นเกม (Gaming method) หมายถึง บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนที่เสนอบทเรียนในรูปของเกมที่กระตุ้นให้เกิดความสนใจ ทำให้ผู้เรียนมีความสนุกสนานเพลิดเพลินจนลืมว่ากำลังเรียนอยู่ และช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึที่ดีกับการ

เรียนจากบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน บทเรียนคอมพิวเตอร์ประเภทนี้นิยมนมากในระดับประถม ศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และสามารถนำไปใช้ในระดับอุดมศึกษาได้ด้วย

๔. วิธีการจำลองสถานการณ์ (Simulation method) หมายถึง บทเรียนคอมพิวเตอร์ที่นำเสนอโดยการจำลองสถานการณ์ที่ใกล้เคียงความจริงขึ้น ผู้เรียนต้องเผชิญกับสถานการณ์และตัดสินใจแก้ปัญหาต่างๆ ในบทเรียนจะมีคำแนะนำ เพื่อช่วยในการตัดสินใจของผู้เรียน และแสดงผลของการตัดสินใจนั้นๆ โดยที่จะไม่ทำให้ผู้เรียนสิ้นเปลืองหรือได้รับอันตราย

๕. วิธีการค้นพบสิ่งใหม่ (Discovery method) หมายถึง บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนที่นำเสนอบทเรียนด้วยการอธิบายถึงกิจกรรมการใช้ วิธีพิสูจน์ โดยการเสนอปัญหาให้ผู้เรียนแก้ปัญหาทดลอง (พิสูจน์) ข้อผิด หรือประมวลลักษณะใกล้เคียง ทำให้ค้นพบของใหม่

๖. วิธีการแก้ปัญหาต่างๆ (Problem solving method) หมายถึง บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนที่ใช้ในการแก้ปัญหา ข้อมูลที่ใช้เป็นข้อความที่จัดไว้เป็นระเบียบการปฏิบัติถูกต้องรวดเร็ว

๒.๔.๘ ขั้นตอนการสร้างบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน

อาคม อึ้งพวง ได้กล่าวว่า บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนที่มีความสมบูรณ์ ในตัวเองจะต้องไม่ก่อให้เกิดปัญหาแก่ผู้เรียน ทั้งในด้านการทำงานในระบบและในส่วนของเนื้อหาวิชา ดังนั้นในการสร้างบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนจึงควรมีขั้นตอนการสร้างเป็นลำดับดังนี้^{๒๖}

^{๒๔} กิดานันท์ มลิทอง, เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๔๓-๒๔๘.

^{๒๕} สวัสดิ์ จิตต์จนะ, ยุทธศาสตร์การสร้างบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยเรียน, (ม.ป.ท., ๒๕๔๓), หน้า ๗-๘.

^{๒๖} อาคม อึ้งพวง, ไมโครคอมพิวเตอร์กับการศึกษา, ใน เอกสารประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง เทคนิคการเขียนข้อสอบ, (ขอนแก่น : โรงเรียนสาธิตมอดินแดง มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๑), มปน.

๑. ศึกษาหลักสูตรและผู้เรียนเป้าหมาย เพื่อจะทราบรายละเอียดของเนื้อหาวิชาพื้นฐาน ความรู้และความพร้อมของผู้เรียน เพื่อนำมาใช้ในการวางแผนและประกอบการสร้างบทเรียน คอมพิวเตอร์ช่วยสอน

๒. กำหนดวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

๓. เรียบเรียงวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมและเขียนคามานาร่อง

๔. วิเคราะห์เนื้อหาจัดทำเป็นแผนภูมิข่ายงาน ให้อยู่ในระบบความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันและเสริมกัน แสดงลำดับก่อนและหลังของหัวข้อเรื่องต่างๆ อย่างสมบูรณ์

๕. จัดแบ่งเนื้อหาเป็นส่วนย่อย

๖. สร้างข้อความและกรอบตามเนื้อหาวิชาที่กำหนดไว้ ข้อความต้องกะทัดรัดเป็นประโยคที่เข้าใจง่าย ข้อความแต่ละกรอบต้องสอดคล้องกับหน้าที่ของแต่ละกรอบ โดยที่แต่ละหน่วยย่อย (แต่ ละมโนภาพ) จะต้องประกอบด้วยกรอบหรือข้อความต่างๆ ๔ ชนิด คือ

๖.๑. กรอบหลัก (Set frame) เป็นกรอบที่จะให้ข้อมูล โดยที่ผู้เรียนจะสามารถเรียน ในเรื่องต่างๆ ที่ไม่เคยเรียนมาก่อน

๖.๒. กรอบฝึกหัด (Practical frame) เป็นกรอบที่จะให้ผู้เรียน ได้ฝึกหัดข้อมูล ที่ได้ จากกรอบหลัก

๖.๓. กรอบรองส่งท้าย (Sub-terminal frame) เป็นกรอบที่เขียนแก้ไขความเข้าใจผิด หรือที่ตอบผิดต่างๆ ก่อนที่จะไปสู่กรอบส่งท้าย อาจข้ามกรอบนี้ไปได้เลย

๖.๔. กรอบส่งท้าย (Terminal frame) เป็นกรอบทดสอบ โดยผู้เรียนจะต้องนำความรู้ ความเข้าใจจากกรอบหลักมาตอบ

๗. เข้ารหัสตามโปรแกรมที่กำหนดไว้ เมื่อสร้างบทเรียนเสร็จแล้วจะต้องบรรจุลงใน โปรแกรมคอมพิวเตอร์ จะต้องมีการแปลงรหัสเพื่อควบคุมการทำงานอีกครั้งหนึ่ง

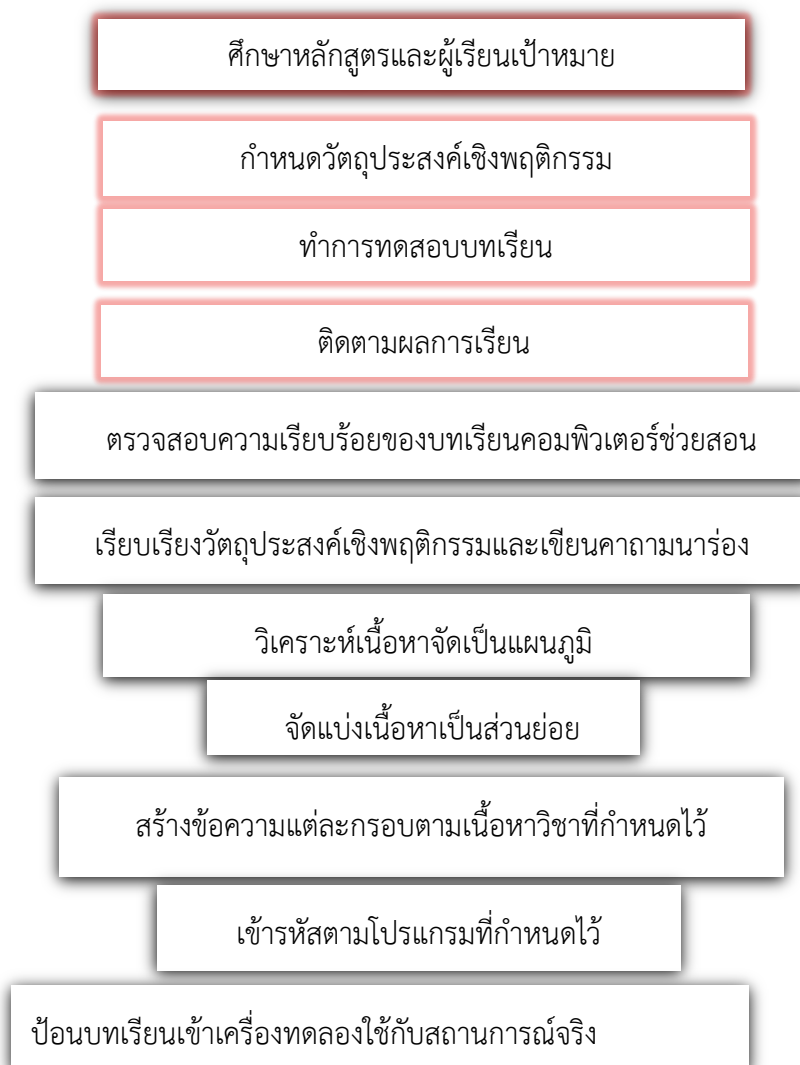
๘. ป้อนบทเรียนเข้าเครื่องคอมพิวเตอร์

๙. ตรวจสอบความเรียบร้อยของบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน

๑๐. ทดสอบบทเรียน เมื่อสร้างบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนเสร็จแล้วจะต้องมีการนำ บทเรียนไปทดสอบกับผู้เรียนกลุ่มเป้าหมาย เพื่อหาประสิทธิภาพ และเพื่อการแก้ไขปรับปรุงต่อไป

๑๑. ทดลองใช้กับสถานการณ์จริง หลังจากที่มีการทดสอบหาประสิทธิภาพและมีการ ปรับปรุงแก้ไขแล้วนำบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนไปใช้กับกลุ่มเป้าหมายตามที่ต้องการ

๑๒. ติดตามผลการเรียน เพื่อจะนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ในการปรับปรุงแก้ไขและเป็น แนวทางในการสร้างบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน ในเนื้อหาวิชาอื่นต่อไปจากขั้นตอน ดังกล่าว สามารถเขียนเป็นภาพลำดับขั้นตอนของการสร้างบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนได้ดังภาพ

ภาพประกอบที่ ๒.๖ ลำดับขั้นตอนการสร้างบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน

๒.๔.๘.๔ ข้อดีและข้อจำกัด ของบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน

บุญชม ศรีสะอาด^{๒๗} และ กิดานันท์ มลิทอง^{๒๘} ได้กล่าวถึงข้อดีของบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนไว้ดังนี้

๑. ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างอิสระ ก้าวหน้าไปตามการเรียนรู้ของตน
๒. ผู้เรียนสามารถเลือกเวลาการเรียนรู้ได้ตามที่ตนต้องการ ไม่จำเป็นต้องกำหนดเวลา

ตายตัว

^{๒๗} บุญชม ศรีสะอาด, การพัฒนาการสอน, (มหาสารคาม : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๓๗), หน้า ๑๒๓-๑๒๔.

^{๒๘} กิดานันท์ มลิทอง, เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๔๓-๒๔๘.

๓. ผู้เรียนได้รับข้อมูลสะท้อนกลับทันทีเป็นการย้ำ ความเข้าใจและการเรียนรู้
๔. สามารถใช้เทคนิคการดึงดูดใจได้หลายๆ เทคนิคอย่างมีประสิทธิภาพไม่ว่าจะใช้เทคนิคเดียวหรือหลายเทคนิครวมกัน เช่น การแสดงเส้นกราฟ ดนตรี การใช้สี การใช้ภาพเคลื่อนไหว การใช้เสียง และการพูดโต้ตอบกับผู้เรียน เป็นต้น
๕. สามารถทำกิจกรรมที่ซับซ้อน จำลองสถานการณ์ให้ผู้เรียนได้ฝึกทดลองกับข้อมูลหลายชนิด หลายแบบ แก้ปัญหาที่ซับซ้อนได้คำนวณได้อย่างแม่นยำจึงช่วยให้เรียนรู้ได้อย่างกว้างขวางและลุ่มลึก
๖. สามารถสอนทักษะที่เป็นงานเสี่ยงอันตรายในระยะต้นๆ ของการฝึก เช่นการควบคุมการจราจร การขับเครื่องบิน เป็นต้น
๗. สามารถสอนเกี่ยวกับเรื่องที่ต้องการสิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิตจริง เช่นสภาวะไร้น้ำหนัก ความเฉื่อย เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ สามารถใช้การจำลองสถานการณ์
๘. คอมพิวเตอร์เสนอบทเรียนโดยปราศจากอารมณ์ ไม่มีความเหน็ดเหนื่อยไม่แสดงอาการเบื่อหน่าย

๒.๕ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย

๒.๕.๑ ความหมายเครือข่าย (Network)

เครือข่าย (Network) คือ การเชื่อมโยงของกลุ่มของคนหรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจ ที่จะแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดระเบียบโครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระ เท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ เชื่อถือ เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน

ดังนั้น เครือข่ายต้องมีการจัดระบบให้กลุ่มบุคคลหรือองค์กรที่เป็นสมาชิกดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน เพื่อนำไปสู่จุดหมายที่เห็นพ้องต้องกัน ซึ่งอาจเป็นกิจกรรมเฉพาะกิจตามความจำเป็น เมื่อภารกิจบรรลุเป้าหมายแล้ว เครือข่ายก็อาจยุบสลายไป แต่ถ้ามีความจำเป็นหรือมีภารกิจใหม่อาจกลับมารวมตัวกันได้ใหม่ หรือจะเป็นเครือข่ายที่ดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องระยะยาวก็ได้

๒.๕.๒ องค์ประกอบของเครือข่าย

เครือข่ายเทียม (Pseudo network) หมายถึงเครือข่ายชนิดที่เราหลงผิดคิดว่าเป็นเครือข่าย แต่แท้จริงแล้วเป็นแค่การชุมนุมพบปะสังสรรค์ระหว่างสมาชิกโดยที่ต่างคนต่างก็ไม่ได้มีเป้าหมายร่วมกัน และไม่ได้ตั้งใจที่จะทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นการรวมกลุ่มแบบเฮโลสาระพา หรือรวมกันตามกระแสนิยมที่ไม่มีวัตถุประสงค์ชัดเจน ลักษณะของเครือข่ายลวงจะไม่มี การสานต่อระหว่างสมาชิก ดังนั้น การทำความเข้าใจกับองค์ประกอบของเครือข่ายจึงมีความสำคัญ เพื่อช่วยให้สมาชิกสามารถสร้างเครือข่ายแทนการสร้างเครือข่ายเทียม

เครือข่าย (แท้) มีองค์ประกอบสำคัญอยู่อย่างน้อย ๘ อย่างด้วยกัน คือ

๑. มีการรับรู้และมุมมองที่เหมือนกัน (common perception)
๒. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (common vision)
๓. มีความสนใจหรือมีผลประโยชน์ร่วมกัน (mutual interests/benefits)

๔. การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย (stakeholders participation)
๕. มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (complementary relationship)
๖. มีการเกื้อหนุนพึ่งพากัน (interdependent)
๗. มีปฏิสัมพันธ์กันในเชิงแลกเปลี่ยน(interaction)
๘. มีการรับรู้มุมมองที่เหมือนกัน (common perception)

สมาชิกในเครือข่าย ต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้เหมือนกันถึง เหตุผลในการเข้ามา ร่วมกันเป็นเครือข่าย อาทิเช่น มีความเข้าใจในตัวปัญหาและมีจิตสำนึกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ประสบกับปัญหาอย่างเดียวกันหรือต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งจะส่งผลให้ สมาชิกของเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เพื่อแก้ปัญหาหรือลดความ เดือดร้อนที่เกิดขึ้น

การรับรู้ร่วมกันถือเป็นหัวใจของเครือข่ายที่ทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง เพราะ ถ้าเริ่มต้นด้วยการรับรู้ที่ต่างกัน มีมุมมองหรือแนวคิดที่ไม่เหมือนกันแล้ว จะประสานงานและขอความ ร่วมมือยาก เพราะแต่ละคนจะติดอยู่ในกรอบความคิดของตัวเอง มองปัญหาหรือความต้องการไปคน ละทิศละทาง แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าสมาชิกของเครือข่ายจะมีความเห็นที่ต่างกันไม่ได้ เพราะ มุมมองที่แตกต่างช่วยให้เกิดการสร้างสรรค์ ในการทำงาน แต่ความแตกต่างนั้น ต้องอยู่ในส่วนของ กระบวนการ (process) ภายใต้การรับรู้ถึงปัญหาที่สมาชิกทุกคนยอมรับแล้ว มิฉะนั้นความเห็นที่ ต่างกันจะนำไปสู่ความแตกแยกและแตกหักในที่สุด

การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (common vision) วิสัยทัศน์ร่วมกัน หมายถึง การที่สมาชิก มองเห็นจุดมุ่งหมายในอนาคตที่เป็นภาพเดียวกัน มีการรับรู้และเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน และมี เป้าหมายที่จะเดินทางไปด้วยกัน การมีวิสัยทัศน์ร่วมกันจะทำให้กระบวนการขับเคลื่อนเกิดพลัง มี ความเป็นเอกภาพและช่วยผ่อนคลายความขัดแย้ง อันเนื่องมาจากความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ในทาง ตรงกันข้าม ถ้าวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายของสมาชิกบางกลุ่มขัดแย้งกับวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายของ เครือข่าย พฤติกรรมของสมาชิกกลุ่มนั้นก็จะเริ่มแตกต่างจากแนวปฏิบัติที่สมาชิกเครือข่ายกระทำ ร่วมกัน ดังนั้น แม้ว่าจะต้องเสียเวลามากกับความพยายามในการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน แต่ก็จำเป็น จะต้องทำให้เกิดขึ้น หรือถ้าสมาชิกมีวิสัยทัศน์ส่วนตัวอยู่แล้ว ก็ต้องปรับให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของ เครือข่ายให้มากที่สุด แม้จะไม่ซ้อนทับกันแนบสนิทจนเป็นภาพเดียวกัน แต่อย่างน้อยก็ควรสอดรับไป ในทิศทางเดียวกัน

สมาชิกของเครือข่ายเป็นมนุษย์ปุถุชนธรรมดาที่ต่างก็มีความต้องการเป็นของตัวเอง (human needs) ถ้าการเข้าร่วมในเครือข่ายสามารถตอบสนองต่อความต้องการของเขาหรือมี ผลประโยชน์ร่วมกัน ก็จะเป็นแรงจูงใจให้เขามามีส่วนร่วมในเครือข่ายมากขึ้น

ดังนั้น ในการที่จะดึงใครสักคนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของเครือข่าย จำเป็น ต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ที่เขาจะได้รับจากการเข้าร่วม ถ้าจะให้ดีต้องพิจารณาล่วงหน้าก่อนที่เขาจะ ร้องขอ ลักษณะของผลประโยชน์ที่สมาชิกแต่ละคนจะได้รับอาจแตกต่างกัน แต่ควรต้องให้ทุกคนและ ต้องเพียงพอที่จะเป็นแรงจูงใจให้เขาเข้ามามีส่วนร่วมในทางปฏิบัติได้จริง ไม่ใช่เป็นเข้ามาเป็นเพียงไม้ ประดับ เนื่องจากมีตำแหน่งในเครือข่าย แต่ไม่ได้ร่วมปฏิบัติภารกิจ เมื่อใดก็ตามที่สมาชิกเห็นว่าเขา

เสียประโยชน์มากกว่าได้ หรือเมื่อเขาได้ในสิ่งที่ต้องการเพียงพอแล้ว สมาชิกเหล่านั้นก็จะออกจากเครือข่ายไปในที่สุด

การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย (stakeholders participation) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในเครือข่าย เป็นกระบวนการที่สำคัญมาก ในการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำอย่างเข้มแข็ง ดังนั้นสถานะของสมาชิกในเครือข่ายควรมีความเท่าเทียมกัน ทุกคนอยู่ในฐานะ “หุ้นส่วน(partner)” ของเครือข่าย เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ (horizontal relationship) คือความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อน มากกว่าความสัมพันธ์ในแนวตั้ง (vertical relationship) ในลักษณะเจ้านายลูกน้อง ซึ่งบางครั้งก็ทำได้ยาก ในทางปฏิบัติเพราะต้องเปลี่ยนกรอบความคิดของสมาชิกในเครือข่าย โดยการสร้างบริบทแวดล้อมอื่นๆ เข้ามาประกอบ แต่ถ้าทำได้จะสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายมาก

องค์ประกอบข้างต้นไม่เพียงแต่จะเป็นประโยชน์ ในการนำไปช่วยจำแนกระหว่างเครือข่ายแท้ กับเครือข่ายเทียมเท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นถึงปัจจัยที่จะมีผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายด้วย

๒.๕.๓ การก่อเกิดของเครือข่าย

เครือข่ายแต่ละเครือข่าย ต่างมีจุดเริ่มต้น หรือถูกสร้างมาด้วยวิธีการต่างๆ กันแบ่งชนิดของเครือข่ายออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ

๑. เครือข่ายที่เกิดโดยธรรมชาติ

เครือข่ายชนิดนี้มักเกิดจากการที่ผู้คนมีใจตรงกัน ทำงานคล้ายคลึงกันหรือประสบกับสภาพปัญหาเดียวกันมาก่อน เข้ามารวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ ร่วมกันแสวงหาทางเลือกใหม่ที่ดีกว่า การดำรงอยู่ของกลุ่มสมาชิกในเครือข่ายเป็นแรงกระตุ้นที่เกิดขึ้นภายในตัวสมาชิกเอง (ฉันทะ)

เครือข่ายเช่นนี้มักเกิดขึ้นในพื้นที่ อาศัยความเป็นเครือญาติ เป็นคนในชุมชนหรือมาจากภูมิลำเนาเดียวกันที่มีวัฒนธรรมความเป็นอยู่คล้ายคลึงกัน มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มโดยจัดตั้งเป็นชมรมที่มีกิจกรรมร่วมกันก่อน เมื่อมีสมาชิกเพิ่มขึ้นจึงขยายพื้นที่ดำเนินการออกไป หรือมีการขยายเป้าหมายวัตถุประสงค์ ของกลุ่มมากขึ้น ในที่สุดก็พัฒนาขึ้นเป็นเครือข่ายเพื่อให้ครอบคลุมต่อความต้องการของสมาชิกได้กว้างขวางขึ้น

เครือข่ายประเภทนี้ มักใช้เวลาก่อร่างสร้างตัวที่ยาวนาน แต่เมื่อเกิดขึ้นแล้ว มักจะเข้มแข็ง ยั่งยืนและมีแนวโน้มที่จะขยายตัวเพิ่มขึ้น

๒. เครือข่ายจัดตั้ง

เครือข่ายจัดตั้งมักจะมี ความเกี่ยวข้องกับนโยบาย หรือการดำเนินงานของภาครัฐเป็นส่วนใหญ่การจัดตั้งอยู่ในกรอบความคิดเดิมที่ใช้กลไกของรัฐ ผลักดันให้เกิดงานที่เป็นรูปธรรมโดยเร็ว และส่วนมากภาคีหรือสมาชิกที่เข้าร่วมเครือข่ายมักจะไม่ค่อยมีพื้นฐาน ความต้องการ ความคิด ความเข้าใจ หรือมุมมองในการจัดตั้งเครือข่ายที่ตรงกันมาก่อนที่จะเข้ามารวมตัวกัน เป็นการทำงานเฉพาะกิจชั่วคราวที่ไม่มีความต่อเนื่อง และมักจะจางหายไปไปในที่สุด เว้นแต่ว่าเครือข่ายจะได้รับการชี้แนะที่ดี ดำเนินงานเป็นขั้นตอนจนสามารถสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง เกิดเป็นความผูกพันระหว่างสมาชิกจน

นำไปสู่การพัฒนาเป็นเครือข่ายที่แท้จริง อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากลุ่มสมาชิกจะยังคงรักษาสถานภาพของเครือข่ายไว้ได้ แต่มีแนวโน้มที่จะลดขนาดของเครือข่ายลงเมื่อเปรียบเทียบกับระยะก่อตั้ง

๓. เครือข่ายวิวัฒนาการ

เป็นการถือกำเนิดโดยไม่ได้เป็นไปตามธรรมชาติตั้งแต่แรก และไม่ได้เกิดจากการจัดตั้งโดยตรงแต่มีกระบวนการพัฒนาผสมผสานอยู่ โดยเริ่มที่กลุ่มบุคคล องค์กรมารวมกันด้วยวัตถุประสงค์กว้างๆ ในการสนับสนุนกันและเรียนรู้ไปด้วยกัน โดยยังไม่ได้สร้างเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์เฉพาะที่ชัดเจนนัก หรืออีกลักษณะหนึ่งคือถูกจุดประกายความคิดจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นการได้รับฟัง หรือการไปได้เห็นการดำเนินงานของเครือข่ายอื่นๆ มา แล้วเกิดความคิดที่จะรวมตัวกัน สร้างพันธะสัญญาเป็นเครือข่ายช่วยเหลือและพัฒนาตนเอง เครือข่ายที่วานี้แม้จะไม่ได้เกิดจากแรงกระตุ้นภายในโดยตรงตั้งแต่แรก แต่ถ้าสมาชิกมีความตั้งใจจริงที่เกิดจากจิตสำนึกที่ดี เมื่อได้รับการกระตุ้นและสนับสนุน ก็จะสามารถพัฒนาต่อไปจนกลายเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งทำนองเดียวกันกับเครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เครือข่ายในลักษณะนี้พบเห็นอยู่มากมาย เช่น เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายโรงเรียนสร้างเสริมสุขภาพ เป็นต้น

การสร้างเครือข่าย (Networking)

การสร้างเครือข่าย หมายถึงการทำให้มีการติดต่อ สนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารและการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ การสร้างเครือข่ายควรสนับสนุนและอำนวยความสะดวก ให้สมาชิกในเครือข่ายมีความสัมพันธ์กันฉันท์เพื่อน ที่ต่างก็มีความเป็นอิสระมากกว่าสร้างการคบค้าสมาคมแบบพึ่งพิง นอกจากนี้การสร้างเครือข่ายต้องไม่ใช่การสร้างระบบติดต่อ ด้วยการเผยแพร่ข่าวสารแบบทางเดียว เช่นการส่งจดหมายข่าวไปให้สมาชิกตามรายชื่อ แต่จะต้องมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันด้วย

ความจำเป็นที่ต้องมีเครือข่าย

การพัฒนางานหรือการแก้ปัญหาใดๆ ที่ใช้วิธีดำเนินงานในรูปแบบที่สืบทอดกันเป็นวัฒนธรรมภายในกลุ่มคน หน่วยงาน หรือองค์กรเดียวกัน จะมีลักษณะไม่ต่างจากการปิดประเทศที่ไม่มีการติดต่อสื่อสารกับภายนอก การดำเนินงานภายใต้กรอบความคิดเดิม อาศัยข้อมูลข่าวสารที่ไหลเวียนอยู่ภายใน ใช้ทรัพยากร หรือสิ่งอำนวยความสะดวกที่พอจะหาได้ใกล้มือ หรือถ้าจะออกแบบใหม่ก็ต้องใช้เวลานานมาก จะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนางานอย่างยิ่งและไม่อาจแก้ปัญหาที่ซับซ้อนได้ การสร้าง “เครือข่าย” สามารถช่วยแก้ปัญหาข้างต้นได้ด้วยการเปิดโอกาสให้บุคคลและองค์กรได้แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารรวมทั้งบทเรียนและประสบการณ์กับบุคคลหรือองค์กรที่อยู่นอกหน่วยงานของตน ลดความซ้ำซ้อนในการทำงาน ให้ความร่วมมือและทำงานในลักษณะที่เอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน เสมือนการเปิดประตูสู่โลกภายนอก

ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเครือข่าย เพื่อความยั่งยืน

๑. สมาชิกที่เข้าร่วม ต้องเข้าใจเป้าหมายในการรวมตัวกันว่าจะก่อให้เกิดความสำเร็จในภาพรวม
๒. สร้างการยอมรับในความแตกต่างระหว่างสมาชิก ยอมรับในรูปแบบและวัฒนธรรมองค์กรของสมาชิก

๓. มีกิจกรรมสม่ำเสมอและมากพอที่จะทำให้สมาชิกได้ทำงานร่วมกัน เป็นกิจกรรมที่ต้องแน่ใจว่าทำได้ และกระจายงานได้ทั่วถึง ควรเลือกกิจกรรมที่ง่ายและมีแนวโน้มประสบความสำเร็จอย่าทำกิจกรรมที่ยากโดยเฉพาะครั้งแรกๆ เพราะถ้าทำไม่สำเร็จอาจทำให้เครือข่ายที่เริ่มก่อตัวเกิดการแตกสลายได้

๔. จัดให้มีและกระตุ้นให้มีการสื่อสารระหว่างกันอย่างทั่วถึง และสม่ำเสมอ

๕. สนับสนุนสมาชิกทุกกลุ่ม และทุกด้านที่ต้องการความช่วยเหลือ เน้นการช่วยเหลือกลุ่มสมาชิกที่ยังอ่อนแอให้สามารถช่วยตนเองได้

๖. สร้างความสัมพันธ์ของบุคลากรในเครือข่าย

๗. สนับสนุนให้สมาชิกได้พัฒนางานอย่างเต็มกำลังตามศักยภาพและความชำนาญที่มีอยู่ โดยร่วมกันตั้งเป้าหมาย ในการพัฒนางานให้กับสมาชิกแต่ละกลุ่ม ส่งผลให้สมาชิกแต่ละกลุ่มมีความสามารถพิเศษเฉพาะด้าน เป็นพื้นฐานในการสร้างความหลากหลายและเข้มแข็งให้กับเครือข่าย

๘. สร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น ระหว่างบุคลากรทุกระดับของสมาชิกในเครือข่ายในลักษณะความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อน

๙. จัดกิจกรรมให้สมาชิกใหม่ของเครือข่าย เพื่อเชื่อมต่อกับคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ในการสืบทอดความเป็นเครือข่ายต่อไป

๑๐. จัดให้มีเวทีระหว่างคนทำงานเพื่อพัฒนาหรือแก้ปัญหาในการทำงานด้านต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งการให้กำลังใจซึ่งกันและกัน

๑๑. จัดให้มีช่องทางการทำงานร่วมกัน การสื่อสารที่ง่ายต่อการเข้าถึงที่ทันสมัยและเป็นปัจจุบัน เช่น สร้างระบบการส่งต่องาน และสร้างเว็บไซต์เพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายเข้าด้วยกัน

๒.๖ แนวคิด เกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์

ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิด เกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งมีนักวิชาการศึกษาไว้อย่างกว้างขวาง ผู้วิจัยจึงนำมาใช้เป็นแนวทางในการวิจัยครั้งนี้ ดังได้ประมวลตามลำดับดังนี้

๒.๖.๑ บทบาทของพระสงฆ์ในอดีต

พระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายเข้าดินแดนสุวรรณภูมิ เป็นครั้งแรกเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๓ โดยการนำของพระโสณะและพระอุตตระ เป็นพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท และพุทธศตวรรษที่ ๗ พระพุทธศาสนาแบบมหายานได้เผยแผ่สู่ดินแดนทางภาคเหนือของไทย และมีอิทธิพลเหนือดินแดนนี้เป็นเวลาหลายร้อยปี จนถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๗ พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทได้มีความสำคัญขึ้นอีกครั้งหนึ่ง การที่พระพุทธศาสนาได้เข้ามามีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของประชาชนนี้ทำให้ประชาชนในพื้นที่ได้รับเอาภาษามคธ (ภาษาบาลี) มาใช้ร่วมกับภาษาดั้งเดิมของล้านนา และได้ผสมอยู่ในภาษาไทยจนมาถึงปัจจุบัน^{๒๙}

^{๒๙} พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), พระพุทธศาสนาในอาเซียน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๑๑๐.

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในสังคมไทยเป็นการเปลี่ยนแปลงไปตามวิถีการเปลี่ยนแปลงของโลก โดยเมื่อชาติตะวันตกมีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีถึงระดับหนึ่ง และแข่งขันกันออกล่าอาณานิคม ประเทศไทยแม้ว่ามีได้เสียเอกราช หรือตกเป็นอาณานิคมของชาติใด แต่ก็ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตก ทั้งจากการติดต่อค้าขายและการเผยแพร่ศาสนาอย่าง คล้ายคลึงกับประเทศที่ตกเป็นอาณานิคมเช่นกัน

“ส่วนการปรับตัวรับวัฒนธรรมตะวันตกของไทยนั้นมี ๒ ลักษณะ ใน ๒ ระยะ คือ ระยะแรกเป็นการปรับเปลี่ยนเพื่อให้สังคมอยู่รอด ส่วนในระยะหลัง การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นด้วยความตั้งใจที่พัฒนาประเทศให้ก้าวหน้า สามารถแข่งขันกับนานาอารยประเทศ และมีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในสังคมไทยที่ก่อให้เกิดผลกระทบมาจนถึงปัจจุบันหลายครั้ง ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ การเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองใน พ.ศ.๒๔๗๕ และการริเริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๔ เป็นต้น”^{๑๐}

บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมในอดีตสามารถกล่าวได้ว่า “หน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ตามที่บัญญัติคือ เป็นผู้ให้ธรรมเป็นทาน คือการให้ธรรมะ โดยการชี้แจงแนะนำในเรื่องหลักความดีงาม หรือหลักการที่จะช่วยให้สังคมมนุษย์ประสบแต่สิ่งที่ดีงาม ดังนั้นโดยหลักการแล้ว พระภิกษุสงฆ์มีหน้าที่ที่จะต้องกระทำเพื่อประโยชน์สุขของมวลชน ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ประกาศหลักการนี้แก่พระภิกษุสงฆ์รุ่นแรก นับแต่ประกาศพระศาสนาว่า ให้พระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายจงจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขของชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย”^{๑๑}

บทบาทของพระสงฆ์ในอดีต เป็นบทบาทด้านการให้การศึกษาและการเผยแผ่เป็นหลัก โดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่แก่สังคม ให้คนในสังคมได้นำเอาหลักธรรมนั้นไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้ชีวิตประสบแต่สิ่งดีงาม ให้คนเหล่านั้นพ้นทุกข์และประสบความสุขอย่างแท้จริง แม้พระพุทธเจ้าจะปรินิพพานไปแล้ว พระภิกษุสงฆ์ผู้สืบทอดพระศาสนาก็ยึดถือคำสอนของพระองค์เป็นหลักปฏิบัติมา คำสอนทั้งทางฝ่ายธรรมและวินัยได้กำหนดให้ชีวิตของพระสงฆ์ผูกพันกับสังคมของคฤหัสถ์ โดยพื้นฐานพระภิกษุสงฆ์ได้ปฏิบัติตามหลักธรรมวินัย เพื่อประโยชน์แก่ตนเอง และเพื่อประโยชน์แก่สังคม

จากแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ และผลการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยประมวลได้ว่า แนวคิดหลักที่เกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ เพื่อการพัฒนาบทบาทพระสงฆ์ต่อการส่งเสริมกลุ่มสังคมจะอ้อมอ้อมที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนจังหวัดเชียงราย โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ดังนี้

^{๑๐} สนิท สมัครการ , “วิวัฒนาการทางวัฒนธรรมของสังคมไทย”, วารสารพัฒนบริหารศาสตร์, ปีที่ ๑๙ (กรกฎาคม ๒๕๕๒), หน้า ๔๖.

^{๑๑} พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), พระพุทธศาสนากับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗), หน้า ๑๐.

ตารางที่ ๒.๑ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับความหมายของบทบาทพระสงฆ์ในอดีต

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), (๒๕๓๑, หน้า ๑๑๐)	พระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายเข้าดินแดนสุวรรณภูมิ เป็นครั้งแรกเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๓ โดยการนำของพระโสณะและพระอุตตระ รับเอาภาษาขอมคร(ภาษาบาลี) มาใช้ร่วมกับภาษาดั้งเดิมของล้านนา และได้ผสมอยู่ในภาษาไทยจนมาถึงปัจจุบัน
สนิท สมัครการ, (๒๕๕๒, หน้า ๔๖)	ปรับตัวรับวัฒนธรรมตะวันตก เป็นการปรับเปลี่ยนเพื่อให้สังคมอยู่รอด และการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง
พระราชวรมณี (ประยูรย์ ปยุตโต), (๒๕๒๗, หน้า ๑๐)	หน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ตามที่บัญญัติ

๒.๖.๒ บทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบัน

จากอดีตจะเห็นว่า วัดและพระสงฆ์ได้แสดงบทบาทที่สำคัญต่อชุมชนและสังคม เนื่องจากชาวบ้านมองพระสงฆ์ว่า เป็นผู้ประพฤติธรรม มีความบริสุทธิ์ เป็นผู้เสียสละบำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์ของประชาชนโดยบริสุทธิ์ใจ ที่สำคัญที่สุดคือความรู้สึกว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้ในด้านวิชาการต่างๆ เหนือชาวบ้าน และสามารถให้คำแนะนำปรึกษาแก่ชาวบ้านได้เป็นอย่างดี จึงทำให้มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด และมั่นคงเสมอมา กลายเป็นผู้นำทางด้านชีวิตและจิตใจ และวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน แต่ต่อมามีโครงสร้างทางสังคมมีความสลับซับซ้อนขึ้น อำนาจของรัฐมีเพิ่มขึ้นมากขึ้นพร้อมกับอำนาจและบทบาทของพระสงฆ์ลดลง คงเหลือเป็นเพียงผู้ประกอบพิธีการทางศาสนาเท่านั้น มีนักวิชาการ และนักศาสนาได้กล่าวถึงบทบาทของวัด และพระสงฆ์ในปัจจุบันไว้มากมาย ดังนี้

บทบาทและความสำคัญของวัดกับสังคมไว้ ดังนี้^{๓๒}

- ๑) เป็นสถานที่ศึกษาสำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมารับใช้พระ รับการอบรมทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาต่างๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้น รวมทั้งเป็นศูนย์รวมของเยาวชน
- ๒) เป็นสถานสงเคราะห์บุตรหลานของชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่ และศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ขัดสนมาอาศัยวัด
- ๓) เป็นสถานพยาบาลที่แจกจ่ายพวกรักษาผู้เจ็บป่วย
- ๔) เป็นที่พักคนเดินทาง
- ๕) เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ หย่อนใจ หาความรู้เพิ่มเติม
- ๖) เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่างๆ สำหรับชาวบ้าน
- ๗) เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตและครอบครัวและความทุกข์ต่างๆ

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

พิพิธภัณฑ

๘) เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆ ของชาติ เสมือน

๙) เป็นคลังวัสดุสำหรับเก็บของไว้ ซึ่งชาวบ้าน จะได้ขอยืมไปใช้เมื่อคนมีงานต่างๆ

๑๐) เป็นศูนย์กลางการปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุม
กันบอกแจ้งกิจกรรมต่างๆ

๑๑) เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม อันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิต
ของทุกคนในระยะต่างๆ

บทบาทของวัดในพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย พอสรุปได้ดังนี้^{๓๓}

๑) เป็นสถานที่ศึกษาสำหรับเยาวชน

๒) เป็นสถานสงเคราะห์

๓) เป็นสถานที่สัปปายะ คือเป็นที่สบายกายสบายใจ

๔) เป็นสถานที่ดุจพิพิธภัณฑสถาน

๕) เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

๖) เป็นสถานที่จัดงานเทศกาลและแสดงมหรสพต่างๆ

๗) เป็นศูนย์กลางการบริการหรืองานปกครอง เช่น ประชุมเพื่อแจ้งข่าวสาร

๘) เป็นสถานสวัสดิการ สงเคราะห์แก่คนยากจนและคนที่ไร้ที่พึ่งพิง

๙) เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรม

๑๐) เป็นสถานที่แสดงความสามัคคี

๑๑) เป็นคลังพัสดุสำหรับเก็บของเครื่องใช้ส่วนรวม

๑๒) เป็นที่ไกลเกลี่ยข้อพิพาทและเป็นที่ให้คำปรึกษาแก่ชาวบ้าน

๑๓) เป็น฼าปนสถาน

๑๔) เป็นสถานดำเนินกิจการทางการเมือง

๑๕) เป็นตลาดนัดและตลาดโต้รุ่ง

นอกจากนี้บทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคมไทย เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองว่า
สังคมไทยในช่วง ๓ ทศวรรษที่ผ่านมา เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ทำให้พระสงฆ์ถูกชักนำเข้าสู่
กระบวนการการทำงานทางการเมือง ทั้งที่ทำงานโดยอิสระ และร่วมกับรัฐบาล พอสรุปได้ดังนี้^{๓๔}

๑) ความเป็นผู้มีพื้นฐานทางจิตใจที่รักการทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม และ
ชอบเสียสละ ดังนี้ เมื่อพระสงฆ์ได้ออกธุดงค์ไปพื้นที่ต่างๆ หรือเมื่อได้ไปอบรมประชาชนตามนโยบาย
พระธรรมทูตในหมู่บ้านต่างๆ ได้พบเห็นถึงปัญหาความทุกข์ยากต่างๆของประชาชนจึงปลุกเร้าพื้นฐาน
ทางจิตใจ และพยายามผลักดันให้เกิดการพัฒนาชนบทเพื่อประโยชน์สุขของชุมชน

๒) จากประสบการณ์ของพระสงฆ์นักพัฒนาที่ได้พบเห็นชุมชนอื่นดีกว่า ประชาชน
ได้รับการพัฒนาจนมีสภาพการดำรงชีวิตที่สุขสบายมากกว่า เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับสภาพปัญหาและ

^{๓๓} คุณ โทซันท์, *พุทธศาสนากับชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๗.

^{๓๔} สมบูรณ์ สุขสำราญ, *การพัฒนาชนบทแนวพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๕๑-๕๒.

ความทุกข์ยากของคนภายในชุมชนจึงต้องการเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนให้ทัดเทียมกับชุมชนที่พัฒนาแล้ว

๓) เนื่องจากพระสงฆ์นักพัฒนาส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีพื้นเพเป็นคนในหมู่บ้านหรือชุมชนนั้น เป็นผู้ที่เกิดและโตอยู่ในชุมชนนั้น จึงมีความรู้และเห็นสภาพปัญหา ความยากจนของประชาชนในชุมชนมาโดยตลอด การใช้ชีวิตอยู่ในเพศบรรพชิต ถึงแม้จะสามารถตัดขาดจากเรื่องทางโลกได้ในระดับหนึ่ง แต่ไม่มีทางที่จะตัดขาดได้โดยสิ้นเชิง จึงต้องเข้ามาพัฒนาชุมชน ซึ่งมองในอีกมุมมองหนึ่งก็คือ การช่วยเหลือพ่อแม่ ญาติพี่น้องของตนในทางอ้อมนั่นเอง

๔) การเล็งเห็นความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ถ้าหากชุมชนขาดแคลน มีความทุกข์ยาก หรือด้อยพัฒนาแล้ว วัดจะดำรงอย่างสวยงามหรือเจริญอยู่ได้อย่างไร เมื่อชาวบ้านไม่มีกิน พระสงฆ์จะมีฉันอย่างสมบูรณ์ได้อย่างไร ดังนั้น วัดหรือพระสงฆ์กับชาวบ้านจึงต้องพัฒนาไปควบคู่กัน บ้านพึ่งวัด และวัดพึ่งบ้าน เป็นสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นมาโดยตลอดทุกยุคทุกสมัย เพราะฉะนั้น เมื่อพบเห็นหมู่บ้านไม่เจริญ ประชาชนทุกข์ยากมีความลำบาก พระสงฆ์และชาวบ้านจึงต้องรับผิดชอบร่วมกันในการแก้ปัญหาต่างๆ ของชุมชน

๕) เนื่องจากพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่เหมาะสมจะนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมได้ อีกทั้งพระสงฆ์คือผู้ที่ชาวบ้านในชนบทให้ความเคารพนับถือมาก มีศักยภาพในการชักจูงชาวบ้านให้เข้าร่วมทำกิจกรรมใดๆ ได้ง่าย ดังนั้น พระสงฆ์จึงมีบทบาทในการช่วยแบ่งเบาภาระของชาวชนบทได้ดี อีกทั้งยังเป็นการช่วยเสริมสร้างภาพพจน์ที่ดีของพระสงฆ์ต่อชุมชนด้วย

อนึ่ง บทบาทของพระสงฆ์ที่มีบุญญัตติไว้ใน พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ และกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ.๒๕๔๑) นั้น กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองว่า มีบทบาทในงานทั้ง ๖ ประเภท ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวตามลำดับ ดังนี้

(๑) การปกครอง

การปกครอง เป็นงานในหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการปกครองดูแลพระภิกษุ สามเณร ในเขตปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ทั้งนี้คำว่า การปกครอง แปลว่า การควบคุมดูแลรักษา ควบคุมให้คนอยู่ในที่ที่ควรจะอยู่ ด้วยเหตุนี้ พระสังฆาธิการจึงต้องดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถูกต้องตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช นอกจากนี้พระสังฆาธิการจะต้องทำหน้าที่ระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่ง รวมตลอดทั้งควบคุมบังคับบัญชาพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในเขตปกครองของตน ชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย พร้อมทั้งตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน^{๓๕}

^{๓๕} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๗.

จะเห็นได้ว่า งานการปกครอง เป็นงานเกี่ยวกับการปกครองพระภิกษุ สามเณร ตลอดจนคฤหัสถ์ที่อยู่ภายในวัดให้ประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องเรียบร้อยดีงาม

การปกครองตามความหมายในพระพุทธศาสนาเป็นการปกครองเพื่อการศึกษา การปกครองและความสงบเรียบร้อยที่จะเกิดจากการปกครองนั้น มิใช่เป็นจุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัยคือสภาพเอื้อเพื่อให้แต่ละบุคคลบรรลุตามนั้นเป็นเรื่องของการศึกษาและเพื่อการศึกษาทั้งสิ้น ถ้าไม่ปกครองด้วยการศึกษา ก็ต้องปกครองด้วยอำนาจ เมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกในเชิงปรปักษ์ ที่เอียงไปในทางที่จะขัดแย้งกัน ด้วยเหตุนี้ การปกครองแบบใช้อำนาจจึงก่อให้เกิดปัญหาเริ่มตั้งแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจเป็นต้นไป ทำให้ยังต้องเพิ่มการใช้อำนาจ ใช้อำนาจ และจะเน้นการลงโทษมากยิ่งขึ้นตามลำดับ ไม่ใช่การปกครองแบบพยายามสร้างคนดี แต่เป็นการปกครองแบบพยายามกำจัดคนเลว นั่นเอง^{๓๖}

รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้า ว่า การสั่งแต่ละครั้งของพระพุทธเจ้าเป็นที่ยอมรับได้ง่าย เพราะไม่ทรงใช้วิธีเผด็จการ แต่ทรงใช้วิธีการแบบธรรมาธิปไตย ดังที่พระพุทธเจ้าทรงจำแนก แรงจูงใจในการทำความดี ซึ่งเรียกว่า อธิปไตย ๓ ประการ ดังนี้ ๑) อัตตธิปไตย การทำความดีเพราะยึดผลประโยชน์หรือความพอใจของตนเป็นที่ตั้ง ๒) โลกาธิปไตย การทำความดีเพราะต้องการให้ชาวโลกยกย่อง นั่นคือ ยึดทัศนคติหรือค่านิยมจากคนอื่นเป็นที่ตั้ง ๓) ธรรมาธิปไตย การทำความดีเพื่อทำความดี ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ นั่นคือ ยึดธรรมคือหน้าที่สำคัญ แม้พระพุทธเจ้าทรงประกาศว่า พระองค์ทรงเป็นธรรมราชาแต่ก็ไม่ทรงใช้อำนาจเบ็ดเสร็จโดยลำพังพระองค์เองตามแบบราชาธิปไตย ในสมัยนั้นพระพุทธเจ้าทรงกระจายอำนาจในการบริหารให้กับคณะสงฆ์ ทั้งนี้เพราะแรงจูงใจในการบริหารของพระพุทธเจ้าผู้หมดกิเลสแล้วย่อมไม่ใช่เพื่อความยิ่งใหญ่ส่วนพระองค์^{๓๗}

การบริหารหมู่คณะ คือ การปกครองดูแล ตลอดทั้งแนะนำสั่งสอน อบรม พระภิกษุ สามเณร และคฤหัสถ์ ที่มีอยู่หรือพำนักอยู่ในวัดให้ประพฤติอยู่ในพระธรรมวินัย ตามกฎหมายของบ้านเมือง กฎข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง และประกาศของมหาเถรสมาคม^{๓๘}

ผู้ปกครองวัดก็คือเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการอันดับที่ ๙ เป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อการพระศาสนาอย่างยิ่งใหญ่ เพราะต้องปกครองวัด คำว่า “วัด” มีความหมาย ๒ ประการ คือ หมายถึง ศูนย์กลางแห่งพระศาสนาทั้งปวง และหมายถึง แหล่งรวมของส่วนประกอบที่สำคัญของพระศาสนา ๕ ประการ คือ

๑) ศาสนสถาน ได้แก่ พื้นที่ตั้งวัดและบริเวณวัด มีลักษณะเป็นไปตามธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เหมาะที่จะเป็นเครื่องเสริมสร้างความวิเวก ความสงบ

๒) ศาสนวัตถุ ได้แก่ สิ่งปลูกสร้างเป็นเสนาสนะต่างๆ เป็นปูชนียวัตถุ ปูชนียสถานที่แสดงถึงความถูกต้องเรียบร้อย นำไปสู่ความสงบ

^{๓๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **นิติศาสตร์แนวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๔๕ - ๔๖.

^{๓๗} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๗-๑๘.

^{๓๘} พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ขยมงคล), **การบริหารวัด**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓๐.

๓) ศาสนบุคคล ได้แก่ พระภิกษุสามเณรที่มีลักษณะตั้งอยู่ในสีกาจารวัตรบำเพ็ญหน้าที่ศึกษา ปฏิบัติ และแนะนำสั่งสอนเพื่อความสงบ บำเพ็ญสังคมสงเคราะห์ตามสมณวิสัย ศิษย์วัดที่มีลักษณะเป็นพุทธมามกะ ตลอดจนทายก ทายิกา ที่มีแนวแห่งความเป็นอุบาสก อุบาสิกา มีความมั่นคงในพระศาสนาพอสมควร

๔) ศาสนธรรม ได้แก่ ระเบียบแบบแผน ขนบประเพณีทางศาสนา ตลอดถึงคำสั่งสอนและแนวปฏิบัติทางพระศาสนาที่ได้รับการยกย่อง เชิดชู และศึกษาเล่าเรียนด้วยความเลื่อมใสในคุณค่าเป็นที่พึงพอใจ

๕) ศาสนกิจ ได้แก่ งานต่างๆ ทางพระศาสนา เช่น การศึกษา การเผยแพร่หรืองานเสริมสร้างความบริสุทธิ์ ความมั่นคงของสังฆมณฑล เพื่อความดำรงอยู่ด้วยดีของพระศาสนา

เจ้าอาวาสมีภาระหน้าที่ที่จะต้องบริหารส่วนประกอบที่สำคัญของพระศาสนาทั้ง ๕ นี้ไปพร้อมๆ กัน ด้วยความรับผิดชอบ โดยนโยบายที่สุ่มรอบคอบ เหมาะสมกับกาลเทศะและสถานการณ์ปัจจุบัน ทั้งนี้ ภารกิจที่เจ้าอาวาสจะต้องให้ความสนใจเอาใจใส่เป็นพิเศษคือการบริหารศาสนบุคคล โดยเริ่มงานปกครองพระภิกษุสามเณรในวัดให้เป็นพื้นฐานในเบื้องต้น

การปกครอง ถือเป็นหน้าที่ในการบริหารจัดการโดยตรงของเจ้าอาวาส ที่จะต้องดูแลพระภิกษุ สามเณร ตลอดจนคฤหัสถ์ที่อยู่ภายในวัดให้ประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องเรียบร้อยดีงามตามหลักพระธรรมวินัย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคม และกฎหมายบ้านเมืองด้วย

(๒) การศาสนศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม มาตรา ๑๕ ตรี มีความหมายตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์ และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ของมหาเถรสมาคม ได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี”

คณะสงฆ์ได้กำหนดวัตถุประสงค์ การศาสนศึกษาไว้โดยชัดเจน แต่โดยหลักสูตรและเนื้อหาวิชาแล้ว คงอนุมานได้ว่า มีวัตถุประสงค์ ๙ ประการ คือ^{๓๙}

- ๑) เพื่อพระสงฆ์รักษาตนเองและหมู่คณะ
- ๒) เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
- ๓) เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของศาสนา
- ๔) เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการศาสนา
- ๕) เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
- ๖) เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา
- ๗) เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
- ๘) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม
- ๙) เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม

^{๓๙} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), การคณะสงฆ์และการศาสนา, หน้า ๔๑.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗ ว่า “เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์” จึงเห็นได้ว่าเจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาและวัดเป็นสถานศึกษา

คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง ให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ. ๒๕๒๘ ก็กำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสโดยตรง และให้เจ้าคณะสังฆมณฑลร่วมจัดด้วย ดังนี้^{๕๐}

- ๑) เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา
- ๒) เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียนคณะจังหวัด
- ๓) ในบางกรณีให้เจ้าคณะเจ้าสังฆมณฑลร่วมจัดด้วย

ทั้งนี้ องค์ประกอบในการจัดการศาสนศึกษาจะดีหรือไม่ประการใดขึ้นกับเจ้าสำนักเรียนและหรือเจ้าสำนักศึกษา และครูอาจารย์ผู้บริหารการศาสนศึกษาที่ได้ช่วยแบบภาระการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลัง อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนาและคณะสงฆ์ การจัดการศาสนศึกษานั้นแผนกที่ประสบปัญหาหนักคือการจัดการศึกษาแผนกบาลี เพราะขาดแคลนทั้งครูและนักเรียนและอุปสรรคอื่นๆ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องช่วยจัดการศึกษาแผนกบาลีอันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยตรง เพื่อให้พระสงฆ์เจริญด้วยวิชาความรู้และการศาสนศึกษาให้เจริญก้าวหน้าการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกนิกกรรมเป็นการศึกษาหลักและสำคัญยิ่งของพระสงฆ์

การศาสนศึกษาจึงเป็นงานสนับสนุนกิจกรรมการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ใน ๒ แผนก คือ แผนกบาลี และแผนกธรรม ซึ่งเป็นการให้การศึกษาศาสนบุคคลที่จะช่วยสืบทอดหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาต่อไป โดยจากที่กล่าวมาเห็นได้ว่า เป็นภาระหน้าที่ในการบริหารจัดการของเจ้าอาวาสซึ่งเป็นเจ้าสำนักเรียนโดยตำแหน่ง รวมถึงครูอาจารย์และผู้บริหารการศาสนศึกษาที่จะต้องช่วยกันบริหารจัดการให้การศาสนศึกษาดำเนินไปได้ด้วยดี เพราะศาสนศึกษาที่สำคัญเป็นอันดับต้น หมายถึง หากไร้ปริยัติ ก็ปราศจากปฏิบัติ และย่อมไม่มีปฏิเวธ ซึ่งหากเป็นดังที่กล่าวแล้วไซ้ร้ ก็คงไร้พระพุทธศาสนา

(๓) การศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล หรืออุดหนุนจนเจือช่วยเหลือด้านการศึกษานอกจากการศาสนศึกษา หรือสถาบันอื่น หรือบุคคลอื่นผู้กำลังศึกษาเล่าเรียนงานด้านการศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ได้ดำเนินการในปัจจุบัน ว่า มีอยู่ ๔ ลักษณะ คือ^{๕๑}

๑) โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา วัด หรือมูลนิธิในวัดจัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลเด็กและเยาวชนที่ยากจนบางแห่งมีนักเรียนเฉพาะชาย-หญิง เรียนร่วมกับภิกษุสามเณร ปัจจุบันโรงเรียนประเภทนี้สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

๒) โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ตั้งตามพระราชประสงค์และอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ และอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ปัจจุบัน

^{๕๐} กนก แสนประเสริฐ, **ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๙.

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘ - ๔๙.

มีจำนวน ๓ แห่ง คือ โรงเรียนวัดศรีจันทร์ จังหวัดสมุทรปราการ โรงเรียนวัดบึงเหล็ก จังหวัดนครพนม และโรงเรียนนันทบุรีวิทยา จังหวัดน่าน

๓) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้การศึกษอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน สอนเฉพาะวันอาทิตย์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดตั้งขึ้นตามความคิดและการนำของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง เพื่อให้นักเรียนนักศึกษาได้มาเรียนพระพุทธศาสนาในวันที่ทางสถานศึกษาของ ฝ่ายราชอาณาจักรหยุดตามแบบสากล นอกจากจะสอนธรรมะแก่เด็ก ศูนย์นี้ยังได้ทบทวนวิชาสามัญที่เรียนตามหลักสูตรการศึกษาปกติของตนที่โรงเรียน เช่น วิชาคณิตศาสตร์ วิชาวิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ เป็นการชักจูงให้นักเรียนได้มาเรียนพระพุทธศาสนา

๔) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมกิจกรรม ปลูกฝังเรื่องคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็ก ตลอดจนเตรียมความพร้อมในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ส่งเสริมให้ภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม เพิ่มมากขึ้น และเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ ในวัด ดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๗ เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบันก็ยังดำเนินการเพื่อรับเด็กซึ่งเป็นบุตรหลานชาวบ้านที่อายุยังไม่ครบเกณฑ์การเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาตามกฎหมาย มาช่วยเลี้ยงฝึกหัดมารยาทให้คุ้นเคยกับวัด กับพระตั้งแต่เด็ก สอนหนังสือง่ายๆ เบื้องต้น ที่ไม่เกินกำลังของสมอที่เด็กจะเรียนได้ และให้รู้จักสวดมนต์ ไหว้พระ เป็นต้น

ในส่วนที่เกี่ยวกับการดูแลหลักสูตรที่เป็นการศึกษาในระบบนั้น จะเห็นได้ว่า “สถาบันพระพุทธศาสนาและบุคคลที่รับผิดชอบต่อการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา มีความบกพร่อง ย่อหย่อน ไม่เอาใจใส่ต่อศาสนกิจเท่าที่ควร และมีได้ปรับปรุงระบบการศึกษาในความรับผิดชอบให้เหมาะสมกับยุคสมัย ดังนั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องหันมาทบทวนตรวจสอบข้อบกพร่องต่างๆ พร้อมทั้งมองกว้างไกล ถึงสภาพความเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปในสังคม และสภาพการจัดการศึกษาทางด้านพุทธศาสนา และศีลธรรมจรรยาในระบบการศึกษาของชาติ”^{๔๒}

การศึกษาสงเคราะห์ จึงเป็นการจัดการศึกษาเพื่อเกื้อกูลด้านการศึกษาที่นอกเหนือจากการศาสนศึกษา อันได้แก่ โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ซึ่งแม้ในปัจจุบันพระสงฆ์และวัดจะไม่ได้มีหน้าที่โดยตรงในการให้การศึกษาแก่กุลบุตรกุลธิดาเสมือนในอดีต แต่การให้ความรู้เกี่ยวกับพุทธธรรมและศีลธรรมจรรยาอันเป็นความรู้พื้นฐานในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุขนั้น ถือเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์และวัดต้องบริหารจัดการให้เป็นไปด้วยดี

(๔) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างออกไปให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อ

^{๔๒} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), *พุทธศาสนาในอาเซียน*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๗๕.

ให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก หัวใจสำคัญในการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก โดยให้เกิดประโยชน์สุขตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ ๓ ประการ^{๔๓} คือ

- ๑) ทิฐฐธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาตินี้
- ๒) สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาติหน้า
- ๓) ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่งคือพระนิพพาน

กลยุทธ์ในการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ในปัจจุบัน คือ^{๔๔}

๑) การเทศนาธรรม คือ การแสดงธรรมสั่งสอนตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้ฟังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งวิธีนี้พระภิกษุสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ธรรมเป็นประจำ

๒) ปาฐกถา คือ การบรรยายธรรมะให้ผู้อื่นฟัง โดยทั่วไปจะยืนและผู้พูดจะต้องมีลีลาในการพูด เพื่อโน้มน้าวจิตใจผู้ฟังเป็นพิเศษ เป็นวิธีการที่น่าสนใจ

๓) อภิปรายธรรม คือ การชี้แจง หรือแสดงความคิดเห็นในหลักธรรมข้อใดข้อหนึ่งให้ผู้อื่นเข้าใจ

๔) สันทนาธรรม คือ การพูดจาหรือในหลักธรรม เพื่อนำไปใช้ในการแก้ปัญหาชีวิต โดยยึดหลักทางสายกลาง

๕) การสอนสมถกรรมฐาน หรือวิปัสสนากรรมฐาน คือ การสอนให้นั่งภาวนาเพื่อให้ใจเป็นสมาธิและเข้าใจสภาวะตามความเป็นจริงของสังขารตามหลักไตรลักษณ์

๖) การใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนธรรมะ เช่น การใช้หนังสือธรรมะ การใช้วีดิทัศน์ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ม้วนเทป เป็นอุปกรณ์ในการเผยแผ่ศาสนาธรรม โดยอาจจำหน่ายแจกจ่ายไปในกลุ่มที่ไม่มีเวลาจะได้ศึกษาธรรมะด้วยตนเอง

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์และคณะสงฆ์ ถือเป็นกิจการพระศาสนาที่สำคัญที่สุด จุดหมายของการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมประการหนึ่งคือความรู้ความสามารถในการที่จะนำพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปสู่ประชาชนหรือการเผยแผ่นี้เอง คณะสงฆ์ไทยเคยจัดให้มีโรงเรียนพระธรรมกถึก ภิภษุสงฆ์ที่เทศน์ดีจะได้รับการยกย่องมาก ปัจจุบันมีบางวัดสอนนาฏศิลป์ในหลักสูตรการศึกษา ภิภษุสงฆ์สามเณรก็เป็นการส่งเสริมให้มีความสามารถในการเผยแผ่ประเภทนี้^{๔๕}

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงเป็นกิจการพระศาสนาที่สำคัญ ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์และวัดที่จะต้องบริหารจัดการงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ดำเนินไปได้ด้วยดี เพื่อเป็นการสืบอายุพระพุทธศาสนาต่อไป และกลยุทธ์ในการเผยแผ่ที่นิยมใช้ เช่น การเทศนาธรรม ปาฐกถาธรรม อภิปรายธรรม สันทนาธรรม การสอนสมถกรรมฐาน และการใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนธรรมะ เป็นต้น พระสงฆ์และวัดต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในสังคมปัจจุบันให้ได้ จึงจะประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

^{๔๓} อ.อ.อุทฺตม. (ไทย) ๒๓/๑๑๔/๒๘๘.

^{๔๔} บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ, ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๒ - ๒๓.

^{๔๕} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, การกลับมาของพระพุทธศาสนา “พระเอก” ของการศึกษาใหม่, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ลายมือ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑.

(๕) การสาธารณูปการ

การสาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ทางศาสนา^{๕๖} สำหรับสาธารณูปการที่จัดเป็นระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลางและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า “การสาธารณูปการ” นั้น หมายถึง

- ๑) การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน
- ๒) กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุจำพรรษา และยกวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวง
- ๓) กิจการของวัดอื่นๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร
- ๔) การศาสนสมบัติของวัด

การจัดการสาธารณูปการ หมายถึง การลงมือปฏิบัติงานสาธารณูปการ ซึ่งมีวิธีปฏิบัติแตกต่างกันตามลักษณะของงาน การก่อสร้างและ การบูรณปฏิสังขรณ์ ได้แก่ การก่อสร้างศาสนวัตถุขึ้นใหม่ การซ่อมแซมของเก่า และการปรับปรุงตกแต่งศาสนวัตถุและศาสนสถานที่มียุคเดิมหรือที่เพิ่มเติมขึ้นใหม่ เพื่อให้เหมาะสมยิ่งขึ้น^{๕๗}

การควบคุมส่งเสริมการสาธารณูปการเป็นงานที่ละเอียดอ่อนเป็นตัวหลักของการ คณะสงฆ์ แต่ผู้ปฏิบัติโดยตรงคือ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการระดับวัด เจ้าคณะตำบลทุกส่วน ทุกชั้น ต้องมีความสัมพันธ์กัน ๒ ประการ คือ ควบคุมสาธารณูปการ ส่งเสริมสาธารณูปการ

การควบคุมดูแลวัดนั้น เจ้าคณะจะเพิกเฉยมิได้ถ้าเพิกเฉยจะเป็นการละเว้นการปฏิบัติ สอดส่อง ดูแล ชี้แจง แนะนำให้การสาธารณูปการของเจ้าอาวาส ดังนี้

- ๑) ควบคุมการทำแผนผังวัดให้สอดคล้องกับยุคพัฒนา
- ๒) ควบคุมแบบแปลนเสนาสนะแต่ละวัดให้อยู่ในหลักประหยัดและพอเหมาะพอสมควรแก่สภาพท้องถิ่นและก่อสร้างตามแบบแปลน
- ๓) ควบคุมให้แต่ละวัดที่สร้างถาวรวัตถุ ให้เป็นทรงไทยหรือให้รักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสำคัญ
- ๔) การควบคุมการเงินและบัญชี รายรับ-รายจ่าย ของแต่ละวัดให้เป็นไปตามหลักบัญชี
- ๕) ควบคุมดูแลเอกสารต่างๆ ของเจ้าอาวาส เช่น รายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาให้เป็นไปโดยถูกต้อง
- ๖) ควบคุมการจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎกระทรวง

การสาธารณูปการ จึงเป็นงานสำคัญที่ต้องบริหารจัดการให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยบนหลักการแห่งความประหยัด และรักษาเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมประจำถิ่นไว้ งานด้านการสาธารณูปการนี้เป็นการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะในวัดให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์สามารถใช้รองรับการดำเนินกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของพระภิกษุ สามเณร และพุทธศาสนิกชนได้เป็น

^{๕๖} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, การกลับมาของพระพุทธศาสนา “พระเอก” ของการศึกษาใหม่, หน้า ๑๒.

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

อย่างดี นั่นเอง ดังนั้นจึงเป็นงานที่ต้องบริหารจัดการให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ไม่ขัดแย้งกันสมานสามัคคีกันระหว่างวัดกับชาวบ้าน

(๖) การสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการต่างๆ เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์แก่หน่วยงานหรือของบุคคลหรือคณะบุคคล หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการอุดหนุนจนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไป

พระสงฆ์และวัดควรสงเคราะห์ประชาชนดังนี้^{๔๘}

- ๑) ควรสงเคราะห์ฝ่ายจิตใจให้มีสติปัญญา รู้จักแก้ปัญหาด้วยตัวเอง
- ๒) ควรสงเคราะห์ทางด้านศีลธรรม
- ๓) ควรสงเคราะห์ให้มนุษย์มีความสว่างทางวิญญาณ
- ๔) ควรสงเคราะห์ให้กินอยู่แต่พอดี
- ๕) ควรสงเคราะห์ในการให้ธรรมมากกว่าให้วัตถุ
- ๖) ควรสงเคราะห์ให้เขามีความเข้มแข็ง

สภาพสังคมไทยด้านบทบาทของพระสงฆ์ในการสงเคราะห์ประชาชน คือ^{๔๙}

๑) ให้ที่พักอาศัย ตลอดจนอาหาร เครื่องนุ่งห่ม และทุนการศึกษาแก่เด็กจากครอบครัวที่ยากจน

๒) ให้สถานศึกษาของรัฐและท้องถิ่นใช้ที่ดินของวัดเป็นที่ตั้งและใช้เป็นอาคารเรียน

๓) ให้วัดตั้งและดำเนินการโรงเรียนราษฎร์เองตามกฎหมาย โรงเรียนราษฎร์เป็นโรงเรียนสำหรับนักเรียนยากจน ให้ศึกษาเล่าเรียนโดยไม่เสียค่าเล่าเรียน บางแห่งจัดเก็บค่าเล่าเรียนแต่ใน อัตราต่ำ บางวัดจัดให้มีการศึกษาผู้ใหญ่สำหรับพระภิกษุสามเณร ตามหลักสูตรของกระทรวง

๔) จัดการสอนศีลธรรม จริยธรรมในโรงเรียน โดยคณะสงฆ์เป็นผู้เสียค่าใช้จ่ายในการส่งพระภิกษุไปช่วยสอนศีลธรรม จริยธรรม ไปตามโรงเรียนต่างๆ มีการสอนรายชั่วโมงตามหลักสูตรหรือไปสอนในรูปแบบการประชุม สัมมนา ให้สถานศึกษาเป็นครั้งคราว ทั้งในระดับประถม มัธยมและอุดมศึกษา ทั่วราชอาณาจักร ตลอดจนจัดสอนธรรมศึกษาแก่นักเรียนตามสำนักของสงฆ์

๕) จัดตั้งโรงเรียนสอนเด็กก่อนเกณฑ์ เป็นการสงเคราะห์ด้านการศึกษาที่กรมการศาสนาร่วมกับเจ้าอาวาสวัดต่างๆ จัดขึ้นเพื่อวางรากฐานการศึกษาแก่เด็กก่อนวัยเรียนในท้องถิ่นเป็นการปลูกฝังให้เด็กใกล้ชิดจิตพระพุทธรูปศาสนา ทั้งนี้ ให้พระภิกษุ สามเณร ผู้มีความรู้ความสามารถได้ทำคุณประโยชน์ให้แก่ท้องถิ่นและชุมชนที่อาศัย

^{๔๘} พุทธศาสนิกฯ (เงื่อม อินทปถโญ), การสังคมสงเคราะห์ส่วนที่ยังขาดอยู่, (นนทบุรี : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๕.

^{๔๙} กรมการศาสนา, ข้อมูลพื้นฐานด้านการศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๒๔.

๖) การสงเคราะห์ด้านอื่นๆ ได้แก่ บริการด้านให้ความรู้ทางศีลธรรมและบำเพ็ญประโยชน์แก่นักเรียนและประชาชน จัดตั้งทุนสงเคราะห์ และให้ความช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การเรียนแก่นักเรียนยากจน การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน และจัดตั้งศูนย์อบรมสัมมนาอาชีพแก่ประชาชน

๗) การสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ สงเคราะห์ปกติ ให้สถานที่ในวัด หรือของวัด จัดตั้งกุศลสาธารณสถาน เช่น โรงเรียน สุขศาลา ศาลาประชาชน เป็นต้น และอนุญาตให้ทางราชการหรือคณะบุคคลใช้อาคารของวัด ลานวัด จัดงานการกุศล งานรื่นเริงตามเทศกาลในประเพณีนิยม

๘) สงเคราะห์ตามเหตุการณ์ อนุญาตให้ประชาชนที่ประสบสาธารณภัยเข้าพักพิงในสถานที่ของวัด รวบรวมปัจจัยเครื่องอุปโภคบริโภคส่งไปให้แก่ผู้ประสบสาธารณภัย

การสาธารณสงเคราะห์นี้จึงสามารถแยกได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือสงเคราะห์ทางวัตถุ และสงเคราะห์ทางจิตใจ สาธารณสงเคราะห์เป็นงานของพระสงฆ์และวัดเพื่อประชาชน โดยจะต้องบริหารจัดการให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม ไม่ขัดต่อหลักพระธรรมวินัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎระเบียบ ขอบบังคับ คำสั่งของมหาเถรสมาคม และต้องเป็นไปตามกฎหมายของฝ่ายบ้านเมืองด้วย

จากแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ และผลการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยประมวลได้ว่า แนวคิดหลักที่เกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ เพื่อการพัฒนาบทบาทพระสงฆ์ต่อการส่งเสริมกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนจังหวัดเชียงราย โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ ๒.๒ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์และวัดในปัจจุบัน

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
พระเทพเวที (ประยูร ญัตโต), (๒๕๓๑, หน้า ๑๑๐)	๑) เป็นสถานที่ศึกษา ๒) เป็นสถานสงเคราะห์ ๓) เป็นสถานพยาบาล ๔) เป็นที่พักคนเดินทาง ๕) เป็นสโมสรที่ชาวบ้าน ๖) เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพ ๗) เป็นที่ไกลเกลียดข้อพิพาท ๘) เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรม ๙) เป็นคลังวัสดุสำหรับเก็บของ ๑๐) เป็นศูนย์กลางการ ๑๑) เป็นที่ประกอบพิธีกรรม
คุณ ไทซันต์, (๒๕๔๗, หน้า ๒๗).	๑) เป็นสถานที่ศึกษาสำหรับเยาวชน ๒) เป็นสถานสงเคราะห์ ๓) เป็นสถานที่สัปปายะ ๔) เป็นสถานที่ดูจุฬารัตนสถาน

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
	๕) เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ๖) เป็นสถานที่จัดงานเทศกาลและแสดงมหรสพต่างๆ ๗) เป็นศูนย์กลางการบริการหรืองาน ๘) เป็นสถานสวัสดิการสงเคราะห์ ๙) เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรม ๑๐) เป็นสถานที่แสดงความสามัคคี ๑๑) เป็นคลังพัสดุสำหรับเก็บของเครื่องใช้ส่วนรวม ๑๒) เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและเป็นที่ให้คำปรึกษาแก่ชาวบ้าน ๑๓) เป็น฼าปนสถาน ๑๔) เป็นสถานดำเนินกิจการทางการเมือง ๑๕) เป็นตลาดนัดและตลาดโต้รุ่ง
สมบูรณ์ สุขสำราญ, (๒๕๔๔, หน้า ๕๑-๕๒)	๑) ความเป็นผู้มีพื้นฐานทางจิตใจที่รักการทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม และชอบเสียสละ ๒) จากประสบการณ์ของพระสงฆ์นักพัฒนาที่ได้พบเห็นชุมชนอื่น ๓) เนื่องจากพระสงฆ์นักพัฒนาส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีพื้นเพเป็นคนในหมู่บ้านหรือชุมชนนั้น เป็นผู้ที่เกิดและโตอยู่ในชุมชนนั้น ๔) การเล็งเห็นความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับ ๕) เนื่องจากพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่เหมาะสมจะนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมได้
พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคโล), (๒๕๔๘, หน้า ๑๓๐)	๑) ศาสนสถาน ๒) ศาสนวัตถุ ๓) ศาสนบุคคล ๔) ศาสนธรรม ๕) ศาสนกิจ
พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), (๒๕๔๐, หน้า ๔๑)	๑) เพื่อพระสงฆ์รักษาตนเองและหมู่คณะ ๒) เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ๓) เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของศาสนา ๔) เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการศาสนา ๕) เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา ๖) เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา ๗) เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ๘) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม ๙) เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม
กนก แสนประเสริฐ, (๒๕๔๙, หน้า ๙)	๑) เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
	๒) เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียนคณะจังหวัด ๓) ในบางกรณีให้เจ้าคณะเจ้าสังกัดร่วมจัดด้วย
พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินทปณฺโญ), (๒๕๓๗, หน้า ๕)	๑) ควรสงเคราะห์ฝ่ายจิตใจให้มีสติปัญญา ๒) ควรสงเคราะห์ทางด้านศีลธรรม ๓) ควรสงเคราะห์ให้มนุษย์มีความสว่างทางวิญญาณ ๔) ควรสงเคราะห์ให้กินอยู่แต่พอดี
	๕) ควรสงเคราะห์ในการให้ธรรมมากกว่าให้วัตถุ ๖) ควรสงเคราะห์ให้เขามีความเข้มแข็ง
กรมการศาสนา, (๒๕๔๒, หน้า ๒๔)	๑) ให้ที่พักอาศัย ตลอดจนอาหาร ๒) ให้สถานศึกษาของรัฐและท้องถิ่นใช้ที่ดินของวัด ๓) ให้วัดตั้งและดำเนินการโรงเรียนราษฎร์ ๔) จัดการสอนศีลธรรม จริยธรรมในโรงเรียน ๕) จัดตั้งโรงเรียนสอนเด็กก่อนเกณฑ์ ๖) การสงเคราะห์ด้านอื่นๆ ๗) การสาธารณสงเคราะห์ ๘) สงเคราะห์ตามเหตุการณ์

๒.๖.๓ บทบาทพระสงฆ์ที่มีต่อสังคม

เมื่อกล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันกระทั่งเป็นไปในอนาคต จะเห็นว่ามีข้องเกี่ยวกับชีวิตของพุทธบริษัทเป็นอย่างยิ่ง ในฐานะที่เป็นศูนย์รวมศรัทธาของประชาชนผู้นับถือ และเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ และอีกประการหนึ่ง พระพุทธศาสนาเป็นเสมือนรากเหง้าแห่งความเป็นชาติและเอกลักษณ์ดั้งเดิมของประเทศไทยทั้งด้านสังคมและวัฒนธรรม

๑) ความหมายของบทบาทพระสงฆ์

บทบาทของพระสงฆ์ โดยแท้จริงถูกกำหนดโดยพระธรรมวินัยเป็นหลัก นอกเหนือจากพฤติกรรมทางวินัยแล้ว ก็จัดเป็นบทบาทเสริมเช่นเดียวกันกับแนวคิดที่ได้กล่าวไว้ว่า “เมื่อบุคคลอยู่ในองค์การ ความคาดหวังขององค์การถือว่าเป็นบทบาทคาดหวังที่มีความสำคัญมาก และเป็นมาตรฐานสำหรับการประเมินพฤติกรรมอย่างเป็นทางการ” โดยนัยนี้ก็หมายความว่า บทบาทของพระสงฆ์ย่อมขึ้นอยู่กับข้อกำหนดตามพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ ส่วนบทบาทตามคาดหวังของสังคมถือเป็นบทบาทเสริมอีกด้วย^{๕๐}

^{๕๐} สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม กรมการศาสนา, **คู่มือพระสังฆาธิการและพระวินยาธิการ**, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒), หน้า ๑-๓.

สถาบันสงฆ์เป็นสถาบันจารีตประเพณีที่มีความสำคัญยิ่ง พระสงฆ์จากอดีตจนถึงปัจจุบันมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด และมีบทบาทสำคัญในการชี้นำสังคม ซึ่งถึงแม้บทบาทในด้านการเป็นผู้นำจะลดน้อยลงไปในปัจจุบัน แต่บทบาทด้านการเป็นผู้นำทางศีลธรรมชีวิตประจำวันของชาวชนบทส่วนใหญ่ ซึ่งนอกจากเป็นที่พึ่งทางใจแล้วยังเป็นสถานที่เอื้ออำนวยในด้านบริการสังคมอื่นๆ ที่กลไกของรัฐบาลเข้าไปให้บริการไม่ทั่วถึง เพื่อเป็นการสร้างบูรณาการภายในชุมชน ดังนั้น บทบาทของวัดและพระสงฆ์คือ^{๕๑}

๑. เป็นสถานศึกษา สำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระสงฆ์ รับการฝึกอบรมทางศีลธรรม และเล่าเรียนวิชาการต่างๆ ตามที่มีสอนในแต่ละยุคสมัย

๒. เป็นสถานสงเคราะห์ ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีพ และศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดจนผู้ใหญ่ที่ยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ

๓. เป็นสถานพยาบาล ที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิปัญญาความรู้ของพระสงฆ์

๔. เป็นที่พักของคนเดินทาง

๕. เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ พักผ่อนหย่อนใจหาความรู้เพิ่มเติม

๖. เป็นสถานบันเทิง ที่จัดงานเทศกาลและงานมหรสพต่างๆ สำหรับชาวบ้าน

๗. เป็นที่ไกลเกลียดข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิต ครอบครัวยุติความทุกข์ต่างๆ

๘. เป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆ ของชาติเป็นเหมือนพิพิธภัณฑ์ที่เก็บรวบรวมศิลปวัตถุที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น

๙. เป็นคลังพัสดุ สำหรับเก็บของใช้ต่างๆ ซึ่งชาวบ้านได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัดหรือยืมไปใช้เมื่อตอนจัดงานขึ้น

๑๐. เป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน จะเรียกลูกบ้านมาประชุมกัน เพื่อแจ้งข่าวทางราชการต่างๆ

๑๑. เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือบริการด้านพิธีกรรมอันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของคนในระยะเวลาต่างๆ

นอกจากบทบาทเหล่านี้ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และสังคมขึ้นในช่วง ๓ ทศวรรษที่ผ่านมาทำให้พระสงฆ์ถูกชักนำเข้าสู่กระบวนการพัฒนามากขึ้น ซึ่งมีทั้งที่ทำงานโดยอิสระ และร่วมกับรัฐบาล ที่เห็นได้เด่นชัดก็มีอยู่หลายคน แต่บทบาทการพัฒนาที่เน้นการสร้างทุนชุมชน หรือการส่งเสริมกลุ่มองค์กรชุมชนให้เข้มแข็งเพื่อการพึ่งตนเองได้ของชุมชนเองโดยผ่านกระบวนการดำเนินกิจกรรมกลุ่มนั้น สัจจะออมทรัพย์ ถือว่าเป็นการแสดงบทบาทที่เข้าไปส่งเสริมการสร้างทุนของพระสงฆ์ได้อย่างชัดเจนผ่านกระบวนการเหล่านี้

๑. ใช้หลักธรรมทางศาสนาที่เน้นในเรื่องบุญ การเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ ความสันโดษ เป็นหัวใจสำคัญ โดยการเชื่อมโยง บุญ ใจ เงิน ให้เกิดเป็นกิจกรรมออมทรัพย์ ที่ปราศจากความเป็นโลกจรรย์ โดยการให้หลักธรรมสอดแทรกไปในการแนะนำเรื่องการสร้างทุน

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

๒. พัฒนากิจกรรมออมทรัพย์ให้เกิดเป็นผลประโยชน์ร่วมของชุมชน เพื่อสร้างแรงจูงใจของคนในชุมชนให้หันมาร่วมมือพึ่งพากันแทนการแก่งแย่ง ตัวใครตัวมัน

๓. ใช้ชีวิต “จิตสำนึกร่วมชุมชน” ทดแทนวิถีคิดแบบปัจเจกชน โดยอาศัยระบบการบริหารการจัดการ สวัสดิการ การกำหนดกลุ่มเป้าหมายของสมาชิก และการใช้กลไกของชุมชนในการตรวจสอบ เพื่อสร้างจิตสำนึกร่วมของชุมชน

๔. อาศัยระบบการจัดการที่โปร่งใส มีระบบบัญชีที่สามารถตรวจสอบได้ อีกทั้งคณะกรรมการ รวมไปถึงที่ปรึกษาก็มีความโปร่งใส

๕. การบริหารมีความยืดหยุ่น สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคมของชุมชน เช่น การให้เงินกู้ การระดมเงินฝากที่ละน้อย การจัดการเรื่องปันผล สวัสดิการที่ตอบสนองความต้องการของชาวบ้าน

๖. อาศัยบทบาทผู้นำและเป็นผู้นำคนสำคัญที่ชาวบ้านศรัทธาไปจนถึงคณะกรรมการที่มาดูแลเรื่องกองทุน ก็ถูกคัดเลือกด้วยหลักเกณฑ์ด้านคุณธรรม และบารมี

๗. อาศัยบทบาทการส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่ชุมชน โดยการ ใช้สถานที่สาธารณะของชุมชน คือ วัด อันเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านมีโอกาสมาปฏิสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องอยู่แล้ว ซึ่งหากไปจัดการที่บ้านใคร หรือหน่วยงานใด ความรู้สึกเป็นเจ้าของ หรือการเข้าถึงคงจะไม่เหมาะสมเท่าวัด-สร้างเงื่อนไขให้ผู้คนต้องมาพบปะแลกเปลี่ยนทุกข์สุขกันอยู่เสมอ

บทบาท จึงหมายถึง แบบแผนของพฤติกรรมหรือการกระทำต่างๆ ที่เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่และสิทธิ ซึ่งผูกพันอยู่กับสถานภาพหรือฐานะตำแหน่งทางสังคม โดยที่สังคมจะกำหนดหรือคาดหวังบทบาทของบุคคลในแต่ละสถานภาพหรือฐานะตำแหน่งไว้เพื่อให้ผู้ที่อยู่ในสถานภาพหรือฐานะตำแหน่งนั้น ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติการแสดงพฤติกรรมหรือการกระทำที่เกี่ยวข้องกับสิทธิหน้าที่ ตามตำแหน่งทางสังคมที่ผู้นั้นดำรงอยู่ นอกจากนั้นยังแสดงพฤติกรรมตามความต้องการของสังคม และลักษณะการแสดงพฤติกรรมยังขึ้นอยู่กับคุณสมบัติส่วนตัว เช่น ความรู้ ความสามารถ อุปนิสัย ความพอใจ รวมทั้งสถานภาพทางกายและจิตใจของผู้แสดงพฤติกรรมนั้น และความรับผิดชอบคือการปฏิบัติตนให้ตรงตามบทบาทที่ได้รับมอบหมาย

จากแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ และผลการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยประมวลได้ว่า แนวคิดหลักที่เกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ เพื่อการพัฒนาบทบาทพระสงฆ์ต่อการส่งเสริมกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนจังหวัดเชียงราย โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ ๒.๓ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับความหมายของบทบาทพระสงฆ์ที่มีต่อสังคม

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม กรมการศาสนา, (๒๕๔๒, หน้า ๑-๓)	บทบาทของพระสงฆ์ ย่อมขึ้นอยู่กับข้อกำหนดตามพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ ส่วนบทบาทตามคาดหวังของสังคมถือเป็นบทบาทเสริม

สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม กรมการศาสนา, (๒๕๔๒, หน้า ๓)	๑. เป็นสถานศึกษา ๒. เป็นสถานสงเคราะห์
	๓. เป็นสถานพยาบาล ๔. เป็นที่พักของคนเดินทาง ๕. เป็นสโมสร ๖. เป็นสถานบันเทิง ๗. เป็นที่ไกลเกลี่ยข้อพิพาท ๘. เป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ๙. เป็นคลังพัสดุ ๑๐. เป็นศูนย์กลางการบริหารการ ๑๑. เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือบริการด้านพิธีกรรม

๒) บทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคมในปัจจุบัน

คำว่า “บทบาท (Role) ของพระสงฆ์ในสังคมไทย ถือว่าวัดเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ของชุมชน และประเด็นที่สำคัญยิ่งพระสงฆ์จะต้องมุ่งพัฒนาสังคมของพระสงฆ์เองให้มีความเข้มแข็ง มีความเข้าใจในหลักธรรมคำสอน และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของการดำเนินชีวิต อยู่ในฐานะเป็นผู้ทำหน้าที่เตือนสติทางสังคมที่มีคุณภาพพระสงฆ์เกี่ยวข้องกับสังคมได้แต่ต้องเกี่ยวข้องกับแบบพระสงฆ์ โดยมีจุดยืนอยู่ที่มีพระธรรมวินัยเป็นฐาน พระสงฆ์เกี่ยวข้องกับสังคมโลกแห่งวัตถุนิยมได้ แต่ต้องเกี่ยวข้องกับพื้นฐานความรู้สึกที่รู้เท่าทันที่ไม่ยึดติด ไม่ลุ่มหลง คือ ไม่สยบยอมตกเป็นทาสของสังคมวัตถุนิยม เหมือนใบบัวมันเกี่ยวข้องกับละอองฟองน้ำ แต่มันไม่ติดไม่ซึมซับเอาละอองฟองน้ำนั้น ใบบัวจึงมีความเป็นอิสระจากละอองฟองน้ำ” ^{๕๒}

บทบาทพระสงฆ์ถือว่าเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน ชีวิตของพุทธศาสนิกชนผูกพันกับพระสงฆ์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง เพราะฉะนั้นความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนิกชนในสังคมกับพระสงฆ์จึงไม่สามารถแยกจากกันได้ ทั้งนี้เพราะต่างต้องอาศัยซึ่งกันและกันตลอดเวลา ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีบทบาทด้านต่างๆ เพื่อเกื้อกูลต่อชุมชนดังนี้

บทบาทพระสงฆ์ด้านการศึกษา

ตั้งแต่อดีต วัดกับวังได้ร่วมมือกันให้การศึกษาแก่ประชาชนมาโดยตลอด จนถึงการศึกษาระบบใหม่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ วัดและคณะสงฆ์ยังคงให้ความร่วมมือในการจัดการศึกษาของชาติอยู่ โดยเฉพาะระดับมูลศึกษาและประถมศึกษา ต่อมาในรัชกาลที่ ๖ การศึกษาระบบวัด กับการศึกษาแบบใหม่ถึงแยกจากกันอย่างเด็ดขาด หน้าที่ทางการศึกษาโดยตรงของพระสงฆ์ จึงจำกัดอยู่แต่ในวัดและประชาชนในวงแคบเท่านั้น จากความสำคัญของวัดและพุทธศาสนาในอดีตทำให้เกิดประเพณีที่สำคัญที่พระพุทธศาสนาไปเกี่ยวข้องกับการศึกษามาจนถึงปัจจุบัน ^{๕๓}

^{๕๒} พระครูสุนทรธรรมโสภณ (วิเชียร ปญญาวุฑโฒ), เพื่อความมั่นคงในพระพุทธศาสนา, หน้า ๑๙.

^{๕๓} พระราชวรมนี (ประยูร ปยุตโต), การศึกษาของคณะสงฆ์ : ปัญหาที่รอทางออก, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๒-๓.

๑. ประเพณีวัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาเล่าเรียนของชุมชน และพระสงฆ์เป็นครูผู้ทำหน้าที่อบรมสั่งสอน ชาวกรุงและชาวเมืองในปัจจุบันอาจมองไม่ค่อยเห็น แต่สำหรับชาวบ้านในชนบทห่างไกลยังพอมองเห็น แม้ไม่เป็นศูนย์กลางเหมือนแต่ก่อน ก็พอเป็นช่องทางหนึ่งที่พึ่งแหล่งสุดท้าย

๒. ประเพณีบวชเรียน ซึ่งมีความหมายว่าบวชคู่กับเรียน เมื่อบวชแล้วต้องเรียนหรือบวชก็เพื่อเรียน

บทบาทพระสงฆ์ด้านการเผยแผ่ธรรม

ในอดีตการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์จำกัดอยู่เฉพาะในขอบเขตของวัดและชาวบ้านตาม ประเพณีและโอกาสอันสมควร เช่น การเทศนาสั่งสอนชาวบ้านในวันพระหรือวันสำคัญทาง พระพุทธศาสนา การเทศน์ในงานบุญพิธีหรืองานบำเพ็ญกุศลต่างๆ เช่น งานทำบุญบ้าน งานศพ เป็นต้น ในปัจจุบันที่การสื่อสารมีความสะดวกรวดเร็วมากขึ้น พระสงฆ์สามารถดำเนินการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาได้อย่างกว้างขวาง และเข้าถึงประชาชนกลุ่มต่างๆ ได้มากขึ้น ซึ่งบทบาทขอพระสงฆ์ ในการเผยแผ่ธรรมสามารถแบ่งได้ ๓ ประการใหญ่ๆ คือ

๑. พระธรรมจาริก พระสงฆ์ไทยที่เสียสละเวลาและสมัครใจเดินทางไปปฏิบัติงานเผยแผ่ พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาในท้องที่จังหวัดต่างๆ ที่มีชาวเขาอาศัยอยู่ ทำให้ชาวเขาแต่ละเผ่าหันมา เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา แสดงตนเป็นพุทธมามกะ และส่งบุตรหลานเข้าบรรพชาอุปสมบทเป็น จำนวนมาก และได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียน ทั้งฝ่ายปริยัติธรรมและสามัญศึกษาและได้เดินทางเข้าไป เผยแผ่พระพุทธศาสนาตามภูมิลำเนาเดิมอันเป็นเผ่าเดิมของตนต่อไป

๒. พระธรรมทูต พระธรรมทูตคือ พระภิกษุสามเณรที่มีความรู้ในทางพระพุทธศาสนา พอสมควรที่จะดำเนินการเผยแผ่ได้ แล้วเสียสละไปพบกับประชาชนในถิ่นต่างๆ เพื่อหาทางโน้มน้าว ประชาชนให้เกิดความสนใจเลื่อมใสในคุณค่าแห่งศีลธรรมและพระพุทธศาสนา

๓. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยทั่วไป

๓.๑ การเทศน์ หรือการบรรยายธรรมในโอกาสต่างๆ เช่น ในวันธรรมสวนะ (วันพระ) งานศพ วันอาทิตย์ หรือตามที่ได้รับนิมนต์ไปในสถานที่ต่างๆ เนื่องในวันสำคัญต่างๆ

๓.๒ การเผยแผ่โดยผ่านสื่อต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ เป็นต้น

๓.๓ อื่นๆ หมายถึง การเผยแผ่ที่ควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านอื่นๆ เช่น พัฒนาหรือ สงเคราะห์ด้านวัตถุ แล้วโน้มน้าให้หันเข้าธรรมะ

บทบาทพระสงฆ์ด้านการพัฒนาจิตใจ

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาชี้ชัดว่า ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จได้เพราะใจ เพราะฉะนั้นจึงต้องพัฒนาจิตใจที่ดีแล้วจะทำให้มีการพัฒนาภายนอกด้วย การพัฒนาจิตใจตามทัศนะของพระพุทธศาสนาเรียกว่า ภาวนา หรือ กรรมฐาน มี ๒ ประการคือ สมถภาวนา คือ ทำจิตใจให้สงบและวิปัสสนาภาวนา คือทำให้เกิดการรู้แจ้งเห็นจริง

บทบาทพระสงฆ์ด้านสืบสานวัฒนธรรม

วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิต และถ่ายทอด กันมาจากบรรพชน สู่อนุชนรุ่นหลัง วัฒนธรรมแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท ดังนี้

๑. ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ เช่น ปราสาท ราชวัง วัด ป้อม ค่าย กำแพง และลักษณะที่เห็นรูปทรงไม่ชัดเจน เช่น คูน้ำ คันดิน ถนนโบราณ เนินดินที่ปกคลุมเจดีย์ โบสถ์ วิหาร เป็นต้น

๒. ศิลปวัฒนธรรมประเภทงานจิตรกรรม ส่วนใหญ่จะมีอยู่ในวัด

๓. ศิลปวัฒนธรรมประเภทงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

๔. ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม เช่น ความคิด อุดมการณ์ ประเพณี ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ^{๕๔}

บทบาทพระสงฆ์ด้านส่งเสริมและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ด้วยหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ว่าด้วยเรื่องธรรมชาติ กฎของธรรมชาติการปฏิบัติตามกฎระเบียบของธรรมชาติ และผลที่ได้จากการปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติ มนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เพราะฉะนั้นจึงปรากฏหลักธรรมมากมายที่แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการอนุรักษ์ธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งธรรมชาติแวดล้อมที่มนุษย์ต้องอาศัยในการดำรงชีวิต

๓) บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทย

พระสงฆ์ในสังคมไทยมีฐานะและความเป็นอยู่ที่แตกต่างไปจากประชาชน มีระเบียบวินัยสำหรับการเป็นอยู่ และได้รับการยกย่องจากประชาชนให้อยู่ในฐานะที่เคารพและสักการะ จึงทำให้พระสงฆ์จำนวนมากได้ทำหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือสังคมได้ เช่น การอบรมสั่งสอน ให้คำแนะนำที่ถูกต้องแก่ประชาชน แต่โดยทั่วไปแล้วบทบาทของพระสงฆ์ในการดูแลสังคมโดยภาพรวมแล้วมีอยู่ ๒ บทบาทใหญ่ๆ คือ

(๑) บทบาทตามอุดมคติ

เนื่องจากวิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่อดีตมามีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาตั้งแต่เกิดจนตาย จึงให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนมีความผูกพันเหมือนกับญาติสนิทที่ต้องให้ความเคารพนับถือเชื่อฟัง ดังที่นักวิชาการได้แสดงภาระหน้าที่ของพระสงฆ์ คือ^{๕๕}

พระสงฆ์มีหน้าที่สอนธรรมะ การสอนธรรมะต้องมีความรู้ และธรรมะนั้นเป็นความรู้เกี่ยวกับความดี ผู้สอนต้องปฏิบัติดี คนเรียนถึงจะมั่นใจในสิ่งที่ตนเรียน พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่สั่งสอนให้ได้ผลต้องปฏิบัติตามที่สอน และปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าจึงมีลักษณะดังนี้

๑ ปฏิบัติดี คือ เป็นผู้สำรวมกาย วาจา ใจ ตั้งมั่นอยู่ในพระธรรมวินัยและหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ ทำให้เป็นผู้มีกิริยาวาจางดงาม สงบ ผ่องใส สุขุมเยือกเย็น

๒ ปฏิบัติตรง คือ ปฏิบัติตรงตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า พิจารณาธรรมทั้งหลายด้วยเหตุและผลปราศจากอคติ ๔ คือ ความลำเอียงเพราะรัก ความหลง ความโกรธ ความกลัว ปฏิบัติแต่สิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม ไม่ปฏิบัติให้ผิดหรือเลียงจากพระธรรมวินัยด้วยกิเลสตัณหา

^{๕๔} สมคิด โชติภวณิษย์, แนวทางการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมไทย, เอกสารในการอบรมสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง บทบาทพระสงฆ์ : ผู้นำสังคมในการอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมไทย, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๔๘), หน้า ๑๖๘-๑๗๐.

^{๕๕} วิจิตร เกิดวิสิษฐ์, หนังสือเรียนพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๕๗ - ๕๘.

๓ ปฏิบัติเพื่อรู้ธรรม คือ ปฏิบัติเพื่อรู้แจ้ง เพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ ปฏิบัติศีลสมาธิ ปัญญาด้วยความเพียร ด้วยขันติ

๔ ปฏิบัติสมควร คือ ปฏิบัติทางสายกลาง ไม่ปล่อยไปตามอารมณ์หรือกิเลส ไม่ปฏิบัติสุดโต่งไปข้างทรมานตนเอง คือมีปฏิภาณที่ถูกต้อง ทั้งปฏิบัติตนด้วยความเพียร ๔ อย่าง คือ เพียรระวังบาปไม่ให้เกิดขึ้น เพียรละบาปที่เกิดขึ้น เพียรกุศลให้เกิดขึ้นในสันดาน เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อมลง

(๒) บทบาทตามคาดหวัง

ความคาดหวังเป็นลักษณะของความคิดหรือความต้องการของบุคคลซึ่งมีอยู่ ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายผู้ที่ต้องการกระทำในสิ่งต่างๆ ทั้งที่เป็นบทบาท ภาระหน้าที่ความรับผิดชอบ และฝ่ายที่จะได้รับผลต่อบทบาทนั้น หรือ ภาระหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้กระทำ

นักวิชาการบางคนมองบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ๒ แนวทาง คือ (๑) บทบาทหลัก หรือ บทบาทโดยตรงของพระสงฆ์ คือ การเป็นผู้นำชุมชนในทางด้านจิตใจส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมสติปัญญาที่ถูกต้องชุมชน เป็นบทบาทที่สำคัญยิ่งเป็นรากฐานความเจริญความสุขของสังคมอย่างแท้จริง (๒) บทบาทรอง ในบางกรณีอาจมีบทบาทอื่นที่พระสงฆ์อาจจำเป็น และควรเข้าไปเกี่ยวข้องในฐานะที่เป็นผู้รับแรงศรัทธาจากชาวบ้าน อาจแนะนำประชาชนในท้องถิ่นให้เห็นลู่ทางในการพัฒนาด้านวัตถุที่เหมาะสมหรือเป็นผู้ประสานรวมตัวชาวบ้านในการพัฒนาและอาจใช้วัดเป็นสถานที่รวมกลุ่ม เป็นต้น^{๕๖}

บทบาทของพระสงฆ์ที่เปลี่ยนไป เป็นการปรับไปตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยไว้ว่า พระสงฆ์จะต้องรู้เท่าทันสังคมที่เปลี่ยนไป เพราะพระสงฆ์ไม่ใช่มีหน้าที่เฉพาะชี้ทางให้ประชาชนสงบจิตใจเท่านั้น แต่ต้องชี้ทางโลกให้แก่ประชาชนได้อย่างเหมาะสมอีกด้วยนอกจากนี้วัดยังเป็นสถานที่ประกอบกิจการ รวมทั้งความเชื่อที่โยงกับหลักธรรม อันมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ^{๕๗}

บทบาทของพระสงฆ์ บทบาทตามหน้าที่ของพระสงฆ์ คือ ธรรมทาน แปลว่า การให้ธรรมะ การให้ธรรมะนั้นมีความหมายกว้างมาก และ คำว่า ธรรมะในภาษาบาลีก็เป็นคำที่มีความหมายกว้างที่สุด แต่ถ้าแยกประเภทใหญ่ๆ มี ๒ อย่างคือ ความจริงกับความดีงาม เป็นเรื่องของปัญญาอย่างหนึ่ง คุณธรรมอย่างหนึ่ง การให้ธรรมะเป็นทาน หมายถึง การให้ความรู้ความเข้าใจ และหลักแห่งความดีหรือหลักที่จะให้เข้าถึงมนุษย์เข้าถึงสังฆธรรม และได้ประสพสิ่งที่ดีงามคือทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้อง ตั้งต้นแต่ความรู้สึกขั้นสูงสุด เข้าใจในชีวิตว่า คืออะไร สภาวะที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลายเป็นอย่างไรลงมาถึงความเข้าใจทุกๆ ไปเกี่ยวกับจริยธรรมในการดำรงชีวิตเป็นแง่ของสังฆธรรมอย่างหนึ่ง จริยธรรมอย่างหนึ่ง รวมความคือ ช่วยเหลือประชาชนในทางปัญญา และในทางคุณธรรมอันเป็นบทบาทหลัก^{๕๘}

^{๕๖} พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), *สถาบันและสังคมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗), หน้า ๖๖.

^{๕๗} พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กลฺยาโณ), “บทบาทของพระสงฆ์สังคม” : *ข่าวสด*, ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๔๐, : ๓๒.

^{๕๘} พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), *สถาบันและสังคมไทย*, หน้า ๖๗.

ส่วนปัจจัยการเปลี่ยนแปลงบทบาทของพระสงฆ์ตามที่คณะของนักวิชาการบางท่านกล่าวไว้ว่า^{๕๙}

พระสงฆ์ถูกลดบทบาทลงจากการเป็นผู้นำในด้านต่างๆ มาเป็นผู้ประสานเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและประชาชน วัดและพระสงฆ์ถูกลดบทบาทที่มีต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาของชาวชนบทลง จนกระทั่งเหลือเพียงบทบาทที่สำคัญเพียงเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และเป็นคลังพัสดุเท่านั้น นอกจากนั้นปัจจัยภายนอกจะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว มีเหตุจากปัจจัยภายใน สองประการคือ ประการแรก พระสงฆ์ไม่พยายามปรับปรุงตนเองให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ไม่พยายามประยุกต์ความเจริญต่างๆ เหล่านั้นมาสร้างเสริมบทบาทของตนเองขึ้นใหม่ และมีการสูญเสียภาวะผู้นำทางปัญญาของพระสงฆ์เนื่องจากพระสงฆ์ไม่สามารถเข้าใจถึงสภาพปัญหาและโครงสร้างของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้

อย่างไรก็ตามบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทย งานที่พระสงฆ์จะทำได้โดยตรงก็คือการให้คำแนะนำทางจิตใจ เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่างๆ สามารถเป็นที่พึ่งทางจิตใจด้วยการประพฤติตนเป็นแบบอย่าง ส่วนการสงเคราะห์สังคมที่กำลังพัฒนาเมื่อชาวบ้านยังไม่พร้อมที่จะช่วยตนเอง ถ้าพระเป็นผู้นำท้องถิ่น ก็ควรมีบทบาทด้วยการเสนอแนะให้ความคิดริเริ่มว่าในชุมชนมีอะไรที่จะทำให้เกิดแก่ประโยชน์ส่วนรวม ทางวัดดูจะทำได้ก็โดยทางอ้อม ด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำ หรือนำสิ่งของหรือบริการที่ได้รับจากผู้อื่น มาเฉลี่ยแบ่งปันให้เป็นประโยชน์กว้างขวางออกไป โดยการสงเคราะห์นั้นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมและกาลเทศะ ด้วยการทำหน้าที่ให้เหมาะสมกับบทบาท เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย วัตถุประสงค์ได้เข้ามามีบทบาทในสังคม หากพระสงฆ์แสดงบทบาททันตามปรากฏการณ์ของสังคมปัจจุบันก็จะสามารถแก้สภาพปัญหา จะส่งผลให้สภาพสังคมและประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้า

ในฐานะที่พระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับสังคม โดยใช้หลักศาสนาช่วยวางรากฐานความเจริญแก่สังคมในด้านการศึกษา การอาชีพ การปกครอง เป็นต้น เพื่อช่วยส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นมั่นคงแก่สังคม ช่วยลดปัญหาสังคม และช่วยเสริมให้คนปฏิบัติในสิ่งที่ถูก ที่ควรตามหลักศาสนาพระสงฆ์จึงมีบทบาทในการพัฒนาสังคมด้วยการเริ่มต้นที่สังคมสงฆ์ คือ

กิจกรรมสงฆ์

๑. สิ่งที่จะต้องศึกษาแสวงหาความรู้ทั้งทางโลก และทางธรรม
๒. สิ่งที่จะต้องละความไม่ดีไม่งามทั้งหมด
๓. สิ่งที่จะทำให้แจ้งถึงจิตถึงใจ
๔. สิ่งที่จะพัฒนา - ทำความเจริญทั้งรูปธรรม - นามธรรม

วัดจะต้องมีกิจกรรมอยู่ ๕ ประการ

๑. วัดเป็นที่อาศัยพำนักของภิกษุสามเณร
๒. วัดเป็นที่บวชเรียนของลูกหลานชาวบ้าน

^{๕๙} อภิชัย พันธุ์เสน, ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๔๙), หน้า ๒๐๗.

๓. วัดเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้านรอบวัด
๔. วัดและพระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน
๕. วัดเป็นศูนย์กลางทางกิจกรรมของสังคมและประชาชน

เป้าหมายกิจกรรมของสงฆ์ ต้องเป็นประโยชน์ต่อสังคม

๑. ปกครองวัดมีระเบียบบริดกัม
๒. บริเวณวัดสะอาดร่มรื่น
๓. มีกิจกรรมอำนวยประโยชน์ต่อสังคม และประชาชน

การที่จะไปถึงเป้าหมายทั้ง ๓ ประการนั้น มีจุดสำคัญที่เจ้าอาวาสจะพึงสนใจอยู่ ๘ จุดด้วยกัน คือ

๑. สงฆ์ คือ พระในวัด
๒. สมณธรรม คือ ทำกิจวัตร ลงอุโบสถ บิณฑบาต สวดมนต์ไหว้พระ กวาดอาวาส ลานเจดีย์ รักษาผ้าครอง อยู่ปริวาสกรรม โจนผมปลงหนวดตัดเล็บ ศึกษาสิกขาบท และปฏิบัติอุปัชฌาย์อาจารย์ เทศนาบัตติ พิจารณาปัจจเวกขณะทั้ง ๔ เป็นต้น
๓. เสนาสนะ คือ ที่อยู่อาศัย
๔. สวัสดิการ คือ ปัจจัยอำนวยความผาสุก
๕. สมบัติของวัด คือ ผลประโยชน์รายได้
๖. สัปบุรุษ คือ ชาวบ้านผู้บำรุงวัด
๗. สังฆาธิการ คือ การประสานงานกับเจ้าคณะ
๘. สาธารณะสงเคราะห์ คือ การบำเพ็ญประโยชน์

บทบาทพระสงฆ์ในสังคมไทย โดยภาพรวมแล้วจึงมี ๒ บทบาทใหญ่ๆ คือ บทบาทตามอุดมคติ เพราะวิถีชีวิตของสังคมไทยจะมีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาตั้งแต่เกิดจนถึงตาย จึงทำให้พระสงฆ์กับประชาชนมีความผูกพันกัน และบทบาทตามคาดหวังทั้งความคิดหรือความต้องการของบุคคล ด้วยการให้คำแนะนำทางด้านจิตใจ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมสติปัญญาที่ถูกต้องแก่ชุมชน และเป็นผู้รับแรงศรัทธาจากชาวบ้าน

๔) บทบาทที่พึงประสงค์ของพระสงฆ์

จากการเสวนาเรื่องบทบาทที่พึงประสงค์ของวัดและพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย ที่จัดขึ้นโดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๓ พบว่า บทบาทที่พึงประสงค์ของพระสงฆ์บางประการดังนี้^{๖๐}

๑. พระสงฆ์ควรเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านศีลธรรม จรรยา เพื่อปลูกศรัทธาให้เกิดขึ้นกับประชาชนในท้องถิ่น
๒. พระสงฆ์ควรพัฒนาตนให้รอบรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมเพื่อรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม อันจะส่งผลต่อศักยภาพในการอบรมพัฒนาจิตใจ การเผยแผ่ศาสนาธรรมแก่พุทธศาสนิกชน

^{๖๐} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กลุ่มงานศาสนา, บทบาทที่พึงประสงค์ของวัดและพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย, (รายงานการเสวนา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐

๓. พระสงฆ์ควรเป็นผู้ให้คำสอนและหลักศาสนธรรมทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยตรงคือ เป็นผู้ให้การฝึกอบรมแก่พุทธศาสนิกชน และโดยทางอ้อม คือ การครองตนตามหลักธรรมวินัย ซึ่งจะก่อศรัทธาแก่คนทั่วไป และการให้การอบรมพัฒนาศักยภาพด้านการอบรมพัฒนาจิตและหลักปริยัติทางศาสนาแก่คณาจารย์และวิทยาการผู้ให้การอบรมแก่เยาวชนอีกส่วนหนึ่ง

๔. พระสงฆ์ควรมีบทบาทเชิงรุกในการสั่งสอนเยาวชน ด้านศีลธรรม เช่น เป็นวิทยากรอบรมในสถานศึกษา หรือจัดโครงการและกิจกรรมต่างๆ นำพุทธศาสนิกชนและเยาวชนเข้ามามี ส่วนร่วมในการอบรมศาสนธรรม ซึ่งอาจทำโดยวัด กลุ่มบุคคลโดยมีวัดเป็นแกนนำ กลุ่มพระสงฆ์และสื่อมวลชน เป็นต้น

จากสถานภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้พระสงฆ์ต้องปรับตัวเองที่จะเสริมสร้างบทบาทในด้านต่างๆ เพื่อชดเชยบทบาทที่สูญเสียไปซึ่งพอจะสรุปบทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบันดังนี้^{๖๑}

๑. เผยแผ่หลักธรรมคำสอนด้วยวิธีต่างๆ เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก การเผยแผ่ทางวิทยุ และโทรทัศน์ วารสาร และนิตยสารเผยแผ่ธรรม การเผยแผ่ในต่างประเทศ

๒. การให้คำแนะนำทางด้านจิตใจ เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่างๆ

๓. การเป็นที่พึ่งให้ความร่มเย็นทางจิตใจ เป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณประพาศิตินเป็นแบบอย่างที่ดี

๔. การให้คำแนะนำปรึกษาด้านอื่นๆ เช่น ทางวิชาการ เป็นต้น ในสังคมชนบทที่กำลังพัฒนาเป็นผู้นำทางด้านการพัฒนาต่างๆ เช่น จัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพให้แก่ประชาชน

๕. ให้การสงเคราะห์ทางด้านวัตถุ เช่น ให้ทุนการศึกษาและทางด้านพิธีกรรม

๖. ทำหน้าที่เป็นครูสอนศีลธรรม จริยธรรมตามโรงเรียนต่างๆ หรือตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้นภายในวัด

๗. ให้การอบรมแก่เยาวชนในโอกาสต่างๆ เช่น บรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน

๘. งานด้านการค้นคว้าและวิจัย เป็นผลงานทางด้านวิชาการที่ออกมาเป็นรูปเล่มหนังสือให้พุทธศาสนิกชนได้นำไปศึกษา

บทบาทของพระสงฆ์นอกจากบทบาททางพระธรรมวินัยแล้วยังมีบทบาททางด้านชี้นำทางด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ด้านการเมืองการปกครอง บทบาทด้านการเป็นผู้นำทางศีลธรรมชีวิตประจำวันของชาวชนบท ซึ่งนอกจากเป็นที่พึ่งทางใจแล้วยังเป็นสถานที่เอื้ออำนวยในด้านบริการสังคมอื่นๆ ที่กลไกของรัฐบาลเข้าไปให้บริการไม่ทั่วถึง เพื่อเป็นการสร้างบูรณาการภายในชุมชน และที่สำคัญบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมกลุ่มองค์กรชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยผ่านกระบวนการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มองค์กรในชุมชนนั้นๆ

กล่าวโดยสรุป แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์นั้น บทบาทของพระสงฆ์ในอดีตเป็นบทบาทด้านการให้การศึกษาและการเผยแผ่เป็นหลัก โดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาเผยแผ่แก่สังคม ให้คนในสังคมได้นำเอาหลักธรรมนั้นไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้ชีวิตประสบแต่สิ่งดีงาม ให้คนเหล่านั้นพ้นทุกข์และประสบความสุขอย่างแท้จริง บทบาทพระสงฆ์ในปัจจุบัน แม้จะเปลี่ยนไปจากอดีต เพราะมีสถาบันทางสังคมเข้ามารับบทบาทเดิมของวัดและพระภิกษุสงฆ์ไป เช่น

^{๖๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

โรงเรียน โรงพยาบาล เป็นต้น ทำให้ประชาชนเห็นห่างจากพระสงฆ์และวัดมากขึ้น อย่างไรก็ตาม พระสงฆ์และวัดยังคงจะต้องรักษาสถานภาพที่มีมาแต่อดีต คือ เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นต้นแบบแห่งความดี เป็นผู้สั่งสอนอบรมประชาชน เป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนเป็นกิจหรือหน้าที่หลักของพระสงฆ์และวัดตามที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสเอาไว้ บทบาทพระสงฆ์ในสังคมไทย โดยภาพรวมแล้วมี ๒ บทบาทใหญ่ๆ คือ บทบาทตามอุดมคติ เพราะวิถีชีวิตของสังคมไทยจะมีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาตั้งแต่เกิดจนถึงตาย จึงทำให้พระสงฆ์กับประชาชนมีความผูกพันกัน และบทบาทตามคาดหวังทั้งความคิดหรือความต้องการของบุคคล ด้วยการให้คำแนะนำทางด้านจิตใจ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมสติปัญญาที่ถูกต้องแก่ชุมชน และเป็นผู้รับแรงศรัทธาจากชาวบ้าน บทบาทของพระสงฆ์นอกจากบทบาททางพระธรรมวินัยแล้วยังมีบทบาททางด้านชั้นนำทางด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ด้านการเมืองการปกครอง

บทบาทด้านการเป็นผู้นำทางศีลธรรมชีวิตประจำวันของชาวชนบท ซึ่งนอกจากเป็นที่พึ่งทางใจแล้วยังเป็นสถานที่เอื้ออำนวยในด้านบริการสังคมอื่นๆ ที่กลไกของรัฐบาลเข้าไปให้บริการไม่ทั่วถึง เพื่อเป็นการสร้างบูรณาการภายในชุมชน และที่สำคัญบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมกลุ่มองค์กรชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยผ่านกระบวนการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มองค์กรในชุมชนนั้นๆ

จากแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ และผลการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยประมวลได้ว่า แนวคิดหลักที่เกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ เพื่อการพัฒนาบทบาทพระสงฆ์ต่อการส่งเสริมกลุ่มสังคมจะอ้อมอ้อมที่มึผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนจังหวัดเชียงราย โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ ๒.๔ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์และวัดที่มีต่อสังคม

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กลุ่มงานศาสนา, (๒๕๔๓, หน้า ๑๐)	๑. พระสงฆ์ควรเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านศีลธรรม ๒. พระสงฆ์ควรพัฒนาตนให้รอบรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมเพื่อรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของ ๓. พระสงฆ์ควรเป็นผู้ให้คำสอนและหลักศาสนธรรม ทั้งทางตรงและทางอ้อม ๔. พระสงฆ์ควรมีบทบาทเชิงรุกในการสั่งสอนเยาวชน ด้านศีลธรรม
พระครูสุนทรธรรมโสภณ (วิเชียร ปญญาวุฑฒ), (๒๕๔๓, หน้า ๑๙)	วัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ของ ชุมชน พระสงฆ์จะต้องพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ให้มี ความเข้มแข็งมีความเข้าใจในหลักธรรมคำสอน และ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของการดำเนินชีวิต
พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต), (๒๕๒๙, หน้า ๒ - ๓)	๑. พระธรรมจาริก ๒. พระธรรมทูต ๓. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยทั่วไป

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
สมคิด โชติกวนิชย์, (๒๕๔๘, หน้า ๑๖๘ – ๑๗๐)	๑. ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ ๒. ศิลปวัฒนธรรมประเภทจิตรกรรม ๓. ศิลปวัฒนธรรมประเภทงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ๔. ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม
วิจิตร เกิดวิสิษฐ์, (๒๕๔๓, หน้า ๕๗ – ๕๘)	๑. ตามอุดมคติ ๒. ตามคาดหวัง
พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต), (๒๕๒๗, หน้า ๖๖)	๑. บทบาทหลัก ๒. บทบาทรอง
พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กลยาโณ), (๒๕๔๐, หน้า ๓๒)	เป็นบทบาทที่ปรับไปตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย
อภิชัย พันธุเสน, (๒๕๔๙, หน้า ๒๐๗)	พระสงฆ์ถูกลดบทบาทลงจากการเป็นผู้นำในด้านต่างๆ มาเป็นผู้ประสานเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและประชาชน จนกระทั่งเหลือเพียงบทบาทที่สำคัญเพียงเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและเป็นคลังพัสดุเท่านั้น
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, (๒๕๔๓, หน้า ๑๐)	๑. แบบอย่างด้านศีลธรรม ๒. พัฒนาดนให้รอบรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ๓. ให้คำสอนและหลักศาสนธรรมทั้งทางตรงและอ้อม ๔. บทบาทเชิงรุกในการสั่งสอนเยาวชนด้านศีลธรรม

๒.๗ หลักการเรียนรู้การสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๒.๗.๑ เนื้อหาการสอน

การกำหนดเนื้อหาวิชา ถือว่าเนื้อหาเป็นสารที่จะทำให้การเรียนรู้การสอนบรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งเอาไว้ได้ ฉะนั้นครูจะต้องเลือกใช้เนื้อหาที่จะทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายได้ดีที่สุด นั่นคือก่อให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุด เนื้อหาวิชาที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องและตรงกับจุดมุ่งหมายย่อมจะส่งผลต่อการเรียนรู้ได้ดี ดังนั้น ในการกำหนดเนื้อหาจึงควรพิจารณาเลือกเอาเนื้อหาที่มีใจความโดยรวมตรงกับจุดมุ่งหมาย ในส่วนที่เป็นความรู้ข้างเคียงหรือเป็นผลพลอยได้ ถ้าไม่ใช่ความรู้พื้นฐานที่จะถ่ายโยงไปสู่ความรู้ใหม่ในลำดับต่อไปก็ควรตัดออก ความยาวหรือความละเอียดของเนื้อหาที่มีมากเกินไป อาจทำให้การผลิตบทเรียนสิ้นเปลืองเวลาและแรงงานได้ หรือในระหว่างการเรียนก็อาจจะทำให้ผู้เรียนเสียเวลาไปกับสาระที่ไม่สำคัญเหล่านั้นได้อีกด้วย แต่ถ้าเนื้อหาที่จำเป็นจะต้องเสนอมีความยาวมากก็ควรพิจารณาแบ่งออกเป็นส่วนย่อยๆ เพื่อเสนอเป็นตอนๆ ไปตามลำดับ

การเลือกและจัดการเนื้อหาว่า หลังจากการวิเคราะห์ความต้องการและกำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตรชั่วคราวแล้วจะถึงขั้นการเลือกและจัดเนื้อหาในหลักสูตร การวินิจฉัยความ

ต้องการและจุดประสงค์ของหลักสูตรจะเป็นแนวการเลือกเนื้อหาว่าต้องการเน้นอะไรบ้าง โดยทั่วไปแล้วการพัฒนาหน่วยการเรียนการสอนต้องอยู่ในกรอบของโรงเรียนที่กำหนดว่าในเนื้อหาใดควรสอนในระดับชั้นอะไร การเปลี่ยนแปลงโยกย้ายเนื้อหาเป็นเรื่องค่อนข้างจะกระทำไต่ยาก

๑. การเลือกเรื่อง การเลือกเรื่องเป็นการพัฒนาหน่วยการสอนอันดับแรกที่ครูหรือผู้สอนและนักวางแผนหลักสูตรต้องตัดสินใจอย่างมีเหตุผล และควรคำนึงถึงธรรมชาติของเรื่องในหน่วยการสอน เพื่อให้มีความสัมพันธ์กับวิชาและขอบเขตของการศึกษา ไม่ว่าเรื่องที่จะมาเป็นตัวแทนที่ดีของเนื้อหาวิชาที่ต้องการให้ผู้เรียนศึกษาหรือไม่ก็ตาม การเรียนการสอนก็ค่อนข้างจะมีขีดจำกัด และเรื่องที่จะเลือกมาโดยมากจะเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมที่บังเกิดกับผู้เรียนมากที่สุด หน่วยการสอนจะหมดความสำคัญ ถ้าเรื่องที่จะเลือกมานั้นไม่มีส่วนพัฒนาตัวผู้เรียนในหลายๆ ด้าน เช่น การพัฒนากาย อารมณ์ และสังคม เป็นต้น

๒. การเลือกแนวคิดพื้นฐาน แนวคิดพื้นฐานของแต่ละวิชาจะเป็นตัวแทนของวิชานั้นๆ การเลือกแนวคิดพื้นฐานมีความสำคัญเช่นเดียวกับการเลือกเรื่องบรรจุลงในหลักสูตร แนวคิดพื้นฐานในแต่ละหน่วยของทุกเนื้อหาจะกำหนดแนวคิดพื้นฐานอย่างสมเหตุสมผล หลักในการเลือก คือจะต้องเป็นแนวทางในการเลือกข้อเท็จจริงทั่วไป และข้อเท็จจริงเฉพาะ ดังนั้นสิ่งที่กำหนดไว้ในแนวคิดพื้นฐาน คือ เรื่องที่มาบรรจุลงในหลักสูตรจะต้องมีประโยชน์ต่อผู้เรียนโดยการเลือกแนวคิดนี้จะต้องผ่านการทดสอบและเป็นที่ยอมรับของครูและนักวางแผนหลักสูตร เช่น เป็นเรื่องที่เหมาะสมผลมีความสำคัญ และอยู่ในระดับความสามารถของผู้เรียนและ^{๖๒}

แนวคิดในการเลือกเรื่องและเนื้อหาเพื่อบรรจุลงในหลักสูตรของวิชาต่างๆ ไว้ดังนี้

๑. มนุษย์มีความต้องการพื้นฐาน เช่น ความต้องการทางร่างกาย ความต้องการทางสังคม
๒. กลุ่มบุคคลที่มีวัฒนธรรมเก่าจะชอบอยู่กับสิ่งแวดล้อมและทักษะเก่าตามที่บุคคลนั้นมี อยู่แบบเดิมส่วนบุคคลที่มีวัฒนธรรมใหม่จะนิยมใช้ทักษะใหม่ และยึดถืออยู่กับสภาพแวดล้อมเดิมน้อย
๓. การดำเนินชีวิตของกลุ่มบุคคลจะได้รับอิทธิพลจากบุคคลรุ่นเก่าสืบต่อกันมา
๔. สถาบันครอบครัวเป็นส่วนสำคัญที่สุดในทุกวัฒนธรรม แต่โครงสร้างของครอบครัวอาจแตกต่างกันไปบ้าง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบทบาทของสมาชิกในครอบครัว
๕. สถาบันครอบครัว จะมีวิธีสอนบุตรหลานของตนเองในสิ่งที่ให้ความสำคัญแก่การเรียนรู้ และแต่ละครอบครัวจะมีวิธีสอนสมาชิกในครอบครัวแตกต่างกัน
๖. ในสังคมแบบเก่าจะได้รับการสืบทอดกิจกรรมต่างๆ จากครอบครัวหรือกลุ่มชน แต่สังคมรุ่นใหม่จะได้รับการสืบทอด โดยผ่านทางสถาบันและองค์กรต่างๆ
๗. การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นได้เมื่อกระทำการเปลี่ยนแปลงที่กลุ่มสังคมรุ่นเก่า
๘. การดำเนินชีวิตของสังคมรุ่นใหม่ขึ้นอยู่กับบุคคลหลายฝ่าย การค้าขายและธุรกิจมีส่วนช่วยให้บุคคลในสังคมได้สิ่งต่างๆตามความต้องการพื้นฐาน
๙. สถาบันต่างๆ จะได้รับการพัฒนา เพื่อเป็นแนวทางการดำรงชีวิต

^{๖๒} ปรัชญา ใจสะอาด, บทเรียนสำเร็จรูปและเครื่องช่วยสอน, (กรุงเทพมหานคร : ๒๕๒๒), หน้า ๑๕๑-๑๕๒.

๑๐. กลุ่มในสังคมรุ่นใหม่บางกลุ่มปรารถนาจะดำเนินชีวิตในแบบวัฒนธรรมเก่า^{๖๓}

แนวคิดที่กล่าวมานี้จะช่วยให้ครูหรือผู้สอนและนักการวางแผนหลักสูตรเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ และมีหลักในการเรื่องเรื่อง และเนื้อหาที่จะบรรจุลงในหลักสูตร

การเลือกเนื้อหาเฉพาะ คือ จะเห็นว่าแนวคิดพื้นฐานที่ได้กล่าวมานั้นสามารถนำมาเป็นหลักกำหนดแนวทางในการเลือกเนื้อหาเฉพาะเพื่อพัฒนาผู้เรียนในหลักสูตรที่กำหนดขึ้น เนื้อหาเฉพาะที่เลือกมาจะต้องสอดคล้องกับแนวคิดทั่วไป ไม่คลุมเครือ และสมเหตุสมผล เนื้อหาที่เลือกมาไม่จำเป็นต้องครอบคลุมทุกเรื่อง แต่แนวคิดในการเลือกแต่ละเรื่องจะต้องไม่ขัดแย้งกัน

การเลือกเนื้อหาเฉพาะในเรื่องหนึ่ง ครูหรือผู้สอนและนักวางแผนหลักสูตร จะต้องคำนึงถึงความสมเหตุสมผลและระดับความเหมาะสมของเนื้อหาทั้งหมด นอกจากนี้ครู และนักวางแผนหลักสูตรจะต้องคำนึงว่า เนื้อหาเฉพาะเป็นส่วนที่รวมจุดประสงค์ที่กำหนดไว้หลายข้อ เป็นส่วนที่เป็นความต้องการของกลุ่มคนในชุมชน เป็นส่วนที่อยู่ในความสนใจของผู้เรียน เป็นส่วนที่เพิ่มความเข้าใจจากความรู้อื่นที่ผู้เรียนเคยศึกษามาแล้ว และเป็นส่วนที่มีความหมายต่อชีวิตของผู้เรียน

ถึงแม้ว่าครูและนักวางแผนหลักสูตรจะได้แนวคิดในการเลือกเนื้อหาเฉพาะที่จะบรรจุลงในหลักสูตรแล้วก็ตาม ข้อเท็จจริงของสิ่งที่ควรคำนึงถึงคือ การเลือกเนื้อหาที่ไม่ดี และไม่เหมาะสมมาสอนนักเรียน จะไม่เป็นการพัฒนาความรู้ความสามารถใดๆ และยังเป็นการบั่นทอนกำลังใจ และความสนใจในตัวผู้เรียน ดังนั้น การตัดสินใจเลือกเนื้อหาเฉพาะลงในเรื่องที่จะสอนควรเป็นส่วนพัฒนาความสามารถทางสติปัญญาในตัวผู้เรียน หลักในการเลือกจึงต้องคำนึงถึงเรื่องแนวคิดพื้นฐาน และระดับชั้นที่จะสอนด้วย^{๖๔}

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ในหมวด ๔ ว่าด้วยแนวการจัดการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มุ่งพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนในทุกๆ ด้าน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ สามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น รวมทั้งมุ่งเน้นพัฒนาทักษะกระบวนการทำงานอย่างเป็นระบบและการสร้างสัมพันธ์กับผู้อื่น

ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการวิจัย อาทิ การเรียนการสอนแบบโครงงาน (Project Based Learning) การเรียนการสอนแบบการสืบสอบด้วยการค้นพบ (Investigation Based Learning) การเรียนการสอนโดยผู้เรียนใช้การวิจัย (Research Based Learning) ฯลฯ จะเป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริงเผชิญเหตุการณ์จริง สร้างสรรค์ผลงานจากกระบวนการคิด การทำงานที่เป็นระบบ สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง

^{๖๓} Taba,H., Curriculum Development : Theory and Practice, (New York, NY: Harcourt, Brace & World, 1962), pp. 38 - 40.

^{๖๔} บรรพต สุวรรณประเสริฐ, “การพัฒนาหลักสูตรโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ”, (เชียงใหม่ : The Knowledge Center, ๒๕๔๔), หน้า ๓๘ - ๔๐.

ใช้กระบวนการวิจัยในแก้ปัญหาค้นหาคำตอบจากการสืบค้นและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพในทุกๆ ด้าน ดังเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ^{๖๕}

การจัดเนื้อหาวิชานั้นต้องประกอบด้วย ความมุ่งหมาย (Goals) และหัวข้อเรื่อง (Topics) ซึ่งหัวข้อเรื่อง หมายถึง การเรียนรู้ด้านความรู้ เนื้อหาวิชา (Cognitive Learning) ภารกิจ (Task) หมายถึง การเรียนรู้ด้านทักษะ (Psychomotor Learning) ส่วนการเรียนรู้ด้านจิตพิสัย (Affective Learning) มีความสำคัญต่อการสร้างเจตคติและค่านิยมต่างๆ และมีอิทธิพลต่อแรงจูงใจและความรู้สึกของผู้เรียน จะแฝงอยู่ในกิจกรรมการเรียนการสอน ดังนั้น การจัดหัวข้อเรื่องควรจัดลำดับให้เหมาะสม และง่ายต่อการเรียนรู้การวิเคราะห์เนื้อหาวิชา เป็นการจัดลำดับโครงสร้าง และรายละเอียดของเนื้อหา จากหัวข้อที่กำหนด นำไปสู่ความรู้ ความสัมพันธ์ของข้อเท็จจริงต่างๆ ทำให้เกิดพัฒนาการด้านความคิด สติปัญญาและความเข้าใจ^{๖๖}

วิธีจัดโครงสร้าง และลำดับของเนื้อหาวิชา ในลักษณะผลการเรียนรู้ สรุปได้ ๓ กลุ่ม คือ

๑. ความรู้ด้านข้อเท็จจริง (Verbal Information) เน้นเรื่องความจำ การระลึกได้ หรือความสามารถในการบอกข้อเท็จจริง และเหตุการณ์ต่างๆ เช่น บอกชื่อ สัญลักษณ์ สถานที่ วัน เดือน ปี การให้นิยาม อธิบายสิ่งของ ตลอดจนเหตุการณ์อื่นๆ

๒. ทักษะด้านสติปัญญา (Intellectual Skills) มี ๒ ระดับ คือ

๑) มโนทัศน์ หรือแนวคิด (Concepts) เป็นการรวบรวมเอาความคิด เหตุการณ์ หรือสิ่งของที่มีลักษณะคล้ายกัน หรือเกี่ยวข้องกันมาจัดให้อยู่ในกลุ่มเดียวกัน ทำให้เกิดมโนทัศน์ มโนทัศน์มีทั้งมโนทัศน์ที่เป็นรูปธรรมและมโนทัศน์ที่เป็นนามธรรม

๒) หลักการ หรือกฎ (Principles or Rules) หมายถึง ข้อความที่ประกอบด้วยความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์ตั้งแต่ ๒ มโนทัศน์ขึ้นไป

๓. ยุทธศาสตร์การคิด (Cognitive Strategy) เป็นความมุ่งหมายสูงสุดในการเรียนการสอน เพราะผู้สอนต่างมุ่งหวังให้ผู้เรียนสามารถประยุกต์ความรู้ที่ได้จากข้อเท็จจริงต่างๆ รวมทั้งข้อสรุปทั้งหลายไปใช้แก้ปัญหาได้ ดังนั้น การแก้ปัญหา (Problem Solving) จึงเป็นการบ่งชี้รูปแบบของกิจกรรมการเรียนระดับสูงสุดของกิจกรรมทางสติปัญญา

จากลักษณะผลการเรียนรู้ข้างต้น จะเห็นได้ว่า การเรียนรู้ระดับต่ำสุด คือ ข้อเท็จจริง เช่น การชี้บอชื่อ การอธิบายเกี่ยวกับวัตถุ หรือเหตุการณ์อย่างง่ายๆ หลังจากที่สามารถชี้บอชื่อข้อเท็จจริงได้ว่ามีคุณสมบัติร่วมกัน แสดงว่าผู้เรียนเกิดมโนทัศน์หรือแนวคิด เช่น การดูแผนที่ ผู้เรียนสามารถชี้บอลักษณะของพื้นที่เรียกว่า “คาบสมุทร” ได้ถูกต้อง ดังนั้น มโนทัศน์หรือแนวคิด ก็คือผลจากการจัดระบบสารสนเทศให้เป็นโครงสร้างที่มีความหมายนั่นเอง และความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดตั้งแต่สองแนวคิดขึ้นไป ก็ได้กลายเป็นบทสรุปทั่วไป หรือ หลักการ

^{๖๕} การจัดการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ, “พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ”, พ.ศ. ๒๕๔๒, ในหมวด ๔, หน้า ๗.

^{๖๖} ไชยยศ เรื่องสุวรรณ, “เทคโนโลยีการสอน การออกแบบและพัฒนา”, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๘๐.

สำหรับหลักเกณฑ์ในการกำหนดเนื้อหาสาระว่าผู้เรียนจะต้องเรียนอะไรบ้างในหัวเรื่องที่จัดดำเนินการเรียนการสอนนั้น ผู้สอนมีเกณฑ์การพิจารณารายละเอียดของเนื้อหาจากหัวเรื่องที่กำหนดในการเรียน การสอน ดังนี้

๑. เนื้อหาสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้
๒. เนื้อหาเหมาะสมกับผู้เรียนในแง่ระดับความลึกซึ้งของเนื้อหา โดยมองในแง่ความสามารถในการรับรู้ และประสบการณ์เดิมของผู้เรียนที่จะสามารถต่อยอดความรู้เดิมเข้ากับความรู้ใหม่ได้
๓. เนื้อหาที่เป็นสาระสำคัญ หรือแก่นสารของศาสตร์นั้นๆ
๔. เนื้อหาที่มีประโยชน์เป็นปัจจุบันทันต่อเทคโนโลยีและสามารถนำไปใช้ได้จริง^{๖๗}

ผู้วิจัยได้สรุปการกำหนดเนื้อหาวิชาว่า การกำหนดเนื้อหาวิชานั้น เป็นแนวทางออกของการเรียนการสอน การวิเคราะห์เนื้อหาวิชา ควรนำหลัก และทฤษฎีการเรียนรู้ มาพิจารณาประกอบกัน ได้แก่ วัตถุประสงค์การเรียนรู้ของ Bloom และผลการเรียนรู้ของ Gagne ซึ่งจะทำให้การเรียงลำดับขั้นตอนของเนื้อหาสาระเป็นไปอย่างเหมาะสมกับพัฒนาการด้านความคิด สติปัญญา และความเข้าใจของผู้เรียน และช่วยส่งเสริมให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นในการกำหนดเนื้อหาวิชาจะนำไปสู่มุมมองของการออกแบบสื่อการสอน การวิเคราะห์เนื้อหาวิชา ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญที่จะช่วยระบุ และชี้เฉพาะลักษณะของเนื้อหาวิชา มีส่วนช่วยระบุวัตถุประสงค์สุดท้าย เปรียบเสมือนการเตรียมรายละเอียด เพื่อเตรียมสคริปต์ (Script) ถ่ายทำรายการ ดังนั้นจึงเป็นขั้นตอนสำคัญซึ่งนักออกแบบสื่อการสอนจำเป็นต้องดำเนินการในกระบวนการผลิตสื่อการสอนไม่ว่าจะเป็นสื่อการสอนอิเล็กทรอนิกส์ หรือสื่อการสอนประเภทอื่นๆก็ตาม โดยผู้วิจัยได้ทำการกำหนดเนื้อหาโดยจัดลำดับเนื้อหาเพื่อทำการศึกษาตามลำดับต่อไปนี้

๑. เรียงตามลำดับเวลาของเหตุการณ์ต่างๆ ได้เกิดขึ้น เช่น เนื้อหาที่เป็นเรื่องราวหรือเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์
๒. เรียงตามลำดับขั้นตอน เช่น เนื้อหาที่แสดงกระบวนการทำงานตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดภารกิจนั้นๆ
๓. เรียงตามหัวข้อเรื่อง เช่น ความหมายของวัสดุกราฟิก ประเภทของวัสดุกราฟิก ประโยชน์ของวัสดุกราฟิกและวิธีการผลิตวัสดุกราฟิก เป็นต้น
๔. เรียงจากง่ายไปหายาก เช่น การสอนคำศัพท์ในภาษาอังกฤษโดยเริ่มจากคำพยางค์เดียว สองพยางค์ สามและสี่พยางค์ตามลำดับ^{๖๘}

ผู้วิจัยได้แยกวิเคราะห์จากผลสรุป ในการกำหนดเนื้อหานั้นถือว่าเนื้อหาเป็นสาระสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งเอาไว้ ดังนั้นครูจะต้องเลือกใช้เนื้อหาที่จะทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายได้ดีที่สุด

---

^{๖๗} Gagne, R. M., *The Conditions of Learning and Theory of Instruction*, 4th ed., (New York : Educational Technology Publication, 1985), p.56.

^{๖๘} ปรัชญา ใจสะอาด, *บทเรียนสำเร็จรูปและเครื่องช่วยสอน*, หน้า ๑๕๑-๑๕๒.

๒.๗.๒ ด้านวิธีการสอน

ด้านวิธีการสอน คือ ขั้นตอนที่ผู้สอนดำเนินการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ด้วยวิธีการต่างๆ ที่แตกต่างกันไปตามองค์ประกอบและขั้นตอนสำคัญอันเป็นลักษณะเด่นหรือลักษณะเฉพาะที่ขาดไม่ได้ของวิธีนั้นๆ เช่น วิธีสอนโดยใช้การบรรยาย องค์ประกอบสำคัญของการบรรยาย คือ เนื้อหาสาระที่จะบรรยาย และการบรรยาย และขั้นตอนสำคัญคือ การเตรียมเนื้อหาสาระ การบรรยาย (พูด บอก เล่า อธิบาย) และการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนที่เกิดจากการบรรยาย ดังนั้นวิธีสอนโดยใช้การบรรยาย ก็คือกระบวนการหรือขั้นตอนที่ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยการเตรียมเนื้อหาสาระที่จะบรรยาย แล้วบรรยาย คือ พูด บอก เล่า อธิบาย เนื้อหาสาระหรือสิ่งที่ต้องการสอนแก่ผู้เรียนและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งต่อความหมายการสอน

ก. รูปแบบการเรียนการสอนของการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Instructional Models of Cooperative Learning)

(๑) ทฤษฎี/หลักการ/แนวคิดของรูปแบบ รูปแบบการเรียนการสอนของการเรียนรู้แบบร่วมมือพัฒนาขึ้นโดยอาศัยหลักการเรียนรูปแบบร่วมมือของจอห์นสัน และจอห์นสัน ซึ่งได้ชี้ให้เห็นว่าผู้เรียนควรร่วมมือกันในการเรียนรู้มากกว่าการแข่งขันกันเพราะการแข่งขันก่อให้เกิดสภาพการณ์ของการแพ้-ชนะ ต่างจากการร่วมมือกัน ซึ่งก่อให้เกิดสภาพการณ์ของการชนะ-ชนะ อันเป็นสภาพการณ์ที่ดีกว่าทั้งทางด้านจิตใจและสติปัญญาหลักการเรียนรู้แบบร่วมมือ ๕ ประการ ประกอบด้วย

๑. การเรียนรู้ต้องอาศัยหลักการพึ่งพากัน (Positive Interdependence) โดยถือว่าทุกคนมีความสำคัญเท่าเทียมกันและจะต้องพึ่งพากันเพื่อความสำเร็จร่วมกัน

๒. การเรียนรู้ที่ดีต้องอาศัยการหันหน้าเข้าหากัน มีปฏิสัมพันธ์กัน (face to face Interaction) เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ข้อมูล และการเรียนรู้ต่างๆ

๓. การเรียนรู้ร่วมกันต้องอาศัยทักษะทางสังคม(Social Skills)โดยเฉพาะทักษะในการทำงานร่วมกัน

๔. การเรียนรู้ร่วมกันควรมีการวิเคราะห์กระบวนการกลุ่ม(Group Processing)ที่ใช้ในการทำงาน

๕. การเรียนรู้ร่วมกันจะต้องมีผลงานหรือผลสัมฤทธิ์ทั้งรายบุคคลและรายกลุ่มที่สามารถตรวจสอบและวัดประเมินได้ (Individual Accountability)หากผู้เรียนมีโอกาสได้เรียนรู้แบบร่วมมือกันนอกจากจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ทางด้านเนื้อหาสาระต่างๆ ได้กว้างขึ้นและลึกซึ้งขึ้นแล้ว ยังสามารถช่วยพัฒนาผู้เรียนทางด้านสังคมและอารมณ์มากขึ้นด้วย รวมทั้งมีโอกาสได้ฝึกฝนพัฒนาทักษะกระบวนการต่างๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตอีกมาก

ข. วัตถุประสงค์ของรูปแบบ รูปแบบนี้มุ่งช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เนื้อหาสาระต่างๆ ด้วยตนเองและด้วยความร่วมมือและความช่วยเหลือจากเพื่อนๆรวมทั้งได้พัฒนาทักษะทางสังคมต่างๆ เช่น ทักษะการสื่อสาร ทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น ทักษะการสร้างความสัมพันธ์ รวมทั้งทักษะการแสวงหาความรู้ ทักษะการคิด การแก้ปัญหาและอื่นๆ

ค. กระบวนการเรียนการสอนของรูปแบบ รูปแบบการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้แบบร่วมมือมีหลายรูปแบบ ซึ่งแต่ละรูปแบบจะมีวิธีการดำเนินการหลักๆ ซึ่งได้แก่ การจัดกลุ่ม

การศึกษาเนื้อหาสาระ การทดสอบ การคิดคะแนน และระบบการให้รางวัล แตกต่างกันอย่างออกไปเพื่อสนองวัตถุประสงค์เฉพาะแต่ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใด ต่างก็ใช้หลักการเดียวกันคือหลักการเรียนรู้แบบร่วมมือ ๕ ประการ และมีวัตถุประสงค์มุ่งตรงไป ในทิศทางเดียวกันคือเพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในเรื่องที่ศึกษาอย่างมากที่สุดโดยอาศัย การร่วมมือกัน ช่วยเหลือกันและแลกเปลี่ยนความรู้กันระหว่างกลุ่มผู้เรียนด้วยกัน ความแตกต่างของรูปแบบแต่ละรูป จะอยู่ที่เทคนิคในการศึกษาเนื้อหาสาระและวิธีการเสริมแรงและการให้รางวัล เป็นประการสำคัญ^{๒๙}

(๒) รูปแบบการเรียนการสอนของวิลเลียมส์ยุทธวิธีการสอนเมื่อใช้คิดและรู้สึก (Frank E. Williams : Teaching Strategies for Thinking Thining and Feeling) วิลเลียมส์ มีหลักการเกี่ยวกับลักษณะของการเรียนที่มีประสิทธิภาพ ดังต่อไปนี้

๑) การเรียนรู้จะเกิดได้ดีเด็กซึ่งเป็นผู้เรียนเป็นผู้มีส่วนร่วมผลิตหรือกระทำด้วย และการเรียนนั้นมีพื้นฐานจากความสามารถและสติในการเรียนที่แตกต่างกันของผู้เรียน

๒) การคิดและการรู้สึกเกิดขึ้นด้วยกันมิได้แยกจากกัน ทุกครั้งที่บุคคลคิดเรื่องใดโดยกำหนดยุทธวิธีการสอน ดังต่อไปนี้

๓) ยุทธวิธีในการสอนของวิลเลียมส์

๑. การใช้สิ่งที่ตรงข้าม (Paradox) ยุทธวิธีนี้ต้องการให้ผู้เรียนมีความไวต่อการสังเกตความแตกต่างระหว่างความเป็นจริงความเชื่อต่างๆ ไป เพราะการศึกษาสิ่งตรงกันข้าม หรือ (Paradox) นี้เป็นสถานการณ์จริงที่ดูเหมือนไม่จริง เช่นในวิชาสังคมศึกษา การเดินเรือไปทางทวีปตะวันตก แต่เดินทางไปทางตะวันออก

๒. การใช้การเปรียบเทียบ (Analogies) การเปรียบเทียบแบบนี้จะเปรียบเทียบส่วนที่เหมือนส่วนที่มีความแตกต่างกัน เช่นในวิชาสังคมศึกษาให้นักเรียนเปรียบเทียบแพชชั่นและความนิยมในสมัยวัยรุ่นของพ่อแม่กับแพชชั่นและความนิยมของวัยรุ่นในปัจจุบัน โดยศึกษามีส่วนใดที่เหมือนและเหตุผล

๓. ให้ตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลง (Change) ให้เด็กเห็นถึงลักษณะของการเปลี่ยนแปลงของโลก เช่น การอภิปรายกับนักเรียนถึงวิธีการรักษาสภาพของสิ่งของสัตว์เช่นการแช่ปลาในตู้เย็น การถนอมอาหาร ให้นักเรียนช่วยกันคิดว่าทำไมจึงต้องการรักษาถนอม

๔. ใช้ตัวอย่างของนิสัยความเคยชิน (Habit) ยุทธวิธีนี้ต้องการช่วยให้เด็กหลีกเลี่ยงจากการคิดที่เป็นไปตามความเคยชิน เช่นอภิปรายกับเด็กถึงความเคยชินกับจำนวนเลขหลักสิบให้ลองคิดในหลักอื่น หรือการคิดสิ่งปฏิบัติที่เคยชินและจะมีวิธีการเปลี่ยนนิสัยหรือการปฏิบัติที่เคยชินอย่างไร

๕. สอนมิใช่เพื่อปรับตัว (Adjust) สอนเพื่อให้พัฒนา เช่น สอนให้ในแง่บวกถึงความผิดความล้มเหลว การเรียนรู้จากความผิด และการที่จะปรับปรุงสถานการณ์แทนที่จะปรับตนให้เข้ากับสถานการณ์เช่น หลังจากการศึกษาเรื่องระบบการปกครองท้องถิ่น ครูพานักเรียนไปสำนักงานเทศบาลในเมือง สังเกตการณ์ทำงานและสัมภาษณ์จากเจ้าหน้าที่หลังจากนั้นครูให้นักเรียนคิด

^{๒๙} Johnson, David W., and Roger T., Johnson, "Instruction Goal Structure : Cooperation Competitive or Individualistic", Review of Education Research 44 (1974), pp.213 – 240.

โครงสร้างระบบการปกครองท้องถิ่นในอุดมคติและคุณสมบัติคุณลักษณะต่างๆ และให้นักเรียนช่วยกันคิดว่าจะทำให้เกิดลักษณะและคุณสมบัติเหล่านั้นได้อย่างไร หรือหลังจากการศึกษาปัญหาการขาดแคลนกระดาษ ให้นักเรียนคิดหาวิธีการที่จะหาสิ่งอื่นมาใช้แทนกระดาษ

๖. พัฒนาทักษะในการฟังอย่างสร้างสรรค์ (Creative Reading) ยุทธวิธีนี้ฝึกให้เด็กสร้างสรรค์ความคิดอ่าน “มิใช่อ่านเพื่อทราบว่าจะพูดว่าอะไรแต่เพื่อให้ทราบว่ามันพาเราไปที่ไหน” เช่น ครูให้นักเรียนอ่านแล้วเก็บคำถามต่างๆ ที่นักเรียนไว้ทำรายการไว้หรือรายการโทรศัพท์ศน์อ่านหนังสือ และทำรายการสำนวนต่างๆ^{๗๐}

สรุป จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษายุทธวิธีของการสอนของวิลเลียมส์นั้น พอจะวิเคราะห์ได้ว่าในการสอนนั้นจะต้องมีการเปรียบเทียบเพื่อให้เด็กเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านนิสัย ด้านมุมมองแนวคิด ด้านทักษะ ซึ่งเป็นวิธีที่ดีที่จะส่งผลให้เด็กเกิดการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๗. วิธีการสอนแนวพุทธวิธี

ในทางพระพุทธศาสนา ชีวิตของมนุษย์เราต้องเผชิญการกับความทุกข์คือปัญหาต่างๆ และแนวทางแก้ปัญหา คือ การรู้จักการพัฒนาปัญญาเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาได้ดังนั้นในการศึกษาจึงต้องมีการฝึกอบรมให้มีปัญญา เมื่อปัญญารู้ตามเป็นจริงแล้ว ก็จะสามารถแก้ไขปัญหาได้ซึ่ง พระเทพเวทีได้สรุปเทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการสอนไปสู่วิธีการแก้ปัญหาไว้ดังนี้

๑. ปัญญา เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นภายในตัวของผู้เรียน
๒. ผู้สอนทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร ช่วยชี้แนะทางการเรียน
๓. วิธีการสอนอุบายและวิธีต่างๆ เป็นสื่อหรือเป็นเครื่องผ่อนแรงการเรียนการสอน
๔. อิสระภาพในทางความคิด เป็นอุปกรณ์ที่สำคัญในการสร้างปัญญา^{๗๑}

๘. แนวการสอนพุทธวิธี

๑. วิธีสอนแบบอุปมา อุปไมย วิธีสอนแบบอุปมา อุปไมย หมายถึง วิธีสอนโดยการบรรยายเนื้อหาเปรียบเทียบกับคน สัตว์หรือสิ่งของเพื่อให้นักเรียนเข้าใจและมองเห็นภาพ เกิดมโนทัศน์ง่าย ชัดเจนมากขึ้นวิธีการบรรยายอธิบายเนื้อหาเป็นนามธรรมหรือเรื่องที่เข้าใจยากเปรียบเทียบกับสิ่งที่นักเรียนจะเข้าใจและมองเห็นเป็นรูปธรรมได้ในการเปรียบเทียบอุปมา อุปไมยจะต้องเลือกตัวอย่างสิ่งของที่นำมาเปรียบเทียบอุปมา อุปไมย ที่ชัดเจนและตรงกับเนื้อหา ตรงกับจุดมุ่งหมายของการสอบเรื่องนั้นๆ มากที่สุด^{๗๒}

ผู้วิจัยสรุปว่า การสอนแบบอุปมาอุปไมยเป็นการสอนที่มีข้อคิดที่หลากหลายเพื่อนำไปใช้กับประโยชน์กับตนเอง และรู้จักการวิเคราะห์ในการเปรียบเทียบหาสิ่งต่างที่อยู่ใกล้ตัวเราเพื่อเป็นการหาคำตอบที่ถูกต้อง

^{๗๐} กระทรวงศึกษาธิการ, การจัดการเรียนรู้อุบายพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๕๑, หน้า ๑๙๒.

^{๗๑} พระเทพเวที (วราณา สุตฺติวิจิตร), “พุทธวิธีการสอน”, (นครปฐม : ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรมการเกษตรแห่งชาติ, ๒๕๔๐), หน้า ๓๗.

^{๗๒} สุคนธ์ สิ้นธพานนท์, สุตยอติวิธีการสอน สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม นำไปสู่บทการจัดการเรียนรู้ของครูยุคใหม่, ๒๕๕๐, หน้า ๑๙๒.

๒. วิธีสอนแบบปฐจนาวิสัยนา วิธีการสอนแบบปฐจนาวิสัยนา หมายถึง วิธีสอนที่ใช้การถาม-ตอบ ระหว่างผู้สอนกับนักเรียน โดยผู้สอนเป็นผู้ถาม นักเรียนเป็นผู้ตอบ หรือนักเรียนเป็นผู้ถาม นักเรียนเป็นผู้ตอบเพราะในการถาม-ตอบนี้ผู้สอนจะไม่ตอบคำถามเอง แต่จะกระตุ้นเร้าหรือส่งเสริมให้นักเรียนช่วยกันตอบเป็นวิธีทำให้นักเรียนเกิดปัญญาขึ้นในตนเอง คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น^{๗๓}

๓. วิธีสอนแบบธรรมสภาจจนา วิธีการสอนแบบธรรมสภาจจนา ในมงคลสูตร มงคลข้อที่ ๓๐ มีกล่าวไว้ว่า “กาเลน ธมมสภาจจนา”^{๗๔} แปลว่า การสนทนาธรรมตามกาลอันควรเป็นมงคลอย่างยิ่ง คำว่า ธรรมสภาจจนา หมายถึง การสนทนาธรรม แลกเปลี่ยนความคิดเห็น การอภิปรายปัญหา การแสวงหาเหตุผล คิดค้น คัดค้าน หรือคล้อยตามการปฐจนาวิสัยนา การโต้ว่าทิววิชาการ การซักถามและการแก้ปัญหา จึงได้อธิบายดังต่อไปนี้

การสอนแบบธรรมสภาจจนา หมายถึง วิธีสอนที่ผู้สอนเสนอสถานการณ์ที่เป็นปัญหาของการปฏิบัติศีล หรือการขาดหลักธรรม ให้นักเรียนสนทนากันจนได้ข้อสรุปความรู้ทางธรรมโดยมีลักษณะการสนทนา ของการอภิปรายตามหัวข้อธรรมในหมู่นักเรียน จนนักเรียนสรุปหลักธรรมได้ ซักถามกันระหว่างนักเรียนกับนักเรียน นักเรียนกับครูผู้สอน โดยนักเรียนเป็นฝ่ายถาม หรือเป็นฝ่ายตอบสลับกัน หรือนักเรียนและครูผู้สอนผลัดกันถาม – ตอบ จนนักเรียนสรุปหลักธรรมได้ ตั้งตัวแทนขึ้นซักถามกันระหว่างนักเรียนสองฝ่ายจนสรุปหลักธรรมได้วิธีสอนแบบนี้เหมาะกับนักเรียนที่มีพื้นฐานความรู้ในเนื้อหาพอสมควรและต้องการที่จะหาความกระจ่างในเนื้อหาเพิ่มขึ้น วิธีการนี้ใช้ได้กับนักเรียนจำนวนน้อย และมีความสามารถในการใช้ภาษา การซักถาม โต้ตอบ แสดงความคิดเห็น อภิปราย อธิบายได้ดีพอสมควร^{๗๕}

ผู้วิจัยสรุปว่า วิธีการสอนแบบธรรมสภาจจนา เป็นการสอนให้รู้จักการสนทนาในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และเป็นการแสวงหาคำตอบที่เป็นปัญหาหรือเป็นแนวคิด จากนั้นเป็นการสรุปแลกเปลี่ยนคำถามคำตอบและจึงทำให้เกิดความรู้ใหม่

๔. วิธีสอนแบบอริยสัง ๔ วิธีการสอนแบบอริยสัง ๔ หมายถึง มีขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ๔ ขั้นตอน ดังนี้

๑) ขั้นกำหนดปัญหา หรือขั้นทักขุครูช่วยนักเรียนให้พิจารณาดูปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตัวเอง ความรอบคอบ พยายามกำหนดขอบเขตของปัญหา และนักเรียนจะต้องคิดแก้ไขให้ได้

๒) ขั้นตั้งสมมุติฐาน หรือขั้นสมมุติครูช่วยนักเรียนให้ได้พิจารณาตัวเองว่าสาเหตุการปัญหาที่ยกขึ้นมากล่าวในขั้นที่ ๑ นั้นมีอะไรบ้าง ครูช่วยนักเรียนให้เกิดความเข้าใจว่า ในการแก้ปัญหาใดๆ นั้นจะต้องกำจัดหรือดับที่ต้นตอ หรือแก้ปัญหาเหล่านั้น และครูช่วยนักเรียนให้คิดว่าการแก้ที่สาเหตุนั้น อาจจะกระทำอะไรได้บ้าง คือให้กำหนดสิ่งที่กระทำเป็นข้อๆ ไป

๓) ขั้นการทดลองและเก็บข้อมูล หรือขั้นนิโรชขั้นทำให้แจ้ง ครูต้องสอนให้นักเรียนได้กระทำหรือทำการทดลองด้วยตนเองตามหัวข้อต่างๆ ที่ได้กำหนดไว้ในขั้นที่ ๒ ข้อ ค. และเมื่อ

^{๗๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), “พุทธวิธีสอนของพระพุทธเจ้า”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๓๕.

^{๗๔} ชุ.สุ., (ไทย), ๒๕/๓๑๗/๓๗๖.

^{๗๕} แรมสมร อยู่สถาพร, เทคนิคและวิธีการสอนในระดับประถมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๕๐.

ทดลองได้ผลประการใด ต้องบันทึกผลการทดลองแต่ละอย่าง หรือที่เรียกว่าข้อมูลไว้เพื่อพิจารณาในขั้นต่อไป

๔) **ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผล หรือขั้นมรรค**

(๑) จากการทดลองกระทำด้วยตนเองหลายๆ อย่างนั้น ย่อมจะได้ผลออกมาให้เห็นชัด ผลบางประการชี้ให้เห็นว่า แก้ปัญหาได้บ้าง แต่ไม่ค่อยชัดเจนนัก ผลที่ถูกต้องชี้ให้เห็นว่า แก้ปัญหาได้แน่นอนแล้ว และได้บรรลุจุดหมายแล้ว ได้แนวทางหรือข้อปฏิบัติที่เราต้องการแล้วเหล่านี้ หมายความว่า จะต้องวิเคราะห์และเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้นับที่ไว้ในขั้นที่ ๓ ข้อ ข. นั้นจนแจ่มแจ้งว่าทำอย่างไรจึงจะแก้ปัญหาที่กำหนดในขั้นที่ ๑ ได้สำเร็จ

(๒) จากการวิเคราะห์ดังกล่าวนี้ จะทำให้เห็นว่าสิ่งใดแก้ปัญหาได้จริง ต่อไปก็สรุปการกระทำที่ได้ผลนั้นไว้เป็นข้อๆ หรือเป็นระบบ หรือเป็นแนวทางปฏิบัติและให้ลงมือกระทำหรือปฏิบัติอย่างเต็มที่ตามแนวทางนั้นโดยทั่วกัน^{๗๖}

ผู้วิจัยสรุปว่า วิธีสอนแบบอริยสังคัลยคลึงกับวิธีสอนแบบวิทยาศาสตร์อย่างที่สุด ชั้นต่างๆ คือ ๑. ทุภข์(ขั้นปัญหา) การพิจารณาเพื่อกำหนดปัญหาได้ถูกต้อง ๒. สมุทัย คือการรู้ที่ของปัญหา และหาวิธีแก้ไขปัญหา ๓. นิโรธ การดับทุกข์คือการทดลองและการบันทึกผล หรือการเก็บข้อมูล ๔. มรรค คือการหาเหตุผลและการแก้ปัญหา

๕) **วิธีสอนแบบไตรสิกขา^{๗๗}** วิธีสอนแบบไตรสิกขา ความหมาย การสอนแบบไตรสิกขา เป็นวิธีสอนที่ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติสิ่งที่เรียนจริงๆ แล้วพิจารณาผลการปฏิบัติ นั้นให้เห็นประโยชน์คุณโทษตามความเป็นจริงด้วยตนเอง แล้วนำความรู้ขึ้นมาเป็นหลักในการปฏิบัติอย่างจริงจัง วิธีการสอนแบบไตรสิกขา คือ วิธีการสอนประกอบด้วย ขั้นตอนการศึกษา ๓ ขั้น ดังนี้

(๑) **ขั้นศีล (ศีลสิกขา)** คือ การควบคุมให้นักเรียนอยู่ในระเบียบวินัย ทั้งทางกาย และวาจาให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยเป็นปกติพร้อมที่จะเรียน

(๒) **ขั้นสมาธิ(จิตตสิกขา)** คือ การฝึกสมาธิขั้นต้นในการควบคุมสติให้นักเรียนรวมจิตใจความคิดแน่วแน่เป็นจุดเดียว นักเรียนตัดสิ่งรบกวนอื่นๆ ออกจากความคิดและจิตใจ

(๓) **ขั้นปัญญา (ปัญญาสิกขา)** คือ ขั้นนักเรียนใช้สมาธิความมีจิตใจแน่วแน่ทำความเข้าใจในปัญหา การหาเหตุของปัญหาเพื่อการแก้ไข พิจารณาผลที่เกิดขึ้นจนเกิดความรู้แจ้งเข้าใจและแก้ปัญหาได้เกิดการเรียนรู้เกิดปัญญาญาณขึ้นในตนเอง มีมโนทัศน์ในเรื่องนั้นได้ถูกต้องตามความเป็นจริง^{๗๘}

ผู้วิจัยสรุปว่า การสอนแบบไตรสิกขา เป็นวิธีสอนที่ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติสิ่งที่เรียนจริงๆ แล้วพิจารณาผลการปฏิบัตินั้นให้เห็นประโยชน์คุณโทษตามความเป็นจริงด้วยตนเองแล้ว นำความรู้ขึ้นมาเป็นหลักในการปฏิบัติอย่างจริงจังครูให้หลักการพิจารณา และกระตุ้นให้นักเรียนค้นพบความรู้จากการปฏิบัติตามหลักธรรมด้วยตนเองครูคอยชี้จุดสำคัญที่ผู้เรียนพึงพิจารณาและให้

^{๗๖} ที.ปา., (ไทย) ๑๑/๓๕๔/๒๗๘.

^{๗๗} ที.ปา., (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๒.

^{๗๘} แสง จันทร์งาม, “วิธีสอนของพระพุทธเจ้า”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๕๖.

กำลังใจเน้นให้ผู้เรียนต้องปฏิบัติโดยสำรวจ กาย วาจา และการฝึกจิตให้ตั้งมั่นจนมีระเบียบทางความคิดความสามารถ คิดเป็นเหตุเป็นผล เป็นต้น

๖) วิธีสอนแบบเบญจชั้น วิธีสอนแบบเบญจชั้นหมายถึง ใช้หลักการยึดมั่น ถือมั่นในชั้น ๕ อันได้แก่รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ซึ่งมี ๕ ขั้นตอนคือ

(๑) ชั้นกำหนดและเสนอสิ่งเร้า (ขั้นรูป) โดยครูกำหนดสิ่งเร้าเป็นสิ่งที่สัมผัสรับรู้ แล้วเกิดอารมณ์ความรู้สึก เป็นสถานการณ์หลายๆ สถานการณ์

(๒) ชั้นรับรู้(ขั้นเวทนา) ครูควบคุมการสัมผัสให้นักเรียนได้สัมผัสโดยอายตนะทั้ง ๖ ให้ถูกช่องทางการรับรู้อย่างแท้จริง และใช้คำถามการเรียนการสอนทางรับรู้

(๓) ชั้นวิเคราะห์เหตุผลและสังเคราะห์ความรู้สึก (ขั้นสัญญา) ครูตั้งคำถามเพื่อให้นักเรียนคิดแยกแยะ ว่ามีอะไรเกิดขึ้น ใครทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร ผลเป็นอย่างไร ใช้คำถามเพื่อให้นักเรียนสรุปความรู้สึกขั้นต้นที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ

(๔) ชั้นตัดสินความดีงาม (ขั้นสังขาร) เป็นขั้นที่นักเรียนวิจารณ์ความผิด ความถูก ความดีงาม ความชั่วร้าย ความเหมาะสม ควรประพฤติและไม่ควรประพฤติ

(๕) ชั้นก่อเกิดอุปนิสัยหรือคุณธรรมฝังใจ (ขั้นวิญญาณ) เป็นขั้นใช้คำถามเพื่อนำมาความดีหรือความรู้สึกอันชอบธรรมเข้ามาไว้ในใจของตน เป็นคำถามให้นักเรียนตอบโดยคำนึงถึงตัวเองเป็นที่ตั้ง^{๗๙}

๗) วิธีสอนแบบแก้ปัญหา วิธีสอนแบบแก้ปัญหาเป็นวิธีสอนที่ให้ผู้เรียนคิดแก้ปัญหา โดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) ซึ่งเป็นวิธีการแก้ปัญหาที่มีขั้นตอน มีเหตุผล มีการรวบรวมข้อมูล มีการทดลองวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผล ดังนั้น จึงอาจเรียกวิธีสอนแบบนี้ว่า วิธีสอนแบบวิทยาศาสตร์ ความมุ่งหมาย การฝึกทักษะการสังเกต การเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ตีความสรุปความเชื่อมั่นในตัวเอง การคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผล ฝึกทักษะการคิดแก้ปัญหา และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มีความคิดอิสระ และการทำงานร่วมกับเพื่อน^{๘๐}

สรุปว่า ในการนำหลักพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้กับการจัดการเรียนการสอน ซึ่งกระบวนการแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจ ๔ เป็นรูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ประยุกต์หลักธรรมอริยสัจ ๔ ประการ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค โดยใช้ควบคู่กับแนวทางปฏิบัติเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน และหาทางแก้ปัญหาทางดับทุกข์ เป็นต้น

ผู้วิจัยสรุป การสอนแบบอุปมาอุปมัย วิธีการสอนแบบธรรมสากัจฉาเป็นการสนทนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิธีสอนแบบอริยสัจ การสอนแบบไตรสิกขา จากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่องวิธีการสอนที่แสดงไว้แล้วนั้น ซึ่งถือว่าเป็นวิธีการที่มีความสำคัญต่อการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนมีข้อคิดที่หลากหลายรู้จักเปรียบเทียบรู้จักแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันรู้วิเคราะห์หาเหตุและผล เพื่อที่จะหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นและป้องกันปัญหาที่กำลังจะเกิดขึ้น ในวิธีการสอนที่กล่าวมานี้ถือว่ามี

^{๗๙} เนาวนิตย์ ใจมั่น, พระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาผู้เรียน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๓๕.

^{๘๐} สุคนธ์ สิ้นธพานนท์, สุดยอดวิธีการสอน สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม นำไปสู่บทการจัดการเรียนรู้ของครูยุคใหม่, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๒), หน้า ๒๒๐.

(๓) การจัดหาสื่อการเรียนรู้ จากแหล่งการเรียนรู้ ทั้งภายในและภายนอกสถาน ศึกษา ความคุ้มค่าในการผลิตเอง การหาซื้อ การปรับปรุงดัดแปลง หรือเลือกจัดซื้อ

(๔) การประเมินคุณภาพสื่อการเรียนรู้

นอกจากออกแบบสื่อแล้ว ยังต้องประกอบด้วยการออกแบบการเรียนรู้ และพัฒนาระบบ การเรียนการสอน และยังได้ให้ความหมายว่า รูปแบบของสื่อต้องมีลักษณะ ๓ ประการ คือ ต้องมีการวิเคราะห์งาน หรือกิจกรรมการเรียนการสอน ต้องมีการประเมินทุกขั้นตอน และต้องมีการระบุดุล ยุทธการเรียน ระบุสื่อที่ใช้ สร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อผู้เรียนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ขึ้น องค์ประกอบที่ใช้ในการออกแบบการเรียนรู้จากทฤษฎีการเรียนรู้ เช่น แรงจูงใจ ความแตกต่างระหว่าง บุคคล จุดมุ่งหมายการเรียนรู้ การจัดลำดับเนื้อหาความรู้ การเตรียมล่วงหน้า ผู้เรียน ข้อมูลย้อนกลับ การเสริมแรง การฝึกปฏิบัติ การนำไปใช้^{๘๓} ฯลฯ

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนการสอน โดยมุ่งไปที่ผลการเรียนรู้ของผู้เรียน จะสอดคล้องกับการเลือกสื่อการเรียนรู้ เช่น

๑. ผลการเรียนรู้ด้านทักษะปัญญาต้องการให้มีข้อมูลย้อนกลับ (Feed back) ต่อผู้เรียน ทั้งพฤติกรรมที่ถูกต้อง และไม่ถูกต้องสื่อที่ใช้ควรมีลักษณะแบบปฏิสัมพันธ์เช่นจากผู้สอนจาก VDO, CAI

๒. ผลการเรียนรู้ด้านมิติสัมพันธ์ หรือกฎเกณฑ์ต้องการจัดกลุ่มด้านระยะ (Spatial) ด้าน เวลา ใช้ตัวอย่างต่างๆ และสิ่งที่ไม่ต้องใช้ตัวอย่างที่หลากหลาย สื่อที่ใช้เป็นภาพ โดยเฉพาะภาพที่ เหมือนจริงจะให้ผลสัมฤทธิ์ได้ดีกว่าสื่อที่เป็นเสียง

๓. ผลการเรียนรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงทัศนคติสิ่งที่นำเสนอ นำเชื่อถือ ลำดับข้อมูลตาม ลักษณะผู้ฟัง สื่อที่ดีในการนำมาใช้ เช่น บุคคลที่เป็นต้นแบบ^{๘๔}

ปัจจุบันประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน เยาวชนได้มีการเรียนรู้ผ่านสื่อมวลชนต่างๆ มากมาย ประสบการณ์จริงเหล่านี้ช่วยให้สามารถจำแนกแยกแยะสิ่งต่างๆ นำไปสู่การสร้างความคิด รวบรวมได้มาก ซึ่งความถูกต้องแม่นยำ ขึ้นอยู่กับครูและผู้ปกครองที่จะช่วยสร้าง แนะนำให้เยาวชน สามารถบูรณาการประสบการณ์เหล่านี้ ให้มีความหมาย และสัมฤทธิ์ผลได้อย่างดี ความเหมาะสม ดุลยภาพระหว่างการเรียนจากรูปรธรรม และนามธรรมเป็นเหตุผล สิ่งสำคัญในการจัดหาใช้สื่อการ เรียนรู้ สื่อการเรียนรู้มิใช่เพียงแต่ให้ประสบการณ์รูปธรรมที่จำเป็น ยังสามารถบูรณาการประสบการณ์ เดิมเข้าด้วยกันได้ ทำให้ความเป็นนามธรรมมีความหมาย^{๘๕}

ประสบการณ์การเรียนรู้กับการจำแนกสื่อการเรียนรู้ ว่า ขั้นตอนของการจัดประสบการณ์ การเรียนรู้ และการใช้สื่อแต่ละประเภทในกระบวนการ เรียนรู้ โดยใช้กรวยประสบการณ์ (Cone of Experiences) ของ Edgar Dale ซึ่งแสดงขั้นตอนของประสบการณ์การเรียนรู้และการใช้สื่อแต่ละ

^{๘๓} Kearsley, G., Training and Technology :A Handbook for Handbook for HRD Professional, (Ontario : Addeson-Wesley Publishing Company, 1984), p.45

^{๘๔} สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ, “๒๑ วิธีการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาระบวนการคิด”, หน้า ๑๐๘-๑๑๖.

^{๘๕} วารินทร์ รัตมีพรหม, การออกแบบและพัฒนาระบบการสอน, ภาควิชาเทคโนโลยีทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๔๒), หน้า ๙๒.

ประเภทในกระบวนการเรียนรู้ จะเป็นแนวทางในการจัดแบ่งสื่อการเรียนรู้และอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างสื่อประเภทต่างๆ โดยเปรียบเทียบกับโครงสร้างลักษณะสำคัญการเรียนรู้ ซึ่งไม่เหมือนการศึกษาแบบดั้งเดิมในการศึกษาแบบดั้งเดิมสื่อการเรียนรู้เป็นสื่อกลางที่ถ่ายทอดให้ผู้เรียนเข้าใจและบรรลุ การเรียนรู้ ได้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ผู้สอนจะเป็นแหล่งข้อมูลและเพื่อหาความรู้ทั้งหลาย และเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ในการเรียนรู้ ปัจจุบันเทคโนโลยีแหล่งข้อมูลก้าวหน้ามากขึ้น การเก็บข้อมูล มีประสิทธิภาพมากขึ้น สามารถถ่ายทอดความรู้โดยตรงให้แก่ผู้เรียนได้ ผู้สอนจะไม่ใช่เป็นแหล่ง ข้อมูล และแหล่งถ่ายทอดข้อมูลเพียงผู้เดียวอีกต่อไป ผู้สอนจึงต้องเปลี่ยนบทบาทใหม่ เช่น

๑. ชี้แนวทางการเรียน วิธีการค้นคว้าหาความรู้
๒. ชี้แนะแหล่งข้อมูลให้ผู้เรียน ถ่ายทอดให้ผู้เรียนบางส่วน ตามลักษณะเฉพาะของสาระการเรียนรู้

๓. ผู้สอนมีบทบาทในการวางแผน จัดทำหลักสูตร ค้นคว้าข้อมูล หาวิธีการให้ผู้เรียนแลแนะแนวผู้เรียน ประเมินผลผู้เรียน โดยลดบทบาทการเป็นผู้เสนอเนื้อหา

๔. ช่วยผู้เรียนกระทำข้อมูลเป็นลำดับขั้นตอน หรือให้ง่าย และเข้าใจแจ่มแจ้งขึ้น^{๘๖}

สรุป จากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่องสื่อการสอนที่นักวิชาการทั้งหลายได้แสดงแล้วก็ยกมาเป็นแนวทางในการศึกษาต่อการทำวิจัยนั้น ซึ่งถือว่าแนวความคิด ทฤษฎีต่างๆที่เกี่ยวกับสื่อการเรียนการสอนนั้นนับว่าเป็นแนวความคิดที่สำคัญต่อการจัดทำหรือจัดหาสื่อการเรียนการสอนเป็นอย่างยิ่งไม่ว่าจะเป็นด้านการเรียนรู้เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ ด้านความเหมาะสมของผู้เรียน ด้านรูปแบบของสื่อ ด้านความต้องการของผู้เรียน และด้านประสบการณ์ของผู้ใช้สื่อ ซึ่งถือว่ามีสำคัญอันจะเป็นตัวนำสู่การเรียนการสอนให้บรรลุเป้าหมายต่อไป

แนวคิดและความหมายของสื่อการเรียนรู้ดังนี้

๑. สื่อการเรียนรู้ (Educational Material) เป็นตัวกลาง ที่ช่วยให้การสื่อสารระหว่างผู้สอน และผู้เรียนดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เข้าใจเนื้อหาความรู้ได้ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ

๒. สื่อการเรียนรู้ หมายถึง วิธีการ หรือกระบวนการ วัสดุ ของจริง เครื่องมือที่จัดทำขึ้นเพื่อใช้ในการเรียนการสอน ซึ่งมีสาระที่เป็นประโยชน์ต่อประสบการณ์การเรียนรู้ สำหรับนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เป็นที่ไปตามหลักสูตรที่กำหนดไว้

สื่อกลางที่ถ่ายทอดความรู้ และการเรียนรู้ให้ผู้เรียน ไม่ใช่เป็นวัตถุประสงค์เพียงอย่างเดียว ยังรวมถึงกระบวนการ วิธีการใหม่ๆ และบุคลากรด้วย สื่อการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาการเรียนรู้อตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงน่าจะหมายรวมถึงเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา และนวัตกรรมการศึกษาด้วย^{๘๗}

^{๘๖} Dale, Edgar, Audio –Visual Materials of Instruction, (Chicago : University of Chicago Press,1969), p. 107.

^{๘๗} กิดานันท์ มลิทอง, เทคโนโลยีทางการศึกษาและนวัตกรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒ ฉบับปรับปรุงเพิ่มเติม, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๙๒.

ออกแบบสื่อการเรียนรู้ที่ต้องการให้สอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ การจัดหาสื่อให้ตรงกับความต้องการ มีวิธีได้มา คือ

๑. สร้าง / ผลิตขึ้นเอง

ในการผลิตและจัดทำสื่อการเรียนรู้ขึ้นใหม่ทั้งหมด ผู้จัดทำต้องสามารถวิเคราะห์ ความต้องการ ความพร้อมทางด้านบุคลากร ผู้เชี่ยวชาญ ทรัพยากรที่สามารถผลิต และจัดทำได้อย่างมีคุณภาพ และต้องคำนึงถึงความคุ้มค่าในการจัดทำและผลิตขึ้นใหม่ทั้งหมด กระบวนการผลิตและการสร้างสื่อการเรียนรู้ สามารถพิจารณาตามขั้นตอนได้ ดังนี้

- ๑) กำหนดวัตถุประสงค์ทั่วไป
- ๒) วิเคราะห์ กำหนดคุณสมบัติ ลักษณะผู้เรียน
- ๓) วิเคราะห์ กำหนดเนื้อหาสาระ วิธีการเรียนรู้
- ๔) วิเคราะห์ กำหนดจุดมุ่งหมายเฉพาะ
- ๕) กำหนดวิธีการ และแนวทางการเสนอเนื้อหาสาระ วิธีการ
- ๖) กำหนดรูปแบบ และวิธีประเมินผล เพื่อพัฒนาผู้เรียนและพัฒนาคุณภาพสื่อ
- ๗) กำหนดแหล่งข้อมูลในการจัดทำสื่อ
- ๘) ยกร่าง / จัดทำ
- ๙) ทดสอบ / ประเมินคุณภาพ
- ๑๐) ปรับปรุง
- ๑๑) นำไปใช้^{๘๘}

๒. จัดทำเพิ่มเติมหรือเปลี่ยนแปลงบางส่วน ในกรณีที่สามารถจัดหาสื่อการเรียนรู้จากแหล่งการเรียนรู้ในสถานศึกษา ในท้องถิ่น หรือจัดซื้อหามา แต่ยังไม่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ ความต้องการ และการนำไปใช้ในการเรียนรู้ ครูผู้สอนหรือผู้รับผิดชอบ สามารถพัฒนาสื่อที่มีอยู่แล้วให้สอดคล้องกับความต้องการตามการออกแบบการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ได้โดย

- ๑) จัดทำเพิ่มเติมสาระการเรียนรู้จากสื่อที่มีอยู่
- ๒) ดัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงบางส่วน ในการดัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงสื่อที่มีอยู่แล้ว มีความคุ้มค่า และประหยัดค่าใช้จ่ายกว่าการผลิตขึ้นใหม่มาก อีกทั้งยังเป็นความท้าทายความสามารถ และความคิดสร้างสรรค์ด้วย เช่น
  - (๑) จัดทำคู่มือ เอกสาร หนังสือให้อ่านง่ายขึ้น
  - (๒) ตัดตอน ภาพยนตร์ โทรทัศน์ สื่อคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต แหล่งการเรียนรู้ มาให้ผู้เรียน เฉพาะส่วนที่ต้องการ หรือบรรยายด้วยตนเองแทนเสียงบรรยายเดิม ที่ยากเกินไป
  - (๓) การดัดแปลง เกม สถานการณ์จำลอง การสาธิต ให้สอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ และสาระการเรียนรู้
  - (๔) ทำเอกสารความรู้เพิ่มเติม ในการดัดแปลง ปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงสื่อที่มีอยู่แล้ว ต้องคำนึงถึงคุณภาพ ซึ่งควรใช้หลักการประเมินคุณภาพหรือร่วมพิจารณาด้วยการเลือกจัดหาสื่อ

^{๘๘} สมพร จารุณี, การจัดทำกาเลือก และการใช้สื่อการเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๕), หน้า ๑๕.

เพื่อใช้ในการเรียนการสอน วิธีการที่ปฏิบัติและนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนโดยทั่วไป คณะกรรมการสถานศึกษา และครูผู้สอน ควรให้ความสำคัญ สามารถวิเคราะห์ และพิจารณาคุณภาพของสื่อที่เลือก ว่าสอดคล้องกับความต้องการและการออกแบบการเรียนรู้ สาระความรู้ที่กำหนดไว้ และความเหมาะสมการเรียนการสอน อย่างละเอียดถี่ถ้วน^{๘๔}

สรุป ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่องสื่อการสอนที่นักวิชาการทั้งหลายได้แสดงแล้วก็ยกมาเป็นแนวทางในการศึกษาต่อการทำวิจัยนั้น ซึ่งถือว่าแนวความคิด ทฤษฎีต่างๆที่เกี่ยวกับสื่อการเรียนการสอนนั้นนับว่าเป็นแนวความคิดที่สำคัญต่อการจัดทำหรือจัดหาสื่อการเรียนการสอนเป็นอย่างยิ่ง อันจะเป็นตัวนำสู่การเรียนการสอนให้บรรลุเป้าหมายต่อไป

๒.๗.๔ ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

ความหมายของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การจัดกิจกรรมโดยวิธีต่างๆ อย่างหลากหลาย ที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริงเกิดการพัฒนาตนและสังคมคุณลักษณะที่จำเป็นสำหรับการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมของประเทศชาติต่อไป การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนจึงต้องใช้เทคนิควิธีการเรียนรู้รูปแบบการสอนหรือกระบวนการเรียนการสอนในหลากหลายวิธี ซึ่งจะรู้กันดีว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ หมายถึง รูปแบบ วิธีการ กระบวนการ เทคนิค และสื่อ และแหล่งการเรียนรู้ ที่ได้มีการศึกษาและพัฒนาขึ้นมา เพื่อนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้เพื่อ พัฒนาการคิดของครู ดังนี้

๑. รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ หรือ รูปแบบการเรียนการสอน หมายถึง แบบแผนการดำเนินการจัดการเรียนรู้ที่ได้รับการจัดเป็นระบบอย่างสัมพันธ์และ สอดคล้องกับทฤษฎี/หลักการการเรียนรู้หรือการสอนที่รูปแบบนั้นยึดถือ โดยผ่านกระบวนการวิจัย และได้รับการพิสูจน์และทดสอบว่ามีประสิทธิภาพ ซึ่งรูปแบบการสอนจะแสดงขั้นตอนที่ผู้เรียนจะ ได้เรียนรู้และผู้สอนต้องดำเนินการตามขั้นตอนในรูปแบบดังกล่าวเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตาม จุดมุ่งหมายของรูปแบบนั้นๆ

๒. วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ หมายถึง แนวปฏิบัติที่ผู้สอนดำเนินการให้ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ด้วยวิธีการต่างๆ ที่แตกต่างกันไปตามองค์ประกอบและ ขั้นตอนสำคัญอันเป็นลักษณะเฉพาะหรือลักษณะเด่นที่ขาดไม่ได้ของวิธีนั้นๆ วิธีการสอนเป็นสิ่งที่ มีเอกลักษณ์เฉพาะวิธี ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบการเรียนการสอนได้ หรือจะ นำไปใช้โดยไม่ได้รวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบการเรียนการสอนก็ย่อมทำได้เช่นกัน

๓. กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ หมายถึง ขั้นตอนที่ผู้สอนจัดตาม แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบและนำเสนออย่างมีขั้นตอนเพื่อให้การเรียนการสอนนั้นเกิดประสิทธิภาพสูงสุด และตรงตามจุดมุ่งหมายเฉพาะของกระบวนการสอนนั้นๆ เช่น กระบวนการกลุ่ม กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ กระบวนการสอนส่วนใหญ่มักแบ่ง ออกเป็น ๓ ส่วน คือ ขั้นเตรียม ขั้นสอน และขั้นสรุป

^{๘๔} กรมวิชาการ, ศูนย์พัฒนาหลักสูตร, “ คู่มือการพัฒนาสื่อการเรียนรู้”, (ร่าง), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔), บทคัดย่อ.

๔. เทคนิคการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ หมายถึง กลวิธีต่างๆ ที่ใช้เสริมวิธีการ และกระบวนการสอน เพื่อช่วยให้วิธีการและกระบวนการสอนนั้นๆ มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น เทคนิคการนำเข้าสู่บทเรียน เทคนิคการจัดกลุ่ม เทคนิคการใช้คำถาม เทคนิคการสรุป บทเรียน เป็นต้น^{๙๐}

การจัดกิจกรรมการเรียนนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้รับประโยชน์สูงสุดจากการเรียน ได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ ได้ประยุกต์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิต ได้มีความสุขและสนุกกับการเรียนรู้ ตลอดจนมีคุณลักษณะนิสัยดีงามที่สังคมพึงปรารถนา ดังนี้คือ

๑. เป็นผู้ช่วยเหลือและแหล่งวิทยาการ (Helper and Resource) คอยให้คำตอบเมื่อนักเรียน ต้องการความช่วยเหลือทางวิชาการ ตัวอย่าง เช่น คำศัพท์หรือไวยากรณ์การให้ข้อมูลหรือความรู้ ในขณะที่นักเรียนต้องการ ซึ่งจะช่วยให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น

๒. เป็นผู้สนับสนุนและเสริมแรง (Supporter and Encourager) ช่วยสนับสนุนด้านสื่ออุปกรณ์

๓. Active Learning เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเป็นผู้กระทำ หรือปฏิบัติด้วยตนเอง ด้วยความกระตือรือร้น เช่น ได้คิด ค้นคว้า ทดลองรายงาน ทำโครงการ สัมภาษณ์ แก้ปัญหา ฯลฯ ได้ใช้ประสาทสัมผัสต่างๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างแท้จริง ผู้สอนทำหน้าที่ เตรียมการจัดบรรยากาศการเรียนรู้ จัดสื่อสิ่งเร้าเสริมแรงให้คำปรึกษาและสรุปสาระการเรียนรู้ร่วมกัน

๔. Construct เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้ค้นพบสาระสำคัญหรือองค์ความรู้ใหม่ด้วยตนเองอันเกิด จากการได้ศึกษาค้นคว้าทดลอง แลกเปลี่ยนเรียนรู้และลงมือปฏิบัติจริง ทำให้ ผู้เรียนรักการอ่าน รักการศึกษาค้นคว้าเกิดทักษะในการแสวงหาความรู้ เห็นความสำคัญของการเรียนรู้ ซึ่งนำไปสู่ การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ (Learning Man) ที่พึงประสงค์

๕. Resource เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ที่หลากหลายทั้งบุคคลและ เครื่องมือทั้งในห้องเรียน และนอกห้องเรียน ผู้เรียนได้สัมผัสและสัมพันธ์ กับสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นมนุษย์ (เช่น ชุมชน ครอบครัว องค์กรต่างๆ) ธรรมชาติและเทคโนโลยี ตามหลักการที่ว่า “การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลาและทุกสถานการณ์”

๖. Thinking เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมกระบวนการคิด ผู้เรียนได้ฝึกวิธีคิดในหลายลักษณะ เช่น คิดคล่อง คิดหลากหลาย คิดละเอียด คิดชัดเจน คิดถูก ทางคิดกว้าง คิดลึกซึ้ง คิดไกล คิดอย่างมีเหตุผล เป็นต้น การฝึกให้ผู้เรียนได้คิดอยู่เสมอในลักษณะ ต่างๆ จะทำให้ผู้เรียนเป็นคนคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น คิดอย่างรอบคอบมีเหตุผล มีวิจารณ์ญาณ ในการคิด มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ที่จะเลือกรับและปฏิเสธข้อมูล ข่าวสารต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม ตลอดจนสามารถแสดงความคิด เห็นออกได้อย่างชัดเจนและมี เหตุผลอันเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวัน

^{๙๐} คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้. (ร่าง), “การปฏิรูปการเรียนรู้ ผู้เรียนสำคัญที่สุด”, (เอกสารอำนวยการ, ๒๕๔๓), หน้า ๓๖ - ๓๗.

๗. Happiness เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้เรียนอย่างมีความสุข เป็นความสุขที่เกิดจากประการที่หนึ่ง ผู้เรียนได้เรียนในสิ่งที่ตนสนใจสาระการเรียนรู้ ชวนให้สนใจใฝ่ค้นคว้าศึกษาท้าทาย ให้แสดงความสามารถและให้ใช้ศักยภาพของตนอย่างเต็มที่ ประการที่สองปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนและระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน มีลักษณะเป็นกัลยาณมิตร มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีกิจกรรมร่วมด้วยช่วยกัน ทำให้ผู้เรียนรู้สึกมีความสุขและสนุกกับการเรียน

๘. Participation เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนกำหนดงาน วางเป้าหมายร่วมกัน และมีโอกาสเลือกทำงานหรือศึกษาค้นคว้าในเรื่องที่ตรงกับความถนัดความสามารถ ความสนใจของตนเอง ทำให้ผู้เรียนเรียนด้วยความกระตือรือร้น มองเห็นคุณค่าของสิ่งที่เรียนและสามารถ ประยุกต์ความรู้นำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริง

๙. Individualization เป็นกิจกรรมที่ผู้สอนให้ความสำคัญแก่ผู้เรียนในความเป็นเอกบุคคคล ผู้สอนยอมรับในความสามารถ ความคิดเห็น ความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน มุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองให้เต็มศักยภาพมากกว่าเปรียบเทียบแข่งขันระหว่างกันโดยมีความเชื่อมั่นผู้เรียนทุกคนมีความสามารถในการเรียนรู้ได้ และมีวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน

๑๐. Good Habit เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้พัฒนาคุณลักษณะนิสัยที่ดีงาม เช่น ความรับผิดชอบ ความเมตตา กรุณา ความมีน้ำใจ ความขยัน ความมีระเบียบวินัย ความเสียสละ ฯลฯ และลักษณะนิสัยในการทำงานอย่างเป็นกระบวนการการทำงานร่วมกับผู้อื่น การยอมรับผู้อื่น และการเห็นคุณค่าของงาน เป็นต้น^{๙๑}

กล่าวโดยสรุป การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทั้ง ๑๐ รูปแบบ โดยมีวิธีต่างๆอย่างหลากหลายเพื่อมุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริงเกิดการพัฒนาตนและสั่งสมคุณลักษณะที่จำเป็นสำหรับการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมของประเทศชาติต่อไป

ลักษณะของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญได้ดังนี้

๑. Active Learning เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเป็นผู้กระทำ หรือปฏิบัติด้วยตนเอง ด้วยความกระตือรือร้น เช่น ได้คิด ค้นคว้า ทดลองรายงาน ทำโครงการ สัมภาษณ์ แก้ปัญหา ฯลฯ ได้ใช้ประสาทสัมผัสต่างๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างแท้จริง ผู้สอนทำหน้าที่ เตรียมการจัดบรรยากาศการเรียนรู้ จัดสื่อสิ่งเร้าเสริมแรงให้คำปรึกษาและสรุปสาระการเรียนรู้ร่วมกัน

๒. Construct เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้ค้นพบสาระสำคัญหรือองค์ความรู้ใหม่ด้วยตนเอง อันเกิดจากการได้ศึกษาค้นคว้าทดลอง แลกเปลี่ยนเรียนรู้และลงมือปฏิบัติจริง ทำให้ ผู้เรียนรักการอ่าน รักการศึกษาค้นคว้าเกิดทักษะในการแสวงหาความรู้ เห็นความสำคัญของการเรียนรู้ ซึ่งนำไปสู่ การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ (Learning Man) ที่พึงประสงค์

๓. Resource เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ที่หลากหลายทั้งบุคคลและ เครื่องมือทั้งในห้องเรียน และนอกห้องเรียน ผู้เรียนได้สัมผัสและสัมพันธ์ กับสิ่งแวดล้อมทั้ง

^{๙๑} ทิศนา ขัมมณี และคณะ, “การพัฒนากระบวนการคิด.เอกสารประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่องการพัฒนา รูปแบบ การสอนที่เน้นกระบวนการคิดตามแนวปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้”, นครปฐม : ศูนย์ศึกษาพัฒนาครู คณะครุศาสตร์, (สถาบันราชภัฏนครปฐม, ๒๕๔๓), หน้า ๕๕-๕๙

ที่เป็นมนุษย์ (เช่น ชุมชน ครอบครัว องค์กรต่างๆ) ธรรมชาติและเทคโนโลยี ตามหลักการที่ว่า "การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลาและทุกสถานการณ์"

๔. Thinking เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมกระบวนการคิด ผู้เรียนได้ฝึกวิธีคิดในหลายลักษณะ เช่น คิดคล่อง คิดหลากหลาย คิดละเอียด คิดชัดเจน คิดถูก ทางคิดกว้าง คิดลึกซึ้ง คิดไกล คิดอย่างมีเหตุผล เป็นต้น การฝึกให้ผู้เรียนได้คิดอยู่เสมอในลักษณะต่างๆ จะทำให้ผู้เรียนเป็นคนคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น คิดอย่างรอบคอบมีเหตุผล มีวิจารณญาณ ในการคิด มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ที่จะเลือกรับและปฏิเสธข้อมูล ข่าวสารต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม ตลอดจนสามารถแสดงความคิดเห็นออกได้อย่างชัดเจนและมี เหตุผลอันเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวัน^{๙๒}

กิจกรรมการเรียนการสอน (เน้นผู้เรียน) ว่า กิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีจะต้องมีคุณสมบัติที่น่าสนใจความเหมาะสมและความริเริ่ม ดังนี้^{๙๓}

๑. ความน่าสนใจ หมายถึง กิจกรรมที่นำมาใช้ชวนให้น่าติดตามไม่เบื่อหน่าย
๒. ความเหมาะสม หมายถึง กิจกรรมที่นำมาใช้จะต้องทำให้เกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ได้จริง
๓. ความคิดริเริ่ม หมายถึง การที่นำเอากิจกรรมใหม่ๆ ที่ท้าทายมาสอดแทรกช่วยให้เกิดการเรียนรู้

การจัดกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้รับประโยชน์สูงสุดจากการเรียน ได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ ได้ประยุกต์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิต ได้มีความสุขและสนุกกับการเรียนรู้ ตลอดจนมีคุณลักษณะนิสัยดีงามที่สังคมพึงปรารถนา

สรุป ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่องกิจกรรมการเรียนการสอนที่นักวิชาการทั้งหลายได้แสดงแล้วก็ได้ยกมาเป็นแนวทางในการศึกษาต่อการทำวิจัย ซึ่งถือว่าแนวความคิด ทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนการสอนนั้นนับว่าเป็นแนวความคิดที่สำคัญต่อกระบวนการเรียนการสอนเป็นอย่างยิ่งอันจะเป็นตัวนำการเรียนการสอนให้บรรลุเป้าหมายต่อไป

๒.๘ แนวคิด และประวัติความเป็นมาของโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๒.๘.๑ ประวัติความเป็นมาของโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

โดยนัยนี้ โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จึงถือกำเนิดขึ้น และเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๔๖ โดยข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ระหว่างกระทรวงวัฒนธรรมกับกระทรวงศึกษาธิการ ในการสนับสนุนให้พระภิกษุเข้าไปสอนในโรงเรียน ทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอาชีวศึกษา ซึ่งในระยะแรกรัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณให้กรมการศาสนา กระทรวง

^{๙๒}ชาติ แจ่มนุช และคณะ, “นักเรียนเป็นศูนย์กลางคืออย่างไร”, เอกสารอัดสำเนา, มปป., (การปฏิรูปการเรียนรู้ ผู้เรียนสำคัญที่สุด, (ร่าง), ๒๕๔๓), หน้า ๑-๑๗.

^{๙๓}สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ, “๒๑ วิธีการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการคิด”, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๘-๑๑๖.

วัฒนธรรม จำนวน ๑๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท เพื่ออุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายถวายพระที่เข้าไปสอนในสถานศึกษาระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอาชีวศึกษา ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค จำนวน ๘๐๐ รูป โดยมีวัตถุประสงค์แรกเริ่มคือ

๑. เพื่อจัดพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถ ทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติ เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ให้นักเรียนในระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาและระดับอาชีวศึกษา

๒. เพื่อให้นักเรียน นักศึกษา มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

๓. เพื่อปลูกฝังให้นักเรียน นักศึกษา มีความรู้คู่คุณธรรม สามารถนำความรู้และคุณธรรมไปบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข^{๙๔}

อย่างไรก็ตาม จากการดำเนินงานพบว่า สถานศึกษาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ มีความต้องการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยเฉพาะการศึกษาชั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า ๕๘,๐๗๑ รูป จากการสำรวจพบว่า โรงเรียนวิถิปุทธ จำนวน ๑๐,๐๐๐ กว่าโรงเรียน มีความต้องการพระสงฆ์ไปให้ความรู้แก่นักเรียนอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้นในปีงบประมาณ ๒๕๔๘ จึงได้เพิ่มจำนวนพระสอนศีลธรรมให้ครอบคลุมสถานศึกษาทั่วประเทศ ในอัตราส่วนพระ ๑ รูปต่อ ๑ ตำบล โดยจะขยายเพิ่มอีก ๔,๐๐๐ รูป เป็นการนำร่อง และได้เสนอของบประมาณงบกลางจากรัฐบาลเพื่ออุดหนุน เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายของพระรูปละ ๒,๐๐๐ บาทต่อเดือน รวมเป็นเงิน ๙๖,๐๐๐,๐๐๐ บาทต่อปี และงบประมาณอีกจำนวนหนึ่งเพื่อการจัดทำหนังสือ อุปกรณ์การเรียนการสอน การพัฒนาศักยภาพของการสอน การติดตามประเมินผล^{๙๕}

ตลอดเวลาของการดำเนินโครงการพระสอนศีลธรรม คือ ปีงบประมาณ ๒๕๔๘ - ๒๕๕๐ ได้มีการพัฒนาโดยลำดับ อาทิ การได้รับอนุมัติงบกลางจากคณะรัฐมนตรี เพื่ออุดหนุนโครงการพระสอนศีลธรรม จากครั้งที่ ๑ วันที่ ๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๘ จำนวน ๔,๐๐๐ รูป ครั้งที่ ๒ วันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๙ จำนวน ๖,๐๐๐ รูป ครั้งที่ ๓ วันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้รับอนุมัติเพิ่มเป็น จำนวน ๑๐,๐๐๐ รูป อีกทั้งประมาณการในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ จะได้รับอนุมัติเพิ่มเป็นจำนวน ๑๐,๐๐๐ รูปเช่นกัน ในปีงบประมาณ ๒๕๕๑ คณะรัฐมนตรีได้มีมติในวันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๐ ให้โอนงบประมาณโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ไปตั้งที่กระทรวงศึกษาธิการ พร้อมทั้งมอบหมายให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้รับผิดชอบหลักในการดำเนินโครงการดังกล่าว^{๙๖}

๒.๘.๒ แนวคิดการเกิดขึ้นของโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

เมื่อมหาเถรสมาคมได้มีมติเมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๔ มอบหมายให้พระธรรมวรเมธี เลขาธิการแม่กองธรรมสนามหลวง และพระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต)

^{๙๔} สำนักนโยบายและแผนการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๕-๙.

^{๙๕} คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, แนวโน้มทางการวิจัยที่ศึกษาศาสตร์ควรมอง, เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ, (คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๓), หน้า ๒๗.

^{๙๖} สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, คู่มือการดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ปีงบประมาณ ๒๕๕๐, หน้า ๑-๒.

(สมณศักดิ์ในขณะนั้น) อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้แทนพิจารณาสาระ การเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔^{๙๗}

พระเทพโสภณ ในฐานะประธานกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้ พระพุทธศาสนา ได้เสนอต่อ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ในคราวประชุมเรื่อง หลักสูตรใหม่เด็กไทยพัฒนา : หัวใจปฏิรูปการศึกษาในเวทีแห่งนั้น ศ.ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช ผู้บังคับการราชวิทยาลัย ได้เสนอว่า “การสอนวิชาพระพุทธศาสนาให้ได้ผลต้องนำไปบูรณาการเข้า กับชีวิตจริง เพื่ออบรมคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็กๆ ไม่มุ่งสอนเฉพาะเรื่องวิชาการ แต่ควรสอนเรื่อง คุณธรรมจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยนิมนต์พระสงฆ์มาสอนในโรงเรียน เพื่อให้เป็น แบบอย่างทางศีลธรรมให้แก่เด็กเยาวชน ด้วยการสอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น ปรากฏว่า นายกรัฐมนตรีเห็นด้วยกับข้อเสนอดังกล่าว และเห็นชอบให้สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนามี ๑ หน่วยกิต (เรียน ๒ ชั่วโมงต่อสัปดาห์) ในระดับมัธยมศึกษา พร้อมให้มีโรงเรียนนำร่องแบบวิถีพุทธ จังหวัดละ ๒ แห่ง ในปีการศึกษา ๒๕๔๖^{๙๘}

คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติในหลักการตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม เสนอขอรับ การสนับสนุนงบประมาณเพื่อดำเนินการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ภายใต้โครงการ เสริมสร้างคุณธรรม และพัฒนาคุณภาพชีวิตคนในชาติ เพื่อยกระดับคุณธรรมจริยธรรมคนในชาติตาม รอยพระยุคลบาท เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษาทั่วประเทศ โดยให้ กระทรวงวัฒนธรรมร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานงบประมาณ สำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการ เป้าหมาย คือให้มีพระ ๑ รูป ต่อสถานศึกษา ๑ แห่งใน ตำบลครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ^{๙๙}

จากแนวคิดของมติมหาเถรสมาคม และข้อเสนอแนะของ ศ.ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช ผู้บังคับการราชวิทยาลัยขณะนั้น จึงเป็นเหตุกำเนิดพัฒนาจนกลายเป็นโครงการพระสอนศีลธรรม ในโรงเรียนจนถึงปัจจุบัน

๒.๘.๓ บทบาทหน้าที่ของผู้สนับสนุนพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

เพื่อให้การดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ จึงกำหนดบทบาทผู้สนับสนุนพระสอนศีลธรรม ดังนี้

๑) เจ้าคณะจังหวัด

(๑) เป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการอำนวยการส่งเสริมการปฏิบัติงานพระสอน ศีลธรรมในโรงเรียนประจำจังหวัดฝ่ายสงฆ์

^{๙๗} วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช, คู่มือปฏิบัติงานพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, (กรุงเทพมหานคร : โรง พิมพ์มหาจุฬาฯ, ๒๕๔๙), หน้า ๒๐.

^{๙๘} บุญหนา จิมาโนง และคณะ, การประเมินประสิทธิภาพการสอนของพระสอนศีลธรรมใน สถานศึกษา เขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๙, (กรุงเทพมหานคร : หจก.สามลดา, ๒๕๕๑) หน้า ๑๖ – ๑๗.

^{๙๙} คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, แนวโน้มทางการวิจัยที่ศึกษาศาสตร์ควรมอง, เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ, หน้า ๓๒.

(๒) เป็นที่ปรึกษาส่งเสริมสนับสนุนพระศีลธรรมให้สามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(๓) เป็นประธานกรรมการในการรับสมัคร และคัดเลือกพระสอนศีลธรรม

(๔) ประกาศผลการคัดเลือกพระสอนศีลธรรม

(๕) แต่งตั้งพระปฏิบัติหน้าที่สอนในโรงเรียน

(๖) ติดตามการปฏิบัติหน้าที่การสอนของพระสอนศีลธรรม เมื่อพระสอนศีลธรรมไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่การสอนได้ ให้พิจารณารับสมัคร และคัดเลือกพระปฏิบัติหน้าที่การสอนแทน ให้เป็นไปตามจำนวนที่กำหนด

(๗) รับรายงานผลการดำเนินงาน การประเมินโครงการ และร่วมแก้ไขปัญหาของพระสอนศีลธรรมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๒) ผู้ว่าราชการจังหวัด

(๑) เป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการอำนวยการส่งเสริมการปฏิบัติงาน ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนประจำจังหวัดฝ่ายฆราวาส

(๒) เป็นที่ปรึกษา ส่งเสริมสนับสนุนให้โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

(๓) รับรายงานผลการดำเนินงาน การประเมินโครงการ และให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ การดำเนินงานตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ให้พระปฏิบัติหน้าที่ให้มีประสิทธิภาพ

๓) คณะกรรมการศูนย์ประสานงานประจำจังหวัด

(๑) ทำหน้าที่ประสานงานในด้านต่างๆ ในระดับจังหวัด

(๒) ให้คำปรึกษา และการบริหารจัดการโครงการฯ แก่พระสอนศีลธรรม

(๓) รับรายงานผลการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรม และดำเนินการขออนุมัติค่าตอบแทนเสนอศูนย์อำนวยการพระสอนศีลธรรมฯ

(๔) ร่วมมือกับเขตพื้นที่การศึกษาในการติดตามประเมินผลการทำงานของพระสอนศีลธรรม

(๕) อื่นๆ ที่มหาวิทยาลัยฯ มอบหมาย

๔) สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด / วัดนธรรมจังหวัด

(๑) เป็นที่ปรึกษาแก่พระสอนศีลธรรมฯ ดำเนินการจัดการเรียนการสอน และการนำหลักธรรม สาระการเรียนรู้ สู่การปฏิบัติจริงในวิถีชีวิตของนักเรียน

(๒) ส่งเสริมสนับสนุน อำนวยความสะดวกแก่พระสอนศีลธรรมในการปฏิบัติหน้าที่การสอนในโรงเรียนตามความเหมาะสม

๕) ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษา

(๑) อำนวยความสะดวกโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

(๒) แจ้งสถานศึกษาให้เตรียมความพร้อม และสนับสนุนในการรับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ทั้งด้านครูพี่เลี้ยงและอื่นๆ ตามเห็นสมควร

(๓) มอบหมายภารกิจให้ศึกษานิเทศก์เขตพื้นที่การศึกษา ร่วมกับผู้รับผิดชอบในสังกัดสำนักงานพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรปราการ นิเทศการจัดการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรม และร่วมแก้ไขปัญหาตลอดจนพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม

๖) ศึกษานิเทศก์เขตพื้นที่การศึกษา

(๑) ร่วมกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด วัฒนธรรมจังหวัด และคณะสงฆ์ วางแผนการนิเทศการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในสถานศึกษา

(๒) นิเทศการเรียนการสอนพระสอนศีลธรรม ภาคเรียนละ ๒ ครั้ง

(๓) ร่วมประชุมพระสอนศีลธรรมเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรม ภาคเรียนละ ๒ ครั้ง

(๔) ร่วมรายงานผลการนิเทศให้คณะกรรมการอำนวยการส่งเสริมโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเรียนละ ๑ ครั้ง

(๕) ร่วมกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด / วัฒนธรรมจังหวัด ในการจัดประชุมสัมมนาเพื่อพัฒนาศักยภาพแก่พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

(๖) จัดทำรายงานผลการนิเทศเสนอต่อผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษา คณะกรรมการอำนวยการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดสมุทรปราการ และคณะสงฆ์ เมื่อสิ้นภาคเรียน

(๗) ร่วมกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด / วัฒนธรรมจังหวัด ประเมินผลการจัดการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรม และเสนอแนะการดำเนินการตามโครงการ

สรุปแนวคิดดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่าการส่งเสริมให้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนนั้น เป็นเรื่องที่ดีเพราะจะได้ช่วยขัดเกลาจิตใจเด็กให้เป็นคนดี เก่ง และมีความสุขต่อไป เพราะเด็กนักเรียนในปัจจุบันประพฤติตนไม่เหมาะสมกับความเป็นนักเรียน นักศึกษา ขาดคุณธรรมจริยธรรมทั้งที่ประเทศไทยเป็นเมืองพุทธ รากเหง้าแห่งปัญหาคือ นักเรียน นักศึกษา ขาดการขัดเกลาทางจิตใจที่เพียงพอ ถูกหละเลยในการปลูกฝังเรื่องคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม เป็นสาเหตุให้เกิดความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ขาดการใช้สติยั้งคิด และแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมออกมา

๒.๙ โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ผู้วิจัยนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

๒.๙.๑ ความเป็นมาของโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมได้ดำเนินการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมาตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๔๘-๒๕๕๐ โดยแรกเริ่มรัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณให้จำนวน ๑๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท เพื่ออุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายถวายพระสอนธรรมในโรงเรียนที่เข้าไปสอนในสถานศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอาชีวศึกษา ทั้งส่วนกลางและส่วน

ภูมิภาค ประมาณ ๖๐๐ รูป ภายหลังจากการที่กระทรวงวัฒนธรรมได้ทำข้อตกลงความร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการ และมีการประชุมร่วมกัน พบว่ากระทรวงศึกษาธิการมีความต้องการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ไปสอนในโรงเรียนเฉพาะที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ไม่น้อยกว่า ๕๘,๐๗๓ รูป โดยเฉพาะโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งมีอยู่จำนวนมากกว่า ๑๐,๐๐๐ แห่ง^{๑๐๐}

ดังนั้น กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม จึงได้วิเคราะห์เหตุผลความจำเป็นและบริบทที่เกี่ยวข้องทุกด้าน แล้วจึงได้มีแนวคิดที่จะขยายพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ให้เข้าไปสอนโรงเรียนเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของกระทรวงศึกษาธิการ ครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ คือ ๑ ตำบลต่อ ๑ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยจะขยายเพิ่มขึ้นอีก ๔,๐๐๐ รูปเป็นการนำร่อง จากนั้นได้เสนอของบประมาณกลางจากรัฐบาลเพื่ออุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจำนวน ๔,๐๐๐ รูป รูปละ ๒,๐๐๐ บาทต่อเดือน และเป็นค่าดำเนินการจัดทำหนังสือ อุปกรณ์เกี่ยวกับการเรียนการสอน การติดตามประเมินผลโครงการเพื่อให้สาธารณชนทั่วประเทศเห็นความสำคัญของพระสงฆ์ โดยมุ่งเน้นประโยชน์ที่จะได้รับ คือ ผู้เรียนได้แก่ เด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษา และมีเป้าหมายเพิ่มจำนวนพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ให้มากขึ้นเป็น ๒๐,๐๐๐ รูป เพื่อให้ครอบคลุมพื้นที่ตามเป้าหมาย^{๑๐๑}

ในปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๕๑ กรมการศาสนาได้เปลี่ยนบทบาทการบริหารโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่ดำเนินการมาแต่เดิมไปสนับสนุนกิจกรรมคุณธรรมอื่นๆ โดยได้โอนภาระงานพร้อมงบประมาณให้กระทรวงศึกษาธิการรับดำเนินการ และได้มอบให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยรับโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มาดำเนินการจัดเข้าในพันธกิจประเภทงานให้บริการวิชาการแก่ชุมชน โดยได้ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ๕ หน่วยงาน ดังนี้

๑. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มีพระสงฆ์ที่มีความพร้อมและมีพระที่สอนอยู่ในสถานศึกษาต่างๆ อยู่แล้ว
๒. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ มีศึกษานิเทศก์และสถานศึกษา / โรงเรียนที่มีความต้องการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
๓. กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม มีวัฒนธรรมจังหวัดซึ่งเป็นผู้ดูแลโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มาแต่เริ่มแรก
๔. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีผู้อำนวยการพระพุทธศาสนาจังหวัดเป็นผู้ส่งเสริมพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ที่เข้าไปทำการสอนในโรงเรียน
๕. ภาคคณะสงฆ์ทั้ง ๑๘ ภาค มีเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัดซึ่งปกครองดูแลพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ

๒.๙.๒ กระบวนการบริหารจัดการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อได้รับมอบโครงการพระสอนศีลธรรมใน

^{๑๐๐} กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, การจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๔), หน้า ๘.

^{๑๐๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

โรงเรียนพร้อมทั้งงบประมาณมาแล้ว เพื่อให้การดำเนินงานโครงการครูพระสอนศีลธรรม มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อันพึงประสงค์คือนักเรียนได้รับการปลูกฝังในเรื่องคุณธรรม จริยธรรมจากพระสอนฯ โดยตรง และคุ้มค่างบประมาณที่ได้รับ จึงได้เตรียมแผนปฏิบัติการรองรับ การดำเนินการโครงการฯ อย่างเป็นระบบ และได้ดำเนินการประสานงานกับคณะสงฆ์ สถานศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยได้มีการประชาสัมพันธ์โครงการฯ และจัดอบรมถวายความรู้เพิ่ม ประสิทธิภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ เพื่อสร้างศักยภาพในการทำงานให้เป็นที่ ยอมรับของสถานศึกษา และเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้กับนักเรียนได้มีความรู้ความเข้าใจ ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องพร้อมทั้งมีความประพฤติที่ดีงาม โดยได้จัดแผนการ ดำเนินการโครงการซึ่งมีกระบวนการบริหารโครงการดังนี้^{๑๐๒}

๑. จัดประชุมคณะกรรมการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
๒. จัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการ / อำนวยการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ทั่วประเทศ
๓. การปฐมนิเทศพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ
๔. การสัมมนาเชิงปฏิบัติการเข้มข้นวิทยากรแกนนำโครงการพระสอนศีลธรรมใน โรงเรียน
๕. การอบรมพัฒนาเพิ่มประสิทธิภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
๖. การจัดทำคู่มือ หนังสือการจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา พ.ศ.๒๕๔๔ และ พัฒนาเว็บไซต์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
๗. การวิจัย
๘. การนิเทศ การติดตามประเมินผล
๙. การจัดถวายค่าตอบแทน
๑๐. การรับสมัคร / การคัดเลือกพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ

สืบเนื่องมาจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้รับโครงการพระสอน ศีลธรรมในโรงเรียนมาบริหารต่อจากกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม จึงได้มีประกาศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารโครงการพระสอน ศีลธรรมในโรงเรียน ประกอบด้วย (๑) คณะกรรมการที่ปรึกษา (๒) คณะกรรมการอำนวยการ (๓) คณะกรรมการดำเนินงาน เพื่อกำหนดนโยบายและวางแผนงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เพื่อให้การดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นไปตามนโยบายและวัตถุประสงค์ของ มหาวิทยาลัยและสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งในรอบ ๑ ปี คณะกรรมการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้มีการประชุมกันอย่างต่อเนื่อง

พร้อมกันนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้แต่งตั้งคณะกรรมการ อำนวยการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ ๒๔ ชุดโดยสัมพันธ์กับภาคสงฆ์ประกอบด้วย ภาคกลาง ๒๓ จังหวัด ๖ ภาค มีคณะกรรมการอำนวยการดูแลชุดละ ๑ ภาค ในส่วนของวิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ ห้องเรียน และหน่วยวิทยบริการรวม ๑๘ แห่งมีคณะกรรมการอำนวยการดูแลในแต่ละ

^{๑๐๒} เสฐียร พันธงชัย, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มจรวิทยการพิมพ์, ๒๕๑๖), หน้า ๑๒.

พื้นที่ ลงนามอนุมัติโดยอธิการบดีเมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๑ คณะกรรมการแต่ละชุดจะมีหน้าที่รับนโยบายแผนการดำเนินการจากคณะกรรมการบริหารโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของส่วนกลางมาปฏิบัติพร้อมทั้งอำนวยความสะดวกโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ในพื้นที่ที่ได้รับผิดชอบประจำหน่วยงานของตนเองเพื่อควบคุมดูแล ส่งเสริม ภารกิจของโครงการครูพระสอนศีลธรรมให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งคณะกรรมการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ในแต่ละพื้นที่ได้จัดประชุมเชิงปฏิบัติการพร้อมทั้งได้ประสานงานกับภาคสงฆ์และภาครัฐพร้อมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๒.๑๐ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง” คณะผู้วิจัยได้ทำการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ซึ่งได้มีผู้ศึกษาไว้ทั้งภายในประเทศและในต่างประเทศ ดังนี้

๒.๑๐.๑ งานวิจัยภายในประเทศ

(๑) การศึกษาและฝึกอบรม

พระมหาปัญญา จอมนาสวน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของผู้บริหารครูและนักเรียนเกี่ยวกับบทบาทและบทบาทที่คาดหวังของครูพระสอนศีลธรรม ในการพัฒนาจริยธรรมสำหรับนักเรียน โรงเรียนในโครงการจริยศึกษาศูนย์เผยแผ่ธรรม จังหวัดเชียงใหม่” ผลการศึกษาพบว่าผู้บริหาร ครู และนักเรียนในโครงการจริยศึกษาของศูนย์เผยแผ่ธรรมจังหวัดเชียงใหม่ ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง มีอายุระหว่าง ๑๐-๒๐ ปี มีวุฒิสูงสุดในระดับมัธยมศึกษาเป็นนักเรียนในสังกัดโรงเรียนรัฐบาลผู้บริหาร ครู และนักเรียน และบุคลากรโดยรวมทั้ง ๓ ฝ่ายมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทที่คาดหวังของครูพระสอนศีลธรรมในการพัฒนาจริยธรรมสำหรับนักเรียนสูงกว่าบทบาทตามความเป็นจริงอย่างมีนัยทางสถิติที่ระดับ .๐๕ คือ ส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียน ใ้รู้จักลด ละ เลิก อบายมุข ปฏิบัติพฤติกรรมทางเพศให้ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาพึ่งตนเองหรือเลี้ยงชีพด้วยความสุจริต รู้จักใช้จ่ายตามหลักศาสนา รู้จักบูรณาการหลัก ศีล สมาธิปัญญา ใช้ในชีวิตประจำวัน รู้เท่าทันสังคมที่เปลี่ยนแปลง มีสุขภาพจิตดี แจ่มใส เบิกบาน มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมในทางพระพุทธศาสนาทุกครั้ง เป็นผู้้นำในการจัดกิจกรรมพุทธศาสนา ผู้บริหาร ครู และนักเรียน และบุคลากรโดยรวมทั้ง ๓ ฝ่าย มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทที่คาดหวังของครูพระสอนศีลธรรมในการพัฒนาจริยธรรมสำหรับนักเรียนสูงกว่าบทบาทตามความเป็นจริง อย่างมีนัยทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่งเสริมให้นักเรียนมีความซื่อสัตย์ รู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง มีส่วนร่วมในชั้นเรียน ใช้กระบวนการกลุ่ม ใช้สื่อและวีซีดี คอมพิวเตอร์ช่วยในการสอนจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้นักเรียนใ้รู้ นำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันใช้ในการสอน^{๑๐๓}

^{๑๐๓} พระมหาปัญญา จอมนาสวน, ความคิดเห็นของผู้บริหารครูและนักเรียนเกี่ยวกับบทบาทและบทบาทที่คาดหวังของครูพระสอนศีลธรรมในการพัฒนาจริยธรรมสำหรับนักเรียนโรงเรียนในโครงการจริยศึกษาศูนย์เผยแผ่ ๔๐ ธรรม จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๙), บทคัดย่อ.

พระมหาสมชาย ธมมวโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของครูพระสอนศีลธรรม ในโรงเรียนและครูประจำการในเขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร” พบว่า ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มีการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาด้านการวัดและประเมินผล โดยภาพรวมอยู่ในระดับดี โดยปฏิบัติตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วย การวัดและประเมินผลตามสภาพจริง เช่น การสังเกตการณ์ การสร้างและเลือกรูปแบบการวัดและประเมินผลเหมาะสมกับจุดประสงค์การเรียนรู้พระพุทธศาสนา มีการประเมินผลเป็นระยะเพื่อตรวจสอบผลสอบความก้าวหน้าในการเรียนการสอน^{๑๐๔}

พระสุรเชษฐ์ เจริญสุข ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “เจตคติของผู้ปกครองต่อบทบาทครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัดบ้านก้อง จังหวัดลาพูน” ผลการศึกษาพบว่าผู้ปกครองมีระดับเจตคติต่อบทบาทครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยรวมอยู่ในระดับมาก การที่ผู้ปกครองมีระดับเจตคติในระดับมากหรือมีเจตคติที่ดีต่อบทบาทของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนนั้นขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติตนตามบทบาทหน้าที่ของครูพระเอง ในด้านบุคลิกภาพ ด้านสังคม วัฒนธรรม และด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะนักเรียนนักศึกษาตลอดถึงสังคมและสิ่งแวดล้อม^{๑๐๕}

ประเสริฐ บุญท้าว ได้ศึกษาเรื่อง “สภาพการดำเนินการโรงเรียนนาร่อง ขยายการศึกษาภาคบังคับในโรงเรียนประถมศึกษา เขตการศึกษา ๙ ผลการวิจัย” พบว่า มีการเตรียมความพร้อมให้กับอาจารย์ผู้สอน เพื่อให้เกิดความมั่นใจ ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนค่อนข้างน้อย มีปัญหาด้านการบริหาร วัสดุ อุปกรณ์การเรียนการประเมินผลการเรียน การจัดวิชาเลือกเสรี^{๑๐๖}

มิ่งขวัญ กิตติวรรณกร ได้ศึกษาเรื่อง “สภาพปัญหาและความต้องการสื่อ การสอนของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า สื่อการสอนส่วนใหญ่ ได้รับมาจากสำนักงานศึกษากรุงเทพมหานคร มีปริมาณไม่เพียงพอ ด้านการผลิตสื่อการสอน ผู้ผลิต แบ่งออกเป็นสองกลุ่มคือ ผู้ผลิตสื่อการสอนในโรงเรียนและผู้ผลิตในรูปคณะกรรมการรับผิดชอบ การผลิตสื่อการสอนตามแผนพัฒนาการศึกษากรุงเทพมหานคร มีปัญหาด้านเวลามากกว่าด้านอื่นๆ ในด้านการ

^{๑๐๔} พระมหาสมชาย ธมมวโร, การศึกษาเปรียบเทียบการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและครูประจำการในเขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๔.

^{๑๐๕} พระสุรเชษฐ์ เจริญสุข, เจตคติของผู้ปกครองต่อบทบาทครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัดบ้านก้อง จังหวัดลาพูน, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต**, (เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙), บทคัดย่อ.

^{๑๐๖} ประเสริฐ บุญท้าว, “รายงานผลการวิจัยเรื่องสภาพการดำเนินการในโรงเรียนนาร่องขยายการศึกษาภาคบังคับในโรงเรียนประถมศึกษาเขตการศึกษา ๙”, (สำนักงานศึกษาธิการเขต : เขตการศึกษา ๙, ๒๕๓๓), หน้า ๘๕.

ให้บริการผู้ผลิตทั้งสองกลุ่มให้บริการด้านต่างๆ น้อย แต่มีความต้องการให้บริการมาก ส่วนผู้ใช้สื่อการสอนในโรงเรียนมีความต้องการใช้สื่อการสอนด้านต่างๆ มาก^{๑๐๗}

ธวัชชัย คาวงศ์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง ความต้องการเสริมสมรรถภาพ การสอนวิชาคณิตศาสตร์ของครูผู้สอนคณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดสุรินทร์ พบว่า ครูมีความต้องการสูงสุด คือ คำแนะนำในการผลิตสื่อการสอนตามที่ เสนอแนะในคู่มือครูการสร้างข้อสอบมาตรฐานและทักษะการสอน ในเนื้อหาที่นักเรียนมี ผลสัมฤทธิ์ต่ำ^{๑๐๘}

ชัยยศ ภูหนองโอง ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การติดตามการดำเนินงานตาม โครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด ขอนแก่น” พบว่า นักเรียนมีความสนใจในการเรียนแต่ขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ โรงเรียนในโครงการมีปัญหาหลายประการ เช่น มีระยะเวลาในการเตรียมการน้อย ได้รับการจัดสรรงบประมาณล่าช้า ครู มีจำนวนไม่เพียงพอและขาดทักษะในการสอนด้านวิชาชีพ กลุ่มโรงเรียนให้ยืมวัสดุ ครุภัณฑ์และ โรงเรียนมัธยมที่เลี้ยงให้การแนะนำ การจัดทำเอกสาร แผนการสอนและการจัดทำข้อทดสอบครู ส่วนใหญ่สอนทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา^{๑๐๙๑๐}

สุวิทย์ นิคมภักดิ์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การติดตามการดำเนินงานตาม โครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ในเขตการศึกษา ๙” ผลการวิจัย พบว่า ยังขาดห้องปฏิบัติการและอุปกรณ์ต่างๆ การกระจายของ ครูที่มีทักษะพื้นฐานที่จำเป็น และหลากหลาย ยังไม่เสมอภาคและสมดุล ครูที่สอนส่วนใหญ่สอนทั้งประถมศึกษาและมัธยมศึกษา การเปิดสอนในชั้นนี้ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำ ด้านปัจจัยสนับสนุนในการจัดการเรียนการสอน การนิเทศและติดตามผลจากหน่วยงานระดับต่างๆ อย่างใกล้ชิดช่วยให้การจัดการเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๑๑}

^{๑๐๗} มิ่งขวัญ กิตติวรรณกร, “สภาพความต้องการและปัญหาสื่อการสอนของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัด กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๗๖.

^{๑๐๘} ธวัชชัย คาวงศ์, “ความต้องการเสริมสมรรถภาพการสอนวิชาคณิตศาสตร์ของครูผู้สอนคณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุรินทร์”, *วิทยานิพนธ์การบริหารการศึกษา*, (มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๓๔), หน้า ๖๘.

^{๑๐๙} ชัยยศ ภูหนองโอง, “การติดตามการดำเนินงานตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๕), หน้า ๘๕.

^{๑๑๐} ชัยยศ ภูหนองโอง, “การติดตามการดำเนินงานตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๕), หน้า ๘๕.

^{๑๑๑} สุวิทย์ นิคมภักดิ์, “การติดตามและการดำเนินการตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติในเขตการศึกษา ๙”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๕), หน้า ๗๙.

ทิวา แก้วอาพล ได้ศึกษาปัญหาและความต้องการในการผลิตและการใช้ สื่อการสอนของครูในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด ชัยภูมิ พบว่า ปัญหาในการผลิตสื่อการสอน และการใช้สื่อการสอนของครู อาจารย์ ผู้สอนใน โรงเรียนขยายโอกาส ไม่ค่อยมีเวลาในการผลิตสื่อ ขาดงบประมาณ และบุคลากรที่มีความรู้แนะนำ การผลิตและการใช้สื่อการสอน^{๑๑๒}

ราชัน โภคสวัสดิ์ ได้ศึกษาความพร้อมของครูในการปฏิรูปกระบวนการ เรียนรู้ในโรงเรียน ประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมุกดาหาร พบว่า ครูมี ความพร้อมในการ ปฏิรูป กระบวนการเรียนรู้ ด้านการใช้สื่อการสอน อยู่ในระดับปานกลาง และ โรงเรียนที่มีขนาด ต่างกันมีความพร้อมในด้านการใช้สื่อการสอนแตกต่างกัน^{๑๑๓}

(๒) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรบุคคล

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรบุคคล ได้มีผู้ศึกษาวิจัยไว้หลายท่าน ซึ่ง ผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่

พระเมธีธรรมาลังการ และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “การใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการ บริหารงาน ฯ” ผลการวิจัย พบว่า

๑. สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลได้ทั้งสิ้น ๒๔๘ คน คิดเป็น ร้อยละ ๘๐.๕๒ เป็นเพศชาย จำนวน ๑๐๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๕๕ เป็นเพศหญิง จำนวน ๑๔๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๖.๔๕ มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๑.๖๑ วุฒิ การศึกษาปริญญาตรี จำนวน ๒๒๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๙๒.๓๔ วุฒิการศึกษาปริญญาโท จำนวน ๑๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๕.๖๕ และวุฒิการศึกษาปริญญาเอก จำนวน ๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๐.๔๐ มี ประสบการณ์การทำงานต่ำกว่า ๑๐ ปี จำนวน ๑๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๖.๐๕ และประสบการณ์การ ทำงานตั้งแต่ ๑๐ ปีขึ้นไป จำนวน ๒๓๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๙๓.๙๕ เป็นโรงเรียนประถมศึกษา จำนวน ๑๓๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๒๓ และโรงเรียนประถมศึกษาที่ขยายโอกาสทางการศึกษา จำนวน ๑๑๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๗๗

๒. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหาร สถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแพร่ เขต ๑ ใน ๔ ด้าน คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (*:๔.๐๙) เมื่อพิจารณาเป็น รายด้าน พบว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกด้าน

๓. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการ บริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่

^{๑๑๒} ทิวา แก้วอาพล, “ปัญหาและความต้องการในการผลิตและใช้สื่อการสอนของครูในโรงเรียนขยาย โอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๙), หน้า ๗๓.

^{๑๑๓} ราชัน โภคสวัสดิ์, “ความพร้อมของครูในการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมุกดาหาร”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (อุบลราชธานี : สถาบัน ราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๕๔), หน้า ๗๘.

การศึกษาแพร่ เขต ๑ จำแนกตามประเภทของโรงเรียน พบว่า ในภาพรวมและรายด้านแตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ^{๑๑๔}

ถวิล คำโสภา และ พระมหาสันติ ธีรภทฺโท ได้วิจัยเรื่อง “สภาพปัญหาการบริหารงาน บุคคลของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” ผลการวิจัย พบว่า

๑. ด้านการคัดเลือกและการสรรหา พบว่า มจร มีคณะกรรมการพิจารณาจากใบสมัคร วุฒิการศึกษา ประสบการณ์ ความรู้ความสามารถ การแสดงออก และกำหนดอัตราส่วนสายวิชาการ พระภิกษุ ๖๐% ข้าราชการ ๔๐% สายปฏิบัติการศึกษาฯ พระภิกษุ ๕๐% ข้าราชการ ๕๐% โดยยึด หลักการเข้ายาก ออกง่าย และยึดระบบคุณธรรมเป็นหลักในการบริหารงานบุคคล

๒. ด้านการส่งเสริมพัฒนาบุคลากร พบว่า มจร พัฒนาบุคลากรในลักษณะส่งเสริมให้ลา ศึกษาต่อและให้ทุนการศึกษาต่อในระดับปริญญาโทและระดับปริญญาเอก ทั้งในประเทศและ ต่างประเทศ โดยเน้นสาขาวิชาที่มหาวิทยาลัยขาดแคลน มีการจัดสรรทุนเป็นลักษณะที่ยืดหยุ่นตาม ความเหมาะสมและความจำเป็นในแต่ละภูมิภาค มุ่งให้นำความรู้มาประยุกต์ใช้ในการทำงาน

๓. ด้านการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากร พบว่า มีการประเมินผลการ ปฏิบัติงานของบุคลากรปีละ ๒ ครั้ง มีหลักเกณฑ์และระบบประเมินที่ได้มาตรฐาน เป็นธรรมและ โปร่งใส ตรวจสอบได้ มีองค์คณะบุคคลกลั่นกรองผลการประเมิน และยึดผลสำเร็จของงาน ปริมาณ งาน พฤติกรรมในการทำงาน และคุณลักษณะส่วนบุคคลเป็นปัจจัยหลัก

๔. ด้านการจัดสวัสดิการให้บุคลากร พบว่า มจร มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาล การ บริการยานพาหนะ อาหารกลางวัน และได้เข้าร่วมโครงการสวัสดิการเงินกู้เพื่อที่อยู่อาศัยโดยธนาคาร เคหะสงเคราะห์ ให้สิทธิพิเศษในวงเงินกู้ และเงินกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ และจัดให้มีการเล่นกีฬา ประเภทต่างๆ

๕. จากการสำรวจระดับสภาพปัญหาการบริหารงานบุคคลใน มจร พบว่า โดยภาพรวม ทุกด้านมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง และระดับความต้องการแก้ไขปัญหาโดยภาพรวมทุกด้านมี ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก

๖. จากการสัมภาษณ์เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารงานบุคคลใน มจร พบว่า มจร สมควรพัฒนาแผนกำลังคน การนำคนเข้าสู่ตำแหน่งงาน ควรเป็นวิธีการสอบคัดเลือกทั้งหมด ควรมี หลักสูตรฝึกอบรมพัฒนาบุคลากรให้ครบวงจร หลักสูตรฝึกอบรมผู้บริหารทุกระดับ ควรมีการ ติดตามผลการลาศึกษาต่อของบุคลากร ควรพัฒนาหลักเกณฑ์และระบบการประเมินผลการทำงานให้ สอดรับกับความเป็นจริง ควรปรับโครงสร้างตำแหน่ง ประเภทตำแหน่งบุคลากรให้สอดคล้องกับภาระ งาน ควรปรับปรุงระเบียบ ประกาศเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล โดยเฉพาะสวัสดิการเกี่ยวกับการ รักษาพยาบาล ค่าตอบแทนผู้เกษียณอายุการทำงาน ค่ามาปณกิจศพ และค่าทำงานล่วงเวลาให้ เหมาะสม การตรวจสุขภาพประจำปี การบริการยานพาหนะ สวัสดิการร้านอาหารและที่พักอาศัย

^{๑๑๔} พระเมธีธรรมาลังการ และคณะ, “การใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงาน ฯ”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๘.

การให้ความดีความชอบ การให้รางวัลประจำปี และการนันทนาการ มหาวิทยาลัยควรมีสวัสดิการที่สมดุลงกับบุคลากรและสอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจ^{๑๑๕}

ประมวล สารพันธ์ ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์”^{๑๑๖} ผลการวิจัย พบว่า ผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๒๖ รูป/คน (๑๐๐%) เห็นว่า คณะสงฆ์ควรพัฒนาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายการศึกษาที่ให้สิทธิสถาบันพระพุทธศาสนาจัดการศึกษาได้ รูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีที่เหมาะสมในระดับมาก ซึ่งควรจะนำมาใช้ในการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ได้แก่รูปแบบที่เปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณรได้เรียนวิชานักธรรม-บาลี และวิชาสามัญควบคู่กันไปตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ถึงระดับปริญญาเอก วิชาสามัญที่พระภิกษุสามเณรควรจะได้ศึกษาในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกและแผนกบาลีได้แก่วิชาภาษาต่างประเทศ ภาษาไทย สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม คณิตศาสตร์ ศิลปะ วิทยาศาสตร์ สุขศึกษาและพลศึกษา และการงานอาชีพและเทคโนโลยี ตามลำดับ

สรุปได้ว่า บุคคลที่จะพัฒนาตนเองได้ จะต้องเป็นผู้มุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงตัวเอง โดยมีความเชื่อหรือแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาตนเองที่ถูกต้อง ซึ่งจะเป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมให้การพัฒนาตนเองประสบความสำเร็จ

(๓) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา

สุธรรม ธรรมทัศนายนท์ ได้วิจัยเรื่อง การนำเสนอรูปแบบการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาประเทศ ในการศึกษารังนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในการปฏิรูปการศึกษาเพื่อการพัฒนาประเทศ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงบรรยาย ขั้นตอนการวิจัยประกอบด้วย ๖ ขั้นตอน

- ๑) การศึกษาวรรณกรรมและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย
- ๒) การศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารการศึกษา
- ๓) การศึกษาและประมวลความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีความสามารถในการปฏิรูปการศึกษาเพื่อการพัฒนาประเทศ โดยวิธีเดลฟายประยุกต์ ๒ รอบ
- ๔) การสร้างรูปแบบการพัฒนา
- ๕) การตรวจสอบและประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบ โดยการประชุมสนทนากลุ่ม และ ๖) การปรับปรุงและนำเสนอรูปแบบ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างที่เลือกมาอย่างเจาะจง ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ผลการศึกษาพบว่า ๑) คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีความสามารถในการปฏิรูปการศึกษาเพื่อการพัฒนาประเทศมี ๕๖ คุณลักษณะ จัดกลุ่มคุณลักษณะเป็น ๔ ด้าน คือ คุณลักษณะด้านการบริหาร คุณลักษณะด้านวิชาการ คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพ และคุณลักษณะด้านคุณธรรม และจริยธรรม ๒) รูปแบบการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา

^{๑๑๕} ถวิล คำโสภาก และ พระมหาสันติ ธีรภทฺโท, “สภาพปัญหาการบริหารงานบุคคลของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”, **รายงานการวิจัย**, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๕.

^{๑๑๖} ประมวล สารพันธ์, ดร., “การศึกษาแนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์”, **รายงานการวิจัย**, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๙.

ขั้นพื้นฐาน ให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในการปฏิรูปการศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศ คือ รูปแบบการพัฒนาแบบบูรณาการจากผู้บริหารสู่ผลลัพธ์การพัฒนาประเทศ โดยเน้นการบูรณาการ ๒ ระดับ คือ ๑. ขั้นตอนสาระการพัฒนา วิธีการ และกิจกรรมการพัฒนาที่เป็นกระบวนการแบบบูรณาการ ๒. ผลลัพธ์การพัฒนาประเทศแบบบูรณาการ โดยมีขั้นตอนการพัฒนา ๔ ขั้น คือ ๑) ขั้นการประเมินเพื่อกำหนดคุณลักษณะที่ต้องพัฒนา ๒) ขั้นเตรียมการพัฒนาคุณลักษณะ ๓) ขั้นดำเนินการพัฒนาคุณลักษณะ และ ๔) ขั้นการประเมินผลการพัฒนาและการดำเนินการ^{๑๑๗}

दनุพล สุนทรรัตน์ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรเสริมเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาเอกชน” ในการศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาและหาประสิทธิภาพของหลักสูตรเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนศึกษาเอกชน กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนโรงเรียนวชิราวุธกุล ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ปีการศึกษา ๒๕๕๐ จำนวน ๑๒ ห้องเรียน สุ่มกลุ่มตัวอย่างอย่างง่าย เป็นกลุ่มทดลอง ๑ ห้องเรียน จำนวน ๔๐ คน และเป็นกลุ่มควบคุม ๑ ห้องเรียน จำนวน ๔๐ คน ทดสอบนักเรียนด้วยแบบประเมินผลการใช้หลักสูตรเสริมที่ประเมินเจตคติ และพฤติกรรมที่มีคุณธรรมจริยธรรมของกลุ่มตัวอย่างก่อน และหลังการทดลองทั้งสองกลุ่ม แล้ววิเคราะห์ผลการวิเคราะห์ผลการทดลองโดยใช้สถิติการหาค่าสหสัมพันธ์ของเพียร์สัน และการวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วม ผลการศึกษาพบว่า

๑. ความสัมพันธ์ระหว่างเจตคติกับพฤติกรรมที่มีคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนหลังการทดลอง มีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

๒. ผลการเปรียบเทียบเจตคติการมีคุณธรรมหลักการทดลองระหว่างกลุ่มควบคุมกับกลุ่มทดลอง พบว่า กลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยโดยรวมสูงกว่ากลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ หากพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความมีวินัย และความประหยัด กลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ส่วนความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ และความขยันหมั่นเพียร มีเจตคติต่อการมีคุณธรรมไม่แตกต่างกัน

๓. ผลการเปรียบเทียบพฤติกรรมที่มีคุณธรรมจริยธรรมหลังการทดลองระหว่างกลุ่มควบคุม กับกลุ่มทดลอง พบว่า ค่าเฉลี่ยโดยรวมไม่แตกต่างกัน หากพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พฤติกรรมด้านความมีวินัยของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความประหยัด และความขยันหมั่นเพียร มีพฤติกรรมที่มีคุณธรรมจริยธรรมไม่แตกต่างกัน^{๑๑๘}

ดร.ณิ ชูประยูร ได้วิจัยเรื่อง “การน้อมนำสาระสำคัญของหลักธรรมในพระไตรปิฎกเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษา” ผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมในพระไตรปิฎก จำนวน ๒๔๔ หลักธรรมมีคุณค่าต่อการน้อมนำมาพัฒนานิสิตนักศึกษา ครอบคลุมการพัฒนานิสิตนักศึกษาทุกด้าน คือ กาย พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา แต่ละหลักธรรมสามารถนำไปพัฒนานิสิตนักศึกษาได้ตั้งแต่ ๑ ด้าน ถึงครบทั้ง ๔ ด้าน และหลักธรรมในพระไตรปิฎกครอบคลุมการพัฒนานิสิตนักศึกษาตามทฤษฎี

^{๑๑๗} สุธรรม ทศนานนท์, การนำเสนอรูปแบบการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาประเทศ, *ดุขุณินิพนธ์การบริการศึกษา*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๙).

^{๑๑๘} ดนุพล สุนทรรัตน์, “การพัฒนาหลักสูตรเสริมเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาเอกชน”, *ดุขุณินิพนธ์การบริการศึกษา*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๐).

จิตสังคัม ทฤษฎีโครงสร้างทางสติปัญญา ทฤษฎีสัญลักษณ์ และทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กับสภาพแวดล้อม โดยมีอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นหลักธรรมสำคัญ ดังนั้น รูปแบบในการพัฒนานิสิต นักศึกษาจึงเป็นการน้อมนำอริยมรรคมีองค์ ๘ มาพัฒนานิสิตนักศึกษา โดยบูรณาการ ๑) หลักธรรมที่เป็นบุญนิมิต ๗ ประการ ได้แก่ ความเป็นผู้มีมิตรดี ความถึงพร้อมด้วยศีล ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ ความถึงพร้อมด้วยตน ความถึงพร้อมด้วยทิวาธิ ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท และความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดยแยบคาย ๒) อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่ ความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) ความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) การเจรจาชอบ (สัมมาวาจา) การกระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ) การเลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ) ความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ) ความระลึกรู้ชอบ (สัมมาสติ) และการตั้งจิตมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) และ ๓) ทฤษฎีพัฒนานิสิตนักศึกษาเข้าด้วยกัน โดยใช้มิติการพัฒนานิสิต นักศึกษา ๓ มิติ ซึ่งประกอบด้วย ๑) วัตถุประสงค์ ได้แก่ การเรียนรู้ทางปัญญา พัฒนาการทาง จริยธรรมและอารมณ์ สมรรถนะในการประยุกต์ ความก้าวหน้าขององค์ความรู้ การค้นพบและ ส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์ ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม และการหลีกเลี่ยงผลทางลบ ๒) เป้าหมาย ได้แก่ ปัจเจกบุคคล นิเวศสถาบัน นิเวศสถาบันด้านกายภาพ นิเวศสถาบันด้านสังคม นิเวศสถาบัน ด้านวัฒนธรรม นิเวศสถาบันด้านวิชาการ และนิเวศสถาบันด้านวิชาการ และนิเวศสถาบันด้าน องค์การ/โครงสร้าง, และ ๓) วิธี ได้แก่ การเรียนรู้เชิงรุก การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม การสื่อสารความคาดหวังสูง การสืบสวนอย่างเป็นระบบ การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล การผลักดัน จากผู้มีส่วนร่วม และการสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม เป็นเครื่องมือได้สมการในการ พัฒนานิสิตนักศึกษา ๓๔๓ ข้อค้นพบที่สำคัญ คือ ผลจากการพัฒนานิสิตศึกษาตามรูปแบบการพัฒนา นิสิตนักศึกษาโดยน้อมนำหลักธรรมในพระไตรปิฎก ทำให้นิสิตนักศึกษาได้รับการพัฒนาโดยองค์ รวม^{๑๑๙}

สหัตยา พลปัทพี ได้วิจัยเรื่อง การนำเสนอแนวทางการพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะตาม ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง^{๑๒๐} ผลการวิจัยพบว่า

๑. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แบ่งเป็น ๓ ประการ คือ ๑) พอประมาณกับศักยภาพของตน พอประมาณกับสภาพแวดล้อม และไม่โลภเกินไป จนเบียดเบียนผู้อื่น ๒) มีเหตุผล ได้แก่ ไม่ประมาท รู้ถึงสาเหตุ พิจารณาค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และ คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำ ๓) มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ได้แก่ พึ่งตนเองได้ทาง เศรษฐกิจ พึ่งตนเองได้ทางสังคม คำนึงถึงผลระยะยาวมากกว่าระยะสั้น รู้เท่าทันและพร้อมรับการ เปลี่ยนแปลง ซึ่งคุณลักษณะทั้ง ๓ ประการจะเกิดขึ้นได้จากการพัฒนาความรู้และคุณธรรม ซึ่งเป็น เงื่อนไขหลักการพัฒนาคน

^{๑๑๙} ดร.ณิ ชูประยูร, การน้อมนำสาระสำคัญของหลักธรรมในพระไตรปิฎกเพื่อพัฒนารูปแบบการ พัฒนานิสิตนักศึกษา, *วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษฎีบัณฑิต*, (ภาควิชานโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทาง การศึกษา, ๒๕๕๗).

^{๑๒๐} สหัตยา พลปัทพี, การนำเสนอแนวทางการพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียง, *วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษฎีบัณฑิต*, (ภาควิชานโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา, ๒๕๕๘).

๒. กิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนที่ดำเนินการตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถแบ่งได้ ๔ ด้าน คือ กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านเศรษฐกิจ กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านสังคม กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านสิ่งแวดล้อม และกิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านจิตใจ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จำเป็นต้องมีการดำเนินไปพร้อมกันอย่างสมดุล จึงจะสร้างความพอเพียงให้เกิดขึ้นในชุมชนได้

๓. การเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาคนไปสู่คุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย ๒ รูปแบบ คือ การเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนโดยตรง และการเรียนรู้เพื่อพัฒนาระบบที่ช่วยสนับสนุนการเปลี่ยนแปลง

๔. แนวทางการพัฒนาคนในชุมชนให้มีคุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แบ่งได้เป็น ๒ ระบบ คือ การพัฒนาความรู้และคุณธรรมในตัวบุคคลผ่านการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ และการพัฒนาชุมชนให้มีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง ๔ ด้านอย่างสมดุล เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

สรุปจากงานวิจัย การพัฒนาองค์กรใดก็ตามจำเป็นต้องพัฒนาให้ผู้นำ มีภาวะผู้นำคือ แสดงพฤติกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรม มีบุคลิกภาพและความรู้ความสามารถทางด้านวิชาการ ภาวะความเป็นผู้นำ สามารถพัฒนาได้ เป็นผลจากการฝึกฝนการเรียนรู้ เช่นเดียวกับจริยธรรม คนจะสูงขึ้นหลังจากได้รับการฝึกฝนอบรมที่เหมาะสม

ตารางที่ ๒.๕ สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนา

นักวิจัย	ผลการวิจัย
สุธรรม ธรรมทัศนานนท์	ผู้บริหารสถานศึกษาที่สามารถปฏิรูปการศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศต้องมีคุณลักษณะด้านการบริหาร ด้านวิชาการ ด้านบุคลิกภาพและด้านคุณธรรมจริยธรรม
دنุพล สุนทรรัตน์	การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน พฤติกรรมด้านความมีวินัยของนักเรียนที่ได้รับการพัฒนาตามหลักสูตรสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕
ดร.ณิ ชูประยูร	สาระสำคัญของหลักธรรมในพระไตรปิฎก จำนวน ๒๔๔ หลักธรรมมีคุณค่าต่อการน้อมนำมาพัฒนานิสิตนักศึกษาด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา โดยมีอริยมรรค มีองค์ ๘ และหลักธรรมที่เป็นบุพนิมิต ๗ บูรณาการทำให้บัณฑิตได้รับการพัฒนาโดยองค์รวม

สหัชยา พลปถพี	คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ๓ ประการ คือ พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียง ประกอบด้วย กิจกรรมด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และกิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านจิตใจ การเรียนรู้ของชุมชนมี ๒ รูปแบบ คือ เรียนรู้เพื่อพัฒนาคน และเพื่อพัฒนาระบบที่ร่วมสนับสนุน การเปลี่ยนแปลง แนวทางการพัฒนาคนในชุมชน คือ พัฒนาความรู้และคุณธรรม และการพัฒนาชุมชนให้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงอย่างสมดุล เพื่อให้เกิดความยั่งยืน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง
---------------	---

๒.๑๐.๒ งานวิจัยในต่างประเทศ

(๑) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรม

จิงา เฟ การ์เซีย คาซิน (Gina Fe Garcia Causin) ได้วิจัยเรื่อง “การเตรียมการและการฝึกอบรมสำหรับผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศในกิจการโรงแรมที่พัก” ผู้วิจัยพบว่ารูปแบบที่เหมาะสมของหลักสูตรการฝึกอบรมในการเตรียมผู้เชี่ยวชาญไปต่างประเทศ ประกอบด้วย ๓ องค์ประกอบ คือ การพัฒนาขีดความสามารถส่วนบุคคล ทักษะทางการจัดการที่จำเป็นในการทำงานระดับโลก และความสามารถในการตัดสินใจ ดังนั้นจึงควรจัดการฝึกอบรมหลักสูตรกิจกรรมการฝึกอบรมข้ามวัฒนธรรม โดยมีรายละเอียดหลักสูตรทางด้านการสร้างทีมงานข้ามวัฒนธรรม การเจรจาต่อรองทางธุรกิจข้ามวัฒนธรรม การตระหนักถึงความไว และความหลากหลายข้ามวัฒนธรรม สุดท้ายผู้วิจัยได้เน้นให้ตระหนักถึงทักษะในการจัดการแตกต่างกันตามที่มาของผู้บริหารแต่ละคน แต่ละประเทศ แล้วยังแตกต่างกันไปตามประเทศที่ไปอยู่อีกด้วย การทำงานในต่างประเทศต้องอาศัยความเข้าใจในวิชาการจัดการการเงินระหว่างประเทศ ความสามารถในการเจรจา ความสามารถทางปัญญา แล้วยังต้องมององค์รวมขององค์กรได้ว่า ประกอบด้วยส่วนประกอบย่อยๆ ที่สำคัญอีกด้วย^{๑๒๑}

อับดุลทัตทา ยาฮี (AbdultattahYaghi) ได้ศึกษาการถ่ายโอนความรู้ในการจัดการทรัพยากรบุคคลโดยศึกษาภาคสนามในระดับหัวหน้างาน^{๑๒๒} การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการถ่ายโอนความรู้ในวัฒนธรรมจอร์แดน ศึกษาทดสอบทฤษฎีความคาดหวังในการถ่ายโอนความรู้ของหัวหน้างาน ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการถ่ายโอนความรู้และศึกษาปัจจัยสนับสนุนทฤษฎีความคาดหวัง ซึ่งมีนัยยะสำคัญในการพัฒนาทฤษฎีการถ่ายโอนความรู้ เนื่องจากตั้งแต่ปี ๒๕๓๓ รัฐบาลจอร์แดนได้ขยายการมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาทรัพยากรบุคคล ตามนโยบายพัฒนาระบบราชการ โดยพยายามปรับปรุงผลงานในระดับหัวหน้างานโดยผ่านการฝึกอบรม การศึกษาข้ามวัฒนธรรมนี้ใช้รูปแบบคลังของระบบการถ่ายโอนความรู้ (Learning Transfer System Inventory) ซึ่งใช้ในภาคราชการของประเทศนี้ โดยนักวิจัยและผู้

^{๑๒๑} Gina Fe Garcia Causin, “A Study to Examine the Preparation and Training of Hospitality Expatriate Executives”, **Doctoral Dissertation**, (Oklahoma State University, 2007).

^{๑๒๒} AbdultattahYaghi, “Training Transfer Human Resources Management: A Field Study on Supervisors”, **Doctoral Dissertation**, (Mississippi State University, 2006).

ปฏิบัติในประเทศนี้สามารถใช้คลังความรู้ของหัวหน้างานนี้ ในการวิเคราะห์หาความจำเป็นในการฝึกอบรม และพัฒนาผลจากการฝึกอบรมอีกด้วย ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยทางประชากรศาสตร์ ด้าน เพศ อายุ และความรู้ไม่มีผลกระทบอย่างมีนัยยะสำคัญต่อการถ่ายโอนความรู้ การตระหนักถึงประโยชน์จากการถ่ายโอนความรู้เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด โดยหัวหน้างานตระหนักถึงผลการปฏิบัติงานของตน และรางวัลจากการถ่ายโอนความรู้ ทั้งนี้ตัวแปรที่คาดหวังจะประกอบด้วย อรรถประโยชน์ รางวัล และผลที่ตั้งใจไว้ถึงร้อยละ ๒๓ ของตัวแปรอิสระ

แกรี่ ลอเลนซ์ เดวิส (Gary Lawrence Davis) ได้ศึกษาเรื่อง เครื่องมือสอดแทรกเพื่อพัฒนาองค์การโดยใช้กระบวนการทรัพยากรมนุษย์ และการฝึกอบรมในองค์การที่ถูกลดขนาดเพื่อช่วยเหลือพนักงานที่เหลืออยู่^{๒๐๓} การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวัดผลและประสิทธิภาพของการใช้เครื่องมือสอดแทรกเพื่อพัฒนาองค์การ โดยใช้กระบวนการทรัพยากรมนุษย์ และการฝึกอบรมสำหรับพนักงานระดับบริหารที่เหลือจากการถูกลดขนาดองค์การ การวิจัยได้ออกสำรวจสมาคมการฝึกอบรมและพัฒนาแห่งสหรัฐอเมริกา จำนวน ๒๕๐ ราย ได้ผล ๑๓๐ ราย ซึ่งการลดขนาดจะมีการกระทบถึงขวัญกำลังใจของพนักงาน ประสิทธิภาพและการสร้างผลกำไรให้องค์การ การศึกษานี้ขยายผลของเว็บไซต์ที่เคยทำไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๙ โดยศึกษาอุตสาหกรรมในรัฐคาโรไลนาเหนือ คาโรไลนาใต้ และเวอร์จิเนีย การศึกษาต้องการทราบประสิทธิภาพการทำงานของเครื่องมือสอดแทรกที่ใช้ทรัพยากรมนุษย์ การศึกษาหลักสูตรฝึกอบรมของพนักงานระดับบริหาร เพื่อช่วยเหลือพนักงานที่เหลือในช่วงการเปลี่ยนฝ่ายเมื่อถูกลดขนาดองค์การ ในช่วงเวลานี้หลักสูตรการฝึกอบรมควรเป็นอย่างไรและจะมีประสิทธิภาพหรือไม่ ผลการวิจัยพบว่ามีความยากลำบากที่พนักงานที่คงเหลืออยู่ต้องเผชิญมาก แต่กลับไม่พบเครื่องมือในการสอดแทรกเพื่อพัฒนาองค์การที่เจาะจงชัดเจน และไม่พบการฝึกอบรมพนักงานที่เหลืออยู่

จากการวิจัยไม่พบความแตกต่างที่สำคัญในเรื่องขวัญกำลังใจ ประสิทธิภาพและผลกำไรที่ได้ระหว่างองค์การที่ใช้หรือไม่ใช้เครื่องมือสอดแทรกด้านทรัพยากรมนุษย์และการฝึกอบรม เมื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระด้านการใช้เครื่องมือสอดแทรกทางทรัพยากรมนุษย์และการฝึกอบรมสำหรับผู้บริหาร และตัวแปรตามด้านกำลังใจ การเพิ่มผลผลิต และผลกำไรจากการดำเนินงาน พบว่ามีความสัมพันธ์ที่เป็นนัยยะสำคัญ ระหว่างเครื่องมือสอดแทรกทรัพยากรมนุษย์และโครงการฝึกอบรม กับขวัญกำลังใจ การเพิ่มผลผลิต และผลกำไร นอกจากนี้ยังค้นพบอีกว่า การใช้เครื่องมือสอดแทรกเพื่อพัฒนาองค์การที่มีประสิทธิภาพยังมีน้อย โครงการฝึกอบรมที่มีประสิทธิภาพและใช้บ่อยๆ ยังไม่สัมพันธ์กับขวัญกำลังใจพนักงาน การเพิ่มผลผลิต และผลกำไรนัก จึงแนะนำเพิ่มเติมในตอนสุดท้ายว่า ควรทำวิจัยต่อไปในเรื่อง เครื่องมือสอดแทรกทางทรัพยากรมนุษย์และการฝึกอบรมสำหรับพนักงานบริการหรือพนักงานรายชั่วโมง เพื่อช่วยเหลือพนักงานต่างๆที่ยังเหลืออยู่เพื่อผลผลิต และผลกำไรในที่สุด

---

^{๒๐๐}Gary Lawrence Davis, "Human Resource Interventions and Training in Downsized Organizations to Assist Remaining Employees", **Doctoral Dissertation**, (North Carolina State University, 2006).

ไฮดี แอล.สก็อต (Heidi L. Scott) ได้ศึกษาวิธีการที่เหมาะสมในการส่งผ่านความรู้ในการฝึกอบรมโดยการเป็นพี่เลี้ยงสอนงานแบบองค์รวมตัวต่อตัวทั้งในแง่ธุรกิจและแง่บุคคล ซึ่งรวมวิธีทางไกลด้วยผลการศึกษาพบว่า วิธีการถ่ายโอนความรู้มีความสำคัญและมีความสำคัญรองจากองค์ประกอบของการถ่ายโอนความรู้ นอกจากนี้ผลวิจัยยังมุ่งไปที่การฝึกอบรมการสอนงาน ความสำคัญของกระบวนการสอนงาน คุณค่าของการเรียนรู้การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเปิดใจที่จะเรียนรู้^{๒๐๔}

ชอง เต็ก ไอค์ (Chong Tek Aik) ทำการวิจัยเรื่อง “ผลของการฝึกอบรมโดยการแสดงให้เห็นภาพ ซึ่งการใช้สื่อการเรียนแบบภาพประกอบที่มีต่อผลงานของพนักงานใหม่ในสายการผลิตไม้” การวิจัยนี้ตั้งปัญหาของการวิจัยนี้ตั้งปัญหาไว้ว่าวิธีการฝึกอบรมแบบนี้มีผลดีต่อพนักงานมากกว่าเมื่อเทียบกับการฝึกอบรมในสถานที่จริงแต่ไม่ใช่สื่อการเรียนช่วย การฝึกอบรมโดยการสอนงานในสถานที่ทำงานจริงเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพ ในการฝึกอบรมพนักงานเนื่องจากการเน้นที่ตรงกับปัญหา จึงควรคำนึงถึงการฝึกอบรมแบบนี้ตลอด เป็นเรื่องสำคัญสำหรับองค์กรที่ต้องการหาวิธีการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพในสายการผลิต ในการวิจัยจะแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น ๒ กลุ่มคือกลุ่มที่ฝึกอบรมสอนงานแบบที่ใช้และไม่ใช้ภาพประกอบ ผลการศึกษาพบว่า ผลการใช้สื่อการเรียนแบบภาพประกอบแปรผันไปตามประเภทของงานที่มีประสิทธิภาพ การใช้สื่อจะนำไปสู่การทำงานที่ดีขึ้นเป็นผลดีต่อทั้งระบบไม่ใช่เฉพาะแต่ในสายการผลิตไม้^{๒๐๕}

พอล ดี. โควเวอร์สโตน (Paul D. Coverstone) ได้ศึกษาการฝึกอบรมและการประเมินผลการฝึกอบรมเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยศึกษาที่การปรับปรุงระบบงานในหน่วยงานซึ่งทำหน้าที่สนับสนุนเทคโนโลยีสารสนเทศขององค์กร^{๒๐๖} การวิจัยนี้เน้นที่การฝึกอบรมที่องค์การจัดให้สมาชิก ซึ่งมีหลายวิธีเพื่อลดการพึ่งพาผู้เชี่ยวชาญ การวิจัยนี้แม้จะเป็นการวิจัยเฉพาะแผนกแต่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั่วทั้งองค์การ ผลการศึกษาพบว่า ในปัจจุบันงบประมาณด้านการฝึกอบรมด้านนี้ขององค์กรได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นไม่ต่ำกว่า ๓ เท่า ทำให้ความรู้ (ที่มองเห็นได้ชัด) ทักษะความสามารถ และขีดความสามารถพิเศษเพิ่มขึ้นตาม แต่ยังไม่มีการบูรณาการโดยวัดความคิดริเริ่มด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการประเมินผลการฝึกอบรมด้านนี้ว่า ให้ผลตอบแทนกับองค์การคุ้มค่าและเหมาะสมอย่างไร การฝึกอบรมด้านนี้ทราบกันโดยสากลว่า มักเป็นโครงการที่ไม่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทันกับความต้องการ เนื่องจากวัตถุประสงค์เชิงกลยุทธ์ขององค์กรไม่ได้เชื่อมเข้ากับความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศที่ต้องการ ดังนั้นหากขาดการวางแผนยุทธศาสตร์ที่ไปด้วยกันกับกลยุทธ์การวางแผนการฝึกอบรมด้วย ย่อมมีผลต่อความสามารถในการให้บริการของทีมเทคโนโลยีสารสนเทศขององค์กรอนามัยนี้ เช่น ภายในแผนยุทธศาสตร์นี้ต้องรวมถึงวิธีการที่การฝึกอบรมจะ

^{๒๐๔} Heidi L. Scott, “Optimal Delivery of Coach Training for Holistic, One-on-One, Business and Personal Tele-Coaching”, **Doctoral Dissertation**, (Gonzaga University, 2008).

^{๒๐๕} Chong Tek Aik, “The Effects of Visual Training and Visual Aids on the Performance of New Workers on a Wood Products Assembly Line”, **Doctoral Dissertation**, (Walden University, 2007).

^{๒๐๖} Paul D. Coverstone, “A Case Study of IT Training Assessment and Evaluation: Reengineering One Company’s IT Support Services”, **Doctoral Dissertation**, (Capella University, 2002).

สนับสนุนภารกิจขององค์การได้อย่างไร สำหรับภายในกลยุทธ์การฝึกอบรมจะกล่าวถึงข้อดีของทฤษฎีการเรียนรู้ที่หลากหลายตามประสบการณ์ต่างๆ การสร้างหลักสูตรการฝึกอบรมจะรวมถึงการฝึกปฏิบัติและกิจกรรมที่สร้างการมีส่วนร่วมกับสังคม และหลักสูตรยังต้องสนับสนุนการทำงานเป็นทีมอีกด้วย

(๒) งานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษา

องค์การศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งชาติ ความต้องการด้านข้อเสนอแนะของครูผู้สอน และผู้บริหารโรงเรียนในประเทศนอร์เวย์ พบว่า ครูผู้สอนมีความต้องการข้อเสนอแนะต่างจากผู้บริหาร โดยผู้บริหารต้องการข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการศึกษาด้านวิชาการ รายงานจากคณะกรรมการการศึกษา ระเบียบกฎหมายทางการศึกษามากกว่า ครูผู้สอน ส่วนครูผู้สอนต้องการข้อเสนอแนะในเรื่องเกี่ยวข้องกับสิ่งที่จะนำไปปฏิบัติงานในแต่ละวัน เช่น กระบวนการวิธีการทางการศึกษา โสตทัศนวัสดุ ประสบการณ์ทางการสอนและเทคนิคการสอน^{๑๒๗}

Rogers ได้สำรวจความต้องการของครูเกี่ยวกับความสามารถในการใช้ ศูนย์สื่อการศึกษาของโรงเรียน พบว่า ครูมีความมั่นใจในความสามารถของตนในการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ ครูส่วนมากเห็นความสำคัญของการฝึกอบรม ต้องการได้รับการฝึกอบรมเพิ่มเติมในการผลิตสื่อ การสอนประเภทต่างๆ เช่น การสร้างชุดการสอน การใช้สื่อประสม การพัฒนาทักษะเกี่ยวกับการ ใช้การผลิตโสตทัศนอุปกรณ์ในแบบต่างๆ และสนใจในเรื่องราวการวางแผนหลักสูตรให้สอดคล้อง สัมพันธ์กับแหล่งทรัพยากรการสอน สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในห้องเรียน^{๑๒๘}

Yoon ได้ศึกษาความต้องการสื่อการสอนของโครงการอบรม ครูประจำการ ณ โรงเรียนมัธยมศึกษาในกรุงโซล สาธารณรัฐเกาหลีใต้ พบว่า อาจารย์และผู้บริหารมี ประสบการณ์ด้านสื่อการสอนและเรียนวิชาโสตทัศนศึกษาจากวิทยาลัยที่ตนสำเร็จมา ผู้บริหาร อยากรู้เกี่ยวกับแผ่นโปร่งใส การแสดงนิทรรศการมากที่สุด ครูผู้สอนต้องการมีความรู้เกี่ยวกับ เครื่องฉายภาพทึบแสง และสนใจการผลิตแผ่นโปร่งใส ภาพถ่ายสไลด์ และสื่อการสอน บทเรียน โปรแกรม ผู้บริหารและครูผู้สอนมีความเห็นว่า ควรมีการจัดฝึกอบรมการใช้โสตทัศนวัสดุใน ระหว่างปิดภาคเรียน^{๑๒๙}

Bakri ได้ศึกษาองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการใช้สื่อการสอนของครู กลุ่มโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ๒ เมืองในประเทศซาอุดีอาระเบีย พบว่า ครูในเมืองริยาดและเมืองจิซาน ร้อยละ ๗๑ และ ๖๗ ตามลำดับเห็นว่า การมีผู้เชี่ยวชาญทางสื่อการสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา ตอนต้นทุกโรงเรียนเห็นความสำคัญ และเห็นว่าระบบการบริหารงานในโรงเรียนมีส่วนที่จะทำให้ เกิดความเบื่อหน่ายที่จะใช้สื่อการสอนร้อยละ ๗๒ และ ๕๕ ตามลำดับ ครูเห็นว่าทำให้มีการประเมิน สื่อการสอน

^{๑๒๗} Unesco, On the Difficulty of Making Inquiries on the Need of Educational Information, 1977.

^{๑๒๘} Rogers, Joann V. What Teachers say Thai They Need, Visual Audio Instrction, 38 (Decemder) : 3227A, 1977.

^{๑๒๙} Yoo, Il Song, "A Study of the Need for an Inservice Education Program in Education Media for Secondary School of Seoul, Korea", Dissertation Abstracts International, 38(4) : 1830-1931A. 1977.

ในโรงเรียนไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ ปัญหาในการขาดความสะดวกในการจัดเก็บ โสตทัศนูปกรณ์ ร้อยละ ๕๓ และ ๗๐ ครูที่ ๔๔^{๑๓๐}

สอนวิชาสังคมศึกษามีการใช้สื่อการสอนมากที่สุด ปัจจัยที่มีอิทธิพลในการใช้สื่อการสอนของครู คือ ความสะดวกในการจัดหา ประสบการณ์เดิมใน การใช้สื่อการสอนโครงการฝึกอบรมครูประจำการและการจัดหมวดหมู่ของอุปกรณ์ต่างๆ

Huang ได้ศึกษาตรวจสอบการนำไปใช้และความต้องการสื่อการสอน ของครูผู้สอนวิชาวิทยาศาสตร์โรงเรียนประถมศึกษาดอนปลายในสาธารณรัฐจีน ไต้หวัน ผลการวิจัยพบว่า ครูผู้สอนวิชาวิทยาศาสตร์เคยชินต่อการขาดแคลนวัสดุ อุปกรณ์ไฟฟ้าที่ใช้ในห้องโสตทัศนศึกษา และไม่สะดวกกับการใช้เครื่องมือในห้องโสตทัศนศึกษา ครูผู้สอนต้องการนำสื่อ การสอนที่แปลกใหม่มาใช้ องค์ประกอบที่สำคัญที่มี อิทธิพลต่อการใช้สื่อการสอนของครู คือ พื้นฐานการศึกษาและการฝึกอบรม^{๑๓๑}

Kamra ได้ศึกษาการใช้สื่อการสอนใหม่ๆ ของครุมัธยมศึกษาตอนต้น ในประเทศ จาไมกา พบว่า ควรให้ครูใช้สื่อการสอนประเภทที่มีราคาเบาและสามารถผลิตเองได้ ภายใต้ขอบเขตของงานดำเนินงานที่ไม่กว้างขวางนักจะดีกว่า การไปเน้นการใช้สื่อราคาแพง โดยมีส่วนกลางเป็นผู้จัดควบคุมและบริการ ปัญหาที่พบ คือ โรงเรียนส่วนใหญ่ขาดแคลนสื่อ การสอนประเภทอุปกรณ์^{๑๓๒}

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะเห็นได้ว่า ผลการวิจัยเกี่ยวกับสื่อการสอนยังมีปัญหาในด้านการผลิตและการใช้ที่สอดคล้องกับในหลายเรื่อง ได้แก่ สื่อการสอนที่มีจำนวนไม่เพียงพอและยังไม่สอดคล้องกับความต้องการ อันเนื่องมาจากปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับปัจจัยหรือทรัพยากร คือ งบประมาณ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการตามลำดับ ซึ่งส่งผลให้การดำเนินงานด้านสื่อการสอนไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ประกอบกับสภาพการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ที่ครูต้องทำการสอนมากจนไม่มีเวลาที่จะผลิต จัดหาและเตรียมการใช้สื่อการสอนได้ อีกทั้งขาดความรู้ประสบการณ์ และทักษะในการใช้สื่อการสอน ดังนั้น การศึกษาพัฒนาศักยภาพในการผลิตและการใช้สื่อการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะแก้ปัญหา และจัดการเกี่ยวกับด้านสื่อการสอนให้ตรงกับความต้องการของผู้สอน ซึ่งจะส่งผลให้การจัดการเรียนการสอนเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

^{๑๓๐} Bakri, Talal Hassan, Factors Influencing The use of Instructional Media by Middle School Teachers in two School Districts in Saudi Arabia, **Dissertation Abstracts International**, 44 (2) : 361A – 362A, 1983.

^{๑๓๑} Huang Shi Chien, “An Invesstigation of Need Availibility and Usage of Media – Aided Instructional in Upper Grades elementary Science Teching in Taiwan, The Republic of China”, **Dissertation Abstracts International**, 38(19) : 3227A – 3228A. 1977.

^{๑๓๒} Kamra, Ardis Daphne, “Accessibility and Teacher Utilization of the Newer Media in Jamaica Junior Secondary Classrooms”, **Dissertation Abstracts International**,. 38(19) : 3227A – 3228A. 1977.

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ “การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง” มุ่งศึกษาการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง โดยค้นคว้าเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง คณะผู้วิจัยที่ได้ทำการวิจัยตามกรอบแนวคิดในการวิจัยและได้ดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง” คณะผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Research Method) ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นงานวิจัยหลัก และการวิจัยเชิงปริมาณเป็นงานวิจัยสนับสนุน เพื่อพัฒนาศักยภาพและสร้างรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

๑) งานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เชิงสำรวจ (Survey Research) ข้อมูลสถิติที่ใช้คือ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เป็นต้น

๒) งานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary research) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้อำนวยการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และผู้ประสานงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน พระสอนศีลธรรม ผู้อำนวยการโรงเรียน ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด นักวิชาการศึกษา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดนนทบุรี ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ และผู้เชี่ยวชาญด้านการเรียนการสอน และการสนทนากลุ่มย่อยกับผู้อำนวยการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และผู้ประสานงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน พระสอนศีลธรรม ผู้อำนวยการโรงเรียน ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด นักวิชาการศึกษา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดนนทบุรี ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ และผู้เชี่ยวชาญด้านการเรียนการสอน ซึ่งเป็นคนละกลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลเชิงลึก และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง” คณะผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายในการจัดเก็บข้อมูล ดังนี้

๓.๒.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research)

ประชากรกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ พระสอนศีลธรรมที่ปฏิบัติการสอนในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง สังกัด พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์จังหวัดลำปาง ซึ่งคณะผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายสำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

(๑) ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียนพระสอนศีลธรรมในจังหวัดลำปาง จำนวน จำนวน ๓๐ รูป จากจำนวนทั้งหมด ๓๓ โรงเรียน (แบบสุ่มตัวอย่าง)

(๒) กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยการสัมภาษณ์ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำนวน ๓๐ รูป

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ควบคู่กับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) คำถามปลายเปิด (Open-ended questions) ที่ไม่ชี้แนะผู้ให้สัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้

๑) ผู้ให้ข้อมูลหลักจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียนพระสอนศีลธรรมในจังหวัดลำปาง จำนวน ๑๕ ท่าน (แบบสุ่มตัวอย่าง) ดังนี้

(๑) ผู้บริหารโรงเรียนพระสอนศีลธรรมในจังหวัดลำปาง จำนวน ๓ รูป

(๒) ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง จำนวน ๑๒ รูป

๒) ผู้ให้ข้อมูลหลักจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) จำนวน ๑๕ รูป/คน ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียนพระสอนศีลธรรมในจังหวัดลำปาง ผู้ประสานงาน นักวิชาการด้านการเรียนการสอน นักวิชาการด้านการสอนศีลธรรม และครูพระสอนศีลธรรมในจังหวัดลำปาง ดังนี้

(๑) ผู้อำนวยการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง จำนวน ๑ รูป

(๒) รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง กำกับดูแลพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง จำนวน ๒ รูป/คน

(๓) ผู้เชี่ยวชาญประจำศูนย์พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง จำนวน ๒ รูป

(๔) นักวิชาการด้านการเรียนการสอน ประจำศูนย์พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง จำนวน ๔ รูป

(๕) ครูพระสอนศีลธรรมในจังหวัดลำปาง จำนวน ๖ รูป

รวมผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๓๐ รูป

๓.๒.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยงานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ได้แก่ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำนวน ๒๔๐ รูป^๑

กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ซึ่งคณะผู้วิจัยได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ได้จากสูตรของ Taro Yamane^๒ โดยใช้ระดับความคลาดเคลื่อนที่ ๐.๐๕ ดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

โดย N = จำนวนประชากรทั้งหมด
e = ความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้
n = จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
ประชากรทั้งหมด ๔๔๐ คน เมื่อแทนค่าในสูตรจะได้ดังนี้

$$n = \frac{240}{1 + 240 \times (0.0025)}$$

$$n = \frac{240}{1 + 1.1}$$

$$n = \frac{240}{1.1}$$

$$n = 109.52$$

เพราะฉะนั้นจำนวนกลุ่มตัวอย่าง เท่ากับ ๑๑๐ คน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๓.๑ เครื่องมือสำหรับงานวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่

๑) แบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (Structure In Depth Interview) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง

^๑โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, สถิติพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, <http://www.krupra.net>, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^๒ธานีรินทร์ ศิลป์จารุ, การวิเคราะห์และวิจัยข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : บิซิเนสอาร์แอนด์ดี, ๒๕๕๑), หน้า ๔๕.

๒) แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาศึภภพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ในการนี้คณะผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จะเป็นไปในลักษณะของการประชุมกลุ่มเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและข้อมูลตรงตามที่กำหนดไว้ หรือเป็นข้อค้นพบใหม่ ซึ่งเกิดจากการสนทนา โดยมีประเด็นปัญหาที่เจาะจงกับกลุ่มตัวอย่างประชากร จำนวนทั้งสิ้น จำนวน ๑๕ รูป ทั้งนี้กลุ่มประชากรที่กล่าวมาได้รับการคัดเลือกตามเกณฑ์ที่กำหนดเรียบร้อยแล้ว ดังนั้นการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จึงเป็นไปในลักษณะของการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ทั้ง ผู้บริหารโรงเรียนพระสอนศีลธรรมในจังหวัดลำปาง ผู้ประสานงาน นักวิชาการด้านการเรียนการสอน นักวิชาการด้านการสอนศีลธรรม และครูพระสอนศีลธรรมในจังหวัดลำปาง

๓) การสร้างเครื่องมือการวิจัย คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาศึภภพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง แล้วนำมาร่างข้อคำถามที่จะใช้ในการสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม ปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ ต่อจากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ และข้อคำถามในการสนทนากลุ่มมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์และนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๓.๒ เครื่องมือสำหรับงานวิจัยเชิงปริมาณ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ คือแบบสอบถาม (Questionnaire) โดยมีขั้นตอน ลักษณะ และการตรวจสอบเครื่องมือ ดังนี้

๑) ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

๑.๑ ศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการพัฒนาศึภภพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จากเอกสาร และผลงานการวิจัยที่เคยมีผู้ดำเนินการวิจัยเอาไว้

๑.๒ กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๑.๓ กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ

๑.๔ สร้างเครื่องมือ

๑.๕ นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาฯ และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๑.๖ นำเครื่องการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างประชากรที่จะดำเนินการวิจัยเพื่อหาค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

๑.๗ ปรับปรุงแก้ไข

๑.๘ จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล กับกลุ่มตัวอย่าง

๒) ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่คณะผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบของทราบบรูปแบบการพัฒนาศึภภพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง เพื่อใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามที่เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานภาพ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ (Check List)

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมที่มีต่อสภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ใน ๓ ด้าน คือ ๑) การฝึกอบรม ๒) ด้านการศึกษา และ ๓) ด้านการพัฒนา ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) แบ่งออกเป็น ดังนี้

๑) ด้านการฝึกอบรม จำนวนทั้งสิ้น ๑๐ ข้อ

๒) ด้านการศึกษา จำนวนทั้งสิ้น ๑๐ ข้อ

๓) ด้านการพัฒนา จำนวนทั้งสิ้น ๑๐ ข้อ

มีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

๕ หมายถึง มีการพัฒนาอยู่ในระดับมากที่สุด

๔ หมายถึง มีการพัฒนาอยู่ในระดับมาก

๓ หมายถึง มีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง

๒ หมายถึง มีการพัฒนาอยู่ในระดับน้อย

๑ หมายถึง มีการพัฒนาอยู่ในระดับน้อยที่สุด

การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์^๓ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๕๐-๕.๐๐ หมายถึง ระดับการปฏิบัติมากที่สุด

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๕๐-๔.๔๙ หมายถึง ระดับการปฏิบัติมาก

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๕๐-๓.๔๙ หมายถึง ระดับการปฏิบัติปานกลาง

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๕๐-๒.๔๙ หมายถึง ระดับการปฏิบัติน้อย

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐-๑.๔๙ หมายถึง ระดับการปฏิบัติน้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับแนวทางในรูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปางซึ่งเป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open Ended Question)

๓) การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

๑. ขอคำแนะนำจากอาจารย์และผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างไว้

๒. หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาชุมชนนิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม จำนวน ๕ ท่าน เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถาม รูปแบบของแบบสอบถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของ

^๓ประกอบ กรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

เครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องตามวัตถุประสงครายข้อ (Index of Item-objective Congruence : IOC)^๔

๓. หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มประชาชนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๓๐ คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach)^๕ ได้ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ ๐.๘๓

๔. นำแบบสอบถามที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาคุณนิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามเป็นฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๔.๑ งานวิจัยเชิงคุณภาพ สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลได้ดังนี้

๑) การวิเคราะห์เชิงเอกสาร ศึกษาจากเอกสารต่างๆ ดังนี้

(๑) ข้อมูลแบบปฐมภูมิ (Primary Data) โดยการรวบรวมจากหนังสืออ้างอิงทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ จากพระไตรปิฎก (ภาษาบาลี) ฉบับ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐, พระไตรปิฎก (ภาษาไทย) ฉบับ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ

(๒) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยการรวบรวมจากหนังสือวารสารบทความ งานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวกับหลักการ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนา ศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปางตลอดจนข้อมูลทางสถิติที่รวบรวมโดยหน่วยงานราชการหรือสถาบันการศึกษาและแหล่งข้อมูลที่เป็นที่ยอมรับ

อนึ่ง คณะผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรม งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดถึงบทความงานวิจัยในวารสาร สิ่งพิมพ์ต่างๆ แล้ว ทำให้เห็นกรอบแนวคิด ประเด็นปัญหาของการวิจัย จากเอกสารที่ได้มีการทบทวนก่อนหน้านั้น หลังจากที่ได้ทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอย่างละเอียดแล้ว คณะผู้วิจัยได้สร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย และจากการทบทวนวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยจะได้ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

(๑) จัดเตรียมเครื่องมือตามจำนวนกลุ่มตัวอย่าง โดยให้แบบสัมภาษณ์เจาะลึก (In -depth Interview) แยกระหว่างกลุ่มผู้บริหารและผู้ปฏิบัติให้ตรงกับกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการ

(๒) ให้ผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ จำนวน ๕ ท่าน เช่น ด้านการพัฒนาสังคม ด้านการบริหารจัดการ เป็นต้น ช่วยในการตรวจเครื่องมือการวิจัย และผู้เชี่ยวชาญได้ตรวจสอบเครื่องมือโดยได้ให้ความเห็นว่ามีความเที่ยงตรงและสามารถใช้ในการเก็บข้อมูลได้

^๔เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๓-๒๔๔.

^๕Lee J. Cronbach, *Essentials of psychological testing*, 4th ed., (New York : Harper & Row, 1971), p.67.

(๓) ติดต่อขออนุญาตและขอความร่วมมือถึงผู้บริหาร หรือหัวหน้างาน กลุ่มเป้าหมาย และเวียนหนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้บริหาร หัวหน้าหน่วยงานที่จะเข้าสัมภาษณ์

(๔) นำส่งหนังสือขออนุญาตและขอความร่วมมือถึงผู้บริหารหรือหัวหน้าหน่วยงานที่เป็นกลุ่มเป้าหมายโดยกำหนดวันที่จะไปขอสัมภาษณ์ด้วยตนเอง

(๕) ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสัมภาษณ์แล้วนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

๒) การสัมภาษณ์ (Interview)

การวิจัยครั้งนี้ใช้ทั้งการสัมภาษณ์แบบกึ่งทางการ (Semi-formal interview) และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มประชากรทั้งหมด จึงมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

(๑) **ขั้นเตรียมการสัมภาษณ์** ได้แก่ ก่อนลงสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการนัดหมายวันเวลาที่สัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่าง พร้อมกับขอเอกสารต่างๆ เกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง พร้อมกันนั้น คณะผู้วิจัยจะต้องศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล เตรียมและศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียง เตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่างๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

(๒) **ขั้นดำเนินการสัมภาษณ์** ได้แก่ ก่อนการสัมภาษณ์คณะผู้วิจัยจะสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุผลและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่างๆ ที่บันทึกเสียงไว้คณะผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ หากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ประสงค์ที่จะให้บันทึกเสียงในช่วงใด คณะผู้วิจัยก็จะไม่บันทึกเสียงเลย

๓) การสนทนากลุ่ม (Focus group Discussion)

วัตถุประสงค์ของการจัดสนทนากลุ่มเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลตามประเด็นกรอบแนวคิดที่ได้กำหนดไว้ในเบื้องต้น เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎี เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างประชากรจำนวนทั้งสิ้น ๑๒ รูป/คน ซึ่งคณะผู้วิจัยจะได้ทำการสนทนากลุ่ม โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการตามระเบียบวิธี ดังต่อไปนี้

(๑) การนัดหมายวันเวลาจัดกิจกรรมสนทนากลุ่ม คณะผู้วิจัยจะทำการนัดหมายวันเวลาที่จัดกิจกรรมสนทนากลุ่ม

(๒) หลังจากตกลงตั้งที่นัดหมายแล้ว คณะผู้วิจัยจะเดินทางไปยังพื้นที่กลุ่มเป้าหมายก่อนอย่างน้อย ๑ วัน ทั้งนี้เพื่อเตรียมความพร้อมของการจัดกิจกรรมสนทนากลุ่ม

(๓) ดำเนินการจัดสนทนากลุ่ม โดยคณะผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินรายการของกิจกรรม

(๔) ขณะสนทนากลุ่ม มีการบันทึกการดำเนินกิจกรรมด้วยเครื่องบันทึก (Recorder) และภาพ (Camera)

(๕) สรุปผลจากการสนทนากลุ่ม

๓.๔.๒ งานวิจัยเชิงปริมาณ สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลได้ดังนี้

- ๑) จัดเตรียมเครื่องมือตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยให้แบบสอบถาม (Questionnaire) ตรงตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการแจกแบบสอบถาม
- ๒) ให้ผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ จำนวนอย่างน้อย ๕ ท่าน เช่น ด้านการพัฒนาสังคม ด้านการบริหารจัดการ เป็นต้น ในการตรวจเครื่องมือการวิจัยว่ามีความเที่ยงตรงและสามารถใช้ในการเก็บข้อมูลได้หรือไม่
- ๓) ติดต่อขออนุญาตและขอความร่วมมือถึงผู้บริหาร หรือหัวหน้างาน กลุ่มเป้าหมาย และเวียนหนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้บริหาร หัวหน้าหน่วยงานต่างๆ ที่จะเข้าแจกแบบสอบถาม (Questionnaire)
- ๔) ส่งหนังสือขออนุญาตและขอความร่วมมือถึงผู้บริหารหรือหัวหน้าหน่วยงานที่เป็นกลุ่มเป้าหมายโดยกำหนดวันที่จะไปขอแจกแบบสอบถาม (Questionnaire) ด้วยตนเอง
- ๕) ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสอบถาม (Questionnaire) แล้วนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลของงานวิจัยเชิงคุณภาพ สามารถดำเนินการดังนี้

- ๑) ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา
- ๒) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้ โดยทำไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่าง ๆ ได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่างๆ เหล่านั้น เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยง ความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี
- ๓) การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล ในขั้นแรกคณะผู้วิจัยได้ตรวจสอบว่าได้ข้อมูลเพียงพอแล้วหรือยัง ข้อมูลนั้นได้ตอบปัญหาของการวิจัยแล้วหรือไม่ หากคณะผู้วิจัยพบว่าได้ข้อมูลที่ไม่ตรงกัน คณะผู้วิจัยจะตรวจสอบข้อมูลที่แท้จริงเป็นอย่างไร ซึ่งคณะผู้วิจัยได้เลือกวิธีการตรวจสอบข้อมูลที่ใช้กันมากในการวิจัยเชิงคุณภาพคือการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ดังต่อไปนี้

(๑) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือ การพิสูจน์ว่าข้อมูลที่คณะผู้วิจัยได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีการตรวจสอบ คือ การตรวจสอบแหล่งของข้อมูล แหล่งที่มาที่จะพิจารณาในการตรวจสอบได้แก่ ๑) แหล่งเวลา ถ้าเวลาต่างกันข้อมูลที่ได้รับจะ

เหมือนกันหรือไม่ ๒) แหล่งสถานที่ ถ้าสถานที่ต่างกันข้อมูลที่ได้รับจะเหมือนกันหรือไม่ ๓) แหล่งบุคคล ถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนเดิมอยู่อีกหรือไม่

(๒) การตรวจสอบสามเส้าด้านคณะผู้วิจัย (Investigator Triangulation) คือการตรวจสอบว่า ข้อมูลที่คณะผู้วิจัยลงไปเก็บแต่ละครั้งจะแตกต่างกันอย่างไร ในกรณีที่ไม่แน่ใจในคุณภาพของผู้รวบรวมข้อมูลสนาม คณะผู้วิจัยได้ปรับเปลี่ยนตัวคณะผู้วิจัยให้มีหลายคนขึ้น

(๓) การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) ได้แก่ การตรวจสอบการใช้แนวคิดทฤษฎีที่แตกต่างไปจากเดิมจะทำให้การตีความข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด

(๔) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodology Triangulation) คือการใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีการสังเกตควบคู่กับการซักถามพร้อมกัน นั่นก็คือการศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วยนั่นเอง

(๕) การสร้างบทสรุปและการพิสูจน์บทสรุป เป็นการนำแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยต่างๆ ทางวิชาการ มาสร้างเป็นบทสรุปร่วมกับข้อมูลที่เชื่อถือได้อีกครั้งหนึ่ง โดยเน้นความเชื่อมโยง เพื่อนำไปสู่การพิสูจน์ที่เป็นรูปธรรมและตรงต่อข้อเท็จจริงที่ปรากฏ

๓.๕.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลของงานวิจัยเชิงปริมาณ สามารถดำเนินการดังนี้

๑) การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงปริมาณ (Quantitative Analysis) เป็นหลักโดยการดำเนินการขั้นแรก คือ นำแบบสอบถามที่เก็บรวบรวมได้ จำนวน ๒๔๑ ชุด นำมาตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสำรวจ (Editing) แล้วดำเนินการลงรหัสตามคู่มือการลงรหัส (Code Book) หลังจากนั้นได้มีการตรวจสอบแบบสำรวจเพื่อความถูกต้องอีก ๑ ครั้ง แล้วจึงดำเนินการถ่ายรหัสดังกล่าวลงในแบบฟอร์มถ่ายข้อมูล (Transfer Sheet) บรรจุข้อมูลลงในคอมพิวเตอร์ และวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ เพื่อหาค่าทางสถิติ

๒) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลนั้นคณะผู้วิจัยหาความสัมพันธ์ของตัวแปรต้นและตัวแปรตาม โดยการใช้การประมวลผลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์เสนอข้อมูล ดังนี้

(๑) สถานภาพส่วนบุคคล วิเคราะห์โดยหาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

(๒) ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นของพระสงฆ์ และประชาชน ที่มีต่อรูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปางใช้การวิเคราะห์โดยหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.)

(๓) ข้อมูลที่ได้จากคำถามปลายเปิด นำมาจับกลุ่มคำตอบวิเคราะห์รายข้อ วิเคราะห์โดยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis techniques) นำเสนอ ข้อมูลโดยเขียนเป็นความเรียงประกอบตาราง

(๔) เกณฑ์การพิจารณาค่าเฉลี่ยเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระสอน ศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง มีดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๕๐-๕.๐๐	หมายความว่า	ระดับการปฏิบัติมากที่สุด
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๕๐-๔.๔๙	หมายความว่า	ระดับการปฏิบัติมาก
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๕๐-๓.๔๙	หมายความว่า	ระดับการปฏิบัติปานกลาง
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๕๐-๒.๔๙	หมายความว่า	ระดับการปฏิบัติน้อย
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐-๑.๔๙	หมายความว่า	ระดับการปฏิบัติน้อยที่สุด

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง” มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ๒) พัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง และ ๓) เสรอรูปแบบสำหรับพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยผสมวิธีทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) คณะผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัย ๓ ส่วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

ส่วนที่ ๑. ผลการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

ส่วนที่ ๒. ผลการพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

ส่วนที่ ๓. รูปแบบพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

๔.๑ ผลการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปางมีดังนี้

๔.๑.๑ ผลจากการศึกษาสภาพปัญหาจากเอกสาร แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า

(๑) ด้านการฝึกอบรม พบว่า ๑) พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปางยังขาดความรู้ในการฝึกอบรมในเชิงวิชาการ ขาดความรู้ในการวิเคราะห์หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑^๑ ๒) การกำหนดหน่วยการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาไม่สอดคล้องกับหลักสูตรให้เชื่อมโยงกับสภาพสังคมในปัจจุบัน ๓) หลักสูตรมีเนื้อหามากเกินไป ๔) พระสอนศีลธรรมไม่สามารถสอนได้ทันภายในระยะเวลาที่กำหนด ๕) เนื้อหาสาระของหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาล้ำสมัยไม่สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน^๒ ดังนั้น จึงต้องพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ควรมีแนวทางการแก้ปัญหาโดยวางแผนการทำงานให้พระสอนศีลธรรมอย่างเป็นระบบระเบียบ และต้องมีนโยบายในการหาพระที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาปฏิบัติงานเพื่อให้งานออกมาสัมบูรณ์ที่สุด

(๒) ด้านการศึกษาและจัดการเรียนการสอน ๑) พระสอนศีลธรรมยังขาดงบประมาณในการจัดการเรียนการสอน ๒) ขาดห้องสมุดเพื่อใช้ห้องปฏิบัติการส่งเสริมการเรียนรู้และ

^๑ โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, เอกสารประกอบการสอน, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^๒ พระมหาสมชาย ฐมมวโร, การศึกษาเปรียบเทียบการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและครูประจำการในเขตภาคีเจริญ กรุงเทพมหานคร, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๔.

ความสามารถในการใช้แหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา^{๓)} ๓) พระสอนศีลธรรมยังขาดความรู้ความสามารถในการสร้างความสนใจนักเรียนในขณะปฏิบัติการสอน ๔) นักเรียนไม่เชื่อฟัง และไม่สามารถควบคุมชั้นเรียนได้ดีเท่าที่ควร ๕) ขาดคู่มือการสอนที่ดีและสอดคล้องกับสภาพสังคม ๖) ขาดพระวิทยากร^{๔)} ดังนั้นจึงต้องการพัฒนาพระสอนศีลธรรมควรจัดให้ความรู้แก่พระวิทยากรที่สอนธรรมอย่างทั่วถึง ในขณะทำการสอน ซึ่งมีแนวทางการแก้ปัญหาโดยพระสอนศีลธรรมควรมีการสอนแบบผ่อนคลายไม่ควรสอนแต่ธรรมแต่ต้องสอดแทรกความสนุกสนานอย่างอื่นเพื่อดึงดูดความสนใจของนักเรียน มีการระดมทุนสนับสนุนในการซื้อเทคโนโลยีให้พระสอนศีลธรรม และความรู้ความสามารถในด้านการผลิตและการใช้สื่อในการจัดการเรียนการสอน และต้องสร้างคู่มือพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนให้เพียงพอกับความต้องการของพระสอนศีลธรรมโดยแนวทางการพัฒนาพระสอนศีลธรรม ดังนี้ (๑) มีการดำเนินงานยึดหลักบูรณาการ เช่น ระดมสมอง, การประชุมชี้แจงแนวทางการปฏิบัติ เป็นต้น ๒) ให้นำหน่วยงานที่รับผิดชอบจัดประชุมชี้แจง พร้อมทั้งดำเนินการจัดทำเอกสารคู่มือเพิ่มเติม และ (๓) ระดมผู้ชำนาญการหรือเชี่ยวชาญในด้านนี้จัดทำคู่มืออย่างเป็นระบบและติดตามสอบถามให้ความรู้ ให้ทันต่อความต้องการอย่างแท้จริง^{๕)} ฯลฯ

(๓) ด้านการพัฒนา พบว่า โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนยังขาดทรัพยากร (resource) ในทุกๆ ด้าน ขาดงบประมาณที่จะให้การสนับสนุนในการผลิตสื่อการเรียนการสอน เช่น ๑) ขาดเงินสนับสนุนพระต่อเดือนไม่เพียงพอกับผลิตสื่อและการใช้สื่อ ๒) ขาดเงินสนับสนุนค่าใช้จ่ายให้พระที่จำวัดอยู่ใกล้โรงเรียนเข้ามาสอน เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการเดินทาง แต่ในความเป็นจริง พระหลายรูปต้องเดินทางมาสอนจากทางไกล^{๖)} ๓) สถานศึกษาในชนบทส่วนใหญ่ขาดแคลนอุปกรณ์ วัสดุ ครุภัณฑ์ทางการศึกษา และพระนำมาจากวัด หรือทำขึ้นเอง เช่น คอมพิวเตอร์ส่วนตัว เป็นต้น ๔) พระสอนศีลธรรมไม่ได้รับการนิเทศความรู้ด้านกระบวนการผลิตสื่อการเรียนการสอน ๕) ขาดสื่อการสอนประเภทอุปกรณ์และวัสดุมีไม่เพียงพอ โรงเรียนส่วนใหญ่ยังไม่มีสื่อการสอน ไม่มีห้องเฉพาะสำหรับสอนศีลธรรมและพระพุทธศาสนา มีเพียงโต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูปเท่านั้น

ดังนั้น ต้องการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ด้านการพัฒนาและการผลิตสื่อและการใช้สื่อ ดังนี้ (๑) ใช้สื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่นและหาได้สะดวก^{๗)} (๒) จัดทำโครงการของบสนับสนุนงบประมาณจากโรงเรียนหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบ (๓) ใช้สื่อที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ เช่น สื่อทาง

^{๓)} ราชนัน โภคสวัสดิ์, “ความพร้อมของครูในการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมุกดาหาร”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (อุบลราชธานี : สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๕๔), หน้า ๗๘.

^{๔)} พระสุรเชษฐ์ เจริญสุข, เจตคติของผู้ปกครองต่อบทบาทครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัดบ้านก้อง จังหวัดลำพูน, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙), บทคัดย่อ.

^{๕)} พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต), การศึกษาของคณะสงฆ์ : ปัญหาที่รอทางออก, กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๒-๓.

^{๖)} สหทัยา พลปิติ, การนำเสนอแนวทางการพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (ภาควิชานโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา, ๒๕๔๘).

^{๗)} Patricia Pulliam Phillips, “Training Evaluation in the Public Sector”, Doctoral Dissertation, (University of Southern Mississippi,

โทรทัศน์ สื่อที่มีอยู่ตามวัด ตามหมู่บ้าน หรือหาบุคคลตัวอย่างในท้องถิ่น ฯลฯ (๔) ระดมทุนทรัพย์ จากบ้าน วัด โรงเรียน เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ในการจัดกิจกรรม หรือจัดทำผ้าป่าเพื่อหางบประมาณ มาจัดซื้อสื่อที่ยังขาด โดยขอความอนุเคราะห์จากเอกชนหรือหน่วยงานรัฐที่มีความพร้อมและให้การสนับสนุนได้^๕ (๕) ผลิตสื่อขึ้นมาใช้เองโดยอาศัยวัสดุธรรมชาติที่มีอยู่และหาได้ง่ายในท้องถิ่นนั้นๆ (๖) ติดต่อประสานงานกับแกนนำพระสอนศีลของแต่ละอำเภอหรือศึกษานิเทศก์ของแต่ละเขตพื้นที่ การศึกษา เพื่อติดตามและคอยดูแลในส่วนที่ขาดเหลือ (๗) ประสานงานกับหน่วยงานที่รับผิดชอบ จัดทำเอกสารติดตามประเมินผลหลังจากการฝึกอบรมเสร็จ^๖ เพื่อประเมินความรู้พระสอนศีลธรรม

๔.๑.๒ ผลจากการศึกษาสำรวจในเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire)

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยเกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาศักยภาพของพระ สอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ดังนี้

(๑) สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัด ลำปาง จำนวน ๑๑๐ รูป เมื่อวิเคราะห์สถานภาพโดยแจกแจงความถี่และคำนวณค่าร้อยละ ได้ผลดัง รายละเอียดในตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำแนกตามพรรษา

(n = ๑๑๐)		
พรรษา	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๒๕	๖๗.๕๐
๕ พรรษาขึ้นไป	๘๕	๘๗.๕๗
รวม	๑๑๐	๑๐๐.๐๐
วุฒิการศึกษาสามัญ		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๗๐	๘๐.๐๐
ปริญญาตรีขึ้นไป	๔๐	๗๕.๑๐
รวม	๑๑๐	๑๐๐.๐๐
ตำแหน่งทางคณะสงฆ์		
พระสังฆาธิการ	๔๐	๗๕.๑๐
พระลูกวัด	๗๐	๘๐.๐๐

^๕ Yoo,Il Song, "A Study of the Need for an Inservice Education Program in Education Media for Secondary School of Seoul, Korea", **Dissertation Abstracts International**,

^๖ ดนพล สุนทรรัตน์, "การพัฒนาหลักสูตรเสริมเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา เอกชน", **คุณวุฒิบัณฑิตบริการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๐

^๗ บุญส่ง หาญพานิช, "การพัฒนาแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย" **วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาอุดมศึกษา**, (ครุศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

รวม	๑๑๐	๑๐๐.๐๐
ประสบการณ์ในการสอน		
ต่ำกว่า ๕ ปี	๘๐	๙๕.๕๐
๕ ปีขึ้นไป	๓๐	๔๙.๐๕
รวม	๑๑๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัย “การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง” จำแนกได้ดังนี้

พรรษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัย ส่วนใหญ่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป (ร้อยละ ๙๗.๕๗) ที่เหลือมีพรรษาน้อยกว่า ๕ พรรษา (ร้อยละ ๒.๔๓)

วุฒิการศึกษาสามัญ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัย ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี (ร้อยละ ๙๐.๐๐) ที่เหลือจบการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป (ร้อยละ ๑๐.๐๐)

ตำแหน่งทางคณะสงฆ์ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัย ส่วนใหญ่เป็นพระลูกวัด (ร้อยละ ๙๐.๐๐) ที่เหลือเป็นพระสังฆาธิการ (ร้อยละ ๑๐.๐๐)

ประสบการณ์ในการสอน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัย ส่วนใหญ่มีประสบการณ์ต่ำกว่า ๕ ปี (ร้อยละ ๙๕.๕๐) ที่เหลือมีประสบการณ์ ๕ ปีขึ้นไป (ร้อยละ ๔.๕๐)

(๒) ผลการศึกษาระดับความต้องการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

จากการวิเคราะห์ข้อมูลระดับความต้องการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง โดยการหาค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ได้ผลการวิเคราะห์ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒ ระดับความต้องการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง โดยภาพรวมและรายด้าน

(n = ๑๑๐)			
ความต้องการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ด้านการฝึกอบรม	๒.๘๐	.๗๗	ปานกลาง
ด้านการศึกษา	๒.๗๒	.๗๗	ปานกลาง
ด้านการพัฒนา	๒.๘๙	.๘๐	ปานกลาง
รวมทั้งหมด	๒.๗๙	.๗๔	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า ระดับความต้องการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๒.๗๙$, S.D. = ๐.๗๔) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง และเรียงลำดับค่าเฉลี่ยในแต่ละด้านจาก

มากไปหน่อย ได้แก่ ด้านการพัฒนา ($\bar{X} = 2.89$, S.D. = 0.80) ด้านการฝึกอบรม ($\bar{X} = 2.80$, S.D. = 0.87) ด้านการศึกษา ($\bar{X} = 2.87$, S.D. = 0.81) ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๓ ระดับความต้องการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง
ด้านการฝึกอบรม โดยภาพรวม และรายข้อ

(n = ๑๑๐)

ความต้องการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ในจังหวัดลำปาง	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. มีการประชุมวางแผนเพื่อพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ในโรงเรียน	๒.๗๘	.๙๘	ปานกลาง
๒. มีโครงการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน	๒.๗๐	๑.๐๐	ปานกลาง
๓. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการจัดการเรียน การสอน	๒.๗๒	๑.๐๐	ปานกลาง
๔. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการพัฒนาสื่อการ เรียนการสอน	๒.๘๓	.๙๙	ปานกลาง
๕. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการสร้าง บรรยากาศการเรียนการสอน	๒.๙๙	.๙๖	ปานกลาง
๖. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการวัดผลและ ประเมินผลการเรียนการสอน	๓.๐๓	๑.๐๘	ปานกลาง
๗. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องเนื้อหาการเรียน การสอน	๒.๗๓	๑.๑๑	ปานกลาง
๘. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องเทคนิคการเรียน การสอน	๒.๗๑	๑.๑๕	ปานกลาง
๙. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องบุคลิกภาพ	๒.๗๗	๑.๑๒	ปานกลาง
๑๐. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการประยุกต์ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	๒.๖๗	๑.๒	ปานกลาง
รวมด้านการฝึกอบรม	๒.๘๐	.๗๗	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า ระดับความต้องการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ด้านการฝึกอบรม โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.80$, S.D. = 0.87) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับปานกลาง โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ ๖. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน ($\bar{X} = 3.03$, S.D. = 1.08) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ ๓. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการจัดการเรียนการสอน ($\bar{X} = 2.72$, S.D. = 1.00)

ตารางที่ ๔.๔ ระดับรูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง
ด้านการศึกษา โดยภาพรวม และรายข้อ

(n = ๑๑๐)

ความต้องการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ในจังหวัดลำปาง	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. มีการประชุมวางแผนเพื่อส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติม แก่พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน	๒.๗๕	๑.๐๗	ปานกลาง
๒. มีโครงการศึกษาดูงานสำหรับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน	๒.๗๓	.๙๙	ปานกลาง
๓. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของการจัดการ เรียนการสอน	๒.๗๒	๑.๐๔	ปานกลาง
๔. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการพัฒนาสื่อการ เรียนการสอน	๒.๙๔	๑.๑๙	ปานกลาง
๕. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของการสร้าง บรรยากาศการเรียนการสอน	๒.๖๗	๑.๐๔	ปานกลาง
๖. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของการวัดผล และประเมินผลการเรียนการสอน	๒.๗๕	๑.๐๓	ปานกลาง
๗. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของเนื้อหาการ เรียนการสอน	๒.๕๖	๑.๐๐	ปานกลาง
๘. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของเทคนิคการ เรียนการสอน	๒.๖๒	๑.๐๓	ปานกลาง
๙. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของบุคลิกภาพ	๒.๖๗	๑.๑๑	ปานกลาง
๑๐. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของการ ประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	๒.๕๙	๑.๐๖	ปานกลาง
รวมด้านการฝึกอบรม	๒.๗๒	.๗๗	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า ระดับความต้องการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ด้านการศึกษา โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๒.๗๒$, S.D. = ๐.๗๗) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับปานกลาง โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ข้อ ๔ มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน ($\bar{X} = ๒.๙๔$, S.D. = ๑.๑๙) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ข้อ ๗ มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของเนื้อหาการเรียนการสอน ($\bar{X} = ๒.๕๖$, S.D. = ๑.๐๐)

ตารางที่ ๔.๕ ระดับความต้องการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง
ด้านการพัฒนา โดยภาพรวมและรายข้อ

(n = ๑๑๐)

ความต้องการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ในจังหวัดลำปาง	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. มีการพัฒนาพระสอนศีลธรรมตามหลักภavana ๔	๓.๑๒	๑.๑๔	ปานกลาง
๒. มีการพัฒนาพระสอนศีลธรรม	๓.๒๑	๑.๐๙	ปานกลาง
๓. มีการพัฒนาด้านร่างกายของพระสอนศีลธรรม	๒.๗๗	๑.๐๒	ปานกลาง
๔. มีการพัฒนาด้านจิตใจของพระสอนศีลธรรม	๒.๖๒	๑.๑๐	ปานกลาง
๕. มีการพัฒนาด้านสังคมของพระสอนศีลธรรม	๒.๖๐	๑.๑๔	ปานกลาง
๖. มีการพัฒนาด้านสติปัญญาพระสอนศีลธรรม	๒.๗๘	๑.๑๒	ปานกลาง
๗. มีเงินนิตยภัตมอบให้เหมาะสม	๒.๕๙	๑.๐๗	ปานกลาง
๘. มีสวัสดิการที่ดี	๓.๓๒	๑.๑๖	ปานกลาง
๙. มีการยกย่องเชิดชูพระสอนศีลธรรมดีเด่น	๓.๐๕	๑.๐๘	ปานกลาง
๑๐. มีการมอบรางวัลให้แก่พระสอนศีลธรรมที่มีผลงานดีเด่น	๒.๙๕	๑.๐๘	ปานกลาง
รวมด้านการศึกษา	๒.๘๙	.๘๐	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า ระดับความต้องการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ด้านการพัฒนา โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๒.๘๙$, S.D. = ๐.๘๐) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับปานกลาง โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ข้อ ๘ มีสวัสดิการที่ดี ($\bar{X} = ๓.๓๒$, S.D. = ๑.๑๖) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ข้อ ๗ มีเงินนิตยภัตมอบให้เหมาะสม ($\bar{X} = ๒.๕๙$, S.D. = ๑.๐๗)

(๓) การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง
จำแนกตามพรรษา

ในการเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง
จำแนกตามพรรษา วิเคราะห์โดยการทดสอบค่าที (t-test) ได้ผลดังแสดงในตารางที่ ๔.๙ - ๔.๑๒

ตารางที่ ๔.๖ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง
จำแนกตามพรรษา โดยภาพรวม และรายด้าน

การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมใน โรงเรียน ในจังหวัดลำปาง	พรรษา				t	p
	ต่ำกว่า ๕ พรรษา (n = ๒๕)		๕ พรรษาขึ้นไป (n = ๘๕)			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
ด้านการฝึกอบรม	๓.๑๓	.๖๕	๒.๗๒	.๗๘	๓.๑๓*	.๐๐

ด้านการศึกษา	๓.๐๐	.๖๓	๒.๖๕	.๗๙	๒.๖๘*	.๐๐
ด้านการพัฒนา	๓.๑๘	.๖๓	๒.๘๒	.๘๓	๒.๖๑*	.๐๑
รวมทั้งหมด	๓.๐๖	.๕๗	๒.๗๒	.๗๖	๒.๖๖*	.๐๐

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามพรรษา ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษามากกว่า ๕ พรรษา และพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการฝึกอบรม ด้านการศึกษาและด้านการพัฒนา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษามากกว่า ๕ พรรษามีการพัฒนาศักยภาพโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป

ตารางที่ ๔.๗ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามพรรษา ด้านการฝึกอบรม โดยภาพรวมและรายข้อ

การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง	พรรษา				t	p
	ต่ำกว่า ๕ พรรษา (n = ๒๕)		๕ พรรษาขึ้นไป (n = ๘๕)			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
๑. มีการประชุมวางแผนเพื่อพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน	๓.๐๗	.๘๙	๒.๗๑	๑.๐๐	๒.๑๕*	.๐๓
๒. มีโครงการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน	๓.๑๔	.๘๑	๒.๕๙	๑.๐๑	๓.๒๖*	.๐๐
๓. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการจัดการเรียนการสอน	๓.๐๕	.๗๙	๒.๖๔	๑.๐๔	๒.๓๗*	.๐๑
๔. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน	๓.๑๔	.๘๙	๒.๗๕	๑.๐๐	๒.๓๐*	.๐๒
๕. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการสร้างบรรยากาศการเรียนการสอน	๓.๑๙	.๘๖	๒.๙๔	.๙๗	๑.๕๒	.๑๓
๖. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน	๓.๓๑	๑.๐๐	๒.๙๖	๑.๑๐	๑.๘๘	.๐๖
๗. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องเนื้อหาการเรียนการสอน	๓.๑๙	๑.๐๑	๒.๖๑	๑.๑๐	๓.๐๙*	.๐๐
๘. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องเทคนิคการเรียนการสอน	๓.๐๕	.๘๒	๒.๖๓	๑.๒๑	๒.๑๒*	.๐๓
๙. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมเรื่องบุคลิกภาพ	๓.๐๗	.๙๙	๒.๖๙	๑.๑๔	๑.๙๘*	.๐๔

๑๐. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่อง การประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	๓.๑๒	.๘๖	๒.๖๓	๑.๑๔	๑.๙๖*	.๐๓
รวมด้านการฝึกอบรม	๓.๑๓	.๖๕	๒.๗๒	.๗๘	๓.๑๓*	.๐๐

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามพรรษา ด้านการฝึกอบรม ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษาต่ำกว่า ๕ พรรษาและพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป โดยภาพรวมทั้งด้านและรายข้อเกือบทุกข้อ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในข้อที่แตกต่างกันนั้น พระสอนศีลธรรมที่มีพรรษาต่ำกว่า ๕ พรรษามีการพัฒนาศักยภาพโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป ส่วนข้อ ๕ มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการสร้างบรรยากาศการเรียนการสอนและข้อ ๖ มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕

ตารางที่ ๔.๘ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง
จำแนกตามพรรษา ด้านการศึกษา โดยภาพรวมและรายข้อ

การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมใน โรงเรียนในจังหวัดลำปาง	พรรษา				t	p
	ต่ำกว่า ๕ พรรษา (n = ๒๕)		๕ พรรษาขึ้นไป (n = ๘๕)			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
๑. มีการประชุมวางแผนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ เพิ่มเติมแก่พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน	๓.๑๗	.๙๐	๒.๖๔	๑.๐๘	๒.๘๙*	.๐๐
๒. มีโครงการศึกษาดูงานพระสอนศีลธรรมโรงเรียน	๓.๑๙	.๘๐	๒.๖๑	๑.๐๐	๓.๔๓*	.๐๐
๓. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติใน เรื่องของการจัดการเรียนการสอน	๓.๒๑	.๗๘	๒.๖๐	๑.๐๖	๓.๕๓*	.๐๐
๔. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่อง การพัฒนาสื่อการเรียนการสอน	๓.๑๒	๑.๐๘	๒.๙๐	๑.๒๑	๑.๐๘	.๒๘
๕. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติใน เรื่องของการสร้างบรรยากาศการเรียน	๓.๑๔	.๙๕	๒.๕๕	๑.๐๓	๓.๓๖*	.๐๐
๖. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่อง ของการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน	๓.๐๒	.๘๙	๒.๖๘	๑.๐๕	๑.๙๒	.๐๕
๗. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติใน เรื่องของเนื้อหาการเรียนการสอน	๒.๙๓	.๘๙	๒.๔๖	๑.๐๐	๒.๗๔*	.๐๐
๘. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติใน เรื่องของเทคนิคการเรียนการสอน	๒.๙๐	.๗๕	๒.๕๕	๑.๐๗	๒.๐๒*	.๐๔
๙. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติเรื่องบุคลิกภาพ	๓.๐๒	.๘๔	๒.๕๘	๑.๑๕	๒.๓๔*	.๐๒

๑๐. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของ การประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	๒.๘๑	.๘๖	๒.๕๓	๑.๑๐	๑.๕๔	.๑๒
รวมด้านการศึกษา	๓.๐๐	.๖๓	๒.๖๕	.๗๙	๒.๖๘*	.๐๐

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามพรรษา ด้านการศึกษา ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษต่ำกว่า ๕ พรรษาและพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป โดยภาพรวมทั้งด้านและรายข้อ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จำนวน ๗ ข้อ ในข้อที่แตกต่างนั้น พระสอนศีลธรรมที่มีพรรษต่ำกว่า ๕ พรรษามีการพัฒนาศักยภาพโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป ส่วนข้อ ๔ มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน ข้อ ๖ มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน ข้อ ๑๐ มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕

ตารางที่ ๔.๙ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง
จำแนกตามพรรษา ด้านการพัฒนา โดยภาพรวม และรายข้อ

การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมใน โรงเรียนในจังหวัดลำปาง	พรรษา				t	p
	ต่ำกว่า ๕ พรรษา (n = ๒๕)		๕ พรรษาขึ้นไป (n = ๘๕)			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
๑. มีการพัฒนาพระสอนศีลธรรมตามหลัก ภavana ๔	๓.๒๖	.๘๘	๓.๐๙	๑.๒๐	.๘๘	.๓๗
๒. มีการพัฒนาพระสอนศีลธรรม	๓.๔๘	.๘๙	๓.๑๔	๑.๑๓	๑.๗๗	.๐๗
๓. มีการพัฒนาด้านร่างกายของพระสอนศีลธรรม	๓.๐๗	.๙๔	๒.๖๙	๑.๐๒	๒.๑๙*	.๐๒
๔. มีการพัฒนาด้านจิตใจของพระสอนศีลธรรม	๓.๐๐	๑.๑๔	๒.๕๓	๑.๐๗	๒.๕๐*	.๐๑
๕. มีการพัฒนาด้านสังคมของพระสอนศีลธรรม	๒.๙๓	๑.๐๒	๒.๕๒	๑.๑๖	๒.๐๖*	.๐๔
๖. มีการพัฒนาด้านสติปัญญาพระสอนศีลธรรม	๓.๑๐	๑.๐๕	๒.๗๐	๑.๑๓	๒.๐๔*	.๐๔
๗. มีเงินนิตยภัตมอบให้เหมาะสม	๒.๙๕	.๙๓	๒.๕๐	๑.๐๙	๒.๔๘*	.๐๑
๘. มีสวัสดิการที่ดี	๓.๖๗	.๘๗	๓.๒๓	๑.๒๒	๒.๑๖*	.๐๓
๙. มีการยกย่องเชิดชูพระสอนศีลธรรมดีเด่น	๓.๓๓	.๗๘	๒.๙๘	๑.๑๓	๑.๘๙	.๐๖
๑๐. มีการมอบรางวัลให้แก่พระสอนศีลธรรม ที่มีผลงานดีเด่น	๓.๒๔	.๘๒	๒.๘๗	๑.๑๒	๑.๙๗*	.๐๕
รวมด้านพัฒนา	๓.๑๘	.๖๓	๒.๘๒	.๘๓	๒.๖๑*	.๐๑

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่า การเปรียบเทียบการพัฒนาศัภยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามพรรษา ด้านการพัฒนา ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษาค่ำกว่า ๕ พรรษาและพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป โดยภาพรวมทั้งด้านและรายข้อเกือบทุกข้อ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในข้อที่แตกต่างกันนั้น พระสอนศีลธรรมที่มีพรรษาค่ำกว่า ๕ พรรษามีการพัฒนาศัภยภาพ โดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป ข้อ ๑. มีการพัฒนาพระสอนศีลธรรมตามหลักภาวนา ๔ ข้อ ๒. มีการพัฒนาพระสอนศีลธรรมข้อ ๙. มีการยกย่องเชิดชูพระสอนศีลธรรมดีเด่น ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕

(๔) การเปรียบเทียบการพัฒนาศัภยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

ในการเปรียบเทียบการพัฒนาศัภยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ วิเคราะห์โดยการทดสอบค่าที (t-test) ได้ผลดังแสดงในตาราง

ตารางที่ ๔.๑๐ การเปรียบเทียบการพัฒนาศัภยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ โดยภาพรวมและรายด้าน

การพัฒนาศัภยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง	วุฒิการศึกษาสามัญ				t	p
	ต่ำกว่าปริญญาตรี (n = ๗๐)		ปริญญาตรีขึ้นไป (n = ๔๐)			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
ด้านการฝึกอบรม	๒.๘๓	.๗๖	๒.๗๖	.๘๐	.๕๖	.๕๗
ด้านการศึกษา	๒.๗๕	.๗๗	๒.๖๗	.๗๗	.๗๓	.๔๖
ด้านการพัฒนา	๒.๘๘	.๗๗	๒.๙๑	.๘๕	-.๔๓	.๖๖
รวมทั้งหมด	๒.๘๐	.๗๑	๒.๗๘	.๗๘	.๑๓	.๘๙

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า การเปรียบเทียบการพัฒนาศัภยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่ำกว่าปริญญาตรีและพระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญปริญญาตรีขึ้นไป โดยรวม ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕ เช่นเดียวกัน

ตารางที่ ๔.๑๑ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง
จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านการฝึกอบรม โดยภาพรวมและรายข้อ

การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมใน โรงเรียนในจังหวัดลำปาง	วุฒิการศึกษาสามัญ				t	p
	ต่ำกว่าปริญญาตรี (n = ๗๐)		ปริญญาตรีขึ้นไป (n = ๔๐)			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
๑. มีการประชุมวางแผนเพื่อพัฒนาศักยภาพ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน	๒.๘๔	.๙๔	๒.๖๘	๑.๐๕	๑.๑๑	.๒๖
๒. มีโครงการพัฒนาศักยภาพพระสอน ศีลธรรมในโรงเรียน	๒.๘๔	.๙๘	๒.๔๘	.๙๙	๒.๕๓*	.๐๑
๓. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่อง การจัดการเรียนการสอน	๒.๘๐	.๙๕	๒.๕๙	๑.๐๘	๑.๔๓	.๑๕
๔. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่อง การพัฒนาสื่อการเรียนการสอน	๒.๘๗	.๙๕	๒.๗๗	๑.๐๗	.๖๔	.๕๑
๕. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่อง การสร้างบรรยากาศการเรียนการสอน	๒.๙๑	.๙๕	๓.๑๑	.๙๖	-๑.๔๖	.๑๔
๖. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่อง การวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน	๒.๙๕	๑.๐๗	๓.๑๕	๑.๑๑	-๑.๒๗	.๒๐
๗. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่อง เนื้อหาการเรียนการสอน	๒.๗๒	๑.๐๙	๒.๗๓	๑.๑๕	-.๐๗	.๙๔
๘. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่อง เทคนิคการเรียนการสอน	๒.๗๑	๑.๑๒	๒.๗๒	๑.๒๑	-.๐๙	.๙๒
๙. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมเรื่อง บุคลิกภาพ	๒.๘๓	๑.๑๓	๒.๖๖	๑.๑๒	๑.๐๘	.๒๘
๑๐. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่อง การประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	๒.๘๗	.๙๕	๒.๗๗	๑.๐๗	.๖๔	.๕๑
รวมด้านการฝึกอบรม	๒.๘๓	.๗๖	๒.๗๖	.๘๐	.๕๖	.๕๗

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมใน
โรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านการฝึกอบรม ระหว่างพระสอน
ศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่ำกว่าปริญญาตรีและพระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญ
ปริญญาตรีขึ้นไป โดยภาพรวมทั้งรายด้านและรายข้อเกือบทุกข้อ ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทาง
สถิติ .๐๕ ส่วนข้อ ๒. มีโครงการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน แตกต่างกันอย่างมี
นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในข้อที่แตกต่างกันนั้น พระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่ำกว่า

ปริญญาตรีมีการพัฒนาศักยภาพโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญปริญญาตรีขึ้นไป

ตารางที่ ๔.๑๒ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง
จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านการศึกษา โดยภาพรวมและรายข้อ

การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมใน โรงเรียนในจังหวัดลำปาง	วุฒิการศึกษาสามัญ				t	p
	ต่ำกว่าปริญญาตรี (n = ๗๐)		ปริญญาตรีขึ้นไป (n = ๔๐)			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
๑. มีการประชุมวางแผนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เพิ่มเติมแก่พระสอน ศีลธรรมในโรงเรียน	๒.๗๔	๑.๐๓	๒.๗๖	๑.๑๓	-.๑๓	.๘๙
๒. มีโครงการศึกษาดูงานสำหรับพระสอนศีลธรรม	๒.๖๘	.๙๘	๒.๘๑	๑.๐๑	-.๘๙	.๓๗
๓. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของการจัดการเรียนการสอน	๒.๗๑	๑.๐๑	๒.๗๓	๑.๐๘	-.๑๓	.๘๙
๔. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน	๒.๙๘	๑.๑๔	๒.๘๗	๑.๒๖	.๖๔	.๕๑
๕. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของการสร้างบรรยากาศการเรียน	๒.๗๔	๑.๐๒	๒.๕๗	๑.๐๕	๑.๑๒	.๒๖
๖. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน	๒.๘๔	๑.๐๒	๒.๖๑	๑.๐๔	๑.๕๘*	.๑๑
๗. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของเนื้อหาการเรียนการสอน	๒.๕๖	.๙๙	๒.๕๔	๑.๐๒	.๑๓	.๘๙
๘. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของเทคนิคการเรียนการสอน	๒.๖๕	.๙๗	๒.๕๗	๑.๑๑	.๕๔	.๕๘
๙. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติเรื่องบุคลิกภาพ	๒.๗๑	๑.๑๑	๒.๖๑	๑.๑๑	.๖๑	.๕๓
๑๐. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	๒.๖๖	๑.๐๖	๒.๔๗	๑.๐๔	๑.๒๕	.๒๑
รวมด้านการศึกษา	๒.๗๕	.๗๗	๒.๖๗	.๗๗	.๗๓	.๔๖

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านการศึกษา ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่ำกว่าปริญญาตรีและพระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญปริญญาตรีขึ้นไป โดยภาพรวมทั้งรายด้านและรายข้อเกือบทุกข้อ ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕ ส่วนข้อ ๖ มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในข้อที่แตกต่างกันนั้น พระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษา

สามัญต่ำกว่าปริญญาตรี มีการพัฒนาศักยภาพโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญปริญญาตรีขึ้นไป

ตารางที่ ๔.๑๓ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง
จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านการพัฒนา โดยภาพรวมและรายข้อ

การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมใน โรงเรียนในจังหวัดลำปาง	วุฒิการศึกษาสามัญ				t	p
	ต่ำกว่าปริญญาตรี (n = ๗๐)		ปริญญาตรีขึ้นไป (n = ๔๐)			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
๑. มีการพัฒนาพระสอนศีลธรรมตามหลัก ภavana ๔	๓.๐๖	๑.๐๘	๓.๒๒	๑.๒๓	-.๙๒	.๓๕
๒. มีการพัฒนาพระสอนศีลธรรม	๓.๑๗	๑.๐๔	๓.๒๗	๑.๑๘	-.๕๗	.๕๖
๓. มีการพัฒนาด้านร่างกายของพระสอนศีลธรรม	๒.๘๒	.๙๓	๒.๖๘	๑.๑๕	.๙๑	.๓๖
๔. มีการพัฒนาด้านจิตใจของพระสอนศีลธรรม	๒.๖๑	๑.๐๕	๒.๖๕	๑.๑๗	-.๒๑	.๘๒
๕. มีการพัฒนาด้านสังคมของพระสอนศีลธรรม	๒.๕๖	๑.๑๒	๒.๖๗	๑.๑๙	-.๖๕	.๕๑
๖. มีการพัฒนาด้านสติปัญญาพระสอนศีลธรรม	๒.๗๗	๑.๑๒	๒.๘๐	๑.๑๓	-.๑๗	.๘๖
๗. มีเงินนิตยภัตมอบให้เหมาะสม	๒.๖๐	๑.๐๖	๒.๕๗	๑.๐๙	.๒๑	.๘๒
๘. มีสวัสดิการที่ดี	๓.๓๔	๑.๑๔	๓.๒๙	๑.๒๒	.๒๙	.๗๖
๙. มีการยกย่องเชิดชูพระสอนศีลธรรมดีเด่น	๓.๐๐	๑.๐๐	๓.๑๔	๑.๑๙	-.๘๙	.๓๗
๑๐. มีการมอบรางวัลให้แก่พระสอนศีลธรรม ที่มีผลงานดีเด่น	๒.๙๓	๑.๐๖	๒.๙๗	๑.๑๒	-.๒๙	.๗๖
รวมด้านการพัฒนา	๒.๘๘	.๗๗	๒.๙๑	.๘๕	-.๔๓	.๖๖

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านการพัฒนา ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่ำกว่าปริญญาตรีและพระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญปริญญาตรีขึ้นไป โดยภาพรวมทั้งรายด้านและรายข้อทุกข้อ ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕

**(๕) การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัด
ลำปาง จำแนกตามตำแหน่งทางคณะสงฆ์**

ในการเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามตำแหน่งทางคณะสงฆ์ วิเคราะห์โดยการทดสอบค่าที (t-test) ได้ผลดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๗ - ๔.๒๐

ตารางที่ ๔.๑๔ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง
จำแนกตามตำแหน่งทางคณะสงฆ์ โดยภาพรวม และรายด้าน

การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมใน โรงเรียนในจังหวัดลำปาง	ตำแหน่งทางคณะสงฆ์				t	p
	พระสังฆาธิการ (n = ๔๐)		พระลูกวัด (n = ๗๐)			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
ด้านการฝึกอบรม	๒.๗๗	.๗๗	๒.๘๓	.๗๘	-.๕๑	.๖๐
ด้านการศึกษา	๒.๗๕	.๗๓	๒.๗๐	.๘๐	.๕๐	.๖๑
ด้านการพัฒนา	๒.๙๒	.๗๒	๒.๘๗	.๘๖	.๕๐	.๖๑
รวมทั้งหมด	๒.๘๒	.๖๘	๒.๗๗	.๗๘	.๔๖	.๖๔

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่า การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามตำแหน่งทางคณะสงฆ์ ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์เป็นพระสังฆาธิการและพระสอนศีลธรรมที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์เป็นพระลูกวัด โดยรวมไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕ เช่นเดียวกัน

ตารางที่ ๔.๑๕ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง
จำแนกตามตำแหน่งทางคณะสงฆ์ ด้านการฝึกอบรม โดยภาพรวมและรายข้อ

การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมใน โรงเรียนในจังหวัดลำปาง	ตำแหน่งทางคณะสงฆ์				t	p
	พระสังฆาธิการ (n = ๔๐)		พระลูกวัด (n = ๗๐)			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
๑. มีการประชุมวางแผนเพื่อพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน	๒.๗๕	๑.๐๑	๒.๘๑	.๙๖	-.๔๒	.๖๖
๒. มีโครงการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน	๒.๗๖	๑.๐๔	๒.๖๖	.๙๖	.๗๑	.๔๗
๓. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการจัดการเรียนการสอน	๒.๖๒	๑.๐๑	๒.๘๑	.๙๙	-๑.๓๕	.๑๗
๔. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน	๒.๗๕	.๙๓	๒.๘๙	๑.๐๔	-๑.๐๕	.๒๙
๕. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการสร้างบรรยากาศการเรียนการสอน	๒.๙๓	.๙๖	๓.๐๔	.๙๕	-.๗๔	.๔๕
๖. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่อง	๓.๐๙	๑.๐๖	๒.๙๘	๑.๑๑	.๖๘	.๔๙

การวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน						
๗. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องเนื้อหาการเรียนการสอน	๒.๖๗	๑.๐๕	๒.๗๗	๑.๑๖	-.๖๔	.๕๑
๘. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องเทคนิคการเรียนการสอน	๒.๖๘	๑.๑๖	๒.๗๔	๑.๑๖	-.๓๔	.๗๓
๙. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องบุคลิกภาพ	๒.๗๔	๑.๐๕	๒.๗๙	๑.๑๘	-.๓๓	.๗๓
๑๐. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	๒.๙๒	.๙๖	๓.๐๒	.๙๖	-.๗๔	.๔๓
รวมด้านการฝึกอบรม	๒.๗๗	.๗๗	๒.๘๓	.๗๘	-.๕๑	.๖๐

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่า การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามตำแหน่งทางคณะสงฆ์ ด้านการฝึกอบรมระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์เป็นพระสังฆาธิการและพระสอนศีลธรรมที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์เป็นพระลูกวัด โดยภาพรวมทั้งรายด้านและรายข้อทุกข้อไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕

ตารางที่ ๔.๑๖ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามตำแหน่งทางคณะสงฆ์ ด้านการศึกษา โดยภาพรวมและรายข้อ

การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง	ตำแหน่งทางคณะสงฆ์				t	p
	พระสังฆาธิการ (n = ๔๐)		พระลูกวัด (n = ๗๐)			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
๑. มีการประชุมวางแผนเพื่อส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติมแก่พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน	๒.๘๐	๑.๐๗	๒.๗๐	๑.๐๗	.๖๖	.๕๐
๒. มีโครงการศึกษาดูงานสำหรับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน	๒.๗๖	.๙๗	๒.๗๑	๑.๐๑	.๓๔	.๗๓
๓. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของการจัดการเรียนการสอน	๒.๖๘	๑.๐๓	๒.๗๕	๑.๐๕	-.๔๙	.๖๑
๔. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน	๒.๘๖	๑.๒๓	๓.๐๑	๑.๑๕	-.๙๐	.๓๖
๕. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของการสร้างบรรยากาศการเรียน	๒.๖๔	.๙๔	๒.๗๐	๑.๑๑	-.๔๓	.๖๖
๖. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติใน						

เรื่องของการวัดผล	๒.๘๐	๑.๐๑	๒.๗๑	๑.๐๕	.๖๒	.๕๓
๗. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของเนื้อหาการเรียนการสอน	๒.๖๓	.๙๖	๒.๕๐	๑.๐๓	.๘๙	.๓๗
๘. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของเทคนิคการเรียนการสอน	๒.๖๖	๑.๐๔	๒.๕๙	๑.๐๒	.๔๙	.๖๒
๙. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของบุคลิกภาพ	๒.๖๒	๑.๐๗	๒.๗๑	๑.๑๕	-.๖๐	.๕๔
๑๐. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	๒.๖๖	๑.๐๙	๒.๕๓	๑.๐๓	.๘๙	.๓๗
รวมด้านการศึกษา	๒.๗๕	.๗๓	๒.๗๐	.๘๐	.๕๐	.๖๑

จากตารางที่ ๔.๑๖ พบว่า การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามตำแหน่งทางคณะสงฆ์ ด้านการศึกษา ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์เป็นพระสังฆาธิการและพระสอนศีลธรรมที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์เป็นพระลูกวัด โดยภาพรวมทั้งรายด้านและรายข้อทุกข้อ ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕

ตารางที่ ๔.๑๗ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามตำแหน่งทางคณะสงฆ์ ด้านการพัฒนา โดยภาพรวมและรายข้อ

การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง	ตำแหน่งทางคณะสงฆ์				t	p
	พระสังฆาธิการ (n = ๔๐)		พระลูกวัด (n = ๗๐)			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
๑. มีการพัฒนาพระสอนศีลธรรมตามหลักภavana ๔	๓.๑๔	๑.๑๐	๓.๑๑	๑.๑๘	.๒๓	.๘๑
๒. มีการพัฒนาพระสอนศีลธรรม	๓.๒๓	๑.๐๖	๓.๑๙	๑.๑๒	.๒๔	.๘๐
๓. มีการพัฒนาด้านร่างกายของพระสอนศีลธรรม	๒.๗๙	.๙๑	๒.๗๕	๑.๑๐	.๓๑	.๗๕
๔. มีการพัฒนาด้านจิตใจของพระสอนศีลธรรม	๒.๖๗	๑.๐๒	๒.๕๙	๑.๑๖	.๕๓	.๕๙
๕. มีการพัฒนาด้านสังคมของพระสอนศีลธรรม	๒.๖๖	๑.๑๖	๒.๕๖	๑.๑๓	.๖๐	.๕๔
๖. มีการพัฒนาด้านสติปัญญาพระสอนศีลธรรม	๒.๗๘	๑.๑๑	๒.๗๘	๑.๑๔	-.๐๐	.๙๙
๗. มีเงินนิตยภัตมอบให้เหมาะสม	๒.๕๙	๑.๐๖	๒.๕๙	๑.๐๘	.๐๓	.๙๗

๘. มีสวัสดิการที่ดี	๓.๒๒	๑.๑๒	๓.๔๑	๑.๒๐	-๑.๒๔	.๒๑
๙. มีการยกย่องเชิดชูพระสอนศีลธรรมดีเด่น	๓.๑๑	๑.๐๑	๓.๐๑	๑.๑๓	.๖๖	.๕๐
๑๐. มีการมอบรางวัลให้แก่พระสอนศีลธรรมที่มีผลงานดีเด่น	๒.๙๙	.๙๘	๒.๙๑	๑.๑๕	.๕๐	.๖๑
รวมด้านการพัฒนา	๒.๙๒	.๗๒	๒.๘๗	.๘๖	.๕๐	.๖๑

จากตารางที่ ๔.๑๗ พบว่า การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามตำแหน่งทางคณะสงฆ์ ด้านการพัฒนาระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์เป็นพระสังฆาธิการและพระสอนศีลธรรมที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์เป็นพระลูกวัด โดยภาพรวมทั้งรายด้านและรายข้อทุกข้อ ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕

(๖) การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามประสบการณ์ในการสอน

ในการเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามประสบการณ์ในการสอน วิเคราะห์โดยการทดสอบค่าที (t-test) ได้ผลดังแสดงในตาราง

ตารางที่ ๔.๑๘ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ปลาย จำแนกตามประสบการณ์ในการสอน โดยภาพรวม และรายด้าน

การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง	ประสบการณ์ในการสอน				t	p
	ต่ำกว่า ๕ ปี (n = ๘๐)		๕ ปีขึ้นไป (n = ๓๐)			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
ด้านการฝึกอบรม	๒.๘๘	๐.๖๗	๒.๗๓	๐.๘๖	๑.๔๗	.๑๔
ด้านการศึกษา	๒.๘๑	๐.๖๕	๒.๖๔	๐.๘๘	๑.๕๙	.๑๑
ด้านการพัฒนา	๒.๙๗	๐.๖๘	๒.๘๒	๐.๙๑	๑.๔๓	.๑๕
รวมทั้งหมด	๒.๘๗	๐.๖๑	๒.๗๒	๐.๘๕	๑.๔๕	.๑๕

จากตารางที่ ๔.๑๘ พบว่า การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามประสบการณ์ในการสอน ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอนต่ำกว่า ๕ ปีและพระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอน ๕ ปีขึ้นไป โดยรวมไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕ เช่นเดียวกัน

ตารางที่ ๔.๑๙ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง
จำแนกตามประสบการณ์ในการสอน ด้านการฝึกอบรม โดยภาพรวมและรายข้อ

การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมใน โรงเรียนในจังหวัดลำปาง	ประสบการณ์ในการสอน				t	p
	ต่ำกว่า ๕ ปี (n = ๘๐)		๕ ปีขึ้นไป (n = ๓๐)			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
๑. มีการประชุมวางแผนเพื่อพัฒนาศักยภาพ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน	๒.๗๕	๐.๘๖	๒.๘๑	๑.๑๑	-.๔๘	.๖๓
๒. มีโครงการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม	๒.๗๖	๐.๙๒	๒.๖๕	๑.๐๘	.๗๙	.๔๓
๓. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่อง การจัดการเรียนการสอน	๒.๘๑	๐.๘๘	๒.๖๔	๑.๑๒	๑.๒๐	.๒๓
๔. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่อง การพัฒนาสื่อการเรียนการสอน	๒.๘๕	๐.๙๒	๒.๘๐	๑.๐๗	.๓๖	.๗๒
๕. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่อง การสร้างบรรยากาศการเรียนการสอน	๓.๑๐	๐.๘๕	๒.๘๘	๑.๐๕	๑.๖๑	.๑๑
๖. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่อง การวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน	๓.๑๕	๑.๐๐	๒.๙๑	๑.๑๖	๑.๕๔	.๑๒
๗. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่อง เนื้อหาการเรียนการสอน	๒.๙๓	๑.๐๖	๒.๕๒	๑.๑๓	๒.๖๙*	.๐๑
๘. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่อง เทคนิคการเรียนการสอน	๒.๗๘	๑.๐๘	๒.๖๕	๑.๒๓	.๘๐	.๔๓
๙. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมเรื่องบุคลิกภาพ	๒.๘๕	๑.๐๗	๒.๖๘	๑.๑๘	๑.๑๓	.๒๖
๑๐. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่อง การประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	๓.๑๓	๑.๐๐	๒.๙๕	๑.๑๗	๑.๕๒	.๑๑
รวมด้านการฝึกอบรม	๒.๘๘	๐.๖๗	๒.๗๓	๐.๘๖	๑.๔๗	.๑๔

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๙ พบว่า การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามประสบการณ์ในการสอน ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอนต่ำกว่า ๕ ปีและพระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอน ๕ ปีขึ้นไป ด้านการฝึกอบรมระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอนต่ำกว่า ๕ ปีและพระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอน ๕ ปีขึ้นไป โดยภาพรวมทั้งรายด้านและรายข้อเกือบทุกข้อ ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕ ส่วนข้อ ๗. การฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องเนื้อหาการเรียนการสอนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ข้อที่แตกต่างกันได้แก่ พระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอนต่ำกว่า ๕ ปี มีปัญหาการปฏิบัติงานโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอน ๕ ปีขึ้นไป

ตารางที่ ๔.๒๐ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง
จำแนกตามประสบการณ์ในการสอน ด้านการศึกษา โดยภาพรวมและรายข้อ

การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมใน โรงเรียนในจังหวัดลำปาง	ประสบการณ์ในการสอน				t	p
	ต่ำกว่า ๕ ปี (n = ๘๐)		๕ ปีขึ้นไป (n = ๓๐)			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
๑. มีการประชุมวางแผนเพื่อพัฒนาศักยภาพ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน	๒.๙๐	๐.๙๓	๒.๕๙	๑.๑๘	๒.๑๒*	.๐๔
๒. มีโครงการศึกษาดูงานแก่พระสอนศีลธรรม	๒.๘๗	๐.๙๐	๒.๕๙	๑.๐๗	๒.๐๗*	.๐๔
๓. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติใน เรื่องของการจัดการเรียนการสอน	๒.๘๑	๐.๙๒	๒.๖๔	๑.๑๔	๑.๑๖	.๒๕
๔. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่อง การพัฒนาสื่อการเรียนการสอน	๓.๑๒	๑.๐๘	๒.๗๖	๑.๒๗	๒.๑๓*	.๐๓
๕. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติใน เรื่องของการสร้างบรรยากาศการเรียน	๒.๘๑	๐.๙๙	๒.๕๔	๑.๐๘	๑.๘๔	.๐๗
๖. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติเรื่อง การวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน	๒.๘๐	๐.๙๔	๒.๗๑	๑.๑๒	.๖๒	.๕๓
๗. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติใน เรื่องของเนื้อหาการเรียนการสอน	๒.๖๑	๐.๙๔	๒.๕๐	๑.๐๖	.๘๐	.๔๓
๘. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติใน เรื่องของเทคนิคการเรียนการสอน	๒.๗๒	๐.๘๕	๒.๕๒	๑.๑๘	๑.๓๙	.๑๗
๙. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติใน เรื่องของบุคลิกภาพ	๒.๘๓	๑.๐๑	๒.๕๑	๑.๑๙	๒.๐๔*	.๐๔
๑๐. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติใน เรื่องของการประยุกต์หลักธรรมแนวพุทธ	๒.๖๘	๐.๙๑	๒.๔๙	๑.๑๙	๑.๒๘	.๒๐
รวมด้านการจัดการเรียนการสอน	๒.๘๑	๐.๖๕	๒.๖๔	๐.๘๘	๑.๕๙	.๑๑

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๐ พบว่า การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามประสบการณ์ในการสอน ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอนต่ำกว่า ๕ ปีและพระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอน ๕ ปีขึ้นไป ด้านการจัดการเรียนการสอน ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอนต่ำกว่า ๕ ปีและพระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอน ๕ ปีขึ้นไป โดยภาพรวมทั้งรายด้านและรายข้อเกือบทุกข้อ ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕ ส่วนข้อ ๑. มีการประชุมวางแผนเพื่อส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติมแก่พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ข้อ ๒. มีโครงการศึกษาดูงานสำหรับพระสอน

ศีลธรรมในโรงเรียน ข้อ ๔. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน และ ข้อ ๙. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของบุคลิกภาพ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในข้อที่แตกต่างกันนั้น พระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอนต่ำกว่า ๕ ปี มีการพัฒนาศักยภาพโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอน ๕ ปีขึ้นไป

ตารางที่ ๔.๒๑ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง
จำแนกตามประสบการณ์ในการสอน ด้านการพัฒนา โดยภาพรวมและรายข้อ

การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมใน โรงเรียนในจังหวัดลำปาง	ประสบการณ์ในการสอน				t	p
	ต่ำกว่า ๕ ปี (n = ๘๐)		๕ ปีขึ้นไป (n = ๓๐)			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
๑. สื่อการสอนประเภทวัสดุคู่มือไม่เพียงพอกับความต้องการ	๓.๒๐	๑.๐๓	๓.๐๔	๑.๒๕	๑.๐๓	.๓๑
๒. สื่อการสอนประเภทอุปกรณ์มีไม่เพียงพอกับความต้องการ	๓.๒๘	๐.๙๘	๓.๑๔	๑.๒๐	.๙๔	.๓๕
๓. ขาดความรู้ความเข้าใจและทักษะในการเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน	๒.๘๕	๐.๙๖	๒.๖๘	๑.๐๗	๑.๒๕	.๒๑
๔. ไม่มีการเตรียมความพร้อมของผู้เรียนก่อนการใช้สื่อการเรียนการสอน	๒.๗๔	๑.๑๐	๒.๕๑	๑.๑๐	๑.๔๙	.๑๔
๕. ไม่ได้ทดลองใช้สื่อการสอนก่อนการนำสื่อการเรียนการสอนไปใช้จริง	๒.๖๖	๑.๐๓	๒.๕๕	๑.๒๖	.๖๙	.๔๙
๖. สื่อการสอนที่มีอยู่ล้าสมัยไม่สามารถนำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ	๒.๘๕	๑.๐๒	๒.๗๑	๑.๒๒	.๙๔	.๓๕
๗. สื่อการสอนไม่ตรงกับเนื้อหาที่สอน	๒.๗๓	๐.๙๘	๒.๔๕	๑.๑๕	๑.๘๖	.๐๗
๘. ขาดแคลนงบประมาณที่จะให้การสนับสนุนในการผลิตสื่อการเรียนการสอน	๓.๕๑	๐.๙๗	๓.๑๓	๑.๓๑	๒.๔๐*	.๐๒
๙. ไม่ได้รับการนิเทศความรู้ด้านกระบวนการผลิตสื่อการเรียนการสอน	๓.๑๐	๐.๙๑	๓.๐๑	๑.๒๓	.๕๘	.๕๗
๑๐. ขาดความรู้และทักษะด้านเทคนิคการผลิตสื่อการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ	๓.๐๐	๐.๙๕	๒.๘๙	๑.๒๐	.๗๑	.๔๘
รวมด้านการพัฒนา	๒.๙๗	๐.๖๘	๒.๘๒	๐.๙๑	๑.๔๓	.๑๕

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๑ พบว่า การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามประสบการณ์ในการสอน ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มี

ประสบการณ์ในการสอนต่ำกว่า ๕ ปีและพระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอน ๕ ปีขึ้นไป ด้านการพัฒนา ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอนต่ำกว่า ๕ ปีและพระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอน ๕ ปีขึ้นไป โดยภาพรวมทั้งรายด้านและรายข้อเกือบทุกข้อ ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕ ส่วนข้อ ๘. ขาดแคลนงบประมาณที่จะให้การสนับสนุนในการผลิตสื่อการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในข้อที่แตกต่างกันนั้น พระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอนต่ำกว่า ๕ ปี มีการพัฒนาศักยภาพโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอน ๕ ปีขึ้นไป

๔.๑.๓ สรุปข้อค้นพบจากการวิจัยเชิงปริมาณ

(๑) สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัย

๑. จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัย ส่วนใหญ่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป (ร้อยละ ๗๕.๕๗) ที่เหลือมีพรรษาน้อยกว่า ๕ พรรษา (ร้อยละ ๒๑.๔๓)
๒. จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัย ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี (ร้อยละ ๙๐.๐๐) ที่เหลือจบการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป (ร้อยละ ๗๕.๑๐)
๓. จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัย ส่วนใหญ่เป็นพระลูกวัด (ร้อยละ ๙๐.๐๐) ที่เหลือเป็นพระสังฆาธิการ (ร้อยละ ๗๕.๑๐)
๔. จำนวนและค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัย ส่วนใหญ่มีประสบการณ์ต่ำกว่า ๕ ปี (ร้อยละ ๙๕.๕๐) ที่เหลือมีประสบการณ์ ๕ ปีขึ้นไป (ร้อยละ ๔๙.๐๕)

(๒) ระดับความต้องการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

๑. ระดับความต้องการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = ๒.๗๙$, S.D. = ๐.๗๔) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง และเรียงลำดับค่าเฉลี่ยในแต่ละด้านจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการพัฒนา ($\bar{x} = ๒.๘๙$, S.D. = ๐.๘๑) ด้านการฝึกอบรม ($\bar{x} = ๒.๘๐$, S.D. = ๐.๗๗) และด้านการศึกษา ($\bar{x} = ๒.๗๒$, S.D. = ๐.๗๗) ตามลำดับ
๒. ระดับความต้องการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ด้านการฝึกอบรม โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = ๒.๘๐$, S.D. = ๐.๗๗) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับปานกลาง โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ ๖. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน ($\bar{x} = ๓.๐๓$, S.D. = ๑.๐๘) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ ๓. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการจัดการเรียนการสอน ($\bar{x} = ๒.๗๐$, S.D. = ๑.๐๐)
๓. ระดับความต้องการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ด้านการศึกษา โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = ๒.๗๒$, S.D. = ๐.๗๗) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับปานกลาง โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ ๔. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน ($\bar{x} = ๒.๙๔$, S.D. = ๑.๑๙) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

คือข้อ ๗. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของเนื้อหาการเรียนการสอน ($\bar{x} = ๒.๕๖$, S.D. = ๑.๐๐)

๔. ระดับความต้องการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ด้านการพัฒนา โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = ๒.๘๙$, S.D. = ๐.๘๐) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับปานกลาง โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ข้อ ๘. มีสวัสดิการที่ดี ($\bar{x} = ๓.๓๒$, S.D. = ๑.๑๖) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ข้อ ๗. มีเงินนิตยภัตมอบให้เหมาะสม ($\bar{x} = ๒.๕๙$, S.D. = ๑.๐๗)

(๓) การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

๑. การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามพรรษา ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษามากกว่า ๕ พรรษาและพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการฝึกอบรม ด้านการศึกษาและด้านการพัฒนา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษามากกว่า ๕ พรรษามีการพัฒนาศักยภาพโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป

๒. การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามพรรษา ด้านการฝึกอบรม ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษามากกว่า ๕ พรรษาและพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป โดยภาพรวมทั้งด้านและรายข้อเกือบทุกข้อ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๕ ในข้อที่แตกต่างกันนั้น พระสอนศีลธรรมที่มีพรรษามากกว่า ๕ พรรษามีการพัฒนาศักยภาพโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป ส่วนข้อ ๕ มีการฝึก อบรมพระสอนศีลธรรมเรื่องการสร้างบรรยากาศการเรียนการสอน และข้อ ๖ มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕

๓. การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามพรรษา ด้านการศึกษา ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษามากกว่า ๕ พรรษาและพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป โดยภาพรวมทั้งด้านและรายข้อแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จำนวน ๗ ข้อ ในข้อที่แตกต่างกันนั้น พระสอนศีลธรรมที่มีพรรษามากกว่า ๕ พรรษามีการพัฒนาศักยภาพโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป ส่วนข้อ ๔. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน ข้อ ๖. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน ข้อ ๑๐. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕

๔. การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามพรรษา ด้านการพัฒนา ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษามากกว่า ๕ พรรษาและพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป โดยภาพรวมทั้งด้านและรายข้อเกือบทุกข้อ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในข้อที่แตกต่างกันนั้น พระสอนศีลธรรมที่มีพรรษามากกว่า ๕ พรรษามีการพัฒนาศักยภาพโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป ส่วนข้อ ๑.

มีการพัฒนาพระสอนศีลธรรมตามหลักภavana ๔ ข้อ ๒. มีการพัฒนาพระสอนศีลธรรม ข้อ ๙. มีการยกย่องเชิดชูพระสอนศีลธรรมดีเด่น ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕

(๔) การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามวุฒิการศึกษา สามัญ

๑. การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่ำกว่าปริญญาตรีและพระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญปริญญาตรีขึ้นไป โดยรวมไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕ เช่นเดียวกัน

๒. การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านการฝึกอบรม ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่ำกว่าปริญญาตรีและพระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญปริญญาตรีขึ้นไป โดยภาพรวมทั้งรายด้านและรายข้อเกือบทุกข้อ ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕ ส่วนข้อ ๒. มีโครงการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในข้อที่แตกต่างกันนั้น พระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่ำกว่าปริญญาตรีมีการพัฒนาศักยภาพโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญปริญญาตรีขึ้นไป

๓. การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านการศึกษา ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่ำกว่าปริญญาตรีและพระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญปริญญาตรีขึ้นไป โดยภาพรวมทั้งรายด้านและรายข้อเกือบทุกข้อ ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕ ส่วนข้อ ๖. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในข้อที่แตกต่างกันนั้น พระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่ำกว่าปริญญาตรี มีการพัฒนาศักยภาพโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญปริญญาตรีขึ้นไป

๔. การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านการพัฒนา ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่ำกว่าปริญญาตรีและพระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญปริญญาตรีขึ้นไป โดยภาพรวมทั้งรายด้านและรายข้อทุกข้อ ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕

(๕) การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามตำแหน่งทางคณะสงฆ์

๑. การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามตำแหน่งทางคณะสงฆ์ ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์เป็นพระสังฆาธิการและพระสอนศีลธรรมที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์เป็นพระลูกวัด โดยรวมไม่แตกต่างกันที่

ศีลธรรมในโรงเรียน ข้อ ๒. มีโครงการศึกษาดูงานสำหรับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ข้อ ๔. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน และข้อ ๙. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของบุคลิกภาพ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในข้อที่แตกต่างกันนั้น พระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอนต่ำกว่า ๕ ปี มีการพัฒนาศักยภาพโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอน ๕ ปีขึ้นไป

๔. การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามประสบการณ์ในการสอน ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอนต่ำกว่า ๕ ปีและพระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอน ๕ ปีขึ้นไป ด้านการพัฒนา ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอนต่ำกว่า ๕ ปีและพระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอน ๕ ปีขึ้นไป โดยภาพรวมทั้งรายด้านและรายข้อเกือบทุกข้อ ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕ ส่วนข้อ ๘. ขาดแคลนงบประมาณที่จะให้การสนับสนุนในการผลิตสื่อการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในข้อที่แตกต่างกันนั้น พระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอนต่ำกว่า ๕ ปี มีการพัฒนาศักยภาพโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอน ๕ ปีขึ้นไป

๔.๒ ผลการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

๔.๒.๑ ผลการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จากการสัมภาษณ์เชิงลึก

การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง โดยคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ ผู้บริหารโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง และครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ที่มีความรู้เกี่ยวกับทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมจำนวน ๑๕ รูป/คน วิเคราะห์โดยการสรุปเป็นรายชื่อ ได้ผลดังต่อไปนี้

๑. ด้านการฝึกอบรม

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ ผู้บริหารโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง และครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง วิเคราะห์โดยการสรุปเป็นรายชื่อ ได้ผลดังต่อไปนี้

๑) ด้านนโยบายระดับชาติ

แนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ควรให้จัดโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นวาระแห่งชาติ และบรรจุไว้ในแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยให้จัดกลุ่มองค์กรที่เกี่ยวข้องให้มีหน้าที่กำกับดูแล ในรูปของทวิภาคี ไตรภาคี ในลักษณะ consortium ที่มีพันธกิจชัดเจน ตรวจสอบ ประเมินผลได้ เพื่อการดำเนินงานอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง^{๑๑} ให้จัดโครงการนี้ ในศูนย์ปฏิบัติกิจกรรมสืบสานศาสนทายาท เป็นแหล่งเรียนรู้ ๑

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระราชธรรมาลังการ, ผู้อำนวยการศูนย์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

ตำบล ๑ วัด นำ “บวร” ย้อนยุคให้เป็นฐานรากของการพัฒนาเยาวชนไทยในปัจจุบัน^{๑๒} ให้จัดระบบการกระจายอำนาจและเชื่อมโยงในลักษณะเครือข่ายกับชุมชนและองค์กรในชุมชน^{๑๓}

๒) สำหรับกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

แนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จัดทำการวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายโครงการตามสถานภาพความเป็นจริง เพื่อกำหนดงบประมาณที่เหมาะสมกับค่าครองชีพในแต่ละบริบทของสถานศึกษาที่ส่งพระเข้าไปปฏิบัติงาน^{๑๔} คัดสรรพระ โดยการสอนให้ได้ประกาศนียบัตร “พระ” เน้น ความถูกต้องของหลักธรรม ที่ไม่เคลื่อนคลาดจากหลักพุทธศาสนา และความสามารถในการสอนด้วยเทคนิควิธีที่ปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ทางศีลธรรมของนักเรียนได้จริง นั่นคือ มิใช่ การบรรยายและถ่ายทอดความรู้ด้วยการท่องจำ^{๑๕} จัดหลักสูตรพัฒนาพระระยะยาวในช่วงปฏิบัติงาน เพื่อเสริมทักษะการสอน การใช้สื่อ การให้คำปรึกษาแนะแนว และการประเมินผลตนเอง ผู้เรียน และบริบทของงาน ให้เป็นปัจจุบัน^{๑๖} กำหนดเกณฑ์คัดเลือก “พระต้นแบบ” เพื่อยกย่องเป็นแบบอย่างในการพัฒนาพระ ให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางศีลธรรมอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน^{๑๗} สนับสนุนให้มีการจัดกลุ่มพระ โดยให้สถานที่งบประมาณ และมาตรการเป็นแนวทางให้พระในระแวกเดียวกัน ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้^{๑๘} จัดระบบเต็มรูปแบบให้มีความชัดเจน และลดการประสานงาน โดยกำหนดมาตรฐาน และขั้นตอนการทำงานของพระ ตั้งแต่แรกเริ่ม จนจบภารกิจ ให้มีการรับรู้ ยอมรับ และสนับสนุนเป็นทางการจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น เจ้าอาวาสวัดที่พระสังกัด โรงเรียน สำนักงานวัฒนธรรมอำเภอ/จังหวัด และเขตการศึกษา^{๑๙} เป็นต้น

๓) สำหรับกระทรวงศึกษาธิการ

แนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ให้ปรับหลักสูตรทุกช่วงชั้น และให้เปลี่ยนวิชาพระพุทธศาสนาจากวิชาเลือกเป็นวิชาบังคับทุกช่วงชั้น และจัดให้มีพระ

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริรัตนโสภิต (ศรีวรรณ), วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ตำบลหัวเวียง จังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระพรชัย อริญชโย, ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระมหานฤตล มหาบุญโญ, วัดน้ำทิพย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดลำปาง, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระครูบุญณบุญญาทร, วัดบุญวาทย์วิหาร ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระมหานิกร ฐิตธมโม, วัดบุญยืน ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระครูสถิตปัญญาวัดน์, วัดกอรวก ตำบลจางเหนือ อำเภอแม่เมาะ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระมหามานพ มานโว, วัดพระเจดีย์ซาวหลัง ตำบลนิคมพัฒนา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระปราจีน สมโน, วัดบ้านแลง ตำบลบ้านแลง ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

ผู้ทรงคุณวุฒิมาสอน^{๒๐} ให้จัดทำหลักสูตรแกนกลางที่เรียบง่าย สามารถปรับได้ตามสถานการณ์ และความต้องการของพระ โดยใช้ธรรมข้อใดข้อหนึ่งเป็นแกนกลาง เพื่อเชื่อมโยงต่อกับธรรมข้ออื่นๆ ให้ผู้เรียนรับรู้ว่าธรรมเป็นเอกภาพ^{๒๑} กำหนดให้มีการนิเทศ ติดตาม พัฒนาพระ โดยเขตพื้นที่การศึกษา อย่างเป็นระบบ ต่อเนื่อง และประเมินได้ชัดเจน^{๒๒}

๔) สำหรับผู้บริหารโรงเรียน

แนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จัดตั้งเอื้ออำนวยในการสอนแก่พระ เช่น ห้องพุทธศาสนา วัสดุ ครุภัณฑ์ สื่อการสอน และจัดรถรับ-ส่ง ตามสมควร^{๒๓} สนับสนุนการนำนักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ เช่น ไปวัด หรือ เข้าค่ายพุทธบุตร หรือบวชสามเณรภาคฤดูร้อน^{๒๔} เป็นต้น จัดวิชาและเวลาให้แก่พระอย่างเต็มที่^{๒๕} สนับสนุนให้พระพัฒนาศีลธรรม จริยธรรม แก่บุคลากรในโรงเรียนด้วย จัดกิจกรรมการทำบุญตักบาตรทุกวันศุกร์ของสัปดาห์ เพื่อสร้างวัฒนธรรมที่ดีในสถานศึกษา^{๒๖} ให้ความร่วมมือในการรายงานข้อมูลของโครงการแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง^{๒๗}

๕) สำหรับครู/อาจารย์ ในโรงเรียน

แนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จัดครูพี่เลี้ยงที่เข้าใจการทำงานร่วมกับพระสงฆ์ ให้เป็นผู้ประสานงานกับโรงเรียน และเอื้ออำนวยการปฏิบัติงานของพระ โดยกำหนดเฉพาะเจาะจง ให้เป็นหน้าที่ประจำ และนับเป็นผลงานทางวิชาการ เพื่อใช้พิจารณาความดีความชอบ^{๒๘} จัดชมรมพุทธศาสนาศึกษาในโรงเรียน เพื่อเรียนธรรมกับพระ และพัฒนาความรู้ เช่น สอนธรรมศึกษา^{๒๙} เป็นต้น จัดตั้งคณะกรรมการสถานศึกษาควบคุมและดูแลโดยร่วมมือกับพระ

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระอาทิตย์ อาทิจโจ, วัดเชตะวัน ตำบลบ้านเสด็จ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระอธิการบุญช่วย ขนดิธโร, วัดป่าแข ตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์พิพัฒน์กิจ, วัดพระบาทแม่วะ ตำบลแม่วะ อำเภอครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระอธิการสมเกียรติ ธีรวโร, วัดหัวทุ่ง ตำบลแม่สัน อำเภอสบปราบ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๓ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระอธิการภานุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูศีลสารวิสิฐ, วัดทุ่งคา ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่มครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระราชธรรมมาลังการ, ผู้อำนวยการศูนย์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระพรชัย อริยุชโย, ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระครูสิริรัตนโสภิต (ศรีวรรณ), วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ตำบลหัวเวียง จังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระมหานฤกุล มหาปญโญ, วัดน้ำทิพย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดลำปาง, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

ในการแก้ปัญหาให้นักเรียนแต่ละคน เช่น พุทธกรรมก้าวร้าว^{๓๐} สร้างสรรค์โครงการใหม่ๆ เพื่อพัฒนาการศึกษาพุทธศาสนาสำหรับนักเรียน เช่น โครงการธนาคารศีลธรรมให้นักเรียน เขียนพฤติกรรมตามหลักธรรมในชีวิตจริงนำมาฝากไว้ และครูประมวลผล ใ้รางวัลเชิดชูเกียรติ เมื่อสิ้นปีการศึกษา^{๓๑} กำหนดรูปแบบในการประเมินผู้เรียนให้เหมาะสมและสามารถนำผลประเมินมาพัฒนาพฤติกรรมของผู้เรียนได้อย่างจริงจัง^{๓๒}

๖) สำหรับผู้ปกครอง

แนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง สนับสนุนให้ผู้ปกครองรวมกลุ่มสนับสนุนโครงการร่วมกับโรงเรียน เช่น การจัดกิจกรรมนอกสถานที่ให้นักเรียน การจัดซื้อสื่อการสอน การจัดงานพัฒนาศีลธรรม จริยธรรมสำหรับนักเรียน ร่วมกับผู้ปกครอง อาจารย์ และชุมชน เช่น วันสำคัญทางพุทธศาสนา การปาฐกถาธรรม^{๓๓} พัฒนาเครือข่ายผู้ปกครอง และจัดทำโครงการที่สนับสนุนทั้งจากภาครัฐ และภาคเอกชน^{๓๔} ร่วมมือกับพุทธสถาน และให้เวลาพาไปวัด และปฏิบัติธรรม^{๓๕} ฯลฯ

๗) สำหรับพระ

แนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ให้มีพันธะสัญญาในการปฏิบัติหน้าที่พระ เพื่อประโยชน์ของนักเรียนอย่างแท้จริง ถ้าไม่มีเวลา ไม่ควรรับงาน^{๓๖} ให้ตระหนักถึงความสำคัญและมีความจำเป็นที่ถือว่าเป็นศาสนกิจ เป็นกิจของสงฆ์^{๓๗} ศึกษา พัฒนาตนเอง ทั้งทางด้านสาระพุทธศาสนา วัฒนธรรมไทย และวิธีการสอน ให้ทันสมัยรัดหน้าอยู่เสมอ และสอบรับประกาศนียบัตรวิชาชีพระ (ถ้ามี) ให้ได้ก่อนรับงานสอน รับรู้ลักษณะงานของตนว่าเข้าโครงการเพื่อสอนศีลธรรม และไม่รับงานอื่น เช่น สอนภาษาอังกฤษ ให้นักเรียนฝึกปฏิบัติจริงเป็นหลัก ให้ข้อมูลย้อนกลับทันที^{๓๘} (ขณะเกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเด็กในโรงเรียน) ใช้ความศรัทธาจากผู้เรียน ศึกษา

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระครูปณณบุญญาทร, วัดบุญวาทย์วิหาร ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระมหานิกธ ฐิตธมโม, วัดบุญยืน ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระครูสถิตปัญญาวัดฉนวน, วัดกอรกวัง ตำบลจางเหนือ อำเภอแม่เม้า ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระมหามานพ มานโว, วัดพระเจดีย์ขาวหลัง ตำบลนิคมพัฒนา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระปราจีน สุมนโน, วัดบ้านแลง ตำบลบ้านแลง ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระราชธรรมาลังการ, ผู้อำนวยการศูนย์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระอาทิตย์ อาทิจใจ, วัดเซตวัน ตำบลบ้านเสด็จ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระอธิการบุญช่วย ขนดีธโร, วัดป่าแข ตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์พิพัฒนกิจ, วัดพระบาทแม่วะ ตำบลแม่วะ อำเภอครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๑.

ปัญหาและแนะแนวปฏิบัติที่เหมาะสมกับระดับวุฒิภาวะแก่นักเรียน^{๓๙} จัดกลุ่มพระในละแวกเดียวกัน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างกว้างขวาง และต่อเนื่อง^{๔๐} กำกับดูแลการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาให้ถูกต้อง ไม่เคลื่อนคลาด ไปสู่การเชื่อไสยศาสตร์ นรก สวรรค์^{๔๑} ฯลฯ นักเรียนควรปลูกฝังศรัทธาในจริยาวัตรของพระ ตลอดจนมีเข้าถึงความศรัทธาในพระรัตนตรัยเป็นสำคัญ^{๔๒} ทำการสอนโดยไม่เห็นแก่เกียรติยศ

๘) สำหรับนักเรียน

แนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง การเรียนพุทธศาสนาเป็นการพัฒนาวิถีชีวิตที่สำคัญ^{๔๓} อุปลักษณ์พระอาจารย์ตามสมควร^{๔๔} มุ่งมั่นในการพัฒนาตนเอง และขยายผลสู่ครอบครัว เพื่อนและชุมชน เพื่อให้เกิดภาวะสงบสันติ และพึ่งพากันอย่างยั่งยืนในสังคม^{๔๕}

ดังนั้น คณะผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จะต้องได้รับการฝึกอบรม ผู้วิจัยแจกแจงตารางความถี่ของข้อมูลเชิงลึกไว้ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒๒ ตารางความถี่ของข้อมูลเชิงลึกด้านการฝึกอบรม

ข้อที่	ประเด็น / ตัวบ่งชี้	ปริมาณ	
		ความถี่	รูป / คน
๑	นโยบาย	๔	๒, ๖, ๗, ๑๓
๒	สำหรับกรรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม	๖	๔, ๖, ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๑๙
๓	สำหรับกระทรวงศึกษาธิการ	๓	๗, ๘, ๙
๔	สำหรับผู้บริหารโรงเรียน	๕	๘, ๑๐, ๑๒, ๖, ๒
๕	สำหรับครู/อาจารย์ ในโรงเรียน	๗	๔, ๖, ๗, ๑๐, ๑๗, ๓, ๒
๖	สำหรับผู้ปกครอง	๓	๔, ๑๔, ๑๖
๗	สำหรับพระ	๓	๑๑, ๑๒, ๑๓,
๘	สำหรับนักเรียน	๗	๕, ๑๑, ๑๒, ๑๗, ๑๕, ๑๙, ๑

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระอธิการสมเกียรติ ธีรวโร, วัดหัวทุ่ง ตำบลแม่สัน อำเภอสบปราบ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๓ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระอธิการภานุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอมืองปาน ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๔๑} สัมภาษณ์ พระพรชัย อริญชโย, ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๔๒} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์พิพัฒน์กิจ, วัดพระบาทแม่วะ ตำบลแม่วะ อำเภอกูร์พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๔๓} สัมภาษณ์ พระอธิการบุญช่วย ขนติธโร, วัดป่าแข ตำบลนาแก้ว อำเภอกาชา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระอาทิตย์ อาทิจโจ, วัดเซตวัน ตำบลบ้านเสด็จ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระมหานิกร ฐิตธมโม, วัดบุญยืน ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

จากตารางที่ ๔.๒๒ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) มีการนำเสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ด้านการฝึกอบรม ผู้วิจัยได้จัดลำดับจากมากไปหาน้อย ตามลำดับดังนี้

- ลำดับที่ ๑ สำหรับครู/อาจารย์ ในโรงเรียนและ สำหรับนักเรียน
- ลำดับที่ ๒ สำหรับกรรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม
- ลำดับที่ ๓ สำหรับผู้บริหารโรงเรียน

๒. ด้านการศึกษา

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ พระสงฆ์หรือผู้ที่มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องและมีความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน วิเคราะห์โดยการสรุปเป็นรายชื่อ ได้ผลดังต่อไปนี้

๑) หลักสูตร

๑.๑ คู่มือพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีไม่เพียงพอกับความต้องการของพระสอนศีลธรรมมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้คือ การดำเนินงานยึดหลักบูรณาการ เช่น ระดมสมอง, การประชุมชี้แจงแนวทางในการปฏิบัติ เป็นต้น^{๕๖} ให้นำหน่วยงานที่รับผิดชอบจัดประชุมชี้แจง พร้อมทั้งดำเนินการจัดทำเอกสารคู่มือเพิ่มเติม ระดมผู้อำนวยการหรือเชี่ยวชาญในด้านนี้จัดทำคู่มืออย่างเป็นระบบและติดตามสอบถามให้ความรู้ ให้ทันต่อความต้องการอย่างแท้จริง^{๕๗} ประสานกับหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องขอรับการสนับสนุน^{๕๘} ให้พระสอนศีลธรรมที่มีความรู้ในด้านเทคโนโลยีดาวโหลดคู่มือมาจากอินเทอร์เน็ตเพื่ออนุเคราะห์ให้พระสอนศีลธรรมที่ยังขาดคู่มือ^{๕๙} ให้พระสอนศีลธรรมทำการติดต่อผ่านแกนนำประจำอำเภอหรือศึกษานิเทศก์เพื่อแจ้งไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบให้รับทราบปัญหา^{๕๐}

๑.๒ หลักสูตรมีเนื้อหามากเกินไป พระสอนศีลธรรมไม่สามารถสอนได้ทันภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้มีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้คือ คัดเลือกเนื้อหาที่เหมาะสมในแต่ละระดับชั้นมาสอนนักเรียน^{๕๑} จัดหลักสูตรใหม่ให้กระชับกว่านี้^{๕๒} ไม่เน้นปริมาณ

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระราชธรรมมาลังการ, ผู้อำนวยการศูนย์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระครูศีลสารวิสิฐ, วัดทุ่งคา ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่มครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระอธิการสมเกียรติ ธีรวโร, วัดหัวทุ่ง ตำบลแม่สัน อำเภอสบปราบ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๓ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๕๙} สัมภาษณ์ ระครูสิริรัตนโสภิต (ศรีวรรณ), วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ตำบลหัวเวียง จังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระมหานฤตล มหาปัญญา, วัดน้ำโท้ง ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดลำปาง, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๕๑} สัมภาษณ์ พระอธิการสมเกียรติ ธีรวโร, วัดหัวทุ่ง ตำบลแม่สัน อำเภอสบปราบ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๓ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระอธิการภานุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

เน้นทำได้ ทำเป็นและเกิดประโยชน์ในการเรียน^{๕๓} มีการประยุกต์เนื้อหาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น^{๕๔} สอนบูรณาการเนื้อหาเพื่อให้ทันตามเวลาและหลักสูตร^{๕๕} จัดทำใบงานเพิ่มเติมให้นักเรียนได้ทำ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับแผนการสอนและทันต่อเวลา^{๕๖} ให้พระสอนศีลธรรมเตรียมการสอนและวางแผนการสอนให้รัดกุม โดยมีการทดสอบก่อนระยะเวลาของแต่ละคาบว่ามีความเหมาะสมหรือไม่เพียงใด^{๕๗}

๑.๓ เนื้อหาของหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาlässสมัยไม่สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนั้นคือ มีการจัดเสวนาระหว่างพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนกับหน่วยงานที่รับผิดชอบ ในส่วนที่เห็นว่าไม่ตรงlässสมัยหรือไม่สอดคล้อง^{๕๘} ประยุกต์เนื้อหาการใช้ให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน^{๕๙} นำเนื้อหาในหลักสูตรบูรณาการกับสภาพปัจจุบัน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และไม่เบื่อหน่าย^{๖๐} มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น การพานักเรียนเข้ามาศึกษายังสถานที่จริง หรือการศึกษาความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น^{๖๑} ฯลฯ ควรมีการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนแต่ละที่ร่วมกัน เพื่อพิจารณาถึงจุดอ่อน จุดแข็ง และความต้องการของโรงเรียน^{๖๒} และวิเคราะห์หลักการ จุดหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อนำมาเสนอให้ผู้ที่มีส่วนในการจัดทำหลักสูตรได้พิจารณาวางแผน^{๖๓} และปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมต่อไป^{๖๔} ให้พระสอนศีลธรรมนำหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาไปจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการร่วมกับกลุ่มสาระการเรียนรู้

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระปราจีน สุมน, วัดบ้านแลง ตำบลบ้านแลง ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๕๔} สัมภาษณ์ พระพรชัย อริญชโย, ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระราชธรรมลังการ, ผู้อำนวยการศูนย์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์พิพัฒนกิจ, วัดพระบาทแม่วะ ตำบลแม่วะ อำเภอครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระอธิการบุญช่วย ขนติโร, วัดป่าแห ตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระอธิการภานุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระครูศีลสารวิสิฐ, วัดทุ่งคา ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่มครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระมหามานพ มานโว, วัดพระเจดีย์ขาวหลัง ตำบลนิคมพัฒนา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระอธิการสมเกียรติ ธีรวโร, วัดหัวทุ่ง ตำบลแม่สัน อำเภอสบปราบ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๓ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๖๒} สัมภาษณ์ รัชครูสิริรัตนโสภิต (ศรีวรรณ), วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ตำบลหัวเวียง จังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๖๓} สัมภาษณ์ พระมหานฤตล มหาปญโญ, วัดน้ำทิ้ง ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดลำปาง, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๖๔} สัมภาษณ์ พระมหานิกร ฐิตธมโม, วัดบุญยืน ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

กลุ่มอื่นๆ เพื่อให้เกิดความน่าสนใจและสอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน เช่น บูรณาการเข้ากับวิชา คณิตศาสตร์ในการคิดแยกปีที่จัดทำสังคายนาแต่ละครั้งว่าห่างกันกี่ปี^{๖๕} ฯลฯ

๑.๔ พระสอนศีลธรรมไม่เข้าใจโครงสร้างของหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนามีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้คือ เปิดศูนย์ให้ความรู้ในแต่ละจังหวัดให้พระสอนศีลธรรมเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร^{๖๖} จัดทำหลักสูตรแบบย่อๆ เพื่อให้ง่ายต่อการเรียนการสอน^{๖๗} จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ สร้างความรู้ความเข้าใจให้กับพระสอนศีลธรรม^{๖๘} จัดประชุมเพื่อศึกษาหลักสูตร แนวทางในการปฏิบัติให้สอดคล้องกับหลักสูตร^{๖๙} ให้นำหน่วยงานที่รับผิดชอบจัดประชุมชี้แจงหลักสูตรร่วมกัน^{๗๐} ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อคำถามที่ว่าทำไมพระสอนศีลธรรมถึงไม่เข้าใจหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาเพื่อจะได้ค้นหาแนวทางแก้ไข^{๗๑} ให้ครูพี่เลี้ยงคอยแนะนำกระบวนการโครงสร้างหลักสูตร เพื่อให้พระสอนศีลธรรมมีความเข้าใจในโครงสร้างหลักสูตรมากยิ่งขึ้น^{๗๒} ให้พระสอนศีลธรรมเตรียมการสอนให้มากขึ้นและศึกษาโครงสร้างหลักสูตรเพิ่มเติม^{๗๓}

๑.๕ พระสอนศีลธรรมขาดความรู้ความเข้าใจและทักษะในการจัดทำแผนการสอนมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้คือ ควรมีการติดตามและนิเทศก์การจัดการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมอย่างสม่ำเสมอ^{๗๔} ให้มีการอบรมพระสอนศีลธรรมในด้านการจัดทำแผนการสอน โดยการเชิญวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้คำแนะนำ จัดทำเอกสารเพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำแผนการสอนของแต่ละช่วงชั้นตามความเหมาะสม^{๗๕} กำหนดให้พระสอนศีลธรรมได้ส่ง

^{๖๕} สัมภาษณ์ พระครูสถิตปัญญาวุฒน์, วัดกอรกวร ตำบลจางเหนือ อำเภอมะแมะ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๖๖} สัมภาษณ์ พระมหามานพ มาณโว, วัดพระเจดีย์ขาวหลัง ตำบลนิคมพัฒนา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๖๗} สัมภาษณ์ พระอธิการสมเกียรติ ธีรวโร, วัดหัวทุ่ง ตำบลแม่สัน อำเภอสบปราบ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๓ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๖๘} สัมภาษณ์ พระมหานิกธ ฐิตธมโม, วัดบุญยืน ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๖๙} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์พิพัฒนกิจ, วัดพระบาทแม่วะ ตำบลแม่วะ อำเภอกุสุมาลย์ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๗๐} สัมภาษณ์ พระราชธรรมาลังการ, ผู้อำนวยการศูนย์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๗๑} สัมภาษณ์ พระพรชัย อริญชโย, ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๗๒} สัมภาษณ์ พระปราจีน สุมน, วัดบ้านแลง ตำบลบ้านแลง ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๗๓} สัมภาษณ์ พระอธิการมานิตย์ จารูวิโส, วัดเขาแก้ว ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๗๔} สัมภาษณ์ พระมหามานพ มาณโว, วัดพระเจดีย์ขาวหลัง ตำบลนิคมพัฒนา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๗๕} สัมภาษณ์ รัศมีศรีรัตนโสภิต (ศรีวรรณ), วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ตำบลหัวเวียง จังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

แผนการสอนไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบ เพื่อประเมินแนวทางในการทำแผนการสอนและสภาพปัญหาของแต่ละรูป^{๗๖} ให้สถานศึกษาหรือโรงเรียนที่พระสอนศีลธรรมไปปฏิบัติหน้าที่หาพี่เลี้ยงคอยแนะนำในการทำแผนการสอนของแต่ละภาคการศึกษา^{๗๗}

๒) กิจกรรมการเรียนการสอน

๒.๑ ขาดห้องจริยธรรมสำหรับใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้คือ นำนักเรียนเข้าไปใช้ห้องที่วัดหรือศาลา ศึกษาธรรมะนอกสถานที่ ก่อนที่จะมีการวางแผนใช้และหาห้องให้เพียงพอ^{๗๘} เสนอของบประมาณของโรงเรียนและหน่วยงานที่รับผิดชอบ^{๗๙} จัดทำผ้าป่าเพื่อระดมทรัพย์าร่วมกัน^{๘๐} ใช้แหล่งเรียนรู้อื่นที่มีอยู่ เช่น ห้องสมุด, โรงฝึกงาน, ไร่ร่มไม้ เป็นต้น^{๘๑} ให้ใช้ห้องเรียนตามสภาพของแต่ละโรงเรียน แต่เน้นคุณภาพการสอน เพื่อให้นักเรียนได้มีความรู้ความเข้าใจมากขึ้น^{๘๒}

๒.๒ ขาดแหล่งข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้คือ ประชุมสัมมนาพระสอนศีลธรรมเพื่อการเข้าถึงข้อมูลในการศึกษา เช่น การใช้อินเตอร์เน็ตของโรงเรียน^{๘๓} การค้นคว้าจากแหล่งห้องสมุดที่มีอยู่ในบริเวณใกล้เคียง^{๘๔} ฯลฯ ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในความรับผิดชอบเพื่อจัดอบรมให้ความรู้ในการเข้าถึงแหล่งศึกษาเพิ่มเติม^{๘๕} การดำเนินงานยึดหลักการบูรณาการ เช่น ระดมสมอง, การประชุมชี้แจงแนวทางในการปฏิบัติและอื่นๆ^{๘๖} ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการ หรือเข้าไปค้นคว้าหาข้อมูลใน

^{๗๖} สัมภาษณ์ พระอธิการภานุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๗๗} สัมภาษณ์ พระอธิการบุญช่วย ขนดีโร, วัดป่าแข ตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๗๘} สัมภาษณ์ ระครูสิริรัตนโสภิต (ศรีวรรณ), วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนตำบลหัวเวียง จังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๗๙} สัมภาษณ์ พระมหานฤตล มหาปญโญ, วัดน้ำทิพย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดลำปาง, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๘๐} สัมภาษณ์ พระครูปทุมณบุญญาทร, วัดบุญวาทย์วิหาร ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๘๑} สัมภาษณ์ พระอาทิตย์ อาทิจใจ, วัดเขตนวัน ตำบลบ้านเสด็จ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๘๒} สัมภาษณ์ พระอธิการบุญช่วย ขนดีโร, วัดป่าแข ตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๘๓} สัมภาษณ์ พระอธิการภานุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๘๔} สัมภาษณ์ พระครูศีลสารวิสิฐ, วัดทุ่งคา ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่มครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๘๕} สัมภาษณ์ พระมหามานพ มานโว, วัดพระเจดีย์ขาวหลัง ตำบลนิคมพัฒนา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๘๖} สัมภาษณ์ พระอธิการสมเกียรติ ธีรวโร, วัดหัวทุ่ง ตำบลแม่สัน อำเภอสบปราบ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๓ กันยายน ๒๕๖๑.

ห้องสมุดใหญ่^{๘๗} ประสานไปยังโรงเรียนแกนนำที่เป็นโรงเรียนวิถิพุทธ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ต้องการ เช่น การถ่ายเอกสาร การถ่ายภาพ การขอยืม เป็นต้น^{๘๘} ให้พระสอนศีลธรรมติดต่อประสานงานกับ กลุ่มเครือข่ายที่มีข้อมูลในการศึกษาด้วยตนเอง^{๘๙}

๒.๓ พื้นฐานความรู้ของนักเรียนมีไม่เพียงพอต่อการจัดการเรียนการสอนตามระดับชั้นมี แนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้คือ จัดหาผู้ที่มีความรู้และสนใจในวิชา พระพุทธศาสนา มาเสวนาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน^{๙๐} จัดกิจกรรมประยุกต์เสริมในวันสำคัญทาง พระพุทธศาสนา^{๙๑} แบ่งห้องเพื่อแยกระดับนักเรียน เพื่อให้เกิดความสะดวกแก่การเรียนการสอน^{๙๒} สอนเน้นเป็นกลุ่ม เน้นการบูรณาการให้เหมาะกับนักเรียน^{๙๓} ให้พระสอนศีลธรรมวางแผนการสอนให้ เหมาะสมและสอดคล้องกับนักเรียนว่าจะเพิ่มเติมทักษะที่จำเป็นในส่วนใดบ้าง เช่น การสอนเสริม การให้งานพิเศษ^{๙๔} จัดสอนเสริมเพื่อให้นักเรียนมีพื้นฐานหรือความรู้ที่ใกล้เคียงกัน^{๙๕}

๒.๔ ผู้เรียนในแต่ละห้องเรียนมีเป็นจำนวนมากทำให้เป็นอุปสรรคในการจัดกิจกรรมการ เรียนรู้มีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้ คือ แบ่งห้อง แบ่งเวลาให้เหมาะสมกับ จำนวนและสัดส่วนของนักเรียน^{๙๖} แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มต่างๆ ตามช่วงชั้น เพื่อลดปัญหาในการ จัดการ^{๙๗} ใช้เทคโนโลยีในการช่วยในการเรียนการสอน^{๙๘} ใช้กิจกรรมเสริม โดยการมอบหมายงานและ

^{๘๗} สัมภาษณ์ พระครูสิริรัตนโสภิต (ศรีวรรณ), วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ตำบลหัวเวียง จังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๘๘} สัมภาษณ์ พระมหานฤดล มหาปญโญ, วัดน้ำทิพย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัด ลำปาง, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๘๙} สัมภาษณ์ พระครูปณณบุญญาทร, วัดบุญวาฑิตวิหาร ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนใน จังหวัดลำปาง, ๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๙๐} สัมภาษณ์ พระอธิการสมเกียรติ ธีรวโร, วัดหัวทุ่ง ตำบลแม่สัน อำเภอสบปราบ ครูพระสอนศีลธรรมในโรง เรียนจังหวัดลำปาง, ๑๓ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๙๑} สัมภาษณ์ พระอธิการภานุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน ครูพระสอนศีลธรรม ในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๙๒} สัมภาษณ์ พระปราจีน สุมนโน, วัดบ้านแลง ตำบลบ้านแลง ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๙๓} สัมภาษณ์ พระพรชัย อริญชโย, ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๙๔} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์พิพัฒน์กิจ, วัดพระบาทแม่วะ ตำบลแม่วะ อำเภอครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนใน จังหวัดลำปาง, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๙๕} สัมภาษณ์ พระราชธรรมมาลังการ, ผู้อำนวยการศูนย์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๙๖} สัมภาษณ์ พระพรชัย อริญชโย, ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๙๗} สัมภาษณ์ พระปราจีน สุมนโน, วัดบ้านแลง ตำบลบ้านแลง ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๙๘} สัมภาษณ์ พระอธิการภานุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน ครูพระสอนศีลธรรม ในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

ตอบปัญหาที่เกิดขึ้น^{๑๙} จัดหาครูผู้ช่วย เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความน่าสนใจ ฯลฯ^{๑๐๐} จัดเป็นกลุ่มย่อยเพื่อให้การดูแลทั่วถึงและช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้อย่างสะดวกในการมอบหมายงานหรือกิจกรรมการเรียนการสอน^{๑๐๑}

๒.๕ พระสอนศีลธรรมขาดความรู้และทักษะในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้คือ ให้นำหน่วยงานที่รับผิดชอบจัดอบรมเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพิ่มให้แก่พระสอนศีลธรรม^{๑๐๒} เชิญวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้คำแนะนำในด้านทักษะเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้พระสอนศีลธรรม^{๑๐๓} ให้ครูพี่เลี้ยงหรือแกนนำประจำอำเภอได้ติดตามและแนะนำเพื่อเพิ่มทักษะและประสิทธิภาพการสอน^{๑๐๔} จัดทำแบบประเมินประสิทธิภาพการสอนของพระสอนศีลธรรมโรงเรียน^{๑๐๕}

ตารางที่ ๔.๒๓ ตารางความถี่ของข้อมูลเชิงลึกด้านการศึกษา

ข้อที่	ประเด็น / ตัวบ่งชี้	ปริมาณ	
		ความถี่	รูป / คน
๑	หลักสูตร	๑๘	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๑๘,
๒	กิจกรรมการเรียนการสอน	๑๘	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๑๘,
๓	การใช้สื่อการสอน	๑๘	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๑๘,
๔	การวัดผลและประเมินผล	๑๘	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๑๘,

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระอธิการสมเกียรติ ธีรวโร, วัดหัวทุ่ง ตำบลแม่สัน อำเภอสบปราบ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๓ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ พระครูสถิตปัญญาวัฒน์, วัดกอรกวร ตำบลจางเหนือ อำเภอมะแมะ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ พระอาทิตย์ อาทิจใจ, วัดเขตนวัน ตำบลบ้านเสด็จ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ พระอธิการบุญช่วย ขนติโร, วัดป่าแข ตำบลนาแก้ว อำเภอกะคา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์พิพัฒนกิจ, วัดพระบาทแม่วะ ตำบลแม่วะ อำเภอกุสุมาลย์ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๔} สัมภาษณ์ พระราชธรรมมาลีการ, ผู้อำนวยการศูนย์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๕} สัมภาษณ์ พระพรชัย อริยุชโย, ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

จากตารางที่ ๔.๒๓ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) มีการนำเสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ด้านการศึกษา ทุกท่านตามลำดับ

๓) การใช้สื่อการสอน

๓.๑ ขาดแคลนงบประมาณที่จะให้การสนับสนุนในการผลิตสื่อการเรียนการสอนมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้คือ ใช้สื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่นและหาได้สะดวก^{๑๐๖} จัดทำโครงการของบสนับสนุนงบประมาณจากโรงเรียนหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบ^{๑๐๗} ใช้สื่อที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ เช่น สื่อทางโทรทัศน์ สื่อที่มีอยู่ตามวัด ตามหมู่บ้าน หรือหาบุคคลตัวอย่างในท้องถิ่น ฯลฯ^{๑๐๘} ระดมทุนทรัพย์จากบ้าน วัด โรงเรียน เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ในการจัดกิจกรรม หรือจัดทำผ้าป่าเพื่อหางบประมาณมาจัดซื้อสื่อที่ยังขาด^{๑๐๙} ขอความอนุเคราะห์จากเอกชนหรือหน่วยงานที่มีความพร้อมและให้การสนับสนุนได้^{๑๑๐} ผลิตสื่อขึ้นมาใช้เองโดยอาศัยวัสดุธรรมชาติที่มีอยู่และหาได้ง่ายในท้องถิ่นนั้นๆ^{๑๑๑}

๓.๒ สื่อการสอนประเภทอุปกรณ์มีไม่เพียงพอกับความต้องการของพระสอนศีลธรรมมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้คือ แบ่งกลุ่มการสอน แต่เน้นการปฏิบัติการสอนที่ชัดเจน^{๑๑๒} โรงเรียนและพระสอนศีลธรรมระดมทุนจัดหาสื่อการสอนในส่วนที่ขาดโดยไม่ต้องรอกงบประมาณ^{๑๑๓} หน่วยงานที่รับผิดชอบควรติดตามและจัดสื่อการสอนประเภทอุปกรณ์ให้เพียงพอแก่พระสอนศีลธรรม^{๑๑๔} ประสานความร่วมมือเครือข่ายในการประยุกต์และนำสื่อการสอนที่มีอยู่ไปใช้ในโรงเรียน^{๑๑๕} วางแผนในการจัดหาสื่อที่ยังขาด เช่น การจัดทำผ้าป่าหรือขอความอนุเคราะห์จากที่

^{๑๐๖} สัมภาษณ์ พระอาทิตย์ อาทิจโจ, วัดเขเตวัน ตำบลบ้านเสด็จ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๗} สัมภาษณ์ พระครูสถิตปัญญาวัง, วัดกอรกวร ตำบลจางเหนือ อำเภอแม่เมาะ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๘} สัมภาษณ์ พระมหานิกธ ฐิตธมโม, วัดบุญยืน ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๙} สัมภาษณ์ พระครูบุญณบุญญาพร, วัดบุญญาวิทยาร ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๑๐} สัมภาษณ์ พระมหานฤตล มหาปญโญ, วัดน้ำทิ้ง ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดลำปาง, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ พระครูสิริรัตนโสภิต (ศรีวรรณ), วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ตำบลหัวเวียง จังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ พระอธิการสมเกียรติ ธีรวโร, วัดหัวทุ่ง ตำบลแม่สัน อำเภอสบปราบ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๓ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ พระมหามานพ มานโว, วัดพระเจดีย์ขาวหลัง ตำบลนิคมพัฒนา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ พระครูศีลสารวิสิฐ, วัดทุ่งคา ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่มครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ พระอธิการภานุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

ต่างๆ^{๑๑๖} ผลิตสื่อประเภทอุปกรณ์ที่ไม่เพียงพอขึ้นมาใช้เอง โดยอาศัยวัสดุธรรมชาติที่มีอยู่และมีราคาถูก^{๑๑๗}

๓.๓ สื่อการสอนประเภทวัสดุมีไม่เพียงพอกับความต้องการของพระสอนศีลธรรมมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้คือ ประสานสถานศึกษาขอตั้งงบประมาณเพื่อดำเนินการในส่วนที่จำเป็นและเกี่ยวข้อง^{๑๑๘} จัดทำแผนงาน / โครงการเสนอขอตั้งงบประมาณเพื่อการนี้โดยเฉพาะ^{๑๑๙} ผลิตสื่อการสอนประเภทวัสดุที่นำมาจากธรรมชาติตามท้องถิ่น เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงและประหยัดสุด^{๑๒๐} ประสานความร่วมมือจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ หรือหน่วยงานของรัฐ และเอกชนหรือองค์กรที่มีศักยภาพเพียงพอให้การสนับสนุน^{๑๒๑} วางแผนในการจัดหาสื่อที่ยังขาด เช่น การจัดทำผ้าป่าหรือขอความอนุเคราะห์จากที่ต่างๆ^{๑๒๒}

๓.๔ พระสอนศีลธรรมไม่ได้รับการนิเทศความรู้ด้านกระบวนการผลิตสื่อการเรียนการสอน มีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้คือ จัดประชุมอบรมความรู้ด้านกระบวนการผลิตสื่อการเรียนการสอนให้แก่พระสอนศีลธรรม^{๑๒๓} หน่วยงานที่รับผิดชอบต้องติดตามให้การสนับสนุนกระบวนการขั้นตอนในการผลิตสื่อ^{๑๒๔} โดยการให้แก่นำหรือศึกษานิเทศก์ได้คอยช่วยเหลือพระสอนศีลธรรมอย่างต่อเนื่อง^{๑๒๕} ติดตามประสานงานกับแก่นำพระสอนศีลของแต่ละอำเภอหรือศึกษานิเทศก์ของแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา เพื่อติดตามและคอยดูแลในส่วนที่ขาดเหลือ^{๑๒๖} หน่วยงานที่

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์พิพัฒนกิจ, วัดพระบาทม่งวะ ตำบลม่งวะ อำเภอครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๑๗} สัมภาษณ์ พระราชธรรมมาลังการ, ผู้อำนวยการศูนย์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๑๘} สัมภาษณ์ พระอธิการภานุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๑๙} สัมภาษณ์ พระครูศีลสารวิสิฐ, วัดทุ่งคา ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่มครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๒๐} สัมภาษณ์ พระมหามานพ มานโว, วัดพระเจดีย์ขาวหลัง ตำบลนิคมพัฒนา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๒๑} สัมภาษณ์ พระอธิการสมเกียรติ ธีรวโร, วัดหัวทุ่ง ตำบลแม่สัน อำเภอสบปราบ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๓ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๒๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริรัตนโสภิต (ศรีวรรณ), วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ตำบลหัวเวียง จังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๒๓} สัมภาษณ์ พระมหานฤตล มหาปญโญ, วัดน้ำทิพย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดลำปาง, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๒๔} สัมภาษณ์ พระครูบุญณบุญญาทร, วัดบุญญาวิทยาร ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๒๕} สัมภาษณ์ พระครูสถิตปัญญาวัฒน์, วัดกอรวก ตำบลจางเหนือ อำเภอแม่เมาะ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๒๖} สัมภาษณ์ พระอาทิตย์ อาทิจใจ, วัดเขเตวัน ตำบลบ้านเสด็จ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

รับผิดชอบจัดทำเอกสารติดตามประเมินผลหลังจากการฝึกอบรมเสร็จ เพื่อประเมินความรู้พระสอนศีลธรรม^{๑๒๗}

๓. ด้านการพัฒนา

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ พระสงฆ์หรือผู้ที่มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องและมีความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน วิเคราะห์โดยการสรุปเป็นรายชื่อ ได้ผลดังต่อไปนี้

๑. ในภาพรวม ด้านหลักการและแนวทางของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพบว่า โครงการนี้เป็นงานตามข้อตกลงความร่วมมือระหว่างกระทรวงวัฒนธรรม และกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งอ้างถึงแนวปฏิบัติของ ๕ หน่วยราชการ คือ กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงมนุษย์^{๑๒๘} อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์ และการตอบแบบสอบถามพบว่า พระได้รับการนิเทศ ติดตาม และพัฒนาจากหน่วยราชการดังกล่าวนี้ค่อนข้างน้อย^{๑๒๙} เท่าที่ปรากฏมีการจัดประชุม อบรมโดยกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม อย่างเป็นทางการ เป็นครั้งคราวและไม่ต่อเนื่อง^{๑๓๐} ทั้งยังมีรายงานว่ามิได้มีการบังคับให้พระเข้าร่วมประชุม เช่น การวัดประเมินผล แจกแก่พระว่า พระที่คิดว่ามีความรู้แล้วไม่จำเป็นต้องเข้าประชุม ทำให้มีผู้เข้าประชุมไม่กี่สิบคนทั้งๆ ที่จัดไว้สำหรับพระประมาณ ๑๐๐ คน เป็นต้น^{๑๓๑} การนิเทศในโรงเรียน มีน้อยมาก โดยข้าราชการกระทรวงวัฒนธรรมไปเยี่ยม และสังเกตการณ์ แต่ไม่ทั่วถึง^{๑๓๒} กระทรวงศึกษาธิการไม่แสดงบทบาทนอกเหนือจากการดูแลของผู้อำนวยการโรงเรียนที่พระเข้าไปสอน ซึ่งเป็นงานประจำอยู่แล้ว^{๑๓๓} ดังนั้น ผลการสัมภาษณ์ สอดรับกับผลการสำรวจความคิดเห็นว่าการพัฒนาศักยภาพโดยเฉลี่ยสูง

๒. รูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมประกอบด้วยหลักการ ๘ ประการ ดังนี้

^{๑๒๗} สัมภาษณ์ พระอธิการบุญช่วย ขนติธโร, วัดป่าแห ตำบลนาแก้ว อำเภอกะลา คุรุพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๒๘} สัมภาษณ์ พระอธิการภานุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอมืองปาน คุรุพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๒๙} สัมภาษณ์ พระครูศีลสารวิสิฐ, วัดทุ่งคา ตำบลแม่สุก อำเภอกำแพงพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๐} สัมภาษณ์ พระมหาพนม มาณโว, วัดพระเจดีย์ขาวหลัง ตำบลนิคมพัฒนา คุรุพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๑} สัมภาษณ์ พระมหานิกร ฐิตธมโม, วัดบุญยืน ตำบลสวนดอก คุรุพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๒} สัมภาษณ์ พระครูสถิตปัญญาวัดน์, วัดกอรก ตำบลจางเหนือ อำเภอมะแมะ คุรุพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๓} สัมภาษณ์ พระอธิการบุญช่วย ขนติธโร, วัดป่าแห ตำบลนาแก้ว อำเภอกะลา คุรุพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

๑) ทรัพยากร (resource) โครงการยังขาดทรัพยากรทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เงินสนับสนุนพระต่อเดือนไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย^{๑๓๔} กล่าวคือ โครงการประสงคิให้พระที่จำวัดอยู่ใกล้โรงเรียนเข้ามาสอน เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการเดินทาง^{๑๓๕} แต่ในความเป็นจริง พระหลายรูปต้องเดินทางมาสอนจากไกลๆ^{๑๓๖} สถานศึกษาในชนบทส่วนใหญ่ขาดแคลนอุปกรณ์ วัสดุ ครุภัณฑ์ทางการศึกษา และพระนำมาจากวัด หรือทำขึ้นเอง เช่น คอมพิวเตอร์ส่วนตัว เป็นต้น^{๑๓๗} โรงเรียนส่วนใหญ่ไม่มีห้องเฉพาะสำหรับสอนศีลธรรมและพระพุทธศาสนา ยกเว้น โรงเรียนวิถิปุทธที่มีพระเข้าไปสอนได้อาศัยห้องที่จัดทำไว้โดยโครงการโรงเรียนวิถิปุทธ จึงมีโต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูป^{๑๓๘} และลักษณะการจัดห้องให้เด็กนั่งบนพื้น ซึ่งเอื้อต่อการสอนพิธีกรรมทางศาสนาและมารยาทในวิถีไทย ลักษณะทางกายภาพ^{๑๓๙} และรางวัลต่างๆ ที่โรงเรียนได้รับ มิได้บ่งชี้ สมฤทธิผลในการปลูกฝังศีลธรรมของนักเรียน ผู้วิจัยพบว่า โรงเรียนเล็กๆ ที่ขาดแคลน อาคารเก่าๆ ในชนบท มีการพัฒนานักเรียนได้ดีกว่าโรงเรียนใหญ่ๆ ได้รางวัลในเขตเมือง พระควรมีครูพี่เลี้ยง เพื่อช่วยดูแลความสะดวกในการติดต่อประสานงานกับโรงเรียนในเรื่องธุรการต่างๆ แต่หลายโรงเรียนไม่มีครูพี่เลี้ยงที่กำหนดให้ทำงานประสานกับพระอย่างชัดเจน ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างสถานศึกษากับการปฏิบัติงานของพระยังไม่มีเมื่อนำทรัพยากรในชุมชนมาเอื้ออำนวยต่อโครงการเท่าที่ควร ทั้งๆ ที่ผู้ปกครอง กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและประชาชนในละแวกโรงเรียนพอใจ และต้องการสนับสนุนโครงการ แต่ยังขาดภาวะผู้นำที่จะดึงทรัพยากรชุมชนมาใช้ให้เป็นรูปธรรม

๒) ผล (outputs) ผลจากการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรม ปรากฏชัดเจนในการเปลี่ยนแปลงของผู้เรียนที่ได้มีโอกาสเข้าเรียนกับพระ^{๑๔๐} ความเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน คือ มารยาทไทย การพูดจาสุภาพ^{๑๔๑} และถูกกาลเทศะ การลดพฤติกรรมก้าวร้าว^{๑๔๒} ลดความเห็นแก่ตัว

^{๑๓๔} สัมภาษณ์ พระอธิการภานุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๕} สัมภาษณ์ พระราชธรรมาลังการ, ผู้อำนวยการศูนย์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๖} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์พิพัฒนกิจ, วัดพระบาทแม่วะ ตำบลแม่วะ อำเภอครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๗} สัมภาษณ์ พระครูสถิตปัญญาวัฒน์, วัดกอรกวร ตำบลจางเหนือ อำเภอแม่เมาะ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๘} สัมภาษณ์ พระมหานฤตล มหาปณฺโญ, วัดน้ำทิ้ง ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดลำปาง, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๙} สัมภาษณ์ พระอธิการสมเกียรติ ธีรวโร, วัดหัวทุ่ง ตำบลแม่สัน อำเภอสบปราบ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๓ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๔๐} สัมภาษณ์ พระอธิการภานุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๔๑} สัมภาษณ์ พระมหามานพ มาณโว, วัดพระเจดีย์ขาวหลัง ตำบลนิคมพัฒนา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๔๒} สัมภาษณ์ พระครูบุญณบุญญาทร, วัดบุญวาทย์วิหาร ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๕ กันยายน ๒๕๖๑.

มีเมตตาสูงขึ้น เกิดความสงบ^{๑๔๓} มีสติด้วยการทำสมาธิ^{๑๔๔} รู้จักพิธีกรรมทางศาสนา ปฏิบัติได้จริง เห็นประโยชน์ในการเข้าค่ายฝึกอบรมเนกขัมมะมีเด็กนักเรียนจำนวนหนึ่งตัดสินใจบวชเรียนทางปริยัติธรรม เมื่อได้บวชในโครงการสามเณรภาคฤดูร้อน^{๑๔๕} นักเรียนรู้จักสวดมนต์ และสวดสรภัญญะ หลายโรงเรียนได้ส่งเด็กเข้าประกวดจนได้รับรางวัลระดับต่างๆ จนถึงระดับชาติ^{๑๔๖} นอกจากนั้น พระได้สอนเข้มข้นเพื่อให้นักเรียนสอบธรรมศึกษาและได้นักธรรม ตรี โท เอก จำนวนมาก^{๑๔๗}

๓) ผลผลิต (productivity) ผลผลิตหลักๆ ที่ปรากฏ ได้แก่ (๑) พระต้นแบบ พระสงฆ์หลายรูป ปฏิบัติการสอนได้อย่างยอดเยี่ยม สมควรยกย่องเป็นต้นแบบ^{๑๔๘} เช่น การใช้เหตุการณ์ในหนังสือพิมพ์รายวัน^{๑๔๙} เป็นสื่อการสอนให้ผู้เรียนเกิดการตระหนักรู้ด้วยตนเอง^{๑๕๐} โดยใช้วิธีทางของพระพุทธเจ้า คือ ปุจฉา-วิสัชนา ไม่ปิดเป็นสาระ^{๑๕๑} เป็นการขมขู่ให้นักเรียนเกรงกลัว นรกร สวรรค์ เป็นต้น^{๑๕๒} พระที่ทำงานได้ผล คือ พระที่สอนโดยยึดแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาที่เป็น การฝึกจิตให้เกิดสติปัญญา^{๑๕๓} และบรรลุอิสรภาพจากการหลุดพ้นจากการปรุงแต่ง^{๑๕๔} เป็นต้น (๒) เทคนิคการเรียนการสอนที่ดีที่สุด คือ “ตัวตน” ของพระองค์ที่ก่อให้เกิด ศรัทธา ความไว้วางใจ^{๑๕๕}

^{๑๔๓} สัมภาษณ์ พระครูสถิตปัญญาวัฒน์, วัดกอรกวร ตำบลจางเหนือ อำเภอแม่เมาะ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๔๔} สัมภาษณ์ พระอาทิตย์ อาทิจใจ, วัดเชตะวัน ตำบลบ้านเสด็จ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๔๕} สัมภาษณ์ พระพรชัย อริญชโย, ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๔๖} สัมภาษณ์ พระอธิการภานุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๔๗} สัมภาษณ์ พระราชธรรมาลังการ, ผู้อำนวยการศูนย์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๔๘} สัมภาษณ์ พระอธิการภานุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๔๙} สัมภาษณ์ พระครูศีลสารวิสิฐ, วัดทุ่งคา ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่มครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๕๐} สัมภาษณ์ พระมหามานพ มานโว, วัดพระเจดีย์ขาวหลัง ตำบลนิคมพัฒนา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๕๑} สัมภาษณ์ พระอธิการสมเกียรติ ธีรวโร, วัดหัวทุ่ง ตำบลแม่สัน อำเภอสบปราบ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๓ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๕๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริรัตนโสภิต (ศรีวรรณ), วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ตำบลหัวเวียง จังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๕๓} สัมภาษณ์ พระมหานฤคัล มหาบุญโญ, วัดน้ำทิ้ง ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดลำปาง, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๕๔} สัมภาษณ์ พระครูปัญญบุญญาทร, วัดบุญวาทยวิหาร ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๕๕} สัมภาษณ์ พระมหานิกร วิฑิตมโม, วัดบุญยืน ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

สัมผัสได้ซึ่งความเมตตา^{๑๕๖} และทำให้นักเรียนพร้อมใจกันยึดพระเป็นที่พึ่งในการให้คำแนะนำ^{๑๕๗} ทั้งปัญหาส่วนตัว และปัญหาในการเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เด็กนักเรียนที่มาจากครอบครัวแตกแยก หรือกำพร้าเพราะพ่อแม่เป็นเอดส์^{๑๕๘} และอยู่ในภาวะแร้นแค้น อาศัยอยู่กับปู่ ย่า ตา ยาย^{๑๕๙} นอกจากผลผลิตที่ปรากฏในตัวนักเรียนแล้ว ผลกระทบที่ยิ่งใหญ่อีกด้านหนึ่ง คือ ผลที่มีต่อสังคม^{๑๖๐} กล่าวคือ (๓) พระได้แสดงรูปแบบการปรับกระบวนทัศน์ทางศีลธรรมจากเหตุการณ์ปัจจุบัน^{๑๖๑} โดยใช้หลักการคิดวิเคราะห์ให้ผู้เรียนปรับพฤติกรรมของตนเองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเบญจศีล เบญจธรรม รูปแบบดังกล่าวเป็นต้นแบบที่เหมาะสมที่จะถ่ายทอดไปยังพระประจำการอื่นๆ ด้วย^{๑๖๒} (๔) พระบางรูปได้รับนิมนต์ให้ไปสอนศีลธรรมแนวพุทธในโรงเรียนคริสต์^{๑๖๓} และก่อให้เกิดการยอมรับหลักธรรมในศาสนาอื่นด้วย^{๑๖๔} ผลผลิตที่สำคัญที่สุด คือ การก่อให้เกิดผลกระทบเป็นลูกโซ่ จากการเปลี่ยนพฤติกรรมของเยาวชนที่ได้เรียนกับพระนับว่าเป็นกลไกสำคัญในการผลักดันนโยบายรัฐบาล^{๑๖๕} และสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติด้วย^{๑๖๖}

๔) ประสิทธิภาพ (efficiency) เมื่อพิจารณาว่า โครงการนี้จัดทำขึ้นอย่างเร่งด่วน โดยมีได้มีการเตรียมพระอย่างเต็มที่ก่อนเข้าปฏิบัติงาน และมีงบประมาณน้อยมาก^{๑๖๗} เมื่อเทียบกับจำนวนโรงเรียนและนักเรียนที่พระเข้าไปสอน โครงการนี้มีประสิทธิภาพสูงสุด^{๑๖๘} อย่างไรก็ดี ยังมี

^{๑๕๖} สัมภาษณ์ พระครูสถิตปัญญาวัฒน์, วัดกอรกวร ตำบลจางเหนือ อำเภอมะนัง ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๕๗} สัมภาษณ์ พระอาทิตย์ อาทิจใจ, วัดเชตะวัน ตำบลบ้านเสด็จ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๕๘} สัมภาษณ์ พระอธิการบุญช่วย ขนติโร, วัดป่าแข ตำบลนาแก้ว อำเภอกะคา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๕๙} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์พิพัฒน์กิจ, วัดพระบาทแม่วะ ตำบลแม่วะ อำเภอกุสุมาลย์ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๖๐} สัมภาษณ์ พระราชธรรมาลังการ, ผู้อำนวยการศูนย์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๖๑} สัมภาษณ์ พระพรชัย อริญชโย, ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๖๒} สัมภาษณ์ พระปราจีน สุมน, วัดบ้านแลง ตำบลบ้านแลง ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๖๓} สัมภาษณ์ พระอธิการภานุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอมืองปาน ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๖๔} สัมภาษณ์ พระอธิการสมเกียรติ ธีรวโร, วัดหัวทุ่ง ตำบลแม่สัน อำเภอสบปราบ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๓ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๖๕} สัมภาษณ์ พระครูสิริรัตนโสภิต (ศรีวรรณ), วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ตำบลหัวเวียง จังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๖๖} สัมภาษณ์ พระมหานิกธ ฐิตธมโม, วัดบุญยืน ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๖๗} สัมภาษณ์ พระอธิการภานุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอมืองปาน ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๖๘} สัมภาษณ์ พระครูศีลสารวิสิฐ, วัดทุ่งคา ตำบลแม่สุก อำเภอกำแพงแสนครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๕ กันยายน ๒๕๖๑.

หลายประเด็นที่ควรปรับปรุง เช่น (๑) การคัดสรรพระ การศึกษาภาคสนาม พบว่า พระจำนวนหนึ่งสมัครเข้าโครงการ แต่ไม่ปฏิบัติงานตามสัญญา^{๑๖๙} เช่น อ้างว่าเป็นเจ้าอาวาส ต้องรับกิจนิมนต์ไม่สามารถมาสอนตามกำหนดได้ บางรูปลาสิกขา บางรูปย้ายวัด และบางรูปเลิกสอนกลางคัน^{๑๗๐} เป็นต้น ทำให้งบประมาณสูญเปล่า^{๑๗๑} และนักเรียนขาดโอกาสที่จะได้รับการศึกษาจากพระที่มีคุณภาพ และเต็มใจมุ่งมั่นในการสอน^{๑๗๒} (๒) หลักสูตร ส่วนใหญ่พระสอนตามหลักสูตรวิชาพุทธศาสนาในโรงเรียน^{๑๗๓} และเป็นเพียงผู้ช่วยสอน ได้เวลาน้อย เพราะครูประจำดำเนินการสอนเป็นส่วนใหญ่^{๑๗๔} บางระดับ เช่น ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ไม่มี สาระพุทธศาสนาในหลักสูตรสถาบันต้องจัดการเรียนการสอนเสริม ไม่มีหน่วยกิต^{๑๗๕} นักเรียนขาดแรงจูงใจในการเรียน เพราะไม่ส่งผลต่อ GPA หรือได้แค่ผ่านหรือตก^{๑๗๖} นอกจากนั้น นักเรียนชั้นประถมศึกษาสนใจธรรมศึกษามาก และเคยสอบได้จำนวนมาก^{๑๗๗} (๓) การแข่งขันระดับต่างๆ พระได้สนับสนุนและส่งเสริมให้นักเรียนฝึกฝนตนเองเพื่อเข้าสู่สนามแข่งขันระดับต่างๆ ทั้งระดับ ตำบล อำเภอ จังหวัด เขต และระดับประเทศ^{๑๗๘} เช่น การสวดสรภัญญะ มารยาทไทย^{๑๗๙} เป็นต้น นับว่าเป็นตัวบ่งชี้ประสิทธิภาพที่ดีประการหนึ่ง

๕) คุณภาพการบริการ (service quality) คุณภาพการบริการจากการสัมภาษณ์สรุปได้ ๓ ด้าน คือ สาระ วิธีการ และจุดเน้น (๑) สาระ ส่วนใหญ่ในภาคสนาม พบว่า พระสอน

^{๑๖๙} สัมภาษณ์ พระอาทิตย์ อาทิจใจ, วัดเขเตวัน ตำบลบ้านเสด็จ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๗๐} สัมภาษณ์ พระราชธรรมมาลังการ, ผู้อำนวยการศูนย์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๗๑} สัมภาษณ์ พระมหานฤกุล มหาบุญ, วัดน้ำทิพย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดลำปาง, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๗๒} สัมภาษณ์ พระครูสถิตปัญญาวัฒน์, วัดกอรกวร ตำบลจางเหนือ อำเภอแม่เมาะ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๗๓} สัมภาษณ์ พระอธิการสมเกียรติ ธีรวโร, วัดหัวทุ่ง ตำบลแม่สัน อำเภอสบปราบ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๓ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๗๔} สัมภาษณ์ พระปราจีน สุมน, วัดบ้านแลง ตำบลบ้านแลง ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๗๕} สัมภาษณ์ พระอธิการบุญช่วย ขนติโร, วัดป่าแข ตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๗๖} สัมภาษณ์ พระมหานิกธ ฐิตธมโม, วัดบุญยืน ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๗๗} สัมภาษณ์ พระมหานฤกุล มหาบุญ, วัดน้ำทิพย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดลำปาง, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๗๘} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์พิพัฒน์กิจ, วัดพระบาทแม่วะ ตำบลแม่วะ อำเภอครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๗๙} สัมภาษณ์ พระครูบุญณบุญญาทร, วัดบุญวาทย์วิหาร ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๕ กันยายน ๒๕๖๑.

ประวัติพระพุทธเจ้า โดยเน้นการใช้สื่อที่ผลิตขึ้นโดยภาคเอกชน เช่น ภาพยนตร์ ซีดีรอม^{๑๘๐} และภาพ พระพุทธประวัติที่เป็นโปสเตอร์^{๑๘๑} การสอนสาระในฐานองค์ความรู้^{๑๘๒} มีจุดด้อยที่ไม่สามารถช่วย ในการปรับพฤติกรรมของผู้เรียนได้โดยตรง^{๑๘๓} นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบว่า มีพระหลายคนเข้ามาใน โครงการ แต่ไปสอนวิชาอื่น ที่พบมาก คือ สอนภาษาอังกฤษ และภาษาไทยซึ่งถือว่าเป็นการรับ ค่าตอบแทนไปใช้ในงานที่ผิดวัตถุประสงค์ และไม่เกิดสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายโครงการ^{๑๘๔} (๒) วิธีการ พระจำนวนมาก สอนโดยการบรรยาย อาศัยตำรา และให้นักเรียนท่องจำ ข้อเท็จจริง เช่น วันวิสาขบูชาขึ้นกี่ค่ำ วันอาสาฬหบูชา มีพระสงฆ์มาประชุมกี่รูป^{๑๘๕} เป็นต้น คือ สอนแบบวิชาประวัติศาสตร์ โบราณ ที่ไม่เอื้อให้เด็กเกิดการคิดวิเคราะห์ทางศีลธรรม จริยธรรม และทำให้เด็กเบื่อหน่ายในการ เรียน การสอนศีลธรรมเป็นเรื่องของ “จิตพิสัย” (affective domain) มิใช่ ปัญญาพิสัย (cognitive domain) การสอนศีลธรรมต้องใช้วิธีการปรับอีคิว (EQ) มิใช่การท่องจำข้อเท็จจริง^{๑๘๖} (๓) จุดเน้น (focus area) พระส่วนใหญ่ เน้นการสอนพุทธประวัติ^{๑๘๗} พิธีกรรมทางศาสนา การนั่งสมาธิ^{๑๘๘} ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีมีคุณภาพ แต่เป็นการพลิกความคิด และพฤติกรรมในตัวตนของเยาวชนน้อยไป^{๑๘๙} ผลที่ได้ จึงปรากฏในพฤติกรรมการไหว้ การพูดไพเราะ มากกว่า การพลิกความคิดให้ยึดหลักธรรมในการ ดำเนินชีวิต^{๑๙๐}

^{๑๘๐} สัมภาษณ์ พระอธิการบุญช่วย ขนติธโร, วัดป่าแห ตำบลนาแก้ว อำเภอกะลา ครูพระสอนศีลธรรมใน โรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๘๑} สัมภาษณ์ พระครูสถิตปัญญาวัฒน์, วัดกอรกวร ตำบลจางเหนือ อำเภอมะเมาะ ครูพระสอนศีลธรรมใน โรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๘๒} สัมภาษณ์ พระอาทิตย์ อาทิจใจ, วัดเขเตวัน ตำบลบ้านเสด็จ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัด ลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๘๓} สัมภาษณ์ พระมหานฤตล มหาปณฺโญ, วัดน้ำทิ้ง ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัด ลำปาง, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๘๔} สัมภาษณ์ พระพรชัย อริญชโย, ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๘๕} สัมภาษณ์ พระครูศีลสารวิสิฐ, วัดทุ่งคา ตำบลแม่สุก อำเภอกำแพงครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัด ลำปาง, ๒๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๘๖} สัมภาษณ์ พระครูสิริรัตนโสภิต (ศรีวรรณ), วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ตำบลหัวเวียง จังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๘๗} สัมภาษณ์ พระมหานฤตล มหาปณฺโญ, วัดน้ำทิ้ง ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัด ลำปาง, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๘๘} สัมภาษณ์ พระครูบุญณบุญญาทร, วัดบุญวาทย์วิหาร ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนใน จังหวัดลำปาง, ๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๘๙} สัมภาษณ์ พระมหานิกร ฐิตธมโม, วัดบุญยืน ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัด ลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๙๐} สัมภาษณ์ พระอาทิตย์ อาทิจใจ, วัดเขเตวัน ตำบลบ้านเสด็จ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัด ลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

๔.๒.๒ สรุปผลจากการสัมภาษณ์

จากการสัมภาษณ์ สรุปผลได้ว่าพระสอนศีลธรรมมีผลให้ผู้บริหาร และครู/อาจารย์ในโรงเรียนสำรวจมากขึ้น ตระหนักถึงหน้าที่ที่ชาวพุทธ ทำบุญ ทำทาน และนำตนเอง ครอบครัวและนักเรียนเข้าวัดมากขึ้น ได้มีการทำโครงการใหม่ๆ ขึ้น เช่น การร่วมแข่งขันตอบปัญหาธรรม การนำเด็กไปทำบุญที่วัดทุกวันศุกร์ การนั่งสมาธิก่อนสอนทุกวิชา เป็นต้น พบว่า ทำให้ทุกคนที่เกี่ยวข้องมีความสุข มีสติมากขึ้น ผู้ปกครอง ที่เคยห่างไกลวัด และหมกมุ่นกับอบายมุข ได้รับการชักจูงจากบุตรหลานให้ไปวัด ฟังเทศน์ ฟังธรรม และลดละเลิกอบายมุข โดยเยาวชนชักชวนบนฐานของความกตัญญูตามคำสอนของพระ การสอนของพระ จึงมีผลกระทบในทางการพัฒนาสังคมโดยรวม และส่งผลต่อนโยบายการพัฒนาที่ยั่งยืนระดับชาติ

เมื่อพิจารณาการลงทุนโดยงบประมาณ ในปีที่ผ่านมา และประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการนี้ นับว่าคุ้มค่ามาก ทั้งนี้ โครงการได้อาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ในโรงเรียน ในวัด และในชุมชน เพื่อเกื้อหนุนโครงการ โดยไม่ต้องใช้งบประมาณจัดซื้อ จัดจ้าง ทุกเรื่อง เช่น พระนำวัสดุอุปกรณ์ พระพุทธรูป ฯลฯ มาจากวัด โรงเรียนได้อาศัยรากฐานของโครงการโรงเรียนวิถีพุทธและความเชื่อมโยงจากการมีพระนิสิตมาฝึกสอนมาก่อน หรือมีการนิมนต์พระมาเองก่อนเกิดโครงการ หลายโรงเรียนได้อาศัยเครือข่ายชุมชนเอื้ออำนวยการเดินทางของพระ และวัสดุ อุปกรณ์ สื่อการสอนด้วย

ดังนั้น ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็น ผู้บริหาร ครู/อาจารย์ในสถานศึกษา ผู้ปกครอง และผู้เรียน เห็นประโยชน์อันเป็นรูปธรรมของโครงการ ประทับใจในตัวพระ และการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมที่ลดความก้าวร้าว พุดจาสุภาพ ถูกกาลเทศะ และความรู้ทางพุทธศาสนาที่ผู้เรียนและผู้เกี่ยวข้องได้รับ ซึ่งในภาพรวม ทำให้สังคมย้อนยุคไปเป็น “บวร” คือ การเป็นเอกภาพ ระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จะต้องได้รับการพัฒนา ผู้วิจัยแจกแจงตารางความถี่ของข้อมูลเชิงลึกไว้ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒๔ ตารางความถี่ของข้อมูลเชิงลึกด้านการพัฒนา

ข้อที่	ประเด็น / ตัวบ่งชี้	ปริมาณ	
		ความถี่	รูป / คน
๑	ทรัพยากร	๑๓	๒, ๓, ๔, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๖, ๑๘,
๒	ผลจากการปฏิบัติงาน	๑๐	๓, ๔, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๔, ๑๕, ๑๗,
๓	ผลผลิต	๑๒	๑, ๒, ๔, ๖, ๗, ๘, ๑๐, ๑๒, ๑๓, ๑๕, ๑๗,
๔	คุณภาพการพัฒนา	๘	๑, ๕, ๖, ๘, ๙, ๑๐, ๑๓, ๑๕,

จากตารางที่ ๔.๒๔ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) มีการนำเสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ด้านการพัฒนา คณะผู้วิจัยได้จัดลำดับจากมากไปหาน้อย ตามลำดับดังนี้ ลำดับที่ ๑ ทรัพยากร ลำดับที่ ๒ ผลผลิต และลำดับที่ ๓ ผลจากการปฏิบัติงาน

๔.๓ เสนอรูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

๔.๓.๑ ผลการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดการสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยมีผู้บริหารและครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ที่มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง จำนวน ๑๕ รูป เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม และได้พิจารณาใน ๓ ประเด็นหลักตามกรอบของการวิจัย ได้แก่ ด้านการฝึกอบรม ด้านการศึกษา และด้านการพัฒนา ซึ่งคณะผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์โดยการสรุปเป็นรายชื่อ ได้ผลการวิจัยดังต่อไปนี้

๑. ด้านการฝึกอบรม พบว่า

๑) นโยบายระดับชาติ ให้จัดโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนนี้เป็นวาระแห่งชาติ และบรรจุไว้ในแผนพัฒนา เศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ จัดกลุ่มองค์กรที่เกี่ยวข้องให้มีหน้าที่กำกับดูแลในรูปของทวิภาคี ไตรภาคี ในลักษณะ consortium ที่มีพันธกิจชัดเจน^{๑๙๑} ตรวจสอบประเมินผลได้ เพื่อการดำเนินงานอย่างจริงจังและต่อเนื่อง และจัดโครงการนี้ ในศูนย์ปฏิบัติการกิจกรรมสืบสานศาสนา ทายาท เป็นแหล่งเรียนรู้ ๑ ตำบล ๑ วัด นำ “บวร”^{๑๙๒} ย้อนยุคให้เป็นฐานรากของการพัฒนา ไทยในปัจจุบัน จัดระบบการกระจายอำนาจและเชื่อมโยงในลักษณะเครือข่ายกับชุมชนและองค์กรในชุมชน^{๑๙๓}

๒) สำหรับกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม จัดทำการวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายโครงการตามสถานภาพความเป็นจริง เพื่อกำหนดงบประมาณที่เหมาะสมกับค่าครองชีพในแต่ละบริบทของสถานศึกษาที่ส่งพระเข้าไปปฏิบัติงาน^{๑๙๔} ควรคัดสรรพระ โดยการสอนให้ได้ประกาศนียบัตร “พระ” เน้น ความถูกต้องของหลักธรรม ที่ไม่เคลื่อนคลาดจากหลักพุทธศาสนา และความสามารถในการสอนด้วยเทคนิควิธีที่ปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ทางศีลธรรมของนักเรียนได้จริง นั่นคือ มิใช่ การบรรยายและถ่ายทอดความรู้ด้วยการท่องจำ^{๑๙๕} จัดหลักสูตรพัฒนาพระระยะยาว ในช่วงปฏิบัติงาน เพื่อเสริมทักษะการสอน การใช้สื่อ การให้คำปรึกษาแนะแนว และการประเมินผลตนเอง ผู้เรียน และบริบทของงาน ให้เป็นปัจจุบัน กำหนดเกณฑ์คัดเลือก “พระต้นแบบ” เพื่อยกย่องเป็นแบบอย่างในการพัฒนาพระ ให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางศีลธรรมอย่างเป็นรูปธรรมและ

^{๑๙๑} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระราชธรรมมาลังการ, ผู้อำนวยการศูนย์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๙๒} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสถิตปัญญาวัดจันทร์, วัดกอรกวร ตำบลจางเหนือ อำเภอแม่เม้า ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๙๓} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหานฤมล มหาบุญ, วัดน้ำทิพย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๙๔} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระอาทิตย์ อาทิจใจ, วัดเชตะวัน ตำบลบ้านเสด็จ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๙๕} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการสมเกียรติ ธีรวโร, วัดหัวทุ่ง ตำบลแม่สัน อำเภอสบปราบ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ยั่งยืน^{๑๙๖} สนับสนุนให้มีการจัดกลุ่มพระ โดยให้สถานที่ งบประมาณ และมาตรการเป็นแนวทางให้พระในระแวกเดียวกัน ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้^{๑๙๗} จัดระบบเต็มรูปแบบให้มีความชัดเจน และการประสานงาน โดยกำหนดมาตรฐาน และขั้นตอนการทำงานของพระ ตั้งแต่แรกเริ่ม จนจบภารกิจ^{๑๙๘}

๓) สำหรับกระทรวงศึกษาธิการ ให้ปรับหลักสูตรทุกช่วงชั้น และให้เปลี่ยนวิชาพระพุทธศาสนาจากวิชาเลือกเป็นวิชาบังคับทุกช่วงชั้น และจัดให้มีพระผู้ทรงคุณวุฒิมาสอน^{๑๙๙} ให้จัดทำหลักสูตรแกนกลางที่เรียบง่าย สามารถปรับได้ตามสถานการณ์ และความต้องการของพระ โดยใช้ธรรมข้อใดข้อหนึ่งเป็นแกนกลาง เพื่อเชื่อมโยงต่อกับธรรมข้ออื่นๆ^{๒๐๐} ให้ผู้เรียนรับรู้ว่าธรรมเป็นเอกภาพ กำหนดให้มีการนิเทศ ติดตาม พัฒนาพระ โดยเขตพื้นที่การศึกษาอย่างเป็นระบบต่อเนื่อง และประเมินได้ชัดเจน^{๒๐๑}

๔) สำหรับผู้บริหารโรงเรียน จัดสิ่งอำนวยความสะดวกในการสอนแก่พระ เช่น ห้องพุทธศาสนา วัสดุ ครุภัณฑ์ สื่อการสอน และจัดรถรับ-ส่ง ตามสมควร^{๒๐๒} สนับสนุนการนำนักเรียนไปศึกษา นอกสถานที่ เช่น ไปวัด หรือ เข้าค่ายพุทธบุตร หรือบวชสามเณรภาคฤดูร้อน เป็นต้น^{๒๐๓} จัดวิชาและเวลาให้แก่พระอย่างเต็มที่ สนับสนุนให้พระพัฒนาศีลธรรม จริยธรรม แก่บุคลากรในโรงเรียนด้วย^{๒๐๔} จัดกิจกรรมการทำบุญตักบาตรทุกวันศุกร์ของสัปดาห์ เพื่อสร้างวัฒนธรรมที่ดีในสถานศึกษาให้ความร่วมมือในการรายงานข้อมูลของโครงการแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง^{๒๐๕}

๕) สำหรับครู/อาจารย์ ในโรงเรียน จัดครูพี่เลี้ยงที่เข้าใจการทำงานร่วมกับพระสงฆ์ ให้เป็นผู้ประสานงานกับโรงเรียน และเอื้ออำนวยการปฏิบัติงานของพระ โดยกำหนดเฉพาะเจาะจง

^{๑๙๖} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสิริรัตนโสภิต (ศรีวรรณ), วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ตำบลหัวเวียง จังหวัดลำปาง, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๙๗} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการภานุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๙๘} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหานิกธ ฐิตมโณ, วัดบุญยืน ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๙๙} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิรุฬห์พิพัฒน์กิจ, วัดพระบาทแม่วะ ตำบลแม่วะ อำเภอครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๐๐} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูปทุมณบุญญาพร, วัดบุญวาทีวิหาร ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๕ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๐๑} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการบุญช่วย ขนติธโร, วัดป่าแข ตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๐๒} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหานฤตล มหาบุญโญ, วัดน้ำทิพย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๐๓} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระพรชัย อริยุชัย, ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๐๔} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการสมเกียรติ ธีรวโร, วัดหัวทุ่ง ตำบลแม่สัน อำเภอสบปราบ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๐๕} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสิริรัตนโสภิต (ศรีวรรณ), วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ตำบลหัวเวียง จังหวัดลำปาง, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ให้เป็นหน้าที่ประจำ และนับเป็นผลงานทางวิชาการ เพื่อใช้พิจารณาความดีความชอบ^{๒๐๖} จัดชมรมพุทธศาสนศึกษาในโรงเรียน เพื่อเรียนธรรมกับพระ และพัฒนาความรู้ เช่น สอนธรรมศึกษา เป็นต้น^{๒๐๗} จัดตั้งคณะกรรมการสถานศึกษาควบคุมและดูแล โดยร่วมมือกับพระในการแก้ปัญหานักเรียนแต่ละคน สร้างสรรค์โครงการใหม่ๆ เพื่อพัฒนาการศึกษาพุทธศาสนาสำหรับนักเรียน โครงการธนาคารศีลธรรมให้นักเรียน เขียนพฤติกรรมตามหลักธรรมในชีวิตจริงนำมาฝากไว้ และครูประมวลผลให้รางวัลเชิดชูเกียรติ เมื่อสิ้นปีการศึกษา เป็นต้น^{๒๐๘} กำหนดรูปแบบในการประเมินผู้เรียนให้เหมาะสมและสามารถนำผลประเมินมาพัฒนาพฤติกรรมของผู้เรียนได้อย่างจริงจัง^{๒๐๙}

๖) สำหรับผู้ปกครอง สนับสนุนให้ผู้ปกครองรวมกลุ่มสนับสนุนโครงการร่วมกับโรงเรียน เช่น การจัดกิจกรรมนอกสถานที่ให้นักเรียน การจัดซื้อสื่อการสอน^{๒๑๐} การจัดงานพัฒนาศีลธรรม จริยธรรมสำหรับนักเรียน ร่วมกับผู้ปกครอง อาจารย์ และชุมชน เช่น วันสำคัญทางพุทธศาสนา การปาฐกถาธรรม เป็นต้น^{๒๑๑} พัฒนาเครือข่ายผู้ปกครองและจัดทำโครงการที่สนับสนุนทั้งจากภาครัฐ และภาคเอกชน ร่วมมือกับบุตรหลาน และให้เวลาพาไปวัด และปฏิบัติธรรม ฯลฯ^{๒๑๒}

๗) สำหรับพระ ให้มีพันธะสัญญาในการปฏิบัติหน้าที่พระ เพื่อประโยชน์ของนักเรียนอย่างแท้จริง ถ้าไม่มีเวลา ไม่ควรรับงาน ให้ตระหนักถึงความสำคัญและมีความจำเป็นที่ถือว่าเป็นศาสนกิจ^{๒๑๓} การอบรมเป็นกิจของสงฆ์ ในการศึกษาพัฒนาตนเอง ทั้งทางด้านสาระพุทธศาสนา วัฒนธรรมไทย และวิธีการสอน ให้ทันสมัยรัดหน้าอยู่เสมอ และสอบรับประกาศนียบัตรวิชาชีพพระ (ถ้ามี) ให้ได้ก่อนรับงานสอน รับรู้ลักษณะงานของตนว่าเข้าโครงการเพื่อสอนศีลธรรม และไม่รับงานอื่น เช่น สอนภาษาอังกฤษ เป็นต้น^{๒๑๔} ให้นักเรียนฝึกปฏิบัติจริงเป็นหลัก ให้ข้อมูลย้อนกลับทันที

^{๒๐๖} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระราชธรรมลังการ, ผู้อำนวยการศูนย์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๐๗} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสถิตปัญญาวังคน, วัดกอรกวร ตำบลจางเหนือ อำเภอแม่เมาะ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๐๘} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหานฤตล มหาปัญญา, วัดน้ำทิ้ง ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๐๙} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการสมเกียรติ ธีรวโร, วัดหัวทุ่ง ตำบลแม่สัน อำเภอสบปราบ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๑๐} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสิริรัตนโสภิต (ศรีวรรณ), วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ตำบลหัวเวียง จังหวัดลำปาง, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๑๑} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการภานุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๑๒} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหานิกร ฐิตธมโม, วัดบุญยืน ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๑๓} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระพรชัย อริยุชโย, ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๑๔} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิรุฬห์พิพัฒนกิจ, วัดพระบาทแม่วะ ตำบลแม่วะ อำเภอครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

(ขณะเกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเด็กในโรงเรียน) ใช้ความศรัทธาจากผู้เรียน^{๒๑๕} ศึกษาปัญหา และแนะแนวปฏิบัติที่เหมาะสมกับระดับวุฒิภาวะแก่นักเรียน จัดกลุ่มพระในละแวกเดียวกัน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างกว้างขวาง และต่อเนื่อง^{๒๑๖}

๘) สำหรับนักเรียน การเรียนพุทธศาสนาให้เหมาะสม นับว่าเป็นการพัฒนาวิถีชีวิตที่สำคัญอยู่ปฏฐากุระอาจารย์ตามสมควร^{๒๑๗} มุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองและขยายผลสู่ครอบครัว เพื่อน และชุมชน เพื่อให้เกิดภาวะสงบ สันติ และพึ่งพากันอย่างยั่งยืนในสังคม^{๒๑๘}

๒. ด้านการศึกษา พบว่า

๑) หลักสูตร

๑.๑ คู่มือพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีไม่เพียงพอกับความต้องการของพระสอนศีลธรรมมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้^{๒๑๙}

๑) มีการดำเนินงานยึดหลักบูรณาการ เช่น ระดมสมอง, การประชุมชี้แจงแนวทางในการปฏิบัติ เป็นต้น

๒) ให้งานที่รับผิดชอบจัดประชุมชี้แจง พร้อมทั้งดำเนินการจัดทำเอกสารคู่มือเพิ่มเติม

๓) ระดมผู้ชำนาญการหรือเชี่ยวชาญในด้านนี้จัดทำคู่มืออย่างเป็นระบบและติดตามสอบถามให้ความรู้ให้ทันต่อความต้องการอย่างแท้จริง

๑.๒ หลักสูตรมีเนื้อหามากเกินไป พระสอนศีลธรรมไม่สามารถสอนได้ทันภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้มีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้^{๒๒๐}

๑) คัดเลือกเนื้อหาที่เหมาะสมในแต่ละระดับชั้นมาสอนนักเรียน

๒) จัดหลักสูตรใหม่ให้กระชับกว่านี้

๓) ไม่เน้นปริมาณ เน้นทำได้ ทำเป็นและเกิดประโยชน์ในการเรียน

๔) มีการประยุกต์เนื้อหาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

๕) สอนบูรณาการเนื้อหาเพื่อให้ทันตามเวลาและหลักสูตร

^{๒๑๕} สนนากลุ่มเฉพาะ พระครูปทุมณบุญญาพร, วัดบุญวาทย์วิหาร ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๕ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๑๖} สนนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการบุญช่วย ขนติธโร, วัดป่าแห ตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๑๗} สนนากลุ่มเฉพาะ พระมหานฤตล มหาบุญโญ, วัดน้ำทิ้ง ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๑๘} สนนากลุ่มเฉพาะ พระพรชัย อริยชัย, ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๑๙} สนนากลุ่มเฉพาะ พระราชธรรมลังการ, ผู้อำนวยการศูนย์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๒๐} สนนากลุ่มเฉพาะ พระครูสถิตปัญญาวังคัน, วัดกอรกวร ตำบลจางเหนือ อำเภอแม่เมาะ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๑.

๖) จัดทำใบงานเพิ่มเติมให้นักเรียนได้ทำ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับแผนการสอนและทันต่อเวลา

๗) ให้พระสอนศีลธรรมเตรียมการสอนและวางแผนการสอนให้รัดกุม โดยมีการทดสอบก่อนระยะเวลาของแต่ละคาบว่ามีความเหมาะสมหรือไม่เพียงใด

๑.๓ เนื้อหาของหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาlässสมัยไม่สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้^{๒๒๑}

๑) มีการจัดเสวนาระหว่างพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนกับหน่วยงานที่รับผิดชอบ ในส่วนที่เห็นว่าไม่ตรงlässสมัยหรือไม่สอดคล้อง

๒) ประยุกต์เนื้อหาการใช้ให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน

๓) นำเนื้อหาในหลักสูตรบูรณาการกับสภาพปัจจุบัน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และไม่เบื่อหน่าย

๔) มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น การพานักเรียนเข้ามาศึกษายังสถานที่จริง หรือการศึกษาความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ

๕) ควรมีการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนแต่ละที่ร่วมกัน เพื่อพิจารณาถึงจุดอ่อน จุดแข็ง และความต้องการของโรงเรียน และวิเคราะห์หลักการ จุดหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อนำมาเสนอให้ผู้ที่มีส่วนในการจัดทำหลักสูตรได้พิจารณาวางแผน และปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมต่อไป^{๒๒๒}

๖) ให้พระสอนศีลธรรมนำหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาไปจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการร่วมกับกลุ่มสาระการเรียนรู้กลุ่มอื่นๆ เพื่อให้เกิดความน่าสนใจและสอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน เช่น บูรณาการเข้ากับวิชา คณิตศาสตร์ในการคิดแยกปีที่จัดทำสังคายนาลักษณะที่ต่างกัน กี่ปี ฯลฯ^{๒๒๓}

๑.๔ พระสอนศีลธรรมไม่เข้าใจโครงสร้างของหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนามีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้^{๒๒๔}

๑) เปิดศูนย์ทุกจังหวัดให้ความรู้พระสอนศีลธรรมเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร

๒) จัดทำหลักสูตรแบบย่อๆ เพื่อให้ง่ายต่อการเรียนการสอน

๓) จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ สร้างความรู้ความเข้าใจให้กับพระสอนศีลธรรม

๔) จัดประชุมศึกษาหลักสูตร แนวทางในการปฏิบัติให้สอดคล้องกับหลักสูตร

^{๒๒๑} สนนากลุ่มเฉพาะ พระมหานฤตล มหาปัญญา, วัดน้ำทิ้ง ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๒๒} สนนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการสมเกียรติ ธีรวโร, วัดหัวทุ่ง ตำบลแม่สัน อำเภอสบปราบ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๒๓} สนนากลุ่มเฉพาะ พระครูสิริรัตนโสภิต (ศรีวรรณ), วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ตำบลหัวเวียง จังหวัดลำปาง, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๒๔} สนนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการภานุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

- ๕) ให้นำหน่วยงานที่รับผิดชอบจัดประชุมชี้แจงหลักสูตรร่วมกัน
- ๖) ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อคำถามที่ว่าทำไมพระสอนศีลธรรมถึงไม่เข้าใจหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาเพื่อจะได้ค้นหาแนวทางแก้ไข
- ๗) ให้ครูพี่เลี้ยงคอยแนะนำกระบวนการโครงสร้างหลักสูตร เพื่อให้พระสอนศีลธรรมมีความเข้าใจในโครงสร้างหลักสูตรมากยิ่งขึ้น

๑.๕ พระสอนศีลธรรมขาดความรู้ความเข้าใจและทักษะในการจัดทำแผนการสอนมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้^{๒๒๕}

- ๑) ควรมีการติดตามและนิเทศก์การจัดการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมอย่างสม่ำเสมอ ให้มีการอบรมพระสอนศีลธรรมในด้านการจัดทำแผนการสอน โดยการเชิญวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้คำแนะนำ
- ๒) ให้สถานศึกษาหรือโรงเรียนที่พระสอนศีลธรรมไปปฏิบัติหน้าที่ทำพี่เลี้ยงคอยแนะนำในการทำแผนการสอนของแต่ละภาคการศึกษา
- ๓) จัดทำเอกสารเพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำแผนการสอนของแต่ละช่วงชั้นตามความเหมาะสม
- ๔) กำหนดให้พระสอนศีลธรรมได้ส่งแผนการสอนไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบเพื่อประเมินแนวทางในการทำแผนการสอนและสภาพปัญหาของแต่ละรูป

๒) กิจกรรมการเรียนการสอน

๒.๑ ขาดห้องจริยธรรมสำหรับใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้^{๒๒๖}

- ๑) นำนักเรียนเข้าไปใช้ห้องที่วัดหรือศาลา ศิษษาธรรมะนอกสถานที่ ก่อนที่จะมีการวางแผนใช้และหาห้องให้เพียงพอ
- ๒) เสนอของบประมาณของโรงเรียนและหน่วยงานที่รับผิดชอบ
- ๓) จัดทำผ้าป่าเพื่อระดมทรัพยากรร่วมกัน
- ๔) ใช้แหล่งเรียนรู้อื่นที่มีอยู่ เช่น ห้องสมุด โรงฝึกงาน ใต้ร่มไม้ เป็นต้น
- ๕) ให้ใช้ห้องเรียนตามสภาพของแต่ละโรงเรียน แต่เน้นคุณภาพการสอนเพื่อให้ นักเรียนได้มีความรู้ความเข้าใจมากขึ้น

๒.๒ ขาดแหล่งข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้^{๒๒๗}

^{๒๒๕} สนนากลุ่มเฉพาะ พระมหานิกัร ฐิตธมโม, วัดบุญยืน ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๒๖} สนนากลุ่มเฉพาะ พระพรชัย อริยุชโย, ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๒๗} สนนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิรุฬห์พิพัฒนกิจ, วัดพระบาทแม่วะ ตำบลแม่วะ อำเภอครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

๑) ประชุมสัมมนาพระสอนศีลธรรมเพื่อการเข้าถึงข้อมูลในการศึกษา เช่น การใช้อินเตอร์เน็ตของโรงเรียน การค้นคว้าจากแหล่งห้องสมุดที่มีอยู่ในบริเวณใกล้เคียง ฯลฯ

๒) ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในความรับผิดชอบเพื่อจัดอบรมให้ความรู้ในการเข้าถึงแหล่งศึกษาเพิ่มเติม

๓) การดำเนินงานยึดหลักการบูรณาการ เช่น ระดมสมอง, การประชุมชี้แจงแนวทางในการปฏิบัติและอื่นๆ

๔) ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการ หรือเข้าไปค้นคว้าหาข้อมูลในห้องสมุดใหญ่ๆ พระสอนศีลธรรมติดต่อประสานงานกับกลุ่มเครือข่ายที่มีข้อมูลในการศึกษาด้วยตนเอง

๕) ประสานไปยังโรงเรียนแกนนำที่เป็นโรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ต้องการ เช่น การถ่ายเอกสาร การถ่ายภาพ การขอยืม เป็นต้น

๒.๓ พระสอนศีลธรรมขาดความรู้และทักษะในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้^{๒๒๘}

๑) ให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดอบรมเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพิ่มให้แก่พระสอนศีลธรรม

๒) เชิญวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้คำแนะนำในด้านทักษะเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้พระสอนศีลธรรม

๓) ให้ครูพี่เลี้ยงหรือแกนนำประจำอำเภอได้ติดตามและแนะนำเพื่อเพิ่มทักษะและประสิทธิภาพการสอน

๔) จัดทำแบบประเมินประสิทธิภาพการสอนของพระสอนศีลธรรมโรงเรียน

๓) การใช้สื่อการสอน

๓.๑ ขาดแคลนงบประมาณที่จะให้การสนับสนุนในการผลิตสื่อการเรียนการสอนมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้^{๒๒๙}

๑) ใช้สื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่นและหาได้สะดวก

๒) จัดทำโครงการของบสนับสนุนงบประมาณจากโรงเรียนหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบ

๓) ใช้สื่อที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ เช่น สื่อทางโทรทัศน์ สื่อที่มีอยู่ตามวัด ตามหมู่บ้าน หรือหาบุคคลตัวอย่างในท้องถิ่น ฯลฯ

๔) ระดมทุนทรัพย์จากบ้าน วัด โรงเรียน เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ในการจัดกิจกรรม หรือจัดทำผ้าป่าเพื่อหางบประมาณมาจัดซื้อสื่อที่ยังขาด

^{๒๒๘} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหานฤตล มหาปณฺโณ, วัดน้ำโห่ง ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๒๙} สทนากลุ่มเฉพาะ พระพรชัย อริยุชโย, ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

๕) ขอความอนุเคราะห์จากเอกชนหรือหน่วยงานรัฐที่มีความพร้อมและให้การสนับสนุนได้

๖) ผลิตสื่อขึ้นมาใช้เอง โดยอาศัยวัสดุธรรมชาติที่มีอยู่และหาได้ง่ายในท้องถิ่น

๓.๒ สื่อการสอนประเภทอุปกรณ์มีไม่เพียงพอกับความต้องการของพระสอนศีลธรรมมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้^{๒๓๐}

๑) แบ่งกลุ่มการสอน แต่เน้นการปฏิบัติการสอนที่ชัดเจน

๒) โรงเรียนและพระสอนศีลธรรมระดมทุนจัดหาสื่อการสอนในส่วนที่ขาดโดยไม่ต้องรอกงบประมาณ

๓) หน่วยงานที่รับผิดชอบควรติดตามและจัดสื่อการสอนประเภทอุปกรณ์ให้เพียงพอแก่พระสอนศีลธรรม

๔) ประสานความร่วมมือเครือข่ายในการประยุกต์และนำสื่อการสอนที่มีอยู่ไปใช้ในโรงเรียน

๕) วางแผนในการจัดหาสื่อที่ยังขาด เช่น การจัดทำผ้าป่าหรือขอความอนุเคราะห์จากที่ต่างๆ

๖) ผลิตสื่อประเภทอุปกรณ์ที่ไม่เพียงพอขึ้นมาใช้เอง โดยอาศัยวัสดุธรรมชาติที่มีอยู่และมีราคาถูก

๓.๓ สื่อการสอนประเภทวัสดุมีไม่เพียงพอกับความต้องการของพระสอนศีลธรรมมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้^{๒๓๑}

๑) ประสานสถานศึกษาขอตั้งงบประมาณเพื่อดำเนินการในส่วนที่จำเป็นและเกี่ยวข้อง

๒) จัดทำแผนงาน / โครงการเสนอขอตั้งงบประมาณเพื่อการนี้โดยเฉพาะ

๓) ผลิตสื่อการสอนประเภทวัสดุที่นำมาจากธรรมชาติตามท้องถิ่น เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงและประหยัดสุด

๔) ประสานความร่วมมือจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ หรือหน่วยงานของรัฐและเอกชนหรือองค์กรที่มีศักยภาพเพียงพอให้การสนับสนุน

๕) วางแผนในการจัดหาสื่อที่ยังขาด เช่น การจัดทำผ้าป่าหรือขอความอนุเคราะห์จากที่ต่างๆ

๓.๔ พระสอนศีลธรรมไม่ได้รับการนิเทศความรู้ด้านกระบวนการผลิตสื่อการเรียนการสอนมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้^{๒๓๒}

^{๒๓๐} สนนากลุ่มเฉพาะ พระมหานิกัร ฐิตธมโม, วัดบุญยืน ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๓๑} สนนากลุ่มเฉพาะ พระพรชัย อริญชโย, ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๓๒} สนนากลุ่มเฉพาะ พระราชธรรมมาลังการ, ผู้อำนวยการศูนย์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

๑) จัดประชุมอบรมความรู้ด้านกระบวนการผลิตสื่อการเรียนการสอนให้แก่ พระสอนศีลธรรม

๒) หน่วยงานที่รับผิดชอบต้องติดตามให้การสนับสนุนกระบวนการขั้นตอน ในการผลิตสื่อ โดยการให้แก่นำหรือศึกษานิเทศก์ได้คอยช่วยเหลือพระสอนศีลธรรมอย่างต่อเนื่อง

๓) ติดต่oprสานงานกับแก่นำพระสอนศีลของแต่ละอำเภอหรือ ศึกษานิเทศก์ของแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา เพื่อติดตามและคอยดูแลในส่วนที่ขาดเหลือ

๕) หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดทำเอกสารติดตามประเมินผลหลังจากการ ฝึกอบรมเสร็จ เพื่อประเมินความรู้พระสอนศีลธรรม

๓. ด้านการพัฒนา พบว่า

๑. ในภาพรวม ด้านหลักการและแนวทางของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พบว่า โครงการ นี้เป็นงานตามข้อตกลงความร่วมมือระหว่างกระทรวงวัฒนธรรม และกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งอ้างถึง แนวปฏิบัติของ ๕ หน่วยราชการ คือ กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และกระทรวง พัฒนาสังคมและความมั่นคงมนุษย์^{๒๓๓} อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์ และการตอบแบบสอบถาม พบว่า พระได้รับการนิเทศ ติดตาม และพัฒนาจากหน่วยราชการดังกล่าวน้อยมาก เท่าที่ปรากฏมีการ จัดประชุม อบรมโดยกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม อย่างเป็นทางการ เป็นครั้งคราวและไม่ ต่อเนื่อง ทั้งยังมีรายงานว่ามิได้มีการบังคับให้พระเข้าร่วมประชุม เช่น การวัดประเมินผล แจกแก่พระ ว่า พระที่คิดว่ามีความรู้แล้วไม่จำเป็นต้องเข้าประชุม ทำให้มีผู้เข้าประชุมไม่กี่สิบคนทั้งๆ ที่จัดไว้ สำหรับพระประมาณ ๑๐๐ คน เป็นต้น^{๒๓๔} การนิเทศในโรงเรียน มีน้อยมาก โดยข้าราชการกระทรวง วัฒนธรรมไปเยี่ยม และสังเกตการณ์ แต่ไม่ทั่วถึง กระทรวงศึกษาธิการไม่แสดงบทบาท นอกเหนือจาก การดูแลของผู้อำนวยการโรงเรียนที่พระเข้าไปสอน ซึ่งเป็นงานประจำอยู่แล้ว ดังนั้น ผลการสัมภาษณ์ สอดรับกับผลการสำรวจความคิดเห็นว่าการพัฒนาศักยภาพโดยเฉลี่ยสูง^{๒๓๕}

๒. รูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้

๑) ทรัพยากร (resource) โครงการยังขาดทรัพยากรทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะ อย่างยิ่ง เงินสนับสนุนพระต่อเดือนไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย กล่าวคือ โครงการประสงค์ให้พระที่จำวัด อยู่ใกล้โรงเรียนเข้ามาสอน เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการเดินทาง แต่ในความเป็นจริง พระหลายรูปต้อง เดินทางมาสอนจากไกลๆ^{๒๓๖} สถานศึกษาในชนบทส่วนใหญ่ขาดแคลนอุปกรณ์ วัสดุ ครุภัณฑ์ทางการ

^{๒๓๓} พระราชธรรมมาถังการ, ผู้อำนวยการศูนย์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๓๔} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูบุญณบุญญาทร, วัดบุญวาทยวิหาร ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมใน โรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๕ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๓๕} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการบุญช่วย ขนติโร, วัดป่าแข ตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา ครูพระสอน ศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๓๖} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระอาทิตย์ อาทิจโจ, วัดเขเตวัน ตำบลบ้านเสด็จ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนใน จังหวัดลำปาง, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ศึกษา และพระนำมาจากวัด หรือทำขึ้นเอง เช่น คอมพิวเตอร์ส่วนตัว เป็นต้น^{๒๓๗} โรงเรียนส่วนใหญ่ ไม่มีห้องเฉพาะสำหรับสอนศีลธรรมและพระพุทธศาสนา ยกเว้น โรงเรียนวิถิปุทธที่มีพระเข้าไปสอน ได้อาศัยห้องที่จัดทำไว้โดยโครงการโรงเรียนวิถิปุทธ จึงมีโต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูป และลักษณะการจัด ห้องให้เด็กนั่งบนพื้น ซึ่งเอื้อต่อการสอนพิธีกรรมทางศาสนาและมารยาทในวิถิปุทธ^{๒๓๘} ลักษณะทาง กายภาพ และรางวัลต่างๆ ที่โรงเรียนได้รับ มิได้บ่งชี้ สมฤทธิ์ผลในการปลูกฝังศีลธรรมของนักเรียน ผู้วิจัยพบว่า โรงเรียนเล็กๆ ที่ขาดแคลน อาคารเก่าๆ ในชนบท มีการพัฒนานักเรียนได้ดีกว่าโรงเรียน ใหญ่ๆ ได้รางวัลในเขตเมือง^{๒๓๙} พระควรมีครูพี่เลี้ยง เพื่อช่วยดูแลความสะดวกในการติดต่อ ประสานงานกับโรงเรียนในเรื่องธุรการต่างๆ แต่หลายโรงเรียนไม่มีครูพี่เลี้ยงที่กำหนดให้ทำงาน ประสานกับพระอย่างชัดเจน ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างสถานศึกษากับการปฏิบัติงานของพระยังไม่มี การนำทรัพยากรในชุมชนมาเอื้ออำนวยต่อโครงการเท่าที่ควร^{๒๔๐} ในส่วนการปกครองต่างๆ ที่ ผู้ปกครอง กำหนด ผู้ใหญ่บ้านและประชาชนในละแวกโรงเรียนพอใจ และต้องการสนับสนุนโครงการ แต่ยังมีขาดภาวะผู้นำที่จะดึงทรัพยากรชุมชนมาใช้ให้เป็นรูปธรรม^{๒๔๑}

๒) ผล (outputs) ผลจากการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรม ปรากฏชัดเจน ในการเปลี่ยนแปลงของผู้เรียนที่ได้มีโอกาสเข้าเรียนกับพระ ความเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน คือ มารยาท ไทย การพูดจาสุภาพ และถูกกาลเทศะ^{๒๔๒} การลดพฤติกรรมก้าวร้าว ลดความเห็นแก่ตัว มีเมตตา สูงขึ้น เกิดความสงบ มีสติด้วยการทำสมาธิ รู้จักพิธีกรรมทางศาสนา และการปฏิบัติได้จริง^{๒๔๓} ให้เห็น ประโยชน์ในการเข้าค่ายฝึกอบรมเนกขัมมะมีเด็กนักเรียนจำนวนหนึ่งตัดสินใจบวชเรียนทางปริยัติ ธรรม เมื่อได้บวชในโครงการสามเณรภาคฤดูร้อน นักเรียนรู้จักสวดมนต์ และสวดสรภัญญะ หลาย โรงเรียนได้ส่งเด็กเข้าประกวดจนได้รับรางวัลระดับต่างๆ จนถึงระดับชาติ นอกจากนั้น พระได้สอน เข้มขันเพื่อให้นักเรียนสอบธรรมศึกษาและได้นักธรรม ตริ โท เอก จำนวนมาก^{๒๔๔}

๓) ผลผลิต (productivity) ผลผลิตหลักๆ ที่ปรากฏ ได้แก่ (๑) พระต้นแบบ พระสงฆ์หลายรูป ปฏิบัติการสอนได้อย่างยอดเยี่ยม สมควรยกย่องเป็นต้นแบบ เช่น การใช้เหตุการณ์

^{๒๓๗} สทนากลุ่มเฉพาะ พระพรชัย อริรัชโย, ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๓๘} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหานฤตล มหาปัญญา, วัดน้ำทิพย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดลำปาง, ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๓๙} สทนากลุ่มเฉพาะ พระอาทิตย์ อาทิจโจ, วัดเชตะวัน ตำบลบ้านเสด็จ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนใน จังหวัดลำปาง, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๔๐} สทนากลุ่มเฉพาะ พระราชธรรมมาลังการ, ผู้อำนวยการศูนย์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัด ลำปาง, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๔๑} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสถิตปัญญาวัฒน์, วัดกอรกวร ตำบลจางเหนือ อำเภอมะเมาะ ครูพระสอน ศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๔๒} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหานิกร ฐิตธมโม, วัดบุญยืน ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนใน จังหวัดลำปาง, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๔๓} สทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการสมเกียรติ ธีรวโร, วัดหัวทุ่ง ตำบลแม่สัน อำเภอสบปราบ ครูพระสอน ศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๔๔} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสิริรัตนโสภิต (ศรีวรรณ), วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระสอนศีลธรรมใน โรงเรียน ตำบลหัวเวียง จังหวัดลำปาง, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ในหนังสือพิมพ์รายวัน เป็นสื่อการสอนให้ผู้เรียนเกิดการตระหนักรู้ด้วยตนเอง โดยใช้วิธีทางของ พระพุทธเจ้า คือ ปุจฉา-วิสัชนา ไม่ปิดเบือนสาระ เป็นการข่มขู่ให้นักเรียนเกรงกลัว นรก สวรรค์ เป็นต้น พระที่ทำงานได้ผล คือ พระที่สอนโดยยึดแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาที่เป็นการฝึกจิตให้เกิดสติปัญญา และบรรลุอิสรภาพจากการหลุดพ้นจากการปรุงแต่ง เป็นต้น^{๒๔๕} (๒) เทคนิคการเรียนการสอนที่ดีที่สุด คือ “ตัวตน” ของพระองค์ที่ก่อให้เกิด ศรัทธา ความไว้วางใจ สัมผัสได้ซึ่งความเมตตา และทำให้นักเรียนพร้อมใจกันยึดพระเป็นที่พึ่งในการให้คำแนะนำ ทั้งปัญหาส่วนตัว และปัญหาในการเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เด็กนักเรียนที่มาจากครอบครัวแตกแยก หรือกำพร้าเพราะพ่อแม่เป็นเอดส์ และอยู่ในภาวะแร้นแค้น อาศัยอยู่กับปู่ ย่า ตา ยาย นอกจากผลผลิตที่ปรากฏในตัวนักเรียนแล้ว ผลกระทบที่ยิ่งใหญ่อีกด้านหนึ่ง คือ ผลที่มีต่อสังคม^{๒๔๖} (๓) พระได้แสดงรูปแบบการปรับกระบวนทัศน์ทางศีลธรรมจากเหตุการณ์ปัจจุบัน โดยใช้หลักการคิดวิเคราะห์ให้ผู้เรียนปรับพฤติกรรมของตนเองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเบญจศีล เบญจธรรม รูปแบบดังกล่าวเป็นต้นแบบที่เหมาะสมที่จะถ่ายทอดไปยังพระประจำการอื่นๆ ด้วย^{๒๔๗} (๔) พระบางรูปได้รับนิมนต์ให้ไปสอนศีลธรรมแนวพุทธในโรงเรียนคริสต์ และก่อให้เกิดการยอมรับหลักธรรมในศาสนาอื่นด้วย^{๒๔๘} ได้ผลผลิตที่สำคัญที่สุด คือ การก่อให้เกิดผลกระทบเป็นลูกโซ่ จากการเปลี่ยนพฤติกรรมของเยาวชนที่ได้เรียนกับพระนับว่าเป็นกลไกสำคัญในการผลักดันนโยบายรัฐบาล และสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติด้วย^{๒๔๙}

๔) ประสิทธิภาพ (efficiency) เมื่อพิจารณาว่า โครงการนี้จัดทำขึ้นอย่างเร่งด่วน โดยมีได้มีการเตรียมพระอย่างเต็มที่ก่อนเข้าปฏิบัติงาน และมีงบประมาณน้อยมาก เมื่อเทียบกับจำนวนโรงเรียนและนักเรียนที่พระเข้าไปสอน โครงการนี้มีประสิทธิภาพสูงสุด^{๒๕๐} อย่างไรก็ดี ยังมีหลายประเด็นที่ควรปรับปรุง เช่น (๑) การคัดสรรพระ การศึกษาภาคสนาม พบว่า พระจำนวนหนึ่งสมัครเข้าโครงการ แต่ไม่ปฏิบัติงานตามสัญญา เช่น อ้างว่าเป็นเจ้าอาวาส ต้องรับกิจนิมนต์ ไม่สามารถมาสอนตามกำหนดได้ บางรูปลาสิกขา บางรูปย้ายวัด และบางรูปเลิกสอนกลางคัน เป็นต้นทำให้งบประมาณสูญเปล่า และนักเรียนขาดโอกาสที่จะได้รับการศึกษาจากพระที่มีคุณภาพ และเต็มใจมุ่งมั่นในการสอน^{๒๕๑} (๒) หลักสูตร ส่วนใหญ่พระสอนตามหลักสูตรวิชาพุทธศาสนาในโรงเรียน และ

^{๒๔๕} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการภาณุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๔๖} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหานิกธ ฐิตธมโม, วัดบุญยืน ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๔๗} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระพรชัย อริยุชโย, ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๔๘} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิรุฬห์พิพัฒน์กิจ, วัดพระบาทแม่วะ ตำบลแม่วะ อำเภอครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๔๙} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูปัญณบุญญาทร, วัดบุญวาทย์วิหาร ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๕ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๕๐} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการบุญช่วย ขนติโร, วัดป่าแข ตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๕๑} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหานฤกุล มหาปัญญา, วัดน้ำทิพย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๑.

เป็นเพียงผู้ช่วยสอน ได้เวลาน้อย เพราะครูประจำดำเนินการสอนเป็นส่วนใหญ่ บางระดับ เช่น ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ไม่มี สาระพุทธศาสนาในหลักสูตร สถาบันต้องจัดการเรียนการสอนเสริม ไม่มีหน่วยกิต^{๒๕๒} นักเรียนขาดแรงจูงใจในการเรียน เพราะไม่ส่งผลต่อ GPA หรือได้แค่ผ่านหรือตก นอกจากนั้น นักเรียนชั้นประถมศึกษาสนใจธรรมศึกษามาก และเคยสอบได้จำนวนมาก^{๒๕๓} (๓) การแข่งขันระดับต่างๆ พระได้สนับสนุนและส่งเสริมให้นักเรียนฝึกฝนตนเอง เพื่อเข้าสู่สนามแข่งขันระดับต่างๆ ทั้งระดับ ตำบล อำเภอ จังหวัด เขต และระดับประเทศ เช่น การสวดสรภัญญะ มารยาทไทย เป็นต้น นับว่าเป็นตัวบ่งชี้ประสิทธิภาพที่ดีประการหนึ่ง^{๒๕๔}

๕) คุณภาพการบริการ (service quality) คุณภาพการบริการจากการสัมภาษณ์ สรุปลงได้ ๓ ด้าน คือ สาระ วิธีการ และจุดเน้น (๑) สาระ ส่วนใหญ่ในภาคสนาม พบว่า พระสอนประวัติพระพุทธเจ้า โดยเน้นการใช้สื่อที่ผลิตขึ้นโดยภาคเอกชน เช่น ภาพยนตร์ ซีดีรอม และภาพพระพุทธประวัติที่เป็นโปสเตอร์ การสอนสาระในฐานขององค์ความรู้ มีจุดด้อยที่ไม่สามารถช่วยในการปรับพฤติกรรมของผู้เรียนได้โดยตรง^{๒๕๕} นอกจากนั้น มีพระหลายคนเข้ามาในโครงการ แต่ไปสอนวิชาอื่น ที่พบมาก คือ สอนภาษาอังกฤษ และภาษาไทยซึ่งถือว่าการรับค่าตอบแทนไปใช้ในงานที่ผิดวัตถุประสงค์ และไม่เกิดสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายโครงการ^{๒๕๖} (๒) วิธีการ พระ จำนวนมาก สอนโดยการบรรยาย อาศัยตำรา และให้นักเรียนท่องจำ ข้อเท็จจริง เช่น วันวิสาขบูชาขึ้นกี่ค่ำ วันอาสาฬหบูชา มีพระสงฆ์มาประชุมกี่รูป เป็นต้น คือ สอนแบบวิชาประวัติศาสตร์โบราณ ที่ไม่เอื้อให้เกิดการคิดวิเคราะห์ทางศีลธรรม จริยธรรม และทำให้เด็กเบื่อหน่ายในการเรียน การสอนศีลธรรมเป็นเรื่องของ “จิตพิสัย” (affective domain) มิใช่ ปัญญาพิสัย (cognitive domain) การสอนศีลธรรมต้องใช้วิธีการปรับอีคิว (EQ) มิใช่การท่องจำข้อเท็จจริง^{๒๕๗} (๓) จุดเน้น (focus area) พระส่วนใหญ่ เน้นการสอนพระพุทธประวัติ พิธีกรรมทางศาสนา^{๒๕๘} การนั่งสมาธิ ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีมีคุณภาพ แต่เป็นการพลิก

^{๒๕๒} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระพรชัย อริญฺชโย, ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๕๓} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระอาทิตย์ อาทิจฺโจ, วัดเชตะวัน ตำบลบ้านเสด็จ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๕๔} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหานิกธ ฐิตธมฺโม, วัดบุญยืน ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๕๕} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูศีลสารวิสิฐ, วัดทุ่งคา ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่มครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๕๖} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการสมเกียรติ ธีรวโร, วัดหัวทุ่ง ตำบลแม่สัน อำเภอสบปราบ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๕๗} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสิริรัตนโสภิต (ศรีวรรณ), วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ตำบลหัวเวียง จังหวัดลำปาง, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๕๘} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการภานุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ความคิด และพฤติกรรมในตัวตนของเยาวชนน้อยไป^{๒๕๙} ผลที่ได้จึงปรากฏในพฤติกรรมการไหว้ การพูดไพเราะ มากกว่า การพลิกความคิดให้ยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต^{๒๖๐}

สรุปผลการสนทนากลุ่ม ได้ว่าพระมีผลให้ผู้บริหาร และครู/อาจารย์ในโรงเรียนสำรวจมากขึ้น ตระหนักถึงหน้าที่ชาวพุทธ ทำบุญ ทำทาน และนำตนเอง ครอบครัวและนักเรียนเข้าวัดมากขึ้น ได้มีการทำโครงการใหม่ๆ ขึ้น เช่น การร่วมแข่งขันตอบปัญหาธรรม การนำเด็กไปทำบุญที่วัดทุกวันศุกร์ การนั่งสมาธิก่อนสอนทุกวิชา เป็นต้น พบว่า ทำให้ทุกคนที่เกี่ยวข้องมีความสงบ มีสติมากขึ้น ผู้ปกครองที่เคยห่างไกลวัด และหมกมุ่นกับอบายมุข ได้รับการชักจูงจากบุตรหลานให้ไปวัด ฟังเทศน์ ฟังธรรม และลดละเลิกอบายมุข โดยเยาวชนชักชวนบนฐานของความกตัญญูตามคำสอนของพระ ดังนั้นพระจึงมีผลกระทบในทางการพัฒนาสังคมโดยรวม และส่งผลต่อนโยบายการพัฒนาที่ยั่งยืนระดับชาติ

เมื่อพิจารณาการลงทุนโดยงบประมาณ ใน ๒ ปีที่ผ่านมา และประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการนี้ นับว่าคุ้มค่ามาก ทั้งนี้ โครงการได้อาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ในโรงเรียน ในวัด และในชุมชน เพื่อเกื้อหนุนโครงการ โดยไม่ต้องใช้งบประมาณจัดซื้อ จัดจ้าง ทุกเรื่อง เช่น พระนำวัสดุอุปกรณ์ พระพุทธรูป ฯลฯ มาจากวัด โรงเรียนได้อาศัยรากฐานของโครงการโรงเรียนวิถีพุทธและความเชื่อมโยงจากการมีพระนิสิตมาฝึกสอนมาก่อน หรือมีการนิมนต์พระมาเองก่อนเกิดโครงการ หลายโรงเรียนได้อาศัยเครือข่ายชุมชนเอื้ออำนวยการเดินทางของพระ และวัสดุ อุปกรณ์ สื่อการสอนด้วย

๔.๓.๒ สรุปเสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง โดยคณะผู้วิจัยได้สรุปเป็นรายชื่อ ดังนี้

๑. ด้านการฝึกอบรม

๑) ด้านนโยบายระดับชาติ ให้จัดโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนนี้เป็นวาระแห่งชาติ และบรรจุไว้ในแผนพัฒนา เศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ^{๒๖๑} จัดกลุ่มองค์กรที่เกี่ยวข้องให้มีหน้าที่กำกับดูแล ในรูปของทวิภาคี ไตรภาคี ในลักษณะ consortium ที่มีพันธกิจชัดเจน ตรวจสอบประเมินผลได้ เพื่อการดำเนินงานอย่างจริงจังและต่อเนื่อง จัดโครงการนี้ ในศูนย์ปฏิบัติการกรมสืบสานศาสนทายาท เป็นแหล่งเรียนรู้ ๑ ตำบล ๑ วัด นำ “บวร” ย้อนยุคให้เป็นฐานรากของการพัฒนาเยาวชนไทยในปัจจุบัน จัดระบบการกระจายอำนาจและเชื่อมโยงในลักษณะเครือข่ายกับชุมชนและองค์กรในชุมชน^{๒๖๒}

๒) สำหรับกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม จัดทำการวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายโครงการตามสถานภาพความเป็นจริง เพื่อกำหนดงบประมาณที่เหมาะสมกับค่าครองชีพในแต่ละ

^{๒๕๙} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหานิกธ ฐิตธมโม, วัดบุญยืน ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๖๐} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหานฤตล มหาบุญโญ, วัดน้ำโท้ง ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๖๑} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระราชธรรมลังการ, ผู้อำนวยการศูนย์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๖๒} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสถิตปัญญาวังคน, วัดกอรกวัง ตำบลจางเหนือ อำเภอแม่เมาะ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๑.

บริบทของสถานศึกษาที่ส่งพระเข้าไปปฏิบัติงาน คัดสรรพระ โดยการสอนให้ได้ประกาศนียบัตร “พระ” เน้น ความถูกต้องของหลักธรรม ที่ไม่เคยคลื่อนคลาดจากหลักพุทธศาสนา^{๒๖๓} และความสามารถ ในการสอนด้วยเทคนิควิธีที่ปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ทางศีลธรรมของนักเรียนได้จริง นั่นคือ มิใช่ การ บรรยายและถ่ายทอดความรู้ด้วยการท่องจำ จัดหลักสูตรพัฒนาพระระยะยาวในช่วงปฏิบัติงาน เพื่อ เสริมทักษะการสอน การใช้สื่อ การให้คำปรึกษาแนะแนว และการประเมินผลตนเอง ผู้เรียน และ บริบทของงาน ให้เป็นปัจจุบัน กำหนดเกณฑ์คัดเลือก “พระต้นแบบ” เพื่อยกย่องเป็นแบบอย่างใน การพัฒนาพระ ให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางศีลธรรมอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน สนับสนุนให้มี การจัดกลุ่มพระ โดยให้สถานที่ งบประมาณ และมาตรการเป็นแนวทางให้พระในละแวกเดียวกัน ได้มี โอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จัดระบบเต็มรูปแบบให้มีความชัดเจน และลดการประสานงาน โดยกำหนด มาตรฐาน และขั้นตอนการทำงานของพระ ตั้งแต่แรกเริ่ม จนจบภารกิจ ให้มีการรับรู้ ยอมรับ และ สนับสนุนเป็นทางการจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น เจ้าอาวาสวัดที่พระสังกัดโรงเรียน สำนักงาน วัฒนธรรมอำเภอ/จังหวัด และเขตการศึกษา เป็นต้น^{๒๖๔}

๓) สำหรับกระทรวงศึกษาธิการ ให้ปรับหลักสูตรทุกช่วงชั้น และให้เปลี่ยนวิชา พระพุทธศาสนาจากวิชาเลือกเป็นวิชาบังคับทุกช่วงชั้น และจัดให้มีพระผู้ทรงคุณวุฒิมาสอน ให้จัดทำ หลักสูตรแกนกลางที่เรียบง่าย สามารถปรับได้ตามสถานการณ์^{๒๖๕} และความต้องการของพระ โดยใช้ ธรรมข้อใดข้อหนึ่งเป็นแกนกลาง เพื่อเชื่อมโยงต่อกับธรรมข้ออื่นๆ ให้ผู้เรียนรับรู้ว่าธรรมเป็นเอกภาพ กำหนดให้มีการนิเทศ ติดตาม พัฒนาพระ โดยเขตพื้นที่การศึกษาอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่อง และ ประเมินได้ชัดเจน^{๒๖๖}

๔) สำหรับผู้บริหารโรงเรียน จัดสิ่งอำนวยความสะดวกในการสอนแก่พระ เช่น ห้องพุทธ ศาสนา วัสดุ ครุภัณฑ์ สื่อการสอน และจัดรถรับ-ส่ง ตามสมควร สนับสนุนการนำนักเรียนไปศึกษา นอกสถานที่ เช่น ไปวัด หรือ เข้าค่ายพุทธบุตร หรือบวชสามเณรภาคฤดูร้อน เป็นต้น จัดวิชาและ เวลาให้แก่พระอย่างเต็มที่ สนับสนุนให้พระพัฒนาศีลธรรม จริยธรรม แก่บุคลากรในโรงเรียนด้วย จัดกิจกรรมการทำบุญตักบาตรทุกวันศุกร์ของสัปดาห์ เพื่อสร้างวัฒนธรรมที่ดีในสถานศึกษาให้ความ ร่วมมือในการรายงานข้อมูลของโครงการแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง^{๒๖๗}

๕) สำหรับครู/อาจารย์ ในโรงเรียน จัดครูพี่เลี้ยงที่เข้าใจการทำงานร่วมกับพระสงฆ์ ให้เป็นผู้ประสานงานกับโรงเรียน และเอื้ออำนวยการปฏิบัติงานของพระ โดยกำหนดเฉพาะเจาะจง

^{๒๖๓} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูศีลสารวิสิฐ, วัดทุ่งคา ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่มครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ในจังหวัดลำปาง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๖๔} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูบุญณบุญญาทร, วัดบุญญาวิทยาร ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมใน โรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๕ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๖๕} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสิริรัตนโสภิต (ศรีวรรณ), วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระสอนศีลธรรมใน โรงเรียน ตำบลหัวเวียง จังหวัดลำปาง, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๖๖} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการภานุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน ครูพระ สอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๖๗} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสถิตปัญญาวัฒน์, วัดกอรกวัง ตำบลจางเหนือ อำเภอแม่เมาะ ครูพระสอน ศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ให้เป็นหน้าที่ประจำ และนับเป็นผลงานทางวิชาการ เพื่อใช้พิจารณาความดีความชอบ จัดชมรมพุทธศาสนาศึกษาในโรงเรียน เพื่อเรียนธรรมกับพระ และพัฒนาความรู้ เช่น สอนธรรมศึกษา เป็นต้น จัดตั้งคณะกรรมการสถานศึกษาควบคุมและดูแลโดยร่วมมือกับพระในการแก้ปัญหานักเรียนแต่ละคน เช่น พฤติกรรมก้าวร้าว เป็นต้น^{๒๖๘} สร้างสรรค์โครงการใหม่ๆ เพื่อพัฒนาการศึกษาพุทธศาสนานักเรียน เช่น โครงการธนาคารศีลธรรมให้นักเรียน เขียนพฤติกรรมตามหลักธรรมในชีวิตจริงนำมาฝากไว้ และครูประมวลผล ให้รางวัลเชิดชูเกียรติ เมื่อสิ้นปีการศึกษา เป็นต้น กำหนดรูปแบบในการประเมินผู้เรียนให้เหมาะสมและสามารถนำผลประเมินมาพัฒนาพฤติกรรมของผู้เรียนได้อย่างจริงจัง

๖) สำหรับผู้ปกครอง สนับสนุนให้ผู้ปกครองรวมกลุ่มสนับสนุนโครงการร่วมกับโรงเรียน เช่น การจัดกิจกรรมนอกสถานที่ให้นักเรียน การจัดซื้อสื่อการสอน การจัดงานพัฒนาศีลธรรม จริยธรรมสำหรับนักเรียน ร่วมกับผู้ปกครอง อาจารย์ และชุมชน เช่น วันสำคัญทางพุทธศาสนา การปาฐกถาธรรม เป็นต้น พัฒนาเครือข่ายผู้ปกครองและจัดทำโครงการที่สนับสนุนทั้งจากภาครัฐ และภาคเอกชน ร่วมมือกับบุตรหลาน และให้เวลาพาไปวัด และปฏิบัติธรรม ฯลฯ^{๒๖๙}

๗) สำหรับพระ ให้มีพันธะสัญญาในการปฏิบัติหน้าที่พระ เพื่อประโยชน์ของนักเรียนอย่างแท้จริง ถ้าไม่มีเวลา ไม่ควรรับงาน ให้ตระหนักถึงความสำคัญและมีความจำเป็นที่ถือว่าเป็นศาสนกิจ เป็นกิจของสงฆ์ ศึกษา พัฒนาตนเอง ทั้งทางด้านสาระพุทธศาสนา วัฒนธรรมไทย และวิธีการสอน ให้ทันสมัยรวดเร็วทันยุคสมัย และสอบรับประกาศนียบัตรวิชาชีพพระ (ถ้ามี) ให้ได้ก่อนรับงานสอน รับรู้ลักษณะงานของตนว่าเข้าโครงการเพื่อสอนศีลธรรม และไม่รับงานอื่น เช่น สอนภาษาอังกฤษ เป็นต้น ให้นักเรียนฝึกปฏิบัติจริงเป็นหลัก ให้ข้อมูลย้อนกลับทันที (ขณะเกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเด็กในโรงเรียน) ใช้ความศรัทธาจากผู้เรียน ศึกษาปัญหาและแนวปฏิบัติที่เหมาะสมกับระดับวุฒิภาวะแก่นักเรียน จัดกลุ่มพระในละแวกเดียวกัน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างกว้างขวาง และต่อเนื่อง^{๒๗๐}

๘) สำหรับนักเรียน การเรียนพุทธศาสนาให้เหมาะสมว่าเป็นการพัฒนาวิถีชีวิตที่สำคัญอยู่คู่กับพระอาจารย์ตามสมควร มุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองและขยายผลสู่ครอบครัว เพื่อน และชุมชน เพื่อให้เกิดภาวะสงบ สันติ และพึงพากันอย่างยั่งยืนในสังคม

๒. ด้านการศึกษา

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ พระสงฆ์หรือผู้ที่มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องและมีความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน วิเคราะห์โดยการสรุปเป็นรายชื่อ ได้ผลดังต่อไปนี้

๑) หลักสูตร

^{๒๖๘} สนนากลุ่มเฉพาะ พระมหานิกัร ฐิตธมโม, วัดบุญยืน ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๖๙} สนนากลุ่มเฉพาะ, พระครูสถิตวรพิณิต, วัดท่าสี่ ตำบลบ้านดง อำเภอแม่เมาะ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๑

^{๒๗๐} สนนากลุ่มเฉพาะ พระครูศีลสารวิสิฐ, วัดทุ่งคา ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่มครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๑.

๑.๑ คู่มือพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีไม่เพียงพอกับความต้องการของพระสอนศีลธรรมมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้ ควรให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดประชุมชี้แจง พร้อมทั้งดำเนินการจัดทำเอกสารคู่มือเพิ่มเติม ระดมผู้ชำนาญการหรือเชี่ยวชาญในด้านนี้จัดทำคู่มืออย่างเป็นระบบและติดตามสอบถามให้ความรู้ ให้ทันต่อความต้องการอย่างแท้จริง

๑.๒ หลักสูตรมีเนื้อหาหนักเกินไป พระสอนศีลธรรมไม่สามารถสอนได้ทันภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้มีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้ คัดเลือกเนื้อหาที่เหมาะสมในแต่ละระดับชั้นมาสอนนักเรียน^{๒๗๑} จัดหลักสูตรใหม่ให้กระชับกว่านี้ ไม่เน้นปริมาณ เน้นทำได้ ทำเป็นและเกิดประโยชน์ในการเรียน^{๒๗๒} มีการประยุกต์เนื้อหาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น สอนบูรณาการเนื้อหาเพื่อให้ทันตามเวลาและหลักสูตร จัดทำใบงานเพิ่มเติมให้นักเรียนได้ทำ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับแผนการสอนและทันต่อเวลา ให้พระสอนศีลธรรมเตรียมการสอนและวางแผนการสอนให้รัดกุม โดยมีการทดสอบก่อนระยะเวลาของแต่ละคาบว่ามีความเหมาะสมหรือไม่เพียงใด

๑.๓ เนื้อหาของหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาล้ำสมัยไม่สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้คือ มีการจัดเสวนาระหว่างพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนกับหน่วยงานที่รับผิดชอบ ในส่วนที่เห็นว่าไม่ตรงล้ำสมัยหรือไม่สอดคล้องประยุกต์เนื้อหาการใช้ให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน นำเนื้อหาในหลักสูตรบูรณาการกับสภาพปัจจุบัน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และไม่เบื่อหน่าย มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น การพานักเรียนเข้ามาศึกษายังสถานที่จริง หรือการศึกษาความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ^{๒๗๓} ควรมีการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนแต่ละที่ร่วมกัน เพื่อพิจารณาถึงจุดอ่อน จุดแข็ง และความต้องการของโรงเรียน และวิเคราะห์หลักการ จุดหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อนำมาเสนอให้ผู้ที่มีส่วนในการจัดทำหลักสูตรได้พิจารณาวางแผน และปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมต่อไป ให้พระสอนศีลธรรมนำหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาไปจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการร่วมกับกลุ่มสาระการเรียนรู้กลุ่มอื่นๆ เพื่อให้เกิดความน่าสนใจและสอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน เช่น บูรณาการเข้ากับวิชา คณิตศาสตร์ในการคิดแยกปีทีจัดทำสังคายนาแต่ละครั้งว่าห่างกันกี่ปี ฯลฯ

๑.๔ พระสอนศีลธรรมไม่เข้าใจโครงสร้างของหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนามีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้ คือเปิดศูนย์ให้ความรู้ในแต่ละจังหวัดให้พระสอนศีลธรรมเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร จัดทำหลักสูตรแบบย่อๆ เพื่อให้ง่ายต่อการเรียนการสอน จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ สร้างความรู้ความเข้าใจให้กับพระสอนศีลธรรม^{๒๗๔} จัดประชุมเพื่อศึกษาหลักสูตร แนวทางในการปฏิบัติให้สอดคล้องกับหลักสูตร ให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดประชุม

^{๒๗๑} สนนากลุ่มเฉพาะ, พระครูสถิตตวรพินิต, วัดท่าสี่ ตำบลบ้านดง อำเภอมะแมะ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๑

^{๒๗๒} สนนากลุ่มเฉพาะ พระครูสถิตปัญญาวัฒน์, วัดกอรกวัง ตำบลจางเหนือ อำเภอมะแมะ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๗๓} สนนากลุ่มเฉพาะ พระครูสุนทรเจติยาภิวัฒน์, เจ้าอาวาสวัดเจริญธรรม, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๒๗๔} สนนากลุ่มเฉพาะ พระครูบุญณบุญญาทร, วัดบุญวาทยวิหาร ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๕ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ชี้แจงหลักสูตรร่วมกัน ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อคำถามที่ว่าทำไมพระสอนศีลธรรมถึงไม่เข้าใจหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาเพื่อจะได้ค้นหาแนวทางแก้ไข ให้ครูที่เลี้ยงคอยแนะนำกระบวนการโครงสร้างหลักสูตร เพื่อให้พระสอนศีลธรรมมีความเข้าใจในโครงสร้างหลักสูตรมากยิ่งขึ้น^{๒๗๕} ให้พระสอนศีลธรรมเตรียมการสอนให้มากขึ้นและศึกษาโครงสร้างหลักสูตรเพิ่มเติม

๑.๕ พระสอนศีลธรรมขาดความรู้ความเข้าใจและทักษะในการจัดทำแผนการสอนมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้

๑) ควรมีการติดตามและนิเทศก์การจัดการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมอย่างสม่ำเสมอ

๒) ให้มีการอบรมพระสอนศีลธรรมในด้านการจัดทำแผนการสอน โดยการเชิญวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้คำแนะนำ

๓) จัดทำเอกสารเพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำแผนการสอนของแต่ละช่วงชั้นตามความเหมาะสม

๔) กำหนดให้พระสอนศีลธรรมได้ส่งแผนการสอนไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบ เพื่อประเมินแนวทางในการทำแผนการสอนและสภาพปัญหาของแต่ละรูป

๕) ให้สถานศึกษาหรือโรงเรียนที่พระสอนศีลธรรมไปปฏิบัติหน้าที่หาพี่เลี้ยงคอยแนะนำในการทำแผนการสอนของแต่ละภาคการศึกษา

๒) กิจกรรมการเรียนการสอน

๒.๑ ขาดห้องจริยธรรมสำหรับใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้คือ นำนักเรียนเข้าไปใช้ห้องที่วัดหรือศาลา ศึกษาธรรมะนอกสถานที่ ก่อนที่จะมีการวางแผนใช้และหาห้องให้เพียงพอ เสนอของบประมาณของโรงเรียนและหน่วยงานที่รับผิดชอบ จัดทำผ้าป่าเพื่อระดมทรัพยากรร่วมกัน ใช้แหล่งเรียนรู้อื่นที่มีอยู่ เช่น ห้องสมุด, โรงฝึกงาน, ไร่ส้มไม้ เป็นต้น ให้ใช้ห้องเรียนตามสภาพของแต่ละโรงเรียน แต่เน้นคุณภาพการสอนเพื่อให้นักเรียนได้มีความรู้ความเข้าใจมากขึ้น

๒.๒ ขาดแหล่งข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้คือประชุมสัมมนาพระสอนศีลธรรมเพื่อการเข้าถึงข้อมูลในการศึกษา เช่น การใช้อินเทอร์เน็ตของโรงเรียน การค้นคว้าจากแหล่งห้องสมุดที่มีอยู่ในบริเวณใกล้เคียง ฯลฯ ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในความรับผิดชอบเพื่อจัดอบรมให้ความรู้ในการเข้าถึงแหล่งศึกษาเพิ่มเติม การดำเนินงานยึดหลักการบูรณาการ เช่น ระดมสมอง, การประชุมชี้แจงแนวทางในการปฏิบัติและอื่น ๆ^{๒๗๖}

^{๒๗๕} สทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการภานุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๗๖} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสิริรัตนโสภิต (ศรีวรรณ), วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ตำบลหัวเวียง จังหวัดลำปาง, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

๒.๓ พื้นฐานความรู้ของนักเรียนมีไม่เพียงพอต่อการจัดการเรียนการสอนตามระดับชั้นมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม^{๒๗๗} ดังนี้ คือจัดหาผู้ที่มีความรู้และสนใจในวิชาพระพุทธศาสนา มาเสวนาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จัดกิจกรรมประยุกต์เสริมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา แบ่งห้องเพื่อแยกระดับนักเรียน เพื่อให้เกิดความสะดวกแก่การเรียนการสอน เน้นเป็นกลุ่ม เน้นการบูรณาการให้เหมาะกับผู้เรียน ควรมีการประเมินผู้เรียนก่อนที่จะทำการสอน เพื่อจะได้แยกหรือจัดกลุ่มให้เหมาะสมในการสอนแต่ละครั้ง ให้พระสอนศีลธรรมวางแผนการสอนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับนักเรียน^{๒๗๘}

๒.๔ ผู้เรียนในแต่ละห้องเรียนมีเป็นจำนวนมากทำให้เป็นอุปสรรคในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อยู่ มีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้

- ๑) แบ่งห้อง แบ่งเวลาให้เหมาะสมกับจำนวนและสัดส่วนของนักเรียน
- ๒) แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มตามช่วงชั้น เพื่อลดปัญหาในการจัดการ
- ๓) ใช้เทคโนโลยีในการช่วยในการเรียนการสอน
- ๔) ใช้กิจกรรมเสริม โดยการมอบหมายงานและตอบปัญหาที่เกิดขึ้น
- ๕) จัดหาครูผู้ช่วย เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความน่าสนใจ ฯลฯ
- ๖) จัดเป็นกลุ่มย่อยเพื่อให้การดูแลทั่วถึงและช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้

สะดวกในการมอบหมายงานหรือกิจกรรมการเรียนการสอน

๒.๕ พระสอนศีลธรรมขาดความรู้และทักษะในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้คือ ให้นำหน่วยงานที่รับผิดชอบจัดอบรมเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพิ่มให้แก่พระสอนศีลธรรม เจริญวิทยากร หรือผู้เชี่ยวชาญมาให้คำแนะนำในด้านทักษะเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้พระสอนศีลธรรม ให้ครูที่เลี้ยงหรือแกนนำประจำอำเภอได้ติดตาม และแนะนำเพื่อเพิ่มทักษะและประสิทธิภาพการสอน จัดทำแบบประเมินประสิทธิภาพการสอนของพระสอนศีลธรรมโรงเรียน^{๒๗๙}

๓) การใช้สื่อการสอน

๓.๑ ขาดแคลนงบประมาณที่จะให้การสนับสนุนในการผลิตสื่อการเรียนการสอนมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้คือใช้สื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่นและหาได้สะดวกจัดทำโครงการของบสนับสนุนงบประมาณจากโรงเรียนหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบ ใช้สื่อที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ เช่น สื่อทางโทรทัศน์ สื่อที่มีอยู่ตามวัด ตามหมู่บ้าน หรือหาบุคคลตัวอย่างในท้องถิ่น ฯลฯ ระดมทุนทรัพย์จากบ้าน วัด โรงเรียน เพื่อให้เกิดความสัมพันธในการจัดกิจกรรม หรือจัดทำผ้าป่าเพื่อหางบประมาณมาจัดซื้อสื่อที่ยังขาด ขอความอนุเคราะห์จากเอกชนหรือหน่วยงานรัฐที่มีความพร้อม

^{๒๗๗} สอนதாகกลุ่มเฉพาะ พระครูบุญญานุญญาทร, วัดบุญวาทย์วิหาร ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๕ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๗๘} สอนதாகกลุ่มเฉพาะ พระอธิการภานุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๗๙} สอนதாகกลุ่มเฉพาะ พระครูสถิตปัญญาวังคัน, วัดกอรกวัง ตำบลจางเหนือ อำเภอแม่เมาะ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๑.

และให้การสนับสนุนได้ ผลิตสื่อขึ้นมาใช้เองโดยอาศัยวัสดุธรรมชาติที่มีอยู่และหาได้ง่ายในท้องถิ่นนั้นๆ^{๒๘๐}

๓.๒ สื่อการสอนประเภทอุปกรณ์มีไม่เพียงพอกับความต้องการของพระสอนศีลธรรมมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้คือ แบ่งกลุ่มการสอน แต่เน้นการปฏิบัติการสอนที่ชัดเจน โรงเรียนและพระสอนศีลธรรมระดมทุนจัดหาสื่อการสอนในส่วนที่ขาดโดยไม่ต้องรอนงบประมาณ หน่วยงานที่รับผิดชอบควรติดตามและจัดสื่อการสอนประเภทอุปกรณ์ให้เพียงพอแก่พระสอนศีลธรรม ประสานความร่วมมือเครือข่ายในการประยุกต์และนำสื่อการสอนที่มีอยู่ไปใช้ในโรงเรียน วางแผนในการจัดหาสื่อที่ยังขาด เช่น การจัดทำผ้าป่าหรือขอความอนุเคราะห์จากที่ต่างๆ ผลิตสื่อประเภทอุปกรณ์ที่มีเพียงพอขึ้นมาใช้เอง โดยอาศัยวัสดุธรรมชาติที่มีอยู่ และมีราคาถูกลง^{๒๘๑}

๓.๓ สื่อการสอนประเภทวัสดุมีไม่เพียงพอกับความต้องการของพระสอนศีลธรรมมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้คือ ประสานสถานศึกษาขอตั้งงบประมาณเพื่อดำเนินการในส่วนที่จำเป็นและเกี่ยวข้อง จัดทำแผนงาน / โครงการเสนอขอตั้งงบประมาณเพื่อการนี้โดยเฉพาะ ผลิตสื่อการสอนประเภทวัสดุที่นำมาจากธรรมชาติตามท้องถิ่นเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงและประหยัดสุด ประสานความร่วมมือจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ หรือหน่วยงานของรัฐและเอกชนหรือองค์กรที่มีศักยภาพเพียงพอให้การสนับสนุน วางแผนในการจัดหาสื่อที่ยังขาด เช่น การจัดทำผ้าป่าหรือขอความอนุเคราะห์จากที่ต่างๆ^{๒๘๒}

๓.๔ พระสอนศีลธรรมไม่ได้รับการนิเทศความรู้ด้านกระบวนการผลิตสื่อการเรียนการสอนมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้คือ จัดประชุมอบรมความรู้ด้านกระบวนการผลิตสื่อการเรียนการสอนให้แก่พระสอนศีลธรรมหน่วยงานที่รับผิดชอบต้องติดตามให้การสนับสนุนกระบวนการขั้นตอนในการผลิตสื่อ โดยการให้แก่นำหรือศึกษานิเทศก็ได้คอยช่วยเหลือพระสอนศีลธรรมอย่างต่อเนื่อง ติดต่oprสานงานกับแก่นนำพระสอนศีลของแต่ละอำเภอหรือศึกษานิเทศก์ของแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา เพื่อติดตามและคอยดูแลในส่วนที่ขาดเหลือ หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดทำเอกสารติดตามประเมินผลหลังจากการฝึกอบรมเสร็จ เพื่อประเมินความรู้พระสอนศีลธรรม^{๒๘๓}

๓. ด้านการพัฒนา

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ พระสงฆ์หรือผู้ที่มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องและมีความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน วิเคราะห์โดยการสรุปเป็นรายชื่อ ได้ผลดังต่อไปนี้

^{๒๘๐} สอนหนักกลุ่มเฉพาะ พระครูวิรุฬห์พิพัฒนกิจ, วัดพระบาทแม่วะ ตำบลแม่วะ อำเภอครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๘๑} สอนหนักกลุ่มเฉพาะ พระอธิการภาณุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๘๒} สอนหนักกลุ่มเฉพาะ พระมหานิก รฐิธมโม, วัดบุญยืน ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๘๓} สอนหนักกลุ่มเฉพาะ พระครูบุญณบุญญาทร, วัดบุญญาวิทยาร ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๕ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ในภาพรวม ด้านหลักการและแนวทางของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพบว่า โครงการนี้เป็นงานตามข้อตกลงความร่วมมือระหว่างกระทรวงวัฒนธรรม และกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งอ้างอิงแนวปฏิบัติของ ๕ หน่วยราชการ คือ กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงมนุษย์ อย่างไรก็ตาม จากการสนทนากลุ่ม พบว่า พระได้รับการนิเทศติดตาม และพัฒนาจากหน่วยราชการดังกล่าวน้อยมาก เท่าที่ปรากฏมีการจัดประชุม อบรมโดยกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม อย่างเป็นทางการ เป็นครั้งคราวและไม่ต่อเนื่อง ทั้งยังมีรายงานว่ามิได้มีการบังคับให้พระเข้าร่วมประชุม เช่น การวัดประเมินผล แจกแก่พระว่า พระที่คิดว่ามีความรู้แล้วไม่จำเป็นต้องเข้าประชุม ทำให้มีผู้เข้าประชุมไม่กี่สิบคนทั้งๆ ที่จัดไว้สำหรับพระประมาณ ๑๐๐ คน เป็นต้น การนิเทศในโรงเรียน มีน้อยมาก โดยข้าราชการกระทรวงวัฒนธรรมไปเยี่ยม และสังเกตการณ์ แต่ไม่ทั่วถึง กระทรวงศึกษาธิการไม่แสดงบทบาท นอกเหนือจากการดูแลของผู้อำนวยการโรงเรียนที่พระเข้าไปสอน ซึ่งเป็นงานประจำอยู่แล้ว ดังนั้น ผลการสัมภาษณ์ สอดรับกับผลการสำรวจความคิดเห็นว่าการพัฒนาศัภษาโดยเฉลี่ยสูง^{๒๘๔} โดยมีรูปแบบการพัฒนาศัภษา พระสอนศีลธรรม ดังนี้

๑) ทรัพยากร (resource) โครงการยังขาดทรัพยากรทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เงินสนับสนุนพระต่อเดือนไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย กล่าวคือ โครงการประสงค์ให้พระที่จำวัดอยู่ใกล้โรงเรียนเข้ามาสอน เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการเดินทาง^{๒๘๕} แต่ในความเป็นจริง พระหลายรูปต้องเดินทางมาสอนจากไกลๆ สถานศึกษาในชนบทส่วนใหญ่ขาดแคลนอุปกรณ์ วัสดุ ครุภัณฑ์ทางการศึกษา และพระนำมาจากวัด หรือทำขึ้นเอง เช่น คอมพิวเตอร์ส่วนตัว เป็นต้น^{๒๘๖} โรงเรียนส่วนใหญ่ ไม่มีห้องเฉพาะสำหรับสอนศีลธรรมและพระพุทธศาสนา ยกเว้น โรงเรียนวิถิปุทธที่มีพระเข้าไปสอน ได้อาศัยห้องที่จัดทำไว้โดยโครงการโรงเรียนวิถิปุทธ จึงมีโต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูป และลักษณะการจัดห้องให้เด็กนั่งบนพื้น ซึ่งเอื้อต่อการสอนพิธีกรรมทางศาสนาและมารยาทในวิถิปุทธ จะเห็นได้ว่า โรงเรียนเล็กๆ ที่ขาดแคลน อาคารเก่าๆ ในชนบท มีการพัฒนานักเรียนได้ดีกว่าโรงเรียนใหญ่ๆ ได้รางวัลในเขตเมือง พระควรมีครูพี่เลี้ยง เพื่อช่วยดูแลความสะดวกในการติดต่อประสานงานกับโรงเรียนในเรื่องธุรการต่างๆ^{๒๘๗} แต่หลายโรงเรียนไม่มีครูพี่เลี้ยงที่กำหนดให้ทำงานประสานกับพระอย่างชัดเจน ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างสถานศึกษากับการปฏิบัติงานของพระยังไม่มีเมื่อนำทรัพยากรในชุมชนมาเอื้ออำนวยต่อโครงการเท่าที่ควร ทั้งๆ ที่ผู้ปกครอง กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและประชาชนในละแวกโรงเรียน

^{๒๘๔} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการบุญช่วย ขนติธโร, วัดป่าแข ตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๘๕} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการสมเกียรติ ธีรวโร, วัดหัวทุ่ง ตำบลแม่สัน อำเภอสบปราบ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๘๖} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการภานุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๘๗} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสิริรัตนโสภิต (ศรีวรรณ), วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ตำบลหัวเวียง จังหวัดลำปาง, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

พอใจ และต้องการสนับสนุนโครงการ แต่ยังมีขาดภาวะผู้นำที่จะดึงทรัพยากรชุมชนมาใช้ให้เป็นรูปธรรม^{๒๘๘}

๒) ผล (outputs) ผลจากการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรม ปรากฏชัดเจนในการเปลี่ยนแปลงของผู้เรียนที่ได้มีโอกาสเข้าเรียนกับพระ^{๒๘๙} ความเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน คือ มารยาทไทย การพูดจาสุภาพ^{๒๙๐} และถูกกาลเทศะ การลดพฤติกรรมก้าวร้าว^{๒๙๑} ลดความเห็นแก่ตัว^{๒๙๒} มีเมตตาสูงขึ้น เกิดความสงบ^{๒๙๓} มีสติด้วยการทำสมาธิ^{๒๙๔} รู้จักพิธีกรรมทางศาสนา ปฏิบัติได้จริง เห็นประโยชน์ในการเข้าค่ายฝึกอบรมเนกขัมมะมีเด็กนักเรียนจำนวนหนึ่งตัดสินใจบวชเรียนทางปริยัติธรรม เมื่อได้บวชในโครงการสามเณรภาคฤดูร้อน^{๒๙๕} นักเรียนรู้จักสวดมนต์ และสวดสรภัญญะ หลายโรงเรียนได้ส่งเด็กเข้าประกวดจนได้รับรางวัลระดับต่างๆ จนถึงระดับชาติ^{๒๙๖}

นอกจากนั้น พระได้สอนเข้มข้นเพื่อให้นักเรียนสอบธรรมศึกษาและได้นักธรรม ตรี โท เอก จำนวนมาก^{๒๙๗}

๓) ผลผลิต (productivity) ผลผลิตหลักๆ ที่ปรากฏ ได้แก่ (๑) พระต้นแบบ พระสงฆ์หลายรูป ปฏิบัติการสอนได้อย่างยอดเยี่ยม สมควรยกย่องเป็นต้นแบบ^{๒๙๘} เช่น การใช้เหตุการณ์ในหนังสือพิมพ์รายวัน^{๒๙๙} เป็นสื่อการสอนให้ผู้เรียนเกิดการตระหนักรู้ด้วยตนเอง^{๓๐๐} โดยใช้

^{๒๘๘} สันทนา กลุ่มเฉพาะ พระมหานิกัร จิตธมโม, วัดบุญยืน ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๘๙} สัมภาษณ์ พระอธิการภานุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๙๐} สัมภาษณ์ พระมหามานพ มานโว, วัดพระเจดีย์ขาวหลัง ตำบลนิคมพัฒนา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๙๑} สัมภาษณ์ พระครูบุญณบุญญาทร, วัดบุญวาทย์วิหาร ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๙๒} สัมภาษณ์ พระมหานิกัร จิตธมโม, วัดบุญยืน ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๙๓} สัมภาษณ์ พระครูสถิตปัญญาวัฒน์, วัดกอรกว ตำบลจางเหนือ อำเภอแม่เมาะ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๙๔} สัมภาษณ์ พระอาทิตย์ อาทิจใจ, วัดเขตวัน ตำบลบ้านเสด็จ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๙๕} สัมภาษณ์ พระพรชัย อริญชโย, ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๙๖} สัมภาษณ์ พระอธิการภานุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๙๗} สัมภาษณ์ พระราชธรรมาลังการ, ผู้อำนวยการศูนย์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๙๘} สัมภาษณ์ พระอธิการภานุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๙๙} สัมภาษณ์ พระครูศีลสารวิสิฐ, วัดทุ่งคา ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่มครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๐๐} สัมภาษณ์ พระมหามานพ มานโว, วัดพระเจดีย์ขาวหลัง ตำบลนิคมพัฒนา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

วิธีทางของพระพุทธเจ้า คือ ปุจฉา-วิสัชนา ไม่ปิดเป็นนสาระ^{๓๐๑} เป็นการข่มขู่ให้นักเรียนเกรงกลัว นรกร สวรรค์ เป็นต้น^{๓๐๒} พระที่ทำงานได้ผล คือ พระที่สอนโดยยึดแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาที่เป็น การฝึกจิตให้เกิดสติปัญญา^{๓๐๓} และบรรลุอิสรภาพจากการหลุดพ้นจากการปรุงแต่ง^{๓๐๔} เป็นต้น (๒) เทคนิคการเรียนการสอนที่ดีที่สุด คือ “ตัวตน” ของพระองค์ที่ก่อให้เกิด ศรัทธา ความไว้วางใจ^{๓๐๕} สัมผัสได้ซึ่งความเมตตา^{๓๐๖} และทำให้นักเรียนพร้อมใจกันยึดพระเป็นที่พึ่งในการให้คำแนะนำ^{๓๐๗} ทั้งปัญหาส่วนตัว และปัญหาในการเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เด็กนักเรียนที่มาจากครอบครัวแตกแยก หรือกำพร้าเพราะพ่อแม่เป็นเอดส์^{๓๐๘} และอยู่ในภาวะแร้นแค้น อาศัยอยู่กับปู่ ย่า ตา ยาย^{๓๐๙} นอกจากผลผลิตที่ปรากฏในตัวนักเรียนแล้ว ผลกระทบที่ยิ่งใหญ่อีกด้านหนึ่ง คือ ผลที่มีต่อสังคม^{๓๑๐} กล่าวคือ (๓) พระได้แสดงรูปแบบการปรับกระบวนทัศน์ทางศีลธรรมจากเหตุการณ์ปัจจุบัน^{๓๑๑} โดยใช้ หลักการคิดวิเคราะห์ให้ผู้เรียนปรับพฤติกรรมของตนเองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเบญจศีล เบญจธรรม รูปแบบดังกล่าวเป็นต้นแบบที่เหมาะสมที่จะถ่ายทอดไปยังพระประจำการอื่นๆ ด้วย^{๓๑๒} (๔) พระบาง รูปได้รับนิมนต์ให้ไปสอนศีลธรรมแนวพุทธในโรงเรียนคริสต์^{๓๑๓} และก่อให้เกิดการยอมรับหลักธรรมใน

^{๓๐๑} สัมภาษณ์ พระอธิการสมเกียรติ ธีรวโร, วัดหัวทุ่ง ตำบลแม่สัน อำเภอสบปราบ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๓ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๐๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริรัตนโสภิต (ศรีวรรณ), วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ตำบลหัวเวียง จังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๐๓} สัมภาษณ์ พระมหานฤกุล มหาบุญญ, วัดน้ำทิพย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดลำปาง, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๐๔} สัมภาษณ์ พระครูบุญณบุญญาทร, วัดบุญวาฑิตวิหาร ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๐๕} สัมภาษณ์ พระมหานิกร ฐิตธมโม, วัดบุญยืน ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๐๖} สัมภาษณ์ พระครูสถิตปัญญาวังษ์, วัดกอรกวัง ตำบลจางเหนือ อำเภอมะเขาะ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๐๗} สัมภาษณ์ พระอาทิตย์ อาทิจใจ, วัดเขตนวัน ตำบลบ้านเสด็จ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๐๘} สัมภาษณ์ พระอธิการบุญช่วย ขนติโร, วัดป่าแข ตำบลนาแก้ว อำเภอกะชา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๐๙} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์พิพัฒน์กิจ, วัดพระบาทมวะ ตำบลมวะ อำเภอกุสุมาลย์ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๑๐} สัมภาษณ์ พระราชธรรมาลังการ, ผู้อำนวยการศูนย์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๑๑} สัมภาษณ์ พระพรชัย อริยุชโย, ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๑๒} สัมภาษณ์ พระปราจีน สุมโน, วัดบ้านแลง ตำบลบ้านแลง ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๑๓} สัมภาษณ์ พระอธิการภาณุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอมืองปาน ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

ศาสนาอื่นด้วย^{๓๑๔} ผลผลิตที่สำคัญที่สุด คือ การก่อให้เกิดผลกระทบเป็นลูกโซ่ จากการเปลี่ยนพฤติกรรมของเยาวชนที่ได้เรียนกับพระนับว่าเป็นกลไกสำคัญในการผลักดันนโยบายรัฐบาล^{๓๑๕} และสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติด้วย^{๓๑๖}

๔) ประสิทธิภาพ (efficiency) เมื่อพิจารณาว่า โครงการนี้จัดทำขึ้นอย่างเร่งด่วน โดยมีได้มีการเตรียมพระอย่างเต็มที่ก่อนเข้าปฏิบัติงาน และมีงบประมาณน้อยมาก^{๓๑๗} เมื่อเทียบกับจำนวนโรงเรียนและนักเรียนที่พระเข้าไปสอน โครงการนี้มีประสิทธิภาพสูงสุด^{๓๑๘} อย่างไม่ก็ ยังมีหลายประเด็นที่ควรปรับปรุง เช่น (๑) การคัดสรรพระ การศึกษาภาคสนาม พบว่า พระจำนวนหนึ่งสมัครเข้าโครงการ แต่ไม่ปฏิบัติงานตามสัญญา^{๓๑๙} เช่น อ้างว่าเป็นเจ้าอาวาส ต้องรับกิจนิมนต์ ไม่สามารถมาสอนตามกำหนดได้ บางรูปลาสิกขา บางรูปย้ายวัด และบางรูปเลิกสอนกลางคัน^{๓๒๐} เป็นต้น ทำให้งบประมาณสูญเปล่า^{๓๒๑} และนักเรียนขาดโอกาสที่จะได้รับการศึกษาจากพระที่มีคุณภาพ และเต็มใจมุ่งมั่นในการสอน^{๓๒๒} (๒) หลักสูตร ส่วนใหญ่พระสอนตามหลักสูตรวิชาพุทธศาสนาในโรงเรียน^{๓๒๓} และเป็นเพียงผู้ช่วยสอน ได้เวลาน้อย เพราะครูประจำดำเนินการสอนเป็นส่วนใหญ่^{๓๒๔} บางระดับ เช่น ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ไม่มี สาระพุทธศาสนาในหลักสูตร สถาบันต้องจัดการเรียนการสอนเสริม ไม่มีหน่วยกิต^{๓๒๕} นักเรียนขาดแรงจูงใจในการเรียน เพราะไม่ส่งผลต่อ GPA

^{๓๑๔} สัมภาษณ์ พระอธิการสมเกียรติ ธีรวโร, วัดหัวทุ่ง ตำบลแม่สัน อำเภอสบปราบ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๓ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๑๕} สัมภาษณ์ พระครูสิริรัตนโสภิต (ศรีวรรณ), วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ตำบลหัวเวียง จังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๑๖} สัมภาษณ์ พระมหานิกธ ฐิตธมโม, วัดบุญยืน ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๑๗} สัมภาษณ์ พระอธิการภานุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๑๘} สัมภาษณ์ พระครูศีลสารวิสิฐ, วัดทุ่งคา ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่มครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๑๙} สัมภาษณ์ พระอาทิตย์ อาทิจใจ, วัดเขตนวัน ตำบลบ้านเสด็จ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๒๐} สัมภาษณ์ พระราชธรรมมาลังการ, ผู้อำนวยการศูนย์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๒๑} สัมภาษณ์ พระมหานฤตล มหาปณฺโญ, วัดน้ำทิพย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดลำปาง, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๒๒} สัมภาษณ์ พระครูสถิตปัญญาวัฒน์, วัดกอรกวร ตำบลจางเหนือ อำเภอแม่เมาะ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๒๓} สัมภาษณ์ พระอธิการสมเกียรติ ธีรวโร, วัดหัวทุ่ง ตำบลแม่สัน อำเภอสบปราบ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๓ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๒๔} สัมภาษณ์ พระปราจีน สุมโน, วัดบ้านแลง ตำบลบ้านแลง ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๒๕} สัมภาษณ์ พระอธิการบุญช่วย ขนติธโร, วัดป่าแข ตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

หรือได้แค่ผ่านหรือตก^{๓๒๖} นอกจากนั้น นักเรียนชั้นประถมศึกษาสนใจธรรมศึกษามาก และเคยสอบได้จำนวนมาก^{๓๒๗} (๓) การแข่งขันระดับต่างๆ พระได้สนับสนุนและส่งเสริมให้นักเรียนฝึกฝนตนเอง เพื่อเข้าสู่สนามแข่งขันระดับต่างๆ ทั้งระดับ ตำบล อำเภอ จังหวัด เขต และระดับประเทศ^{๓๒๘} เช่น การสวดสรภัญญะ มารยาทไทย^{๓๒๙} เป็นต้น นับว่าเป็นตัวบ่งชี้ประสิทธิภาพที่ดีประการหนึ่ง

๕) คุณภาพการบริการ (service quality) คุณภาพการบริการจากการสัมภาษณ์สรุปได้ ๓ ด้าน คือ สาระ วิธีการ และจุดเน้น

(๑) สาระ ส่วนใหญ่ในภาคสนาม พบว่า พระสอนประวัติพระพุทธเจ้า โดยเน้นการใช้สื่อที่ผลิตขึ้นโดยภาคเอกชน เช่น ภาพยนตร์ ซีดีรอม^{๓๓๐} และภาพพระพุทธประวัติที่เป็นโปสเตอร์^{๓๓๑} การสอนสาระในฐานะองค์ความรู้^{๓๓๒} มีจุดด้อยที่ไม่สามารถช่วยในการปรับพฤติกรรมของผู้เรียนได้โดยตรง^{๓๓๓} นอกจากนั้น ผู้วิจัยยังพบว่า มีพระหลายคนเข้ามาในโครงการ แต่ไปสอนอื่น ที่พบมาก คือ สอนภาษาอังกฤษ และภาษาไทยซึ่งถือว่าเป็นการรับค่าตอบแทนไปใช้ในงานที่ผิดวัตถุประสงค์ และไม่เกิดสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายโครงการ^{๓๓๔}

(๒) วิธีการ พระ จำนวนมาก สอนโดยการบรรยาย อาศัยตำรา และให้นักเรียนท่องจำ ข้อเท็จจริง เช่น วันวิสาขบูชาขึ้นกี่ค่ำ วันอาสาฬหบูชา มีพระสงฆ์มาประชุมกี่รูป^{๓๓๕} เป็นต้น สอนแบบวิชาประวัติศาสตร์โบราณ ที่ไม่เอื้อให้เด็กเกิดการคิดวิเคราะห์ทางศีลธรรม จริยธรรม และทำให้เด็กเบื่อหน่ายในการเรียน การสอนศีลธรรมเป็นเรื่องของ “จิตพิสัย” (affective domain) มิใช่

^{๓๒๖} สัมภาษณ์ พระมหานิกธ ฐิตธมโม, วัดบุญยืน ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๒๗} สัมภาษณ์ พระมหานฤตล มหาบุญโย, วัดน้ำทิพย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดลำปาง, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๒๘} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์พิพัฒน์กิจ, วัดพระบาทแม่วะ ตำบลแม่วะ อำเภอครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๒๙} สัมภาษณ์ พระครูปลัดบุญญาทร, วัดบุญวาทย์วิหาร ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๓๐} สัมภาษณ์ พระอธิการบุญช่วย ขนติโร, วัดป่าแข ตำบลนาแก้ว อำเภอกาชา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๓๑} สัมภาษณ์ พระครูสถิตปัญญาวัฒน์, วัดกอรกวัง ตำบลจางเหนือ อำเภอกาชา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๓๒} สัมภาษณ์ พระอาทิตย์ อาทิจใจ, วัดเขตนวัน ตำบลบ้านเสด็จ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๓๓} สัมภาษณ์ พระมหานฤตล มหาบุญโย, วัดน้ำทิพย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดลำปาง, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๓๔} สัมภาษณ์ พระพรชัย อริณชโย, ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๓๕} สัมภาษณ์ พระครูศีลสารวิสิฐ, วัดทุ่งคา ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่มครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๕ กันยายน ๒๕๖๑.

ปัญญาพิสัย (cognitive domain) การสอนศีลธรรมต้องใช้วิธีการปรับอีคิว (EQ) มิใช่การท่องจำข้อเท็จจริง^{๓๓๖}

(๓) จุดเน้น (focus area) พระส่วนใหญ่ เน้นการสอนพุทธประวัติ^{๓๓๗} พิธีกรรมทางศาสนา การนั่งสมาธิ^{๓๓๘} ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีมีคุณภาพ แต่เป็นการพลิกความคิด และพฤติกรรมในตัวตนของเยาวชนน้อยไป^{๓๓๙} ผลที่ได้จึงปรากฏในพฤติกรรมก้าวร้าว การพูดไพเราะ มากกว่า การพลิกความคิดให้ยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต^{๓๔๐}

๔.๓.๓ สรุปผลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง สรุปได้ว่าทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็น ผู้บริหาร ครู/อาจารย์ในสถานศึกษา ผู้ปกครองและผู้เรียน เห็นประโยชน์อันเป็นรูปธรรมของโครงการ ประทับใจในตัวพระ และการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมที่ลดความก้าวร้าว พุดจาสุภาพ ถูกกาลเทศะ และความรู้ทางพุทธศาสนาที่ผู้เรียนและผู้เกี่ยวข้องได้รับ ซึ่งในภาพรวม ทำให้สังคมย่อยลงไปเป็น “บวร” คือ การเป็นเอกภาพ ระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน เพื่อกำหนดรูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ดังนี้

๑. ด้านการฝึกอบรม

๑) ขนาดโรงเรียน ที่มีจำนวนนักเรียนแตกต่างกัน เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลางและขนาดใหญ่ ทำให้กำหนดกลุ่มเป้าหมายเปลี่ยนไป โดยโรงเรียนขนาดเล็กเหมาะที่จะจัดกิจกรรมในภาพรวมทั้งโรงเรียน ส่วนโรงเรียนที่มีจำนวนมากเหมาะที่จะสอนด้วยกิจกรรมและรายวิชา

๒) ระดับการศึกษาที่จัด บางแห่งมีระดับปฐมวัยอย่างเดียว บางแห่งมีระดับปฐมวัยและการศึกษาขั้นพื้นฐาน ป.๑-๖ บางแห่งมีระดับปฐมวัย การศึกษาขั้นพื้นฐาน ป.๑-๖ และมี ม.๑-๓ ด้วยคือโรงเรียนขยายโอกาสทั่วไป และบางโรงเรียนจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เฉพาะ ม.๑-๖ ซึ่งเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาทั่วไป จึงพบความซับซ้อนในการวางแผนเข้าไปดำเนินการเรียนการสอนที่ต่างกันไปด้วย เมื่อสภาพมีความแตกต่างกัน รูปแบบการทำงานย่อมต่างกัน แนวทางการปฏิบัติงานสอนที่เหมาะสม มีคุณภาพและประสิทธิภาพ จึงควรเลือกดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งใน ๒ ลักษณะอย่าง

^{๓๓๖} สัมภาษณ์ พระครูสิริรัตนโสภิต (ศรีวรรณ), วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ตำบลหัวเวียง จังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๓๗} สัมภาษณ์ พระมหานฤตล มหาปณฺโณ, วัดน้ำทิพย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดลำปาง, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๓๘} สัมภาษณ์ พระครูบุญณบุญญาทร, วัดบุญญาวิทยาราม ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๓๙} สัมภาษณ์ พระมหานิกร ฐิตธมฺโม, วัดบุญยืน ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๔๐} สัมภาษณ์ พระอาทิตย์ อาทิจใจ, วัดเขตนวัน ตำบลบ้านเสด็จ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

ใดอย่างหนึ่ง คือ ๑) การสอนตามสาระหลักสูตรสถานศึกษา และ ๒) การสอนด้วยกิจกรรมเสริมหลักสูตร

๓) **สาระหลักสูตร** การสอนตามสาระหลักสูตร หมายถึง การสอนในชั้นที่ได้รับมอบหมาย ในฐานะผู้รับผิดชอบรายวิชาในภาคเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านวิชาพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและศิลปวัฒนธรรม ตามหลักสูตรสถานศึกษา ซึ่งจะต้องปฏิบัติงานเหมือนครูประจำการสอน มีการจัดการเรียนการสอน การสอบวัดผลและตัดสินผลการเรียนจนครบกระบวนการ การจัดการเรียนการสอนนี้ต้องเป็นผู้มีคุณวุฒิครูและประสบการณ์วิชาชีพครู ควรยึดแนวทางการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามมาตรฐานการศึกษาชาติเป็นหลักและแนวทางการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (๒๕๔๒-๒๕๖๑) เป้าหมายยกระดับคุณภาพผู้เรียน โดยมุ่งเน้นที่เน้นคุณภาพ ๔ ประการ เป็นแนวทาง ได้แก่ ๑) ห้องเรียนคุณภาพ ๒) ครูคุณภาพ ๓) ระบบการบริหารจัดการคุณภาพ และ ๔) แหล่งเรียนรู้คุณภาพ แต่สิ่งที่เกี่ยวข้องกับครูพระมากที่สุดคือ ห้องเรียนคุณภาพและครูคุณภาพ จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจและดำเนินการดังนี้

๓.๑) ห้องเรียนคุณภาพ เป็นแนวทางขับเคลื่อนการยกระดับคุณภาพผู้เรียนของกระทรวงศึกษาธิการที่พบว่าผลการจัดการศึกษาที่ผ่านมาผู้เรียนโดยภาพรวมด้อยคุณภาพ จึงใช้เป็นกลยุทธ์ มุ่งเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพในระดับปฏิบัติ ระดับห้องเรียน มีความคาดหวังให้ครูต้องมีพื้นฐานความรู้ ความเข้าใจและทักษะ ๕ ประการ ดังนี้

- (๑) นำการเปลี่ยนแปลงสู่ห้องเรียนคุณภาพ
- (๒) ออกแบบการจัดการเรียนรู้อิงมาตรฐาน
- (๓) การวิจัยชั้นเรียน (CAR)
- (๔) การใช้เทคโนโลยีสื่อสารสนเทศ (ICT) เพื่อสนับสนุนการสอน
- (๕) การสร้างวินัยเชิงบวก (Positive Discipline)

๓.๒) ครูคุณภาพ คำว่าครูคุณภาพ หมายถึงการทำงานวิชาชีพครูอย่างมืออาชีพ หากจะให้เป็นมงคลก็ยึดแนวพุทธศาสตร์พระราชทานของในหลวง คือ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” เป็นแนวทางเนื่องจากสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้เป็นอย่างดีกับทุกองค์กร เมื่อ คำว่าเข้าใจ หมายถึง เข้าใจในภาระงานอย่างถ่องแท้ อะไรคืองานหลักและงานรองที่ต้องทำ ศักยภาพความสามารถตน เข้าใจเป้าหมาย หลักชัยที่ต้องไปให้ถึงลูที่จะต้องเดินไป อันหมายถึง ปรัชญา อุดมการณ์ มาตรฐาน ยุทธศาสตร์ทางการศึกษา เข้าถึง หมายถึง การเข้าถึงองค์ความรู้ ทฤษฎี หลักคิดต่างๆที่มีผู้คิดไว้ก่อน ได้แก่ ปรัชญาการศึกษา จิตวิทยาการศึกษา หลักการบริหารจัดการ วงจรคุณภาพ เป็นต้น ซึ่งช่วยในการประยุกต์สู่การปฏิบัติเป็นแม่แบบในการทำงาน พัฒนา หมายถึง การนำเอาหลักคิดทฤษฎีทั้งหลายมาคิดต่อยอดตามวิธีการของตน จะเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่

๓.๓) ครูคุณภาพ ควรเลือกเส้นทางเดินแบบใด

ก่อนอื่นจำเป็นต้องหาเส้นทางแบ่ง ให้ชัดว่า ครูจะเดินทางเส้นทางไหน โดยจากสภาพของสถานศึกษามีแนวทางการบริหารด้านวิชาการอย่างไร และได้รับมอบหมายให้สอนระดับใด มีทางเลือก ๒ ทาง ได้แก่

๑) เป็นครูประจำชั้น ในฐานะผู้จัดการชั้นเรียน เพื่อจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตร ในชั้นนั้น มักจะพบในระดับประถมศึกษาที่มีจำนวนครูพอดีกับชั้นที่เปิดเรียน กรณีอย่างนี้ ครูจะมีฐานะเป็นผู้จัดการชั้นเรียน (Class Manager) รับผิดชอบทุกสาระวิชา โดยครูมีความจำเป็นที่ต้องจัดการเรียนรู้ให้กับนักเรียนที่เน้นแบบบูรณาการเป็นหลัก

๒) เป็นครูประจำวิชา มักจะพบในโรงเรียนที่มีครูมากพอ ระดับมัธยมศึกษา ที่มีการบรรจุครูตามกลุ่มสาระและจัดครูเข้าสอนตามกลุ่มชัดเจน ครูจึงอยู่ฐานะผู้บริหารจัดการรายวิชา (Course Manager)

๓.๔) กระบวนการทำงานครูคุณภาพ

หลังจากมีเส้นทางเดินชัดเจนแล้ว ครูคุณภาพ จำเป็นต้องมีกระบวนการทำงานที่มีคุณภาพ ที่เด่นมากคือการใช้ วงจรคุณภาพ มาจากรูปแบบของเดมมิง (Deming Model) หรือ วงจร PDCA ดังนี้ คือ ๑) การวางแผนการสอน (Plan) ๒) การจัดการเรียนการสอน (Do) ๓) การวัดผล ประเมินผล (Check) และ ๔) การสรุปผลเพื่อนำไปแก้ไข (Act) โดยครูสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการสอน ด้วยใช้ ๔ ก้าวคุณภาพ ดังนี้

ก้าวที่ ๑ กำหนดหน่วยการเรียนรู้ (Syllabus) แสดงการเป็นนักวางแผนชั้นครู ,

ก้าวที่ ๒ วางแผนการจัดการเรียนรู้ (Lesson Plan) แสดงการเป็นนักออกแบบชั้นครู

ก้าวที่ ๓ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ - แสดงการเป็นนักบริหารจัดการชั้นครู

ก้าวที่ ๔ การประเมินผลการสอนรายวิชา - แสดงความเป็นนักวิเคราะห์วิจัยชั้นครู

๔) แนวทางที่สำคัญควรดำเนินการ

๑. การตอบวัตถุประสงค์ของหน่วยการเรียนรู้ แต่ละข้อมีความผลสำเร็จอย่างไรเท่าใด มีปัญหาอุปสรรคและมีข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขอย่างไร

๒. สรุปและจัดทำรายงานผลการจัดการเรียน อาจทำได้ ๒ วิธี คือ (๑) รายงานผลการจัดการเรียนรู้สาระ เป็นการรายงานอย่างย่อแบบบันทึกเสนอต่อฝ่ายวิชาการ ด้วยการสรุปผลที่เกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด ปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไข (๒) สรุปรายงานเชิงวิจัย โดยสามารถนำเสนอเป็นรายงานการวิจัย ๕ บทได้ เพราะคำตอบมีครบถ้วนแล้ว ถือเป็นงานการวิจัยเพื่อเป็นสารสนเทศในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาและการพัฒนาความเชี่ยวชาญในวิชาชีพครู

๕) การสอนด้วยกิจกรรมเสริมหลักสูตร

การสอนกิจกรรมเสริมหลักสูตร สามารถดำเนินเป็นกลุ่มใหญ่หรือทั้งโรงเรียนได้ มุ่งให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ๘ ประการ เป็นงานสำคัญ มีขอบข่ายกว้างสามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างสร้างสรรค์และกว้างขวาง เหมาะสำหรับงานของครูพระ ในการดำเนินการควรมีการทำงานด้วยวงจรคุณภาพ (PDCA-Plan / Do / Check / Act) เช่นเดียวกัน คือ

๕.๑ การวางแผน (Plan)

ในการสอนศีลธรรมในโรงเรียน ควรวางแผนจัดกิจกรรมให้ชัดเจน อาจว่า แผน / โครงการ / โครงการอบรม / หรือหลักสูตรการอบรมศีลธรรมในโรงเรียน เป็นการวางกรอบหลักสูตร

การสอน (Syllabus) ด้วยกิจกรรม (หรือหลักสูตรการอบรม) ซึ่งถือว่าการเสนอวิสัยทัศน์ในการทำงานของครูให้ชัดเจนว่า จะทำอะไร ทำอย่างไร ทำเมื่อใด ทำเสร็จแล้วจะได้อะไร ให้ฝ่ายบริหาร หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้รับรู้ และจะเป็นพันธสัญญาในการทำงานของตน ใช้กรอบการวางแผนอย่างง่าย ดังนี้

๑) ชื่อ (โครงการสอน/อบรม) ควรกำหนดชื่อที่เหมาะสม ชัดเจน คลอบคลุมกิจกรรมที่จัดขึ้นตามแผน และสอดคล้องกับการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ดังนี้ ๑. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ๒. ซื่อสัตย์สุจริต ๓. มีวินัย ๔. ใฝ่เรียนรู้ ๕. อยู่อย่างพอเพียง ๖. มุ่งมั่นในการทำงาน ๗. รักความเป็นไทย และ ๘. มีจิตสาธารณะ

๒) กำหนดเป้าหมาย สิ่งที่เกิดจะเกิดขึ้น ด้าน จำนวนกิจกรรม จำนวนครั้ง จำนวนคนผู้รับประโยชน์ อาจเป็นทั้ง เชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

๓) กำหนดวัตถุประสงค์ ต้องกำหนดให้ชัดเจนว่าทำได้ วัดได้ ตรงเนื้อหาสาระหลักสูตร เน้น ๓ ด้านคือ

(๑) ด้านความรู้ จำ เข้าใจ (K-Knowledge)

(๒) ด้านความรู้สึก จิตสำนึกและเจตคติที่ดี (Attitude) และ

(๓) ด้านทักษะและพฤติกรรมที่ดงาม (Psychomotor) เรียกว่า KA

๔) เนื้อหา / กิจกรรมโครงการ ระบุกิจกรรมที่จะดำเนินการตามแผนตลอดภาคเรียน แนวทางการกำหนดกิจกรรม คือ - มีเวลาดำเนินการอย่างน้อย ๒ คาบต่อสัปดาห์ ใช้เวลาที่สอดคล้องกับการเปิดเรียน คือ ๒๐ สัปดาห์ สำหรับ ๑ ภาคเรียน และ ๔๐ สัปดาห์สำหรับตลอดปีการศึกษา - เป็นกิจกรรมรวมทุกชั้นเรียน - ออกแบบเริ่มด้วยกิจกรรมเปิด วันปฐมนิเทศ เพื่อทำความคุ้นเคยและมอบหมายภารกิจแก่ผู้เกี่ยวข้องทั้งครูประจำการและนักเรียน ตามด้วยกิจกรรมตามเนื้อหาโครงสร้างที่เกี่ยวข้อง มีเนื้อหาและระยะเวลาตามที่กำหนดชัดเจน โดยเนื้อหาและกิจกรรมในแต่ละสัปดาห์ให้มีความแตกต่างในสาระและสร้างสรรค์พฤติกรรมตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ อาจตั้งประเด็นตามคุณลักษณะที่ระบุในหลักสูตรหรือชื่ออื่นที่ให้เกิดผลตามคุณลักษณะตามหลักสูตร และปิดด้วยกิจกรรมปัจฉิมนิเทศเพื่อสรุปผล

๕) การประเมินผล มีรูปแบบเพื่อการการประเมินกิจกรรมทุกครั้ง อาจเป็นแบบสอบถามของครู แบบประเมินของนักเรียนด้วยกัน การประเมินควรประเมินทั้งระบบ คือ กิจกรรม สื่อ ระยะเวลา สถานที่ วิทยากร ความพึงพอใจผู้ร่วมกิจกรรม ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นกับนักเรียน ขึ้นการวางแผน อาจประยุกต์จากแบบการกำหนดการสอนรายวิชา (Course Syllabus) เป็นขั้นที่สำคัญ ครูพระจะต้องศึกษาข้อมูลทรัพยากรของโรงเรียนและองค์กรข้างเคียงอย่างละเอียด เพื่อศึกษาจุดเด่นจุดด้อยและทรัพยากรที่ต้องการ จึงนำมากำหนดแผนการทำงานตลอดภาคเรียนเป็นหลักประกันความเสี่ยงในการทำงานของครูและผู้บริหารโรงเรียน

๕.๒ การดำเนินกิจกรรม (Do)

การดำเนินกิจกรรม (Do) ขึ้นดำเนินการจำเป็นต้องมีการนำเอาเนื้อหากิจกรรมที่กำหนดแต่ละสัปดาห์มาออกแบบในรายละเอียดล่วงหน้าก่อนแล้วจึงจัดกิจกรรม เหมือนการเขียนแผนการสอน (Lesson Plan) แล้วจึงทำการสอน โดยนำการออกแบบการสอนมาประยุกต์กับกิจกรรมได้เช่นเดียวกัน เพราะแต่ละกิจกรรมจะมีสาระที่จะต้องเตรียมการ มีชื่อกิจกรรม วัตถุประสงค์ กิจกรรม เนื้อหาของกิจกรรม และกระบวนการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ และจะต้องประกอบด้วยแนวทางการเขียนแผนการสอนดังนี้

๑. มีการออกแบบไว้ล่วงหน้าก่อนการสอนและมีการเสนอขอรับการพิจารณาจากผู้ที่เกี่ยวข้องและระบบ เช่น ครูพี่เลี้ยง หัวหน้าหมวด ฝ่ายวิชาการ หรือผู้อำนวยการโรงเรียน เพื่อตรวจประเมินแผน

๒. เขียนด้วยลายมือหรือพิมพ์ใช้ภาษาที่ง่าย ชัดเจน กระชับ เข้าใจง่าย เน้นเฉพาะประเด็นที่สำคัญ

๓. ใช้เอกสารน้อยหรือแผ่นเดียวที่ด้านหลังวางไว้เพื่อการบันทึก

๔. มีการเตรียมการล่วงหน้า ได้แก่ คำสั่ง ประกาศ และประสานกลุ่มครู นักเรียน ผู้ทรงคุณ เตรียมเอกสาร เกียรติบัตร แบบประเมิน สื่อสารสนเทศและอื่นๆ เพื่อความสมบูรณ์ของกิจกรรมล่วงหน้า

๕.๓ การวัดผลประเมินผล (Check) เป็นขั้นตอนของการเก็บรวบรวมผลที่เกิดจากการจัดกิจกรรมตามที่กำหนดในแต่ละสัปดาห์ ตามแบบที่เตรียมการไว้และเป็นระบบ อาจเป็นแบบประเมินด้วยการออกแบบสำรวจ ข้อสอบ แบบสังเกต การสัมภาษณ์ การเก็บภาพความก้าวหน้า แล้วนำมาประมวลเป็นค่าสถิติต่างๆ เช่น ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าความแปรปรวน แล้วแต่ความเหมาะสมของวิธีการวิเคราะห์ เพื่อหาค่าตอบวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ในแผนจัดการเรียนรู้ให้ครบทุกข้อ และร่อยรอยที่ประจักษ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น

๕.๔ การสรุปผล (Act)

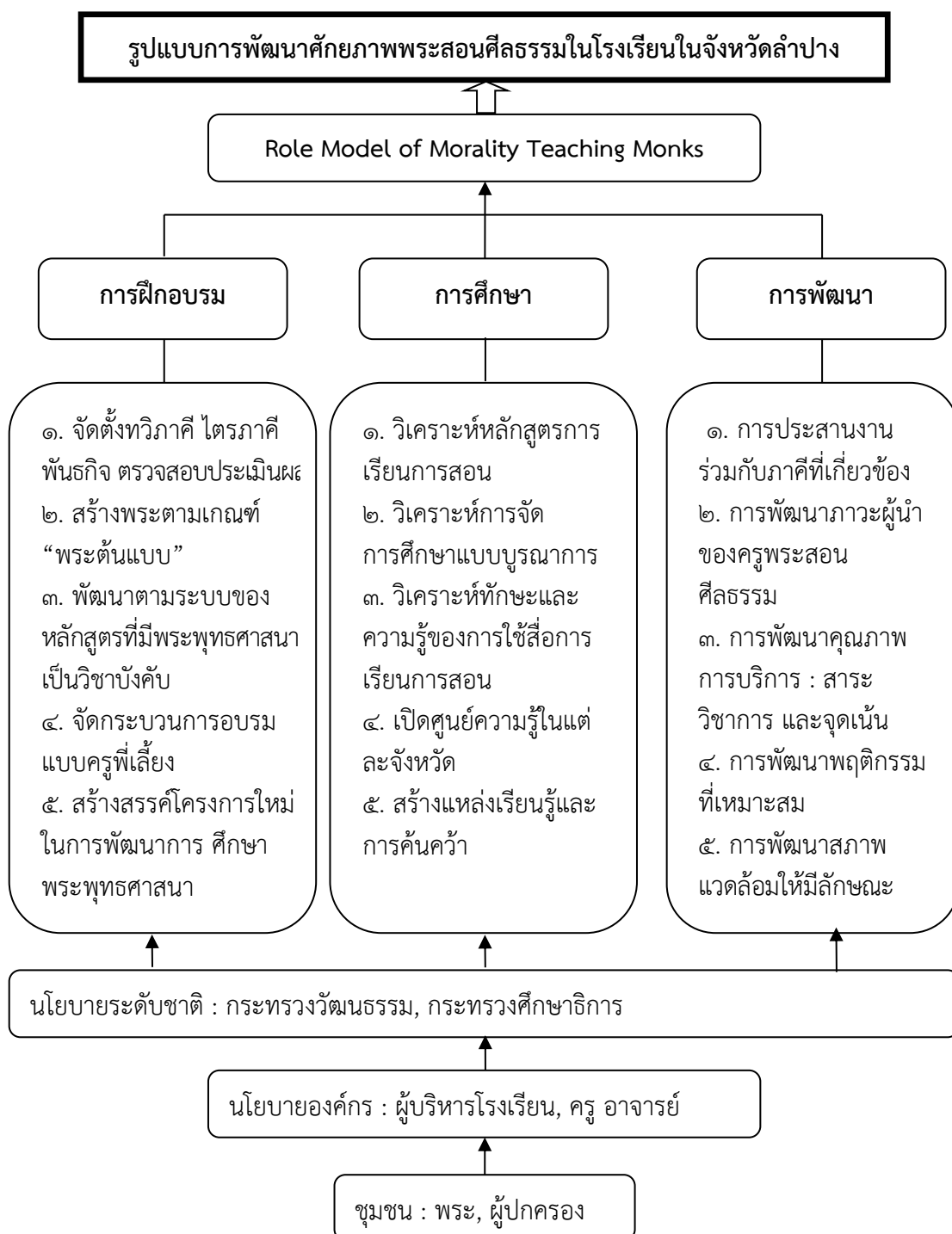
การสรุปผลเพื่อนำไปแก้ไข (Act) ควรดำเนินการเมื่อทุกกิจกรรม ได้ดำเนินเสร็จสิ้นแล้ว ได้แก่ เมื่อสิ้นภาคการศึกษาหรือปีการศึกษาตามแผนที่ได้กำหนดไว้ โดยการนำผลการบันทึกหลังแผนการจัดกิจกรรมทั้งหมดมาประมวลผลวิเคราะห์ และสรุปอย่างน้อยได้ผลสรุป ดังนี้ ๑) ผลที่เกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์ของแผนที่กำหนดไว้ทุกข้อ ว่าแต่ละข้อ มีผลอย่างไร จำนวนเท่าใด ค่าสถิติเป็นอย่างไร มีความก้าวหน้าโดยรวมของแผนอย่างไรเท่าใด เป็นต้น ๒) ปัญหาที่พบจากการจัดกิจกรรมการสอน มีประเด็นอะไรบ้าง จัดลำดับความสำคัญ ๓) แนวทางแก้ไขให้ดีขึ้นหากจะจัดครั้งต่อไป และนำไปเป็นข้อมูลสำหรับการวางแผนครั้งต่อไป จุดเด่นนำไปเป็นต้นแบบ และจุดอ่อนนำไปปรับแก้

พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มีทางเดินอยู่ ๒ ลักษณะ คือ ๑. การจัดการเรียนรู้รายวิชาตามหลักสูตรสถานศึกษา ในฐานะครูปฏิบัติการสอนในชั้นเรียน หรือ ๒. การจัดการเรียนรู้ด้วยกิจกรรมเสริมหลักสูตร เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เป็นการจัดกิจกรรมทั้งโรงเรียนซึ่งเป็นไปตามสภาพความต้องการของโรงเรียนที่ไปปฏิบัติงาน

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ข้อค้นพบใหม่ของการวิจัย “รูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง” ผลการวิจัยค้นพบความรู้ใหม่ที่เป็นรูปแบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบหลัก ๓ องค์ประกอบ คือ ๑. การฝึกอบรม ๒. การศึกษา ๓. การพัฒนา

แผนภาพที่ ๔.๑ : องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๑ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย คณะผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

๑. ด้านนโยบายระดับชาติ

- จัดโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนนี้เป็นวาระแห่งชาติ และบรรจุไว้ในแผนพัฒนา เศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ โดยจัดกลุ่มองค์กรที่เกี่ยวข้องให้มีหน้าที่กำกับดูแล ในรูปของทวิภาคี ไตรภาคี ในลักษณะ consortium ที่มีพันธกิจชัดเจน ตรวจสอบ ประเมินผลได้ เพื่อการดำเนินงานอย่างจริงจังและต่อเนื่อง สร้างพระตามเกณฑ์ “พระต้นแบบ” พัฒนาตามระบบของหลักสูตรที่มีพระพุทธศาสนาเป็นวิชาบังคับ จัดกระบวนการอบรมแบบครูพี่เลี้ยง และสร้างสรรค์โครงการใหม่ในการพัฒนาการศึกษาพระพุทธศาสนา

๒. สำหรับกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

- วิเคราะห์ค่าใช้จ่ายโครงการตามสถานภาพความเป็นจริง เพื่อกำหนดงบประมาณที่เหมาะสมกับค่าครองชีพในแต่ละบริบทของสถานศึกษาที่ส่งพระเข้าไปปฏิบัติงาน คัดสรรพระโดยการสอนให้ได้ประกาศนียบัตร “พระ” เน้น ความถูกต้องของหลักสูตร ที่ไม่เคลื่อนคลาดจากหลักพุทธศาสนา และความสามารถในการสอนด้วยเทคนิควิธีที่ปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ทางศีลธรรมของนักเรียนได้จริง นั่นคือ มิใช่ การบรรยายและถ่ายทอดความรู้ด้วยการท่องจำ โดยจัดหลักสูตรพัฒนาพระระยะยาวในช่วงปฏิบัติงาน เพื่อเสริมทักษะการสอน การใช้สื่อ การให้คำปรึกษาแนะแนว และการประเมินผลตนเอง ผู้เรียน และบริบทของงาน ให้เป็นปัจจุบัน โดยสนับสนุนให้มีการจัดกลุ่มพระโดยให้สถานที่ งบประมาณ และมาตรการเป็นแนวทางให้พระในละแวกเดียวกัน ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และจัดระบบเต็มรูปแบบให้มีความชัดเจน และลดการประสานงาน โดยกำหนดมาตรฐาน และขั้นตอนการทำงานของพระ ตั้งแต่แรกเริ่ม จนจบภารกิจ ให้มีการรับรู้ ยอมรับ และสนับสนุนเป็นทางการจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น เจ้าอาวาสวัดที่พระสังกัดโรงเรียน สำนักงานวัฒนธรรมอำเภอ/จังหวัด และเขตการศึกษา เป็นต้น

๓. สำหรับกระทรวงศึกษาธิการ

- การปรับหลักสูตรทุกช่วงชั้น และให้เปลี่ยนวิชาพระพุทธศาสนาจากวิชาเลือกเป็นวิชาบังคับทุกช่วงชั้น และจัดให้มีพระผู้ทรงคุณวุฒิมาสอน ให้จัดทำหลักสูตรแกนกลางที่เรียบง่าย สามารถปรับได้ตามสถานการณ์ และความต้องการของพระ โดยใช้ธรรมข้อใดข้อหนึ่งเป็นแกนกลาง เพื่อเชื่อมโยงต่อกับธรรมข้ออื่นๆ ให้ผู้เรียนรับรู้ว่าธรรมเป็นเอกภาพ และกำหนดให้มีการนิเทศติดตาม พัฒนาพระ โดยเขตพื้นที่การศึกษาอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่อง และประเมินได้ชัดเจน

๔. สำหรับผู้บริหารโรงเรียน

- จัดสิ่งเอื้ออำนวยในการสอนแก่พระ เช่น ห้องพุทธศาสนา วัสดุ ครุภัณฑ์ สื่อการสอน และจัดรถรับ-ส่ง ตามสมควร (ผลการวิจัย พบว่า โรงเรียนอาชีวศึกษาไม่สนับสนุนให้พระปฏิบัติงานอย่างเต็มที่)

- สนับสนุนการนำนักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ เช่น ไปวัด หรือ เข้าค่ายพุทธบุตร หรือบวชสามเณรภาคฤดูร้อน เป็นต้น

- จัดวิชาและเวลาให้แก่พระอย่างเต็มที่

- สนับสนุนให้พระพัฒนาศีลธรรม จริยธรรม แก่บุคลากรในโรงเรียนด้วย

- จัดกิจกรรมการทำบุญตักบาตรทุกวันศุกร์ของสัปดาห์ เพื่อสร้างวัฒนธรรมที่ดีในสถานศึกษา

- ให้ความร่วมมือในการรายงานข้อมูลของโครงการแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๔. สำหรับครู/อาจารย์ ในโรงเรียน

- จัดครูพี่เลี้ยงที่เข้าใจการทำงานร่วมกับพระสงฆ์ ให้เป็นผู้ประสานงานกับโรงเรียน และเอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติงานของพระ โดยกำหนดเฉพาะเจาะจง ให้เป็นหน้าที่ประจำ และนับเป็นผลงานทางวิชาการ เพื่อใช้พิจารณาความดีความชอบ

- จัดชมรมพุทธศาสนศึกษาในโรงเรียน เพื่อเรียนธรรมกับพระ และพัฒนาความรู้ เช่น สอนธรรมศึกษา เป็นต้น

- จัดตั้งคณะกรรมการสถานศึกษาควบคุมและดูแลโดยร่วมมือกับพระในการแก้ปัญหานักเรียนแต่ละคน เช่น พฤติกรรมก้าวร้าว เป็นต้น

- สร้างสรรค์โครงการใหม่ๆ เพื่อพัฒนาการศึกษาพุทธศาสนาสำหรับนักเรียน เช่น โครงการธนาคารศีลธรรมให้นักเรียน เขียนพฤติกรรมตามหลักธรรมในชีวิตจริงนำมาฝากไว้ และครูประมวลผล ให้รางวัลเชิดชูเกียรติ เมื่อสิ้นปีการศึกษา เป็นต้น

- กำหนดรูปแบบในการประเมินผู้เรียนให้เหมาะสมและสามารถนำผลประเมินมาพัฒนาพฤติกรรมของผู้เรียนได้อย่างจริงจัง

๕. สำหรับผู้ปกครอง

- สนับสนุนให้ผู้ปกครองรวมกลุ่มสนับสนุนโครงการร่วมกับโรงเรียน เช่น การจัดกิจกรรมนอกสถานที่ให้นักเรียน การจัดซื้อสื่อการสอน การจัดงานพัฒนาศีลธรรม จริยธรรมสำหรับนักเรียน ร่วมกับผู้ปกครอง อาจารย์ และชุมชน เช่น วันสำคัญทางพุทธศาสนา การปาฐกถาธรรม เป็นต้น

- พัฒนาเครือข่ายผู้ปกครองและจัดทำโครงการที่สนับสนุนทั้งจากภาครัฐ และภาคเอกชน

- ร่วมมือกับบุตรหลาน และให้เวลาพาไปวัด และปฏิบัติธรรม ฯลฯ

๖. สำหรับพระ

- ให้มีพันธะสัญญาในการปฏิบัติหน้าที่พระ เพื่อประโยชน์ของนักเรียนอย่างแท้จริง ถ้าไม่มีเวลา ไม่ควรรับงาน

- ให้ตระหนักถึงความสำคัญและมีความจำเป็นที่ถือว่าเป็นศาสนกิจ เป็นกิจของสงฆ์

- ศึกษา พัฒนาตนเอง ทั้งทางด้านสาระพุทธศาสนา วัฒนธรรมไทย และวิธีการสอน ให้ทันสมัยรวดเร็วทันยุคอยู่เสมอ และสอบรับประกาศนียบัตรวิชาชีพพระ (ถ้ามี) ให้ได้ก่อนรับงานสอน

- รับรู้ลักษณะงานของตนว่าเข้าโครงการเพื่อสอนศีลธรรม และไม่รับงานอื่น เช่น สอนภาษาอังกฤษ เป็นต้น

- ให้นักเรียนฝึกปฏิบัติจริงเป็นหลัก

- ให้ข้อมูลย้อนกลับทันที (ขณะเกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเด็กในโรงเรียน)

- ใช้ความศรัทธาจากผู้เรียน ศึกษาปัญหาและแนะนำปฏิบัติที่เหมาะสมกับระดับวุฒิภาวะแก่นักเรียน
- จัดกลุ่มพระในละแวกเดียวกัน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างกว้างขวาง และต่อเนื่อง
- กำกับดูแลการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาให้ถูกต้อง ไม่เคลื่อนคลาด ไปสู่การเชื่อไสยศาสตร์ นรก สวรรค์ ฯลฯ
- นักเรียนควรปลูกฝังศรัทธาในจริยวัตรของพระ ตลอดจนมีเข้าถึงความศรัทธาในพระรัตนตรัยเป็นสำคัญ
- ทำการสอนโดยไม่เห็นแก่เหนื่อย

๗. สำหรับนักเรียน

- การเรียนพุทธศาสนาให้เหมาะสมว่าเป็นการพัฒนาวิถีชีวิตที่สำคัญ
- อุปฐากพระอาจารย์ตามสมควร
- มุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองและขยายผลสู่ครอบครัว เพื่อน และชุมชน เพื่อให้เกิดภาวะสงบ สันติ และพึ่งพากันอย่างยั่งยืนในสังคม

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง” มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ๒) พัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง และ ๓) เสรอรูปแบบสำหรับพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยผสมวิธีทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) คณะผู้วิจัยสรุปผลการวิจัย ๓ ส่วนตามวัตถุประสงค์และผลการวิจัย ดังนี้

ส่วนที่ ๑. ผลการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

ส่วนที่ ๒. ผลการพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

ส่วนที่ ๓. รูปแบบพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ส่วนที่ ๑ การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง คณะผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

๑. ระดับการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = ๒.๗๙$, S.D. = ๐.๗๔) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง และเรียงลำดับค่าเฉลี่ยในแต่ละด้านจากมากไปหาน้อยได้แก่ ด้านการพัฒนา ($\bar{x} = ๒.๘๙$, S.D. = ๐.๘๑) ด้านการฝึกอบรม ($\bar{x} = ๒.๘๐$, S.D. = ๐.๗๗) และด้านการศึกษา ($\bar{x} = ๒.๗๒$, S.D. = ๐.๗๗) ตามลำดับ

๒. ระดับการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ด้านการฝึกอบรม โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = ๒.๘๐$, S.D. = ๐.๗๗) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับปานกลาง โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ ๖. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน ($\bar{x} = ๓.๐๓$, S.D. = ๑.๐๘) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ ๓. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการจัดการเรียนการสอน ($\bar{x} = ๒.๗๐$, S.D. = ๑.๐๐)

๓. ระดับการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ด้านการศึกษา โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = ๒.๗๒$, S.D. = ๐.๗๗) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับปานกลาง โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ ๔. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน ($\bar{x} = ๒.๙๔$, S.D. = ๑.๑๙) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ

๗. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของเนื้อหาการเรียนการสอน ($\bar{x} = ๒.๕๖$, S.D. = ๑.๐๐)

๘. ระดับการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ด้านการพัฒนา โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = ๒.๘๘$, S.D. = .๘๐) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าทุกข้ออยู่ในระดับปานกลาง โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ ๘. มีสวัสดิการที่ดี ($\bar{x} = ๓.๓๒$, S.D. = ๑.๑๖) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ ๗. มีเงินนิตยภัตมอบให้อย่างเหมาะสม ($\bar{x} = ๒.๕๙$, S.D. = ๑.๐๗)

๑) การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

๑. การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามพรรษา ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษาต่ำกว่า ๕ พรรษาและพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการฝึกอบรม ด้านการศึกษาและด้านการพัฒนา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษาต่ำกว่า ๕ พรรษามีการพัฒนาศักยภาพโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป

๒. การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามพรรษา ด้านการฝึกอบรม ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษาต่ำกว่า ๕ พรรษาและพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป โดยภาพรวมทั้งด้านและรายข้อเกือบทุกข้อแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในข้อที่แตกต่างกันนั้น พระสอนศีลธรรมที่มีพรรษาต่ำกว่า ๕ พรรษามีการพัฒนาศักยภาพโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป ส่วนข้อ ๕. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการสร้างบรรยากาศการเรียนการสอน และ ข้อ ๖. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕

๓. การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามพรรษา ด้านการศึกษา ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษาต่ำกว่า ๕ พรรษาและพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป โดยภาพรวมทั้งด้านและรายข้อแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จำนวน ๗ ข้อ ในข้อที่แตกต่างกันนั้น พระสอนศีลธรรมที่มีพรรษาต่ำกว่า ๕ พรรษามีการพัฒนาศักยภาพโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป ส่วนข้อ ๔. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน ข้อ ๖. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน ข้อ ๑๐. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕

๔. การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามพรรษา ด้านการพัฒนา ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษาต่ำกว่า ๕ พรรษาและพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป โดยภาพรวมทั้งด้านและรายข้อเกือบทุกข้อ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในข้อที่แตกต่างกันนั้น พระสอนศีลธรรมที่มีพรรษาต่ำกว่า ๕

พระราชามีการพัฒนาศักยภาพโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป ส่วนข้อ ๑. มีการพัฒนาพระสอนศีลธรรมตามหลักภavana ๔ ข้อ ๒. มีการพัฒนาพระสอนศีลธรรม ข้อ ๙. มีการยกย่องเชิดชูพระสอนศีลธรรมดีเด่น ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕

๒) การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

๑. การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่ำกว่าปริญญาตรีและพระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญปริญญาตรีขึ้นไป โดยรวมไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕ เช่นเดียวกัน

๒. การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านการฝึกอบรม ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่ำกว่าปริญญาตรีและพระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญปริญญาตรีขึ้นไป โดยภาพรวมทั้งรายด้านและรายข้อเกือบทุกข้อ ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕ ส่วนข้อ ๒. มีโครงการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในข้อที่แตกต่างกันนั้น พระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่ำกว่าปริญญาตรีมีการพัฒนาศักยภาพโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญปริญญาตรีขึ้นไป

๓. การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปางจำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านการศึกษา ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่ำกว่าปริญญาตรีและพระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญปริญญาตรีขึ้นไป โดยภาพรวมทั้งรายด้านและรายข้อเกือบทุกข้อ ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕ ส่วนข้อ ๖. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในข้อที่แตกต่างกันนั้น พระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่ำกว่าปริญญาตรี มีการพัฒนาศักยภาพโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญปริญญาตรีขึ้นไป

๔. การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านการพัฒนา ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่ำกว่าปริญญาตรีและพระสอนศีลธรรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญปริญญาตรีขึ้นไป โดยภาพรวมทั้งรายด้านและรายข้อทุกข้อ ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕

๓) การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามตำแหน่งทางคณะสงฆ์

๑. การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามตำแหน่งทางคณะสงฆ์ ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์เป็นพระ

ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอนต่ำกว่า ๕ ปีและพระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอน ๕ ปีขึ้นไป โดยภาพรวมทั้งรายด้านและรายข้อเกือบทุกข้อ ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕ ส่วนข้อ ๑. มีการประชุมวางแผนเพื่อส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติมแก่พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ข้อ ๒. มีโครงการศึกษาดูงานสำหรับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ข้อ ๔. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน และข้อ ๙. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของบุคลิกภาพ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในข้อที่แตกต่างกันนั้น พระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอนต่ำกว่า ๕ ปี มีการพัฒนาศักยภาพโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอน ๕ ปีขึ้นไป

๔. การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามประสบการณ์ในการสอน ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอนต่ำกว่า ๕ ปีและพระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอน ๕ ปีขึ้นไป ด้านการพัฒนา ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอนต่ำกว่า ๕ ปีและพระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอน ๕ ปีขึ้นไป โดยภาพรวมทั้งรายด้านและรายข้อเกือบทุกข้อ ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕ ส่วนข้อ ๘. ขาดแคลนงบประมาณที่จะให้การสนับสนุนในการผลิตสื่อการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในข้อที่แตกต่างกันนั้น พระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอนต่ำกว่า ๕ ปี มีการพัฒนาศักยภาพโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ในการสอน ๕ ปีขึ้นไป

ส่วนที่ ๒ สภาพปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปางมีดังนี้

๑. ด้านการฝึกอบรม พบว่า ๑) พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปางยังขาดความรู้ในการฝึกอบรมในเชิงวิชาการ ขาดความรู้ในการวิเคราะห์หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑^๑ ๒) การกำหนดหน่วยการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาไม่สอดคล้องกับหลักสูตรให้เชื่อมโยงกับสภาพสังคมในปัจจุบัน ๓) หลักสูตรมีเนื้อหามากเกินไป ๔) พระสอนศีลธรรมไม่สามารถสอนได้ทันภายในระยะเวลาที่กำหนด ๕) เนื้อหาสาระของหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาล้ำสมัยไม่สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน^๒

๒. ด้านการศึกษาและจัดการเรียนการสอน พบว่า ๑) พระสอนศีลธรรมยังขาดงบประมาณในการจัดการเรียนการสอน ๒) ขาดห้องสมุดเพื่อใช้ห้องปฏิบัติการส่งเสริมการเรียนรู้และความสามารถในการใช้แหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา^๓ ๓) พระสอนศีลธรรมยังขาด

^๑ โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, เอกสารประกอบการสอน, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^๒ พระมหาสมชาย ฐมวโร, การศึกษาเปรียบเทียบการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและครูประจำการในเขตภาคีเจริญ กรุงเทพมหานคร, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๔.

^๓ ราชนัน โภคสวัสดิ์, “ความพร้อมของครูในการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมุกดาหาร”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (อุบลราชธานี : สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๕๔), หน้า ๗๘.

ความรู้ความสามารถในการเร้าความสนใจนักเรียนในขณะที่ปฏิบัติการสอน ๔) นักเรียนไม่เชื่อฟัง และไม่สามารถควบคุมชั้นเรียนได้ดีเท่าที่ควร ๕) ขาดคู่มือการสอนที่ดีและสอดคล้องกับสภาพสังคม ๖) ขาดพระวิทยากร^๕

๓. ด้านการพัฒนา พบว่า โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนยังขาดทรัพยากร (resource) ในทุกๆ ด้าน ในการพัฒนา ขาดงบประมาณที่จะให้การสนับสนุนในการผลิตสื่อการเรียนการสอน เช่น ๑) ขาดเงินสนับสนุนพระต่อเดือนไม่เพียงพอกับผลิตสื่อและการใช้สื่อ ๒) ขาดเงินสนับสนุนค่าใช้จ่ายให้พระที่จำวัดอยู่ใกล้โรงเรียนเข้ามาสอน เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการเดินทาง^๕ ๓) ขาดแคลนอุปกรณ์ วัสดุ ครุภัณฑ์ทางการศึกษา คอมพิวเตอร์ส่วนตัว เป็นต้น ๔) พระสอนศีลธรรมไม่ได้รับการนิเทศความรู้ด้านกระบวนการผลิตสื่อการเรียนการสอน ๕) ขาดสื่อการสอนประเภท อุปกรณ์และวัสดุไม่เพียงพอ โรงเรียนส่วนใหญ่ยังไม่มีสื่อการสอน ไม่มีห้องเฉพาะสำหรับสอนศีลธรรมและพระพุทธศาสนา มีเพียงโต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูปเท่านั้น และขาดการใช้สื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่นและหาได้สะดวก^๖

ส่วนที่ ๓ นำเสนอรูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

แนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปางนั้น คณะผู้วิจัยวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์ และใช้การวิเคราะห์เนื้อหาสรุปได้ดังนี้

๑. ด้านการฝึกอบรม

๑) ด้านนโยบายระดับชาติ ให้จัดโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนนี้เป็นวาระแห่งชาติ และบรรจุไว้ในแผนพัฒนา เศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ จัดกลุ่มองค์กรที่เกี่ยวข้องให้มีหน้าที่กำกับดูแล ในรูปของทวิภาคี ไตรภาคี ในลักษณะ consortium ที่มีพันธกิจชัดเจน ตรวจสอบประเมินผลได้ เพื่อการดำเนินงานอย่างจริงจังและต่อเนื่อง จัดโครงการนี้ ในศูนย์ปฏิบัติการกรมสืบสานศาสนาทายาท เป็นแหล่งเรียนรู้ ๑ ตำบล ๑ วัด นำ “บวร” ย้อนยุคให้เป็นฐานรากของการพัฒนาเยาวชนไทยในปัจจุบัน จัดระบบการกระจายอำนาจและเชื่อมโยงในลักษณะเครือข่ายกับชุมชนและองค์กรในชุมชน

๒) สำหรับกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม จัดทำการวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายโครงการตามสถานภาพความเป็นจริง เพื่อกำหนดงบประมาณที่เหมาะสมกับค่าครองชีพในแต่ละ

^๕ พระสุรเชษฐ์ เจริญสุข, เจตคติของผู้ปกครองต่อบทบาทครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัดบ้านก้อง จังหวัดลำพูน, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙), บทคัดย่อ.

^๕ สหทัยา พลปัดพี, การนำเสนอแนวทางการพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต, (ภาควิชานโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา, ๒๕๔๘).

^๖ Patricia Pulliam Phillips, “Training Evaluation in the Public Sector”, **Doctoral Dissertation**, (University of Southern Mississippi, สนทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการสมเกียรติ ธีรวโร, วัดหัวทุ่ง ตำบลแม่สัน อำเภอสปปราบ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑. 00สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสิริรัตนโสภิต (ศรีวรรณ), วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ตำบลหัวเวียง จังหวัดลำปาง, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.).

บริบทของสถานศึกษาที่ส่งพระเข้าไปปฏิบัติงาน คัดสรรพระ โดยการสอนให้ได้ประกาศนียบัตร “พระ” เน้น ความถูกต้องของหลักธรรม ที่ไม่เคลื่อนคลาดจากหลักพุทธศาสนา และความสามารถในการสอนด้วยเทคนิควิธีที่ปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ทางศีลธรรมของนักเรียนได้จริง นั่นคือ มิใช่ การบรรยายและถ่ายทอดความรู้ด้วยการท่องจำ จัดหลักสูตรพัฒนาพระระยะยาวในช่วงปฏิบัติงาน เพื่อเสริมทักษะการสอน การใช้สื่อ การให้คำปรึกษาแนะแนว และการประเมินผลตนเอง ผู้เรียน และบริบทของงาน ให้เป็นปัจจุบัน กำหนดเกณฑ์คัดเลือก “พระต้นแบบ” เพื่อยกย่องเป็นแบบอย่างในการพัฒนาพระ ให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางศีลธรรมอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน สนับสนุนให้มีการจัดกลุ่มพระ โดยให้สถานที่ งบประมาณ และมาตรการเป็นแนวทางให้พระในละแวกเดียวกัน ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จัดระบบเต็มรูปแบบให้มีความชัดเจน

๓) สำหรับกระทรวงศึกษาธิการ ให้ปรับหลักสูตรทุกช่วงชั้น และให้เปลี่ยนวิชาพระพุทธศาสนาจากวิชาเลือกเป็นวิชาบังคับทุกช่วงชั้น และจัดให้มีพระผู้ทรงคุณวุฒิมาสอน ให้จัดทำหลักสูตรแกนกลางที่เรียบง่าย สามารถปรับได้ตามสถานการณ์ และความต้องการของพระ โดยใช้ธรรมข้อใดข้อหนึ่งเป็นแกนกลาง เพื่อเชื่อมโยงต่อกับธรรมข้ออื่นๆ ให้ผู้เรียนรับรู้ว่าการธรรมเป็นเอกภาพ กำหนดให้มีการนิเทศ ติดตาม พัฒนาพระ โดยเขตพื้นที่การศึกษาอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่อง และประเมินได้ชัดเจน

๔) สำหรับผู้บริหารโรงเรียน จัดสิ่งเอื้ออำนวยในการสอนแก่พระ เช่น ห้องพุทธศาสนา วัสดุ ครุภัณฑ์ สื่อการสอน และจัดรถรับ-ส่ง ตามสมควร สนับสนุนการนำนักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ เช่น ไปวัด หรือ เข้าค่ายพุทธบุตร หรือบวชสามเณรภาคฤดูร้อน เป็นต้น จัดวิชาและเวลาให้แก่พระอย่างเต็มที่ สนับสนุนให้พระพัฒนาศีลธรรม จริยธรรม แก่บุคลากรในโรงเรียนด้วย จัดกิจกรรมการทำบุญตักบาตรทุกวันศุกร์ของสัปดาห์ เพื่อสร้างวัฒนธรรมที่ดีในสถานศึกษาให้ความร่วมมือในการรายงานข้อมูลของโครงการแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๕) สำหรับครู/อาจารย์ ในโรงเรียน จัดครูพี่เลี้ยงที่เข้าใจการทำงานร่วมกับพระสงฆ์ ให้เป็นผู้ประสานงานกับโรงเรียน และเอื้ออำนวยการปฏิบัติงานของพระ โดยกำหนดเฉพาะเจาะจง ให้เป็นหน้าที่ประจำ และนับเป็นผลงานทางวิชาการ เพื่อใช้พิจารณาความดีความชอบ จัดชมรมพุทธศาสนาศึกษาในโรงเรียน เพื่อเรียนธรรมกับพระ และพัฒนาความรู้ เช่น สอนธรรมศึกษา เป็นต้น จัดตั้งคณะกรรมการสถานศึกษาควบคุมและดูแลโดยร่วมมือกับพระในการแก้ปัญหานักเรียนแต่ละคน เช่น พฤติกรรมก้าวร้าว เป็นต้น สร้างสรรค์โครงการใหม่ๆ เพื่อพัฒนาการศึกษาพุทธศาสนาสำหรับนักเรียน เช่น โครงการธนาคารศีลธรรมให้นักเรียน เขียนพฤติกรรมตามหลักธรรมในชีวิตจริงนำมาฝากไว้ และครูประมวลผล ให้รางวัลเชิดชูเกียรติ เมื่อสิ้นปีการศึกษา เป็นต้น

๖) สำหรับผู้ปกครอง สนับสนุนให้ผู้ปกครองรวมกลุ่มสนับสนุนโครงการร่วมกับโรงเรียน เช่น การจัดกิจกรรมนอกสถานที่ให้นักเรียน การจัดซื้อสื่อการสอน การจัดงานพัฒนาศีลธรรม จริยธรรมสำหรับนักเรียน ร่วมกับผู้ปกครอง อาจารย์ และชุมชน เช่น วันสำคัญทางพุทธศาสนา การปาฐกถาธรรม เป็นต้น พัฒนาเครือข่ายผู้ปกครองและจัดทำโครงการที่สนับสนุนทั้งจากภาครัฐ และภาคเอกชน ร่วมมือกับพุทธทลาน และใช้เวลาพาไปวัด และปฏิบัติธรรม ฯลฯ

๗) สำหรับพระ ให้มีพันธะสัญญาในการปฏิบัติหน้าที่พระ เพื่อประโยชน์ของนักเรียนอย่างแท้จริง ถ้าไม่มีเวลา ไม่ควรรับงาน ให้ตระหนักถึงความสำคัญและมีความจำเป็นที่ถือว่า

เป็นศาสนิก เป็นกิจของสงฆ์ ศึกษา พัฒนาตนเอง ทั้งทางด้านสาระพุทธศาสนา วัฒนธรรมไทย และวิธีการสอน ให้ทันสมัยรัดหน้าอยู่เสมอ และสอรับประกาศนียบัตรวิชาชีพพระ (ถ้ามี) ให้ได้ก่อนรับงานสอน รับผิดชอบต่อภาระงานของตนว่าเข้าโครงการเพื่อสอนศีลธรรม และไม่รับงานอื่น เช่น สอนภาษาอังกฤษ เป็นต้น

๘) สำหรับนักเรียน การเรียนพุทธศาสนาให้เหมาะสมว่าเป็นการพัฒนาวิถีชีวิตที่สำคัญอยู่ปฏิฐานพระอาจารย์ตามสมควร มุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองและขยายผลสู่ครอบครัว เพื่อน และชุมชน เพื่อให้เกิดภาวะสงบ สันติ และพึงพากันอย่างยั่งยืนในสังคม

๒. ด้านการศึกษา

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ พระสงฆ์หรือผู้ที่มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องและมีความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน วิเคราะห์โดยการสรุปเป็นรายชื่อ ได้ผลดังต่อไปนี้

๑) หลักสูตร

๑.๑ คู่มือพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีไม่เพียงพอกับความต้องการของพระสอนศีลธรรมมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม คือ (๑) มีการดำเนินงานยึดหลักบูรณาการ เช่น ระดมสมอง, การประชุมชี้แจงแนวทางในการปฏิบัติ เป็นต้น (๒) ให้นำหน่วยงานที่รับผิดชอบจัดประชุมชี้แจง พร้อมทั้งดำเนินการจัดทำเอกสารคู่มือเพิ่มเติม และ (๓) ระดมผู้ชำนาญการหรือเชี่ยวชาญในด้านนี้จัดทำคู่มืออย่างเป็นระบบและติดตามสอบถามให้ความรู้ ให้ทันต่อความต้องการอย่างแท้จริง

๑.๒ เนื้อหาของหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาถ้าสมัยไม่สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้ (๑) มีการจัดเสวนาระหว่างพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนกับหน่วยงานที่รับผิดชอบ ในส่วนที่เห็นว่าไม่ตรงถ้าสมัยหรือไม่สอดคล้อง (๒) ประยุกต์เนื้อหาการใช้ให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน (๓) นำเนื้อหาในหลักสูตรบูรณาการกับสภาพปัจจุบัน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และไม่เบื่อหน่าย (๔) มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น การพานักเรียนเข้ามาศึกษาเยี่ยมชมที่จริง หรือการศึกษาความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ (๕) ควรมีการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนแต่ละที่ร่วมกัน เพื่อพิจารณาถึงจุดอ่อน จุดแข็ง และความต้องการของโรงเรียน และวิเคราะห์หลักการ จุดหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อนำมาเสนอให้ผู้ที่มีส่วนในการจัดทำหลักสูตรได้พิจารณาวางแผน และปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมต่อไป และ ๖) ให้พระสอนศีลธรรมนำหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาไปจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการร่วมกับกลุ่มสาระการเรียนรู้กลุ่มอื่นๆ เพื่อให้เกิดความน่าสนใจและสอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน เช่น บูรณาการเข้ากับวิชา คณิตศาสตร์ในการคิดแยกปีที่จัดทำสังคายนาคณะแต่ละครั้งว่าห่างกันกี่ปี ฯลฯ

๑.๓ พระสอนศีลธรรมขาดความรู้ความเข้าใจและทักษะในการจัดทำแผนการสอนมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้ (๑) ควรมีการติดตามและนิเทศก์การจัดการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมอย่างสม่ำเสมอ (๒) ให้มีการอบรมพระสอนศีลธรรมในด้านการจัดทำแผนการสอน โดยการเชิญวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้คำแนะนำ (๓) จัดทำเอกสาร

เพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำแผนการสอนของแต่ละช่วงชั้นตามความเหมาะสม (๔) กำหนดให้พระสอนศีลธรรมได้ส่งแผนการสอนไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบ เพื่อประเมินแนวทางในการทำแผนการสอนและสภาพปัญหาของแต่ละรูป และ (๕) ให้สถานศึกษาหรือโรงเรียนที่พระสอนศีลธรรมไปปฏิบัติหน้าที่หาพี่เลี้ยงคอยแนะนำในการทำแผนการสอนของแต่ละภาคการศึกษา

๒) กิจกรรมการเรียนการสอน

๒.๑ ขาดห้องจริยธรรมสำหรับใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้ (๑) นำนักเรียนเข้าไปใช้ห้องที่วัดหรือศาลา ศึกษาธรรมะนอกสถานที่ ก่อนที่จะมีการวางแผนใช้และหาห้องให้เพียงพอ (๒) เสนอของบประมาณของโรงเรียนและหน่วยงานที่รับผิดชอบ (๓) จัดทำผ้าป่าเพื่อระดมทรัพยากรร่วมกัน (๔) ใช้แหล่งเรียนรู้อื่นที่มีอยู่ เช่น ห้องสมุด, โรงฝึกงาน, ไร่ร่มไม้ เป็นต้น และ (๕) ให้อาคารเรียนตามสภาพของแต่ละโรงเรียน แต่เน้นคุณภาพการสอนเพื่อให้นักเรียนได้มีความรู้ความเข้าใจมากขึ้น

๒.๒ ขาดแหล่งข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้ ๑) ประชุมสัมมนาพระสอนศีลธรรมเพื่อการเข้าถึงข้อมูลในการศึกษา เช่น การใช้อินเทอร์เน็ตของโรงเรียน การค้นคว้าจากแหล่งห้องสมุดที่มีอยู่ในบริเวณใกล้เคียง ฯลฯ ๒) ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในความรับผิดชอบเพื่อจัดอบรมให้ความรู้ในการเข้าถึงแหล่งศึกษาเพิ่มเติม ๓) การดำเนินงานยึดหลักการบูรณาการ เช่น ระดมสมอง, การประชุมชี้แจงแนวทางในการปฏิบัติและอื่นๆ ๔) ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการ หรือเข้าไปค้นคว้าหาข้อมูลในห้องสมุดใหญ่ๆ

๒.๓ ผู้เรียนในแต่ละห้องเรียนมีเป็นจำนวนมากทำให้เป็นอุปสรรคในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้มีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ประกอบด้วย ๑) แบ่งห้องแบ่งเวลาให้เหมาะสมกับจำนวนและสัดส่วนของนักเรียน ๒) แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มต่างๆ ตามช่วงชั้น เพื่อลดปัญหาในการจัดการ ๓) ใช้เทคโนโลยีในการช่วยในการเรียนการสอน ๔) ใช้กิจกรรมเสริม โดยการมอบหมายงานและตอบปัญหาที่เกิดขึ้น ๕) จัดหาครูผู้ช่วย เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความน่าสนใจ ฯลฯ ๖) จัดเป็นกลุ่มย่อยเพื่อให้การดูแลทั่วถึงและช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้อย่างสะดวกในการมอบหมายงานหรือกิจกรรมการเรียนการสอน

๒.๔ พระสอนศีลธรรมขาดความรู้และทักษะในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้ (๑) ให้นำหน่วยงานที่รับผิดชอบจัดอบรมเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพิ่มให้แก่พระสอนศีลธรรม (๒) เชิญวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้คำแนะนำในด้านทักษะเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้พระสอนศีลธรรม (๓) ให้ครูพี่เลี้ยงหรือแกนนำประจำอำเภอได้ติดตามและแนะนำเพื่อเพิ่มทักษะและประสิทธิภาพการสอน และ (๔) จัดทำแบบประเมินประสิทธิภาพการสอนของพระสอนศีลธรรมโรงเรียน

๓) การใช้สื่อการสอน

๓.๑ ขาดแคลนงบประมาณที่จะให้การสนับสนุนในการผลิตสื่อการเรียนการสอนมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้ (๑) ใช้สื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่นและหาได้สะดวก (๒)

จัดทำโครงการของบสนับสนุนงบประมาณจากโรงเรียนหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบ (๓) ใช้สื่อที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ เช่น สื่อทางโทรทัศน์ สื่อที่มีอยู่ตามวัด ตามหมู่บ้าน หรือหาบุคคลตัวอย่างในท้องถิ่น ฯลฯ (๔) ระดมทุนทรัพย์จากบ้าน วัด โรงเรียน เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ในการจัดกิจกรรมหรือจัดทำผ้าป่าเพื่อหางบประมาณมาจัดซื้อสื่อที่ยังขาด (๕) ขอความอนุเคราะห์จากเอกชนหรือหน่วยงานรัฐที่มีความพร้อมและให้การสนับสนุนได้ และ (๖) ผลิตสื่อขึ้นมาใช้เองโดยอาศัยวัสดุธรรมชาติที่มีอยู่และหาได้ง่ายในท้องถิ่นนั้นๆ

๓.๒ สื่อการสอนประเภทอุปกรณ์มีไม่เพียงพอกับความต้องการของพระสอนศีลธรรมมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้ (๑) แบ่งกลุ่มการสอน แต่เน้นการปฏิบัติการสอนที่ชัดเจน (๒) โรงเรียนและพระสอนศีลธรรมระดมทุนจัดหาสื่อการสอนในส่วนที่ขาดโดยไม่ต้องรอกงบประมาณ (๓) หน่วยงานที่รับผิดชอบควรติดตามและจัดสื่อการสอนประเภทอุปกรณ์ให้เพียงพอแก่พระสอนศีลธรรม (๔) ประสานความร่วมมือเครือข่ายในการประยุกต์และนำสื่อการสอนที่มีอยู่ไปใช้ในโรงเรียน (๕) วางแผนในการจัดหาสื่อที่ยังขาด เช่น การจัดทำผ้าป่าหรือขอความอนุเคราะห์จากที่ต่างๆ และ(๖) ผลิตสื่อประเภทอุปกรณ์ที่ไม่เพียงพอขึ้นมาใช้เอง โดยอาศัยวัสดุธรรมชาติที่มีอยู่และมีราคาถูก

๓.๓ สื่อการสอนประเภทวัสดุมีไม่เพียงพอกับความต้องการของพระสอนศีลธรรมมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้ (๑) ประสานสถานศึกษาขอตั้งงบประมาณเพื่อดำเนินการในส่วนที่จำเป็นและเกี่ยวข้อง (๒) จัดทำแผนงาน / โครงการเสนอขอตั้งงบประมาณเพื่อการนี้โดยเฉพาะ (๓) ผลิตสื่อการสอนประเภทวัสดุที่นำมาจากธรรมชาติตามท้องถิ่น เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงและประหยัดสุด (๔) ประสานความร่วมมือจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ หรือหน่วยงานของรัฐและเอกชนหรือองค์กรที่มีศักยภาพเพียงพอให้การสนับสนุน และ (๕) วางแผนในการจัดหาสื่อที่ยังขาด เช่น การจัดทำผ้าป่าหรือขอความอนุเคราะห์จากที่ต่างๆ

๓.๔ พระสอนศีลธรรมไม่ได้รับการนิเทศความรู้ด้านกระบวนการผลิตสื่อการเรียนการสอนมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม คือ (๑) จัดประชุมอบรมความรู้ด้านกระบวนการผลิตสื่อการเรียนการสอนให้แก่พระสอนศีลธรรม (๒) หน่วยงานที่รับผิดชอบต้องติดตามให้การสนับสนุนกระบวนการขั้นตอนในการผลิตสื่อ โดยการให้แก่นำหรือศึกษานิเทศก์ได้คอยช่วยเหลือพระสอนศีลธรรมอย่างต่อเนื่อง (๓) ติดต่อประสานงานกับแก่นนำพระสอนศีลของแต่ละอำเภอหรือศึกษานิเทศก์ของแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา เพื่อติดตามและคอยดูแลในส่วนที่ขาดเหลือ และ (๕) หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดทำเอกสารติดตามประเมินผลหลังจากการฝึกอบรมเสร็จ เพื่อประเมินความรู้พระสอนศีลธรรม

๓. ด้านการพัฒนา

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ พระสงฆ์หรือผู้ที่มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องและมีความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน วิเคราะห์โดยการสรุปเป็นรายชื่อ ได้ผลดังต่อไปนี้

๑. ในภาพรวม ด้านหลักการและแนวทางของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพบว่า โครงการนี้เป็นงานตามข้อตกลงความร่วมมือระหว่างกระทรวงวัฒนธรรม และกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งอ้างถึง

แนวปฏิบัติของ ๕ หน่วยราชการ คือ กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงมนุษย์ อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์ และการตอบแบบสอบถาม พบว่า พระได้รับการนิเทศ ติดตาม และพัฒนาจากหน่วยราชการดังกล่าวน้อยมาก เท่าที่ปรากฏมีการจัดประชุม อบรมโดยกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม อย่างเป็นทางการ เป็นครั้งคราวและไม่ต่อเนื่อง ทั้งยังมีรายงานว่ามิได้มีการบังคับให้พระเข้าร่วมประชุม เช่น การวัดประเมินผล แจกแก่พระว่า พระที่คิดว่ามีความรู้แล้วไม่จำเป็นต้องเข้าประชุม ทำให้มีผู้เข้าประชุมไม่กี่สิบคนทั้งๆ ที่จัดไว้สำหรับพระประมาณ ๑๐๐ คน เป็นต้น การนิเทศในโรงเรียน มีน้อยมาก โดยข้าราชการกระทรวงวัฒนธรรมไปเยี่ยม และสังเกตการณ์ แต่ไม่ทั่วถึง กระทรวงศึกษาธิการไม่แสดงบทบาท นอกเหนือจากการดูแลของผู้อำนวยการโรงเรียนที่พระเข้าไปสอน ซึ่งเป็นงานประจำอยู่แล้ว ดังนั้น ผลการสัมภาษณ์ สอดรับกับผลการสำรวจความคิดเห็นว่าการพัฒนาศักยภาพโดยเฉลี่ยสูง

๒. รูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ดังนี้

๑) ทรัพยากร (resource) โครงการยังขาดทรัพยากรทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เงินสนับสนุนพระต่อเนื่องไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย กล่าวคือ โครงการประสงค์ให้พระที่จำวัดอยู่ใกล้โรงเรียนเข้ามาสอน เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการเดินทาง แต่ในความเป็นจริง พระหลายรูปต้องเดินทางมาสอนจากไกลๆ สถานศึกษาในชนบทส่วนใหญ่ขาดแคลนอุปกรณ์ วัสดุ ครุภัณฑ์ทางการศึกษา และพระนำมาจากวัด หรือทำขึ้นเอง เช่น คอมพิวเตอร์ส่วนตัว เป็นต้น โรงเรียนส่วนใหญ่ ไม่มีห้องเฉพาะสำหรับสอนศีลธรรมและพระพุทธศาสนา ยกเว้น โรงเรียนวิถิปุทธที่มีพระเข้าไปสอน ได้อาศัยห้องที่จัดทำไว้โดยโครงการโรงเรียนวิถิปุทธ จึงมีโต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูป และลักษณะการจัดห้องให้เด็กนั่งบนพื้น ซึ่งเอื้อต่อการสอนพิธีกรรมทางศาสนาและมารยาทในวิถีไทย ลักษณะทางกายภาพ และรางวัลต่างๆ ที่โรงเรียนได้รับ มิได้บ่งชี้ สมฤทธิ์ผลในการปลูกฝังศีลธรรมของนักเรียน ผู้วิจัยพบว่า โรงเรียนเล็กๆ ที่ขาดแคลน อาคารเก่าๆ ในชนบท มีการพัฒนานักเรียนได้ดีกว่าโรงเรียนใหญ่ๆ ได้รางวัลในเขตเมือง พระควรมีครูพี่เลี้ยง เพื่อช่วยดูแลความสะดวกในการติดต่อประสานงานกับโรงเรียนในเรื่องธุรการต่างๆ แต่หลายโรงเรียนไม่มีครูพี่เลี้ยงที่กำหนดให้ทำงานประสานกับพระอย่างชัดเจน ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างสถานศึกษากับการปฏิบัติงานของพระยังไม่มีหรือนำทรัพยากรในชุมชนมาเอื้ออำนวยต่อโครงการเท่าที่ควร ทั้งๆ ที่ผู้ปกครอง กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและประชาชนในละแวกโรงเรียนพอใจ และต้องการสนับสนุนโครงการ แต่ยังขาดภาวะผู้นำที่จะดึงทรัพยากรชุมชนมาใช้ให้เป็นรูปธรรม

๒) ผล (outputs) ผลจากการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรม ปรากฏชัดเจนในการเปลี่ยนแปลงของผู้เรียนที่ได้มีโอกาสเข้าเรียนกับพระ ความเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน คือ มารยาทไทย การพูดจาสุภาพ และถูกกาลเทศะ การลดพฤติกรรมก้าวร้าว ลดความเห็นแก่ตัว มีเมตตาสูงขึ้น เกิดความสงบ มีสติด้วยการทำสมาธิ รู้จักพิธีกรรมทางศาสนา ปฏิบัติได้จริง เห็นประโยชน์ในการเข้าค่ายฝึกอบรมเนกขัมมะมีเด็กนักเรียนจำนวนหนึ่งตัดสินใจบวชเรียนทางปริยัติธรรม เมื่อได้บวชในโครงการสามเณรภาคฤดูร้อน นักเรียนรู้จักสวดมนต์ และสวดสรรภัญญะ หลายโรงเรียนได้ส่งเด็กเข้าประกวดจนได้รับรางวัลระดับต่างๆ จนถึงระดับชาติ นอกจากนั้น พระได้สอนเข้มข้นเพื่อให้เด็กนักเรียนสอบธรรมศึกษาและได้นักธรรม ตรี โท เอก จำนวนมาก

๓) ผลผลิต (productivity) ผลผลิตหลักๆ ที่ปรากฏ ได้แก่ (๑) พระต้นแบบ พระสงฆ์หลายรูป ปฏิบัติการสอนได้อย่างยอดเยี่ยม สมควรยกย่องเป็นต้นแบบ เช่น การใช้เหตุการณ์ ในหนังสือพิมพ์รายวัน เป็นสื่อการสอนให้ผู้เรียนเกิดการตระหนักรู้ด้วยตนเอง โดยใช้วิธีทางของ พระพุทธเจ้า คือ ปุจฉา-วิสัชนา ไม่บิดเบือนสาระ เป็นการข่มขู่ให้นักเรียนเกรงกลัว นรก สวรรค์ เป็นต้น พระที่ทำงานได้ผล คือ พระที่สอนโดยยึดแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาที่เป็นการฝึกจิตให้เกิดสติปัญญา และบรรลุอิสรภาพจากการหลุดพ้นจากการปรุงแต่ง เป็นต้น (๒) เทคนิคการเรียนการสอน ที่ดีที่สุด คือ “ตัวตน” ของพระองค์ที่ก่อให้เกิด ศรัทธา ความไว้วางใจ สัมผัสได้ซึ่งความเมตตา และทำให้นักเรียนพร้อมใจกันยึดพระเป็นที่พึ่งในการให้คำแนะนำ ทั้งปัญหาส่วนตัว และปัญหาในการเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เด็กนักเรียนที่มาจากครอบครัวแตกแยก หรือกำพร้าเพราะพ่อแม่เป็นเอดส์ และอยู่ในภาวะแร้นแค้น อาศัยอยู่กับปู่ ย่า ตา ยาย นอกจากผลผลิตที่ปรากฏในตัวนักเรียนแล้ว ผลกระทบที่ยิ่งใหญ่อีกด้านหนึ่ง คือ ผลที่มีต่อสังคม กล่าวคือ (๓) พระได้แสดงรูปแบบการปรับ กระบวนทัศน์ทางศีลธรรมจากเหตุการณ์ปัจจุบัน โดยใช้หลักการคิดวิเคราะห์ให้ผู้เรียนปรับพฤติกรรม ของตนเองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเบญจศีล เบญจธรรม รูปแบบดังกล่าวเป็นต้นแบบที่เหมาะสมที่จะ ถ่ายทอดไปยังพระประจำการอื่นๆ ด้วย (๔) พระบางรูปได้รับนิมนต์ให้ไปสอนศีลธรรมแนวพุทธใน โรงเรียนคริสต์ และก่อให้เกิดการยอมรับหลักธรรมในศาสนาอื่นด้วย ผลผลิตที่สำคัญที่สุด คือ การ ก่อให้เกิดผลกระทบเป็นลูกโซ่ จากการเปลี่ยนพฤติกรรมของเยาวชนที่ได้เรียนกับพระนับว่าเป็นกล ไกลสำคัญในการผลักดันนโยบายรัฐบาล และสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติด้วย

๔) ประสิทธิภาพ (efficiency) เมื่อพิจารณาว่า โครงการนี้จัดทำขึ้นอย่างเร่งด่วน โดยมีได้มีการเตรียมพระอย่างเต็มที่ก่อนเข้าปฏิบัติงาน และมีงบประมาณน้อยมาก เมื่อเทียบกับ จำนวนโรงเรียนและนักเรียนที่พระเข้าไปสอน โครงการนี้มีประสิทธิภาพสูงสุด อย่างไรก็ดี ยังมีหลาย ประเด็นที่ควรปรับปรุง เช่น (๑) การคัดสรรพระ การศึกษาภาคสนาม พบว่า พระจำนวนหนึ่งสมัคร เข้าโครงการ แต่ไม่ปฏิบัติงานตามสัญญา เช่น อ้างว่าเป็นเจ้าอาวาส ต้องรับกิจนิมนต์ ไม่สามารถมา สอนตามกำหนดได้ บางรูปลาสิกขา บางรูปย้ายวัด และบางรูปเลิกสอนกลางคัน เป็นต้น ทำให้ งบประมาณสูญเปล่า และนักเรียนขาดโอกาสที่จะได้รับการศึกษาจากพระที่มีคุณภาพ และเต็มใจ มุ่งมั่นในการสอน (๒) หลักสูตร ส่วนใหญ่พระสอนตามหลักสูตรวิชาพุทธศาสนาในโรงเรียน และเป็น เพียงผู้ช่วยสอน ได้เวลาน้อย เพราะครูประจำดำเนินการสอนเป็นส่วนใหญ่

๕) คุณภาพการบริการ (service quality) คุณภาพการบริการจากการสัมภาษณ์ สรุปลได้ ๓ ด้าน คือ สาระ วิธีการ และจุดเน้น (๑) สาระ ส่วนใหญ่ในภาคสนาม พบว่า พระสอน ประวัติพระพุทธเจ้า โดยเน้นการใช้สื่อที่ผลิตขึ้นโดยภาคเอกชน เช่น ภาพยนตร์ ซีดีรอม และภาพพระ พุทธประวัติที่เป็นโปสเตอร์ การสอนสาระในฐานองค์ความรู้ มีจุดด้อยที่ไม่สามารถช่วยในการปรับ พฤติกรรมของผู้เรียนได้โดยตรง นอกจากนั้น ผู้วิจัยยังพบว่า มีพระหลายคนเข้ามาในโครงการ แต่ไป สอนวิชาอื่น ที่พบมาก คือ สอนภาษาอังกฤษ และภาษาไทยซึ่งถือว่าการรับค่าตอบแทนไปใช้ใน งานที่ผิดวัตถุประสงค์ และไม่เกิดสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายโครงการ (๒) วิธีการ พระ จำนวนมาก สอน โดยการบรรยาย อาศัยตำรา และให้นักเรียนท่องจำ ข้อเท็จจริง เช่น วันวิสาขบูชาขึ้นกี่ค่ำ วันอาสาฬห บูชา มีพระสงฆ์มาประชุมที่รูป เป็นต้น คือ สอนแบบวิชาประวัติศาสตร์โบราณ ที่ไม่เอื้อให้เกิดการ คิดวิเคราะห์ทางศีลธรรม จริยธรรม และทำให้เด็กเบื่อหน่ายในการเรียน การสอนศีลธรรมเป็นเรื่อง

ของ “จิตพิสัย” (affective domain) มิใช่ ปัญญาพิสัย (cognitive domain) การสอนศีลธรรมต้อง ใช้วิธีการปรับอีคิว (EQ) มิใช่การท่องจำข้อเท็จจริง (๓) จุดเน้น (focus area) พระส่วนใหญ่ เน้นการ สอนพุทธประวัติ พิธีกรรมทางศาสนา การนั่งสมาธิ ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีมีคุณภาพ แต่เป็นการพลิกความคิด และพฤติกรรมในตัวตนของเยาวชนน้อยไป ผลที่ได้จึงปรากฏในพฤติกรรมการไหว้ การพูดเพราะ มากกว่า การพลิกความคิดให้ยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต

สรุปผลจากการสัมภาษณ์ได้ว่า พระมีผลให้ผู้บริหาร และครู/อาจารย์ในโรงเรียนสำรวจ มากขึ้น ตระหนักถึงหน้าที่ชาวพุทธ ทำบุญ ทำทาน และนำตนเอง ครอบครัวและนักเรียนเข้าวัดมาก ขึ้น ได้มีการทำโครงการใหม่ๆ ขึ้น เช่น การร่วมแข่งขันตอบปัญหาธรรม การนำเด็กไปทำบุญที่วัดทุก วันศุกร์ การนั่งสมาธิก่อนสอนทุกวิชา เป็นต้น พบว่า ทำให้ทุกคนที่เกี่ยวข้องมีความสงบ มีสติมากขึ้น ผู้ปกครอง ที่เคยห่างไกลวัด และหมกมุ่นกับอบายมุข ได้รับการชักจูงจากบุตรหลานให้ไปวัด ฟังเทศน์ ฟังธรรม และลดละเลิกอบายมุข โดยเยาวชนชักชวนบนฐานของความกตัญญูตามคำสอนของพระ การสอนของพระ จึงมีผลกระทบในทางการพัฒนาสังคมโดยรวม และส่งผลต่อนโยบายการพัฒนาที่ยั่งยืนระดับชาติ

เมื่อพิจารณาการลงทุนโดยงบประมาณ ใน ๒ ปีที่ผ่านมา และประโยชน์ที่ได้รับจาก โครงการนี้ นับว่าคุ้มค่ามาก ทั้งนี้ โครงการได้อาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ในโรงเรียน ในวัด และในชุมชน เพื่อเกื้อหนุนโครงการ โดยไม่ต้องใช้งบประมาณจัดซื้อ จัดจ้าง ทุกเรื่อง เช่น พระนำวัสดุอุปกรณ์ พระพุทธรูป ฯลฯ มาจากวัด โรงเรียนได้อาศัยรากฐานของโครงการโรงเรียนวิถีพุทธและความ เชื่อมโยงจากการมีพระนิสิตมาฝึกสอนมาก่อน หรือมีการนิมนต์พระมาเองก่อนเกิดโครงการ หลาย โรงเรียนได้อาศัยเครือข่ายชุมชนเอื้ออำนวยการเดินทางของพระ และวัสดุ อุปกรณ์ สื่อการสอนด้วย

ฉะนั้น ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็น ผู้บริหาร ครู/อาจารย์ในสถานศึกษา ผู้ปกครอง และผู้เรียน เห็นประโยชน์อันเป็นรูปธรรมของโครงการ ประทับใจในตัวพระ และการเปลี่ยนแปลงใน พฤติกรรมที่ลดความก้าวร้าว พุดจาสุภาพ ถูกกาลเทศะ และความรู้ทางพุทธศาสนาที่ผู้เรียนและผู้เกี่ยวข้องได้รับ ซึ่งในภาพรวม ทำให้สังคมย้อนยุคไปเป็น “บวร” คือ การเป็นเอกภาพ ระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน

๕.๒ อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัด ลำปางมีประเด็นที่จะนำมาอภิปรายดังนี้

๑. ด้านการฝึกอบรม

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ พระสงฆ์หรือผู้ที่มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องและมีความรู้ เกี่ยวกับการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน วิเคราะห์ได้ผลดังต่อไปนี้คือระบบนโยบายให้ จัดโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนนี้เป็นวาระแห่งชาติ และบรรจุไว้ในแผนพัฒนา เศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ จัดกลุ่มองค์กรที่เกี่ยวข้องให้มีหน้าที่กำกับดูแล ในรูปของทวิภาคี ไตรภาคี ใน ลักษณะ consortium ที่มีพันธกิจชัดเจน ตรวจสอบ ประเมินผลได้ เพื่อการดำเนินงานอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง จัดโครงการนี้ ในศูนย์ปฏิบัติกิจกรรมสืบสานศาสนทายาท เป็นแหล่งเรียนรู้ ๑ ตำบล ๑

วัด นำ “บวร” ย้อนยุคให้เป็นฐานรากของการพัฒนาเยาวชนไทยในปัจจุบัน จัดระบบการกระจายอำนาจและเชื่อมโยงในลักษณะเครือข่ายกับชุมชนและองค์กรในชุมชน สอดคล้องกับ **สุธรรม ธรรมทัศนานนท์** ได้ทำการศึกษา การนำเสนอรูปแบบการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาประเทศ^๗ พบว่า ๑. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีความสามารถในการปฏิรูปการศึกษาเพื่อการพัฒนาประเทศมี ๕๖ คุณลักษณะ จัดกลุ่มคุณลักษณะเป็น ๔ ด้าน คือ คุณลักษณะด้านการบริหาร คุณลักษณะด้านวิชาการ คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพ และคุณลักษณะด้านคุณธรรม และจริยธรรม ๒. รูปแบบการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในการปฏิรูปการศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศ คือ รูปแบบการพัฒนาแบบบูรณาการจากผู้บริหารสู่ผลลัพธ์การพัฒนาประเทศ โดยเน้นการบูรณาการ ๒ ระดับ คือ ๑. ขั้นตอนสาระการพัฒนาวิธีการ และกิจกรรมการพัฒนาที่เป็นกระบวนการแบบบูรณาการ ๒. ผลลัพธ์การพัฒนาประเทศแบบบูรณาการ

๒. ด้านการศึกษา

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ พระสงฆ์หรือผู้ที่มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องและมีความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน พบว่า การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ควรให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดประชุมชี้แจง พร้อมทั้งดำเนินการจัดทำเอกสารคู่มือเพิ่มเติม ระดมผู้ชำนาญการหรือเชี่ยวชาญในด้านนี้จัดทำคู่มืออย่างเป็นระบบและติดตามสอบถามให้ความรู้ ให้ทันต่อความต้องการอย่างแท้จริงสอดคล้องกับงานวิจัยของ **จรรยาตรี มาตลิกโกวิท และคณะ** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย พบว่า การพัฒนาคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย มี ๓ ด้าน คือ (๑) คุณลักษณะด้านทักษะส่วนบุคคล (๒) คุณลักษณะด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม ไม่ใช่ความรุนแรง และ (๓) คุณลักษณะด้านความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยมีองค์ประกอบด้านผู้จัดเป็นแกนหลักในการจัดการศึกษา คือ ครอบครัว ชุมชน สถานศึกษา สถาบันการเมืองการปกครอง องค์กรรัฐ/เอกชน องค์กรอิสระ องค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรและสื่อ^๘ จากองค์ความรู้ในด้านการจัดการความรู้และองค์ความรู้ในพระพุทธศาสนาที่ผ่านมา ผู้วิจัยได้นำพุทธธรรม ทั้ง ๔ หมวดเข้ามาประยุกต์สร้างรูปแบบจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการผู้วิจัยเริ่มจากการประยุกต์โมเดลเกลียวความรู้ของอิกุจิโร่ โนนากะ (Ikujiro Nonaka) ที่เรียกว่า เซกิ (SECI) มาเป็นแนวคิดหลักของการปฏิบัติ ซึ่งมีองค์ประกอบ ๔ แบบด้วยกันคือ (๑) การขัดเกลาทางสังคม (socialization) (๒) การสกัดความรู้ออกจากตัวคน (Externalization) (๓) การผสมผสานความรู้ (Combination) (๔) การผนึกความรู้ในตน (Internalization) เป็นพลวัต ที่มีการหมุนในลักษณะที่เป็นเกลียว (spiral) เป็นการสร้างความรู้ใหม่ที่ไม่รู้จบ แล้วนำหลักพุทธธรรม ๔ หมวดข้างต้นมาเสริมแรงผลักดันให้เกิดพลังในการขับเคลื่อน ซึ่งได้เสนอเป็นแบบจำลองใหม่ หลังจากนั้นได้นำ

^๗ สุธรรมทัศนานนท์, การนำเสนอรูปแบบการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาประเทศ, *ดุสิตนิพนธ์การศึกษาศึกษา*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๙).

^๘ จรรยาตรี มาตลิกโกวิท และคณะ, “การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย”. *รายงานวิจัย, (คณะกรรมการวิจัยและพัฒนา : รัฐสภา , ๒๕๕๐), หน้า ๕.*

แบบจำลองดังกล่าวมาทำการตรวจสอบองค์ความรู้ด้วยผู้ทรงคุณวุฒิด้วยกระบวนการสนทนากลุ่ม (focus group) สรุปผลว่าได้แบบจำลองการจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการที่พร้อมนำไปใช้งานได้ในองค์กรทั่วไป^๙

๓. ด้านการพัฒนา

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ พระสงฆ์หรือผู้ที่มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องและมีความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน วิเคราะห์โดยการสรุปพบว่าพระมีผลให้ผู้บริหาร และครู/อาจารย์ในโรงเรียนสำรวมมากขึ้น ตระหนักถึงหน้าที่ชาวพุทธ ทำบุญ ทำทาน และนำตนเอง ครอบครัวและนักเรียนเข้าวัดมากขึ้น ได้มีการทำโครงการใหม่ๆ ขึ้น เช่น การร่วมแข่งขันตอบปัญหาธรรม การนำเด็กไปทำบุญที่วัดทุกวันศุกร์ การนั่งสมาธิก่อนสอนทุกวิชา เป็นต้น พบว่า ทำให้ทุกคนที่เกี่ยวข้องมีความสุข มีสติมากขึ้น ผู้ปกครอง ที่เคยห่างไกลวัด และหมกมุ่นกับอบายมุข ได้รับการชักจูงจากบุตรหลานให้ไปวัด ฟังเทศน์ ฟังธรรม และลดละเลิกอบายมุข โดยเยาวชนชักชวนบนฐานของความกตัญญูตามคำสอนของพระ การสอนของพระ จึงมีผลกระทบในทางการพัฒนาสังคมโดยรวม และส่งผลต่อนโยบายการพัฒนาที่ยั่งยืนระดับชาติสอดคล้องกับ สหัตถยา พลปัลลิต ได้ทำการศึกษาเรื่อง การนำเสนอแนวทางการพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง^{๑๐} พบว่า คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แบ่งเป็น ๓ ประการ คือ ๑) พอประมาณกับศักยภาพของตน พอประมาณกับสภาพแวดล้อม และไม่โลภเกินไป จนเบียดเบียนผู้อื่น ๒) มีเหตุผล ได้แก่ ไม่ประมาท รู้ถึงสาเหตุ พิจารณาค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำ ๓) มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ได้แก่ ฟังตนเองได้ทางเศรษฐกิจ ฟังตนเองได้ทางสังคม คำนึงถึงผลระยะยาวมากกว่าระยะสั้น รู้เท่าทันและพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งคุณลักษณะทั้ง ๓ ประการจะเกิดขึ้นได้จากการพัฒนาความรู้และคุณธรรม ซึ่งเป็นเงื่อนไขหลักการพัฒนาคน

๒. กิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนที่ดำเนินการตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถแบ่งได้ ๔ ด้าน คือ กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านเศรษฐกิจ กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านสังคม กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านสิ่งแวดล้อม และกิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านจิตใจ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จำเป็นต้องมีการดำเนินไปพร้อมกันอย่างสมดุล จึงจะสร้างความพอเพียงให้เกิดขึ้นในชุมชนได้

๓. การเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาคนไปสู่คุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย ๒ รูปแบบ คือ การเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนโดยตรง และการเรียนรู้เพื่อพัฒนาระบบที่ช่วยสนับสนุนการเปลี่ยนแปลง

๔. แนวทางการพัฒนาคนในชุมชนให้มีคุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แบ่งได้เป็น ๒ ระบบ คือ การพัฒนาความรู้และคุณธรรมในตัวบุคคลผ่านการศึกษาทั้งในระบบและ

^๙ เอื้อมอร ชลวร, “การจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ”, พุทธศาสตร์คุณภิรมย์ (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๕๔).

^{๑๐} สหัตถยา พลปัลลิต, การนำเสนอแนวทางการพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, วิทยานิพนธ์ปริญญาคุณภิรมย์ (ภาควิชานโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา, ๒๕๔๘).

นอกระบบ และการพัฒนาชุมชนให้มีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง ๔ ด้านอย่างสมดุล เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

เมื่อพิจารณาการลงทุนโดยงบประมาณ ใน ๒ ปีที่ผ่านมา และประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการนี้ นับว่าคุ้มค่ามาก ทั้งนี้ โครงการได้อาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ในโรงเรียน ในวัด และในชุมชน เพื่อเกื้อหนุนโครงการ โดยไม่ต้องใช้งบประมาณจัดซื้อ จัดจ้าง ทุกเรื่อง เช่น พระนำวัสดุอุปกรณ์ พระพุทธรูป ฯลฯ มาจากวัด โรงเรียนได้อาศัยรากฐานของโครงการโรงเรียนวิถีพุทธและความเชื่อมโยงจากการมีพระนิสิตมาฝึกสอนมาก่อน หรือมีการนิมนต์พระมาเองก่อนเกิดโครงการ หลายโรงเรียนได้อาศัยเครือข่ายชุมชนเอื้ออำนวยการเดินทางของพระ และวัสดุ อุปกรณ์ สื่อการสอนด้วย และสอดคล้องกับ **เอื้อมอร ชลวร** ได้วิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ” ผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมที่โดดเด่นในพระพุทธศาสนาที่ทำให้เกิดกระบวนการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาได้ยาวนานมีอยู่ ๔ หมวดคือ (๑) การใช้หลักไตรสิกขาในการจัดสร้างสังคมให้เข้าใจซึ่งกันและกัน (๒) การสร้างกระบวนการเรียนรู้จากภายในด้วยหลักสาราณียธรรม (๓) กระบวนการจัดการสังคมที่ดี ร้อยกรองพระธรรมและพระวินัยให้เป็นหมวดหมู่ ง่ายต่อการจดจำและนำไปปฏิบัติและ (๔) กระบวนการสร้างสังคมแห่งสงฆ์ อันได้แก่การมีพระวินัย และระเบียบวิธีปฏิบัติว่าด้วยการรวมตัวเป็นหมู่สงฆ์

ฉะนั้น ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็น ผู้บริหาร ครู/อาจารย์ในสถานศึกษา ผู้ปกครองและผู้เรียน เห็นประโยชน์อันเป็นรูปธรรมของโครงการ ประทับใจในตัวพระ และการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมที่ลดความก้าวร้าว พุดจาสุภาพ ถูกกาลเทศะ และความรู้ทางพุทธศาสนาที่ผู้เรียนและผู้เกี่ยวข้องได้รับ ซึ่งในภาพรวม ทำให้สังคมย้อนยุคไปเป็น “บวร” คือ การเป็นเอกภาพ ระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยปัญหาและแนวการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม คณะผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. หน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ควรมีหลักสูตรที่ชัดเจนและเหมาะสมกับยุคสมัย พร้อมทั้งการจัดอบรมให้แก่พระสอนศีลธรรมก่อนจะออกปฏิบัติงานในแต่ละปีการศึกษา เพื่อให้การปฏิบัติการสอนในโรงเรียนนั้นเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

๒. ให้การนิเทศติดตาม ประสานงาน และคอยช่วยเหลือสนับสนุนในการสอนศีลธรรมในโรงเรียนของแต่ละรูป โดยเฉพาะการจัดผู้ดูแลรับผิดชอบในแต่ละส่วนที่ใกล้ชิดมากที่สุด เพื่อให้พระสอนศีลธรรมสามารถปรึกษาหารือได้ในเวลาที่มีปัญหาในการสอน

๓. หน่วยงานที่รับผิดชอบควรมีงบประมาณสนับสนุนการผลิตสื่อการเรียนการสอน มีการสนับสนุนให้พระสอนศีลธรรมผลิตสื่อการเรียนการสอนขึ้นใช้เอง พร้อมทั้งจัดอบรมเกี่ยวกับการผลิตสื่อการสอนให้แก่พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นประจำ

๔. ควรมีการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและสถานศึกษาที่พระสอนศีลธรรมเข้าไปปฏิบัติงานในเรื่องของการวัดผลประเมินผล เพื่อให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑. จัดให้มีการจัดอบรมให้แก่พระสอนศีลธรรมก่อนจะออกปฏิบัติงานในแต่ละปีการศึกษา เพื่อให้การปฏิบัติการสอนในโรงเรียนนั้นเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

๒. จัดให้มีการนิเทศติดตาม ประสานงาน และคอยช่วยเหลือสนับสนุนในการสอนศีลธรรมในโรงเรียนของแต่ละรูป โดยเฉพาะการจัดผู้ดูแลรับผิดชอบในแต่ละส่วนที่ใกล้ชิดมากที่สุด เพื่อให้พระสอนศีลธรรมสามารถปรึกษาหารือได้ในเวลาที่มีปัญหาในการสอน

๓. จัดให้มีการสนับสนุนให้พระสอนศีลธรรมผลิตสื่อการสอนขึ้นใช้เอง พร้อมทั้งจัดอบรมเกี่ยวกับการผลิตสื่อการสอนให้แก่พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นประจำ

๔. ให้มีผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและสถานศึกษาที่พระสอนศีลธรรมเข้าไปปฏิบัติงานในเรื่องของการวัดผลประเมินผลเพื่อให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยการสังเกตการณ์ และสัมภาษณ์

๒. ควรศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการปฏิบัติงานพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของจังหวัดอื่นเพื่อเปรียบเทียบผล

๓. ควรศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการปฏิบัติงานพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง ผู้บริหารโรงเรียน ครู นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539.

พระพุทธโฆสเถระ รจนา. คัมภีร์วิสุทธิมรรคภาษาไทย ภาค 1-2. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2555.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมวิชาการ. การจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖.

_____ . คู่มือพัฒนาสื่อการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕.

กุลยา ตันติผลาชีวะ. การสอนแบบจิตปัญญา. กรุงเทพมหานคร : เอ็ดดิสัน เพรสโปรดักส์, ๒๕๔๓.

กิตติมา ปรีดีโลก. การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: อักษรการพิมพ์, ๒๕๓๒.

_____ . คู่มือสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๕.

_____ . คู่มือหลักสูตรพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง ๒๕๓๓). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๖.

_____ . คู่มือหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในหลักสูตร มัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๒). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๓๕.

_____ . วารสารวิชาการ ฉบับที่ ๔ เมษายน ๒๕๔๕. กรุงเทพมหานคร : ชวนพิมพ์, ๒๕๔๕.

_____ . หลักสูตรการศึกษาพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๔๔.

เฉลียว บุรีภักดี. ยุทธศาสตร์การพัฒนา. ลำปาง : โปรแกรมยุทธศาสตร์การพัฒนา, ๒๕๔๗.

ชาเลื่อง วุฒิจันทร์. หลักการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๓๔.

บุญศรี พรหมมาพันธ์ และคนอื่นๆ. การพัฒนาเครื่องชี้วัดสำหรับการประเมินผลการบริหารงานบุคคลส่วนท้องถิ่น. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗.

บุญธรรม กิจปริดาบริสุทธิ. ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : จามจุรีโปรดักท์, ๒๕๕๑.

- เปรี๊ยะ กุมุท. **การวิจัยสื่อการสอนและนวัตกรรมการสอน**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๑๙.
- ผ่องพรรณ ตรียมงคลสุตร และสุภาพ ฉัตรภรณ์. **การออกแบบการวิจัย**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๙.
- พชรพร ยุธยาตร์. “ความพึงพอใจในการเรียนรู้ (Learning Satisfacion),” **สารศึกษาศาสตร์**. ๕(๑) : ๘ ; มกราคม, ๒๕๔๗.
- พนิดา สีนสุวรรณ. **หลักการใช้ในการสอนวิชาศาสนาที่สำคัญในโรงเรียนมัธยมศึกษา**. เชียงใหม่ : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๓.
- พระเทพเวที (ปยุตต์ ปยุตโต). **เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๙.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต). **ทิศทางการศึกษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **การพัฒนาจริยธรรม**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๕.
- _____. **ธรรมกับการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.
- _____. **ปฏิรูปการศึกษาพระพุทธศาสนาจะไปอยู่ไหน**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๔.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๔.
- พระราชวรมนี (ประยูร ธมฺมจิตโต). **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลดคีมทอง, ๒๕๒๗.
- _____. **ขอบฟ้าแห่งความรู้**. อ่างในกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ, ๒๕๔๕.
- มนตรี แยมกสิกร. **การใช้เทคโนโลยีทางการศึกษาในโรงเรียน**. สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, ๒๕๒๖.
- อรพินท์ ชูชม. **เทคนิคเตลไฟ**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๒.

(๒) รายงานวิจัย

- ชัยศ ภูหนองโอง. **การติดตามการดำเนินงานตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในโรงเรียนของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น**. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๕.
- ทิวา แก้วอาพล. **ปัญหาและความต้องการในการผลิตและใช้สื่อการสอนของครูในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ**. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๙.

- ธวัชชัย คาวงศ์. ความต้องการเสริมสมรรถภาพการสอนวิชาคณิตศาสตร์ของครูผู้สอนคณิตศาสตร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุรินทร์. **วิทยานิพนธ์ กศ.ม. มหาสารคาม** : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๓๔.
- ประเสริฐ บุญท้าว. **รายงานผลการวิจัย**. เรื่อง สภาพการดำเนินการในโรงเรียนนาร่องขยายการศึกษาภาคบังคับในโรงเรียนประถมศึกษาเขตการศึกษา ๙. สำนักงานศึกษาธิการเขต : เขตการศึกษา ๙, ๒๕๓๓.
- พระมหาปัญญา จอมนาสวน. ความคิดเห็นของผู้บริหารครู และนักเรียนเกี่ยวกับบทบาท และบทบาทที่คาดหวังของครูพระสอนศีลธรรมในการพัฒนาจริยธรรมสำหรับนักเรียน โรงเรียนในโครงการจริยศึกษาศูนย์เผยแผ่ธรรม จังหวัดเชียงใหม่. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๙.
- พระมหาสมชาย ธมมวโร. การศึกษาเปรียบเทียบการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและครูประจำการในเขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- พระสุรเชษฐ์ เจริญสุข. เจตคติของผู้ปกครองต่อบทบาทครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัดบ้านก้อง จังหวัดลำพูน. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙.
- เพ็ญจันทร์ กู้ประเสริฐ. การสอนวิชาศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒.
- มิ่งขวัญ กิตติวรรณกร. สภาพความต้องการและปัญหาสื่อการสอนของโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร. **วิทยานิพนธ์ ค.ม.**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓.
- ราชัน โภคสวัสดิ์. ความพร้อมของครูในการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมุกดาหาร. **วิทยานิพนธ์ ค.ม.** อุบลราชธานี : สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๔๕.
- วีระกิตติ์ ลายทองสูง. การศึกษาสภาพและความต้องการในการใช้สื่อการสอนของครูประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดตรัง. **ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๒.
- สุวิทย์ นิคมภักดี. การติดตามและการดำเนินการตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ในเขตการศึกษา ๙. **ปริญญาานิพนธ์ ศษ.ม.** ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๕.

(๔) สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ พระราชธรรมมาลังการ, ผู้อำนวยการศูนย์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.

- สัมภาษณ์ พระครูสิริรัตนโสภิต (ศรีวรรณ), วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ตำบลหัวเวียง จังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระพรชัย อริยุชโย, ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระมหานฤตล มหาปัญญา, วัดน้ำไทรงาม ผู้เชี่ยวชาญด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระครูบุญนบุญญาทร, วัดบุญวาทย์วิหาร ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๕ กันยายน ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระมหานิกร ฐิตธมโม, วัดบุญยืน ตำบลสวนดอก ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระครูสถิตปัญญาวัฒน์, วัดกอรวก ตำบลจางเหนือ อำเภอแม่เมาะ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระมหามานพ มานโว, วัดพระเจดีย์ซาวหลัง ตำบลนิคมพัฒนา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระปราจีน สุมน, วัดบ้านแลง ตำบลบ้านแลง ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๑ กันยายน ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระอาทิตย์ อาทิจโจ, วัดเซตวัน ตำบลบ้านเสด็จ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระอธิการบุญช่วย ขนติโร, วัดป่าแข ตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์พิพัฒนกิจ, วัดพระบาทแม่วะ ตำบลแม่วะ อำเภอครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระอธิการสมเกียรติ ธีรวโร, วัดหัวทุ่ง ตำบลแม่สัน อำเภอสบปราบ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๓ กันยายน ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระอธิการภานุพงศ์ คัมภีโร, วัดดอนแก้ว ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระครูศีลสารวิสิฐ, วัดทุ่งคา ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่มครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง, ๒๕ กันยายน ๒๕๖๑.

(๒) ภาษาอังกฤษ

- Bakri, Talal Hassan. Factors Influencing The use of Instructional Media by Middle School Teachers in two School Districts 2 Saudi Arabia. **Dissertation Abstracts International**. 44(2): 361A-362A. 1983.
- Brown, R., Richard b., and Harclercad, Fead F. A -V. **Instruction Materials and Methods**. 2 nd ed. New Work, Me Grew -Hill Book, 1964.

- Dale, Linda G. **Audiovisual Methods 2 Teaching**. 3rd. ed, New York : Dryden Press, 1969.
- Hass, Kenneth B, and Packer, Harry Q. **Preparation and Use of Audio -Visual Aids**. New Delhi : Prentice -Hall of India (Private), 1964.
- Huang Shi Chien. "An Investigation of Need Availability and Usage of Media – Aided Instructional in upper Grades elementary Science Teaching in Taiwan, The Republic of China", **Dissertation Abstracts International**. 5884A. 1990.
- Kamra, Ardis Daphne. "Accessibility and Teacher utilization of the Newer Media in Jamaica Junior Secondary Classrooms". **Dissertation Abstracts International**, 54.
- Patricia Pulliam Phillips. "Training Evaluation in the Public Sector". **Doctoral Dissertation**, University of Southern Mississippi,
- Yoo, Il Song. "A Study of the Need for an Inservice Education Program in Education Media for Secondary School of Seoul, Korea", **Dissertation Abstracts International**,

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก บทความวิจัย

การพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง
 The Competency Developing of Monk's Teaching
 Morality at School in Lampang Province

พระมหาเกรียงศักดิ์ อินทปญโญ, ดร (PhramahaKriangsak Inthapanyo, Dr.)
 พระมหาจิววัฒน์ กนตวณโณ (กันจู), ดร. Phramaha Chiravat Kantawanno (Kanjoo), Dr.
 ดร.ถวิล คำโสภา (Dr. Tavit khamsopha) และ นายสุรัตน์ คำโสภา(Mr.Surat khamsopha)
 สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ (๑) ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง (๒) พัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง และ (๓) เสรอรูปแบบสำหรับพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) การวิจัยเชิงปริมาณเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง จำนวน ๑๑๐ รูป ด้วยแบบสอบถาม ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้โดยหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนใช้การทดสอบค่าที (t-test) ส่วนการเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๓๐ รูป ด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่มีโครงสร้าง โดยการสัมภาษณ์แบบตัวต่อตัว และจากการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้มีส่วนร่วมในการสนทนากลุ่มจำนวน ๑๕ รูป วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาความ

ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง พบว่า โดยรวมมีปัญหาด้านการฝึกอบรม ด้านการศึกษา และด้านการพัฒนา มีการพัฒนาน้อย

๒. ระดับการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย = ๒.๗๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง และเรียงลำดับค่าเฉลี่ยในแต่ละด้านจากมากไปหาน้อยได้แก่ ด้านการพัฒนา มีค่าเฉลี่ย = ๒.๘๘ ด้านการฝึกอบรม มีค่าเฉลี่ย = ๒.๘๐ ด้านการศึกษา มีค่าเฉลี่ย = ๒.๗๗ ตามลำดับ

๓. รูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง พบว่า ๑) ด้านการฝึกอบรม ได้แก่ กำหนดเกณฑ์คัดเลือก “พระต้นแบบ” เพื่อยกย่องเป็นแบบอย่างในพัฒนาพระ ให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางศีลธรรมอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน จัดระบบเต็มรูปแบบให้มีความชัดเจน ยอมรับและสนับสนุนให้เป็นทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ๒) การศึกษา ได้แก่ ระดมผู้ชำนาญการหรือผู้เชี่ยวชาญในด้านนี้จัดทำคู่มืออย่างเป็นระบบและติดตามสอบถามให้มีความรู้ให้ทันต่อความต้องการอย่างแท้จริง ๓) การพัฒนา ได้แก่ ผลจากการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรม

ปรากฏชัดเจนในการเปลี่ยนแปลงของผู้เรียนที่ได้รับโอกาสเข้าเรียนกับพระ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้
นักเรียนสอบธรรมศึกษาทั้งนักธรรม ตี๋ โท เอก จำนวนมาก

ABSTRACT

The objectives of this research were (1) to study problem state and the requirement develop the latency of a monk teach the morals in the school in the Lampang , (2) develop the latency of a monk teaches the morals in the school in the Lampang , and (3) wait for the format for develop the latency of a monk teaches the morals in the school in the Lampang , be the research likes model to cooperate the way, between manner quality research, (Qualitative research), and manner quantity research (Quantitative Research) manner quantity research collects data from the sample that is a monk teaches the morals in Lampang school 110 amounts are picture with the questionnaire the researcher has analyses the data that by seek frequency value percentage value average the part deviates the standard, and compare with latency development of a monk teaches the morals in the school use value test but T letter (t-test) the part something quality manner collect data from 30 important amount picture informants with like model to interview deep manner that have the structure by interviewing like model man to man and from group especial conversations with the participant in 15 group amount picture conversations , analyses the data with the description something

Findings were as follows:

1. problem state and the requirement develop the latency of a monk teach the morals in the school in the Lampang , meet that, generally get into trouble training side, education side, and development side, there is the a little development

2. Development latency monk level teaches the morals in the school in the Lampang, meet that, by the overall image , were at the moderate level with the average at $\bar{x} = 2.98$. All aspects of development were also at moderate levels. Training aspect was at $\bar{x} = 2.80$ and education aspect was at $\bar{x} = 2.77$ respectively.

3. The model of Development latency monk level teaches the morals in the school in the Lampang, meet that 3.1 Training was to set up the criteria for selecting the honorable and appraisable “model monk” for the leaders of changes and good examples in morality teaching. There should be a unit regarded as a involved supporting unit. 3.2 Education is to recruit experts and learned resource persons to develop practical systematic handbooks for monitoring, knowledge disseminating that were modernized, 3.3 Development. The output from morality teaching at schools by the morality teachings monks became empirical. Changes from learners who

participated in the project were clearly evitable with the objectives to pass the examinations of the third, second and first level of Drama Studies.

๑. ความนำ

พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นพระสงฆ์กลุ่มหนึ่งที่ทำหน้าที่ในการเป็น ครูผู้สอนเป็นวิทยากรเพื่อให้ความรู้ให้การศึกษาทางด้านศีลธรรม โดยพระกลุ่มนี้ได้รับอุปถัมภ์จากกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งทำหน้าที่ทางการสอนศีลธรรมนั้น ได้มีการกระทำการเรียนการสอนกันมาเป็นเวลานานแล้วแต่อาจยังขาดระบบการจัดการที่ดี หรือไม่มีหน่วยงานใดเข้ามาสนับสนุนหรือรับรองอุปถัมภ์ค่าๆ จึงได้พากันไปตามความสามารถที่จะกระทำการเรียนการสอน ให้ได้ประสิทธิภาพ และประสิทธิผล นอกจากนี้ ในอดีตที่ผ่านมาจำนวนครูพระที่มีความสามารถ ในวิชาการศึกษามีน้อยไม่เพียงพอที่จะสอนศีลธรรมหรือวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนได้ทุกแห่ง กรมการศาสนาจึงริเริ่มโครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนขึ้นตั้งแต่ปีพ.ศ.๒๕๔๒ เป็นต้นมา^๑

โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้พระได้เข้าไปสอนในโรงเรียน อันเป็นการ ช่วยเหลือครูประจำการที่สอนวิชาพระพุทธศาสนา^๒ โดยดำเนินการระหว่าง พ.ศ. ๒๕๔๖-๒๕๕๐ เป็นการจัดขึ้นอย่างเร่งด่วน จึงพบปัญหาด้านขาดความเข้าใจวิธีการสอนที่เหมาะสม อันเป็นเหตุให้ไม่สามารถช่วยในการปรับพฤติกรรมของผู้เรียนได้เท่าที่ควร จากการศึกษาโครงการวิจัยคุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในประเทศไทย เพื่อหาแนวทางการปลูกฝังคุณธรรมให้แก่สังคมไทย พบว่า ปัญหาของการสอนวิชาศีลธรรม คือ ครูผู้สอนวิชาศีลธรรมไม่ได้จบการศึกษาด้านศาสนาหรือการสอนศีลธรรม ทำให้ขาดความมั่นใจในการสอน ในขณะที่เดียวกันยังใช้วิธีการสอนแบบบรรยายเนื้อหา เล่าพุทธประวัติขาดการวิเคราะห์เพื่อนำหลักธรรมมาใช้ในชีวิตจริง ส่วนพระสอนศีลธรรมยังสอนแบบบรรยายเน้นพิธีกรรมทางศาสนา

โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๔๖ โดยข้อตกลงความร่วมมือระหว่างกระทรวงวัฒนธรรมกับกระทรวงศึกษาธิการ ในการสนับสนุนให้พระภิกษุสงฆ์เข้าไปสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอาชีวศึกษา ซึ่งในระยะแรกรัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณให้กรมการศาสนา จำนวนเงิน ๑๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท เพื่ออุดหนุนเป็นค่าใช้จ่าย ถวายพระที่เข้าไปสอนศีลธรรมในสถานศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาและระดับอาชีวศึกษา จำนวน ๘๐๐ รูป โดยมีวัตถุประสงค์แรกเริ่ม คือ

๑. เพื่อจัดพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถ ทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ให้นักเรียนในระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอาชีวศึกษา

๒. เพื่อให้นักเรียน นักศึกษา มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

^๑ สุน อมรวิวัฒน์, การพัฒนาการเรียนรูตามแนวพุทธศาสตร์ทักษะกระบวนการเผชิญ สถานการณ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๓๐), หน้า ๑๘๓.

^๒ Department of Religion, Guide to the Implementation of the Project to Teach Morals In Schools, (Bangkok : Ministry of Culture. 2005), p. 20,

๓. เพื่อปลูกฝังให้นักเรียน นักศึกษา มีความรู้คู่คุณธรรม สามารถนำความรู้และคุณธรรมไปบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข

นับตั้งแต่ปี ๒๕๔๘ กระทรวงวัฒนธรรมได้ทำข้อตกลงร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้ส่งพระสงฆ์ไม่น้อยกว่า ๕๘,๐๗๓ รูป ไปสอนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) โดยเฉพาะในโรงเรียนวิถึพุทธ ซึ่งมีอยู่มากกว่า ๑๐,๐๐๐ แห่ง กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้วิเคราะห์เหตุผลความจำเป็นในบริบทที่เกี่ยวข้องทุกด้าน และมีแนวคิดจะเพิ่มครูพระที่จะไปสอนโรงเรียน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของกระทรวงศึกษาธิการ ครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ คือ ๑ ตำบล ต่อ ๑ รูป โดยจะ ขยายเพิ่มขึ้นอีก ๔,๐๐๐ รูป เป็นการนำร่อง โดยมุ่ง

เน้นประโยชน์ที่จะได้รับ คือ ผู้เรียน เด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษา และมีเป้าหมาย เพิ่มจำนวนครูพระให้มากขึ้นเป็น ๒๐๐,๐๐๐ รูป เพื่อให้ครอบคลุมพื้นที่ตามเป้าหมาย^๖

การบริหารจัดการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^๗ เมื่อได้รับมอบภารกิจโครงการพระสอนศีลธรรมใน โรงเรียนพร้อมทั้งงบประมาณมาแล้ว เพื่อให้การดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์ อันพึงประสงค์ คือ นักเรียนได้รับการปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมจาก พระสอนศีลธรรม โดยตรง และคุ้มค่ากับงบประมาณที่ได้รับ จึงได้เตรียมแผนปฏิบัติการรองรับการดำเนินการ โครงการพระสอนศีลธรรม อย่างเป็นระบบ และได้ดำเนินการประสานงานกับคณะสงฆ์ สถานศึกษา และ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยได้มีการประชาสัมพันธ์โครงการ ฯ และจัดอบรมถวายความรู้เพิ่มประสิทธิภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ เพื่อสร้างศักยภาพในการทำงานให้เป็นที่ยอมรับของสถานศึกษา และเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้กับนักเรียนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง พร้อมกับมีความประพฤติที่ดีงามอย่างเป็นระบบ โดยจัดแผนการดำเนินการให้เป็นไปอย่างมีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพ เน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วม

จากการดำเนินงานพบว่า ในแต่ละปีสถานศึกษาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ มีความต้องการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในปริมาณที่เพิ่มมากขึ้น ดังนั้น ในปีงบประมาณ ๒๕๕๓ จึงเพิ่มจำนวนพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนให้ครอบคลุมสถานศึกษาทั่วประเทศในอัตราส่วน พระ ๑ รูป/ ๑ ตำบล โดยจะขยายเพิ่มเป็น ๘,๐๐๐ รูป เป็นการนำร่องและได้เสนอของบประมาณงบกลางจากรัฐบาลเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายของพระ รูปละ ๒,๕๐๐ บาท/เดือน รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๒๐๐,๐๐๐,๐๐๐.๐๐ บาท/ปี (สองร้อยล้านบาทถ้วน) และของบประมาณอีกจำนวนหนึ่ง เพื่อการจัดทำหนังสือ อุปกรณ์การเรียนการสอนการพัฒนาศักยภาพการสอน การติดตามประเมินผล

วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบดำเนินโครงการพระสอนศีลธรรมในเขตพื้นที่จังหวัดลำปาง คณะผู้วิจัยมีหน้าที่รับผิดชอบใน

^๖ Department of Religious Affairs, Ministry of Culture, A Review of Buddhist Monks for Moral Teaching in Schools Project, Thammasapa, Bangkok, 2006

^๗ สำนักงานพระสอนศีลธรรมมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, แผนยุทธศาสตร์พระสอนศีลธรรมในช่วงแผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฉบับที่ ๑๑ (๒๕๕๕-๒๕๕๙), พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : หจก.เซนปรินต์, ๒๕๕๘), หน้า ๖-๗.

การบริหารจัดการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน พบว่าปัญหาอุปสรรค ในการสอนวิชา พระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน คือ ขาดความรู้ความสามารถ ในการเขียนแผน ประกอบการสอน ขาดเทคนิควิธีในการสอนที่เหมาะสม ขาดความรู้ความสามารถ

ในการผลิตและใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศประกอบการสอน^๕ จึงทำให้นักเรียนขาด ความกระตือรือร้นสนใจในเนื้อหาวิชาที่สอน ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของ นักเรียน ทำให้ไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ต่อโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ผู้เรียนขาด ความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา จึงไม่สามารถนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ อย่างเหมาะสม

จากเหตุผลดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบการพัฒนาศักยภาพของ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ให้มีความรู้ความสามารถในการเขียนแผน การสอน สามารถใช้เทคนิควิธีการสอนวิชาพระพุทธศาสนาได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ การผลิตและ ใช้สื่อประกอบการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ตลอดจนการสร้างเครือข่ายพระสอนศีลธรรมในจังหวัด ลำปาง เพื่อเรียนรู้ร่วมกันในการแก้ปัญหาการจัดการเรียนการสอน และพัฒนาผู้เรียนได้อย่างมี ประสิทธิภาพ สมดังเจตนารมณ์การจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ และบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๒. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรม ในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

๑.๒.๒ เพื่อพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปางและสร้าง ชุดรูปแบบสำหรับฝึกอบรม

๑.๒.๓ เพื่อสร้างรูปแบบสำหรับพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนใน จังหวัดลำปาง

๓. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง” เป็น การวิจัยผสมวิธีทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนใน จังหวัดลำปาง ในด้านการฝึกอบรม ด้านการศึกษา และด้านการพัฒนา ซึ่งมีรายละเอียดของการวิจัย ดังนี้

(๑) **ขอบเขตของเนื้อหา** การวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา มีเนื้อหาครอบคลุม ใน ๓ ด้าน คือ ๑) การฝึกอบรม ๒) ด้านการศึกษา และ ๓) ด้านการพัฒนา^๖ ดังนี้

^๕ พระสมุห์ชูชาติ อุทัย, ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเทศบาล ๑ ตำบล เวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

^๖ นิสิตาร์ก เวชยานนท์, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, เอกสารประกอบการสอนคณะรัฐประศาสนศาสตร์, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๙), หน้า ๒-๔.

ข้อมูลด้านเอกสาร มีดังนี้

๑) การประเมินความต้องการจำเป็นในการพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรม
ในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

๒) การศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

๓) การศึกษารูปแบบการฝึกอบรมและการพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรม
ในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

การกำหนดแนวทางในการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๑) พัฒนาการความรู้ด้านเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนา (Knowledge) ด้านเจตคติ
ต่อการสอนศีลธรรม (Attitude) ด้านการฝึกฝนทักษะการสอน (Skillful)

๒) การสร้างเครือข่ายพระสอนศีลธรรมในจังหวัดลำปางเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้
ด้วยกัน

การศึกษาสรุปข้อมูลจากการศึกษาดังกล่าวข้างต้น เพื่อเสนอยุทธศาสตร์สำหรับ
พัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและสร้างเครือข่ายของพระสอนศีลธรรม ในโรงเรียนใน
จังหวัดลำปาง

(๒) ขอบเขตของประชากร

(๑) ประชากรกลุ่มเป้าหมาย คือ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง
จำนวน ๑๔๒ รูป

(๒) ประชากรกลุ่มตัวอย่าง คือ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง
จำนวน ๓๐ รูป ใช้วิธีการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจงพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่เป็นพระนิสิตของ
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๓) ขอบเขตของพื้นที่

พื้นที่ปฏิบัติงานสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

(๔) ขอบเขตของระยะเวลา

การวิจัยเริ่มตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ - ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๗ ใช้
ระยะเวลาในการทำวิจัยทั้งสิ้น ๑๒ เดือน

๔. ผลการวิจัย

๔.๑ การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง สามารถแบ่ง
ออกได้ดังนี้

๑. ระดับการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง โดย
ภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = ๒.๗๙$, S.D. = ๐.๗๔) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้าน
อยู่ในระดับปานกลาง และเรียงลำดับค่าเฉลี่ยในแต่ละด้านจากมากไปหาน้อยได้แก่ ด้านการพัฒนา
($\bar{x} = ๒.๘๙$, S.D. = ๐.๘๑) ด้านการฝึกอบรม ($\bar{x} = ๒.๘๐$, S.D. = ๐.๗๗) และด้านการศึกษา ($\bar{x} =$
๒.๗๒, S.D. = ๐.๗๗) ตามลำดับ

๒. ระดับการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ด้านการฝึกอบรม โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = ๒.๘๐$, S.D. = ๐.๗๗) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับปานกลาง โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ ๖. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน ($\bar{x} = ๓.๐๓$, S.D. = ๑.๐๘) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ ๓. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการจัดการเรียนการสอน ($\bar{x} = ๒.๗๐$, S.D. = ๑.๐๐)

๓. ระดับการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ด้านการศึกษา โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = ๒.๗๒$, S.D. = ๐.๗๗) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับปานกลาง โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ ๔. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน ($\bar{x} = ๒.๙๔$, S.D. = ๑.๑๙) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ ๗. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของเนื้อหาการเรียนการสอน ($\bar{x} = ๒.๕๖$, S.D. = ๑.๐๐)

๔. ระดับการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ด้านการพัฒนา โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = ๒.๘๙$, S.D. = .๘๐) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับปานกลาง โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ ๘. มีสวัสดิการที่ดี ($\bar{x} = ๓.๓๒$, S.D. = ๑.๑๖) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ ๗. มีเงินนิตยภัตมอบให้อย่างเหมาะสม ($\bar{x} = ๒.๕๙$, S.D. = ๑.๐๗)

๔.๒ การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

๑) การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามพรรษา ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษามากกว่า ๕ พรรษาและพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการฝึกอบรม ด้านการศึกษาและด้านการพัฒนา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษามากกว่า ๕ พรรษามีการพัฒนาศักยภาพโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป

๒) การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามพรรษา ด้านการฝึกอบรม ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษามากกว่า ๕ พรรษาและพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป โดยภาพรวมทั้งด้านและรายข้อเกือบทุกข้อแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในข้อที่แตกต่างกันนั้น พระสอนศีลธรรมที่มีพรรษามากกว่า ๕ พรรษามีการพัฒนาศักยภาพโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป ส่วนข้อ ๕. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการสร้างบรรยากาศการเรียนการสอน และ ข้อ ๖. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕

๓) การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามพรรษา ด้านการศึกษา ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษามากกว่า ๕ พรรษาและพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป โดยภาพรวมทั้งด้านและรายข้อแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จำนวน ๗ ข้อ ในข้อที่แตกต่างกันนั้น พระสอนศีลธรรมที่มีพรรษามากกว่า

กว่า ๕ พรรชามีการพัฒนาศักยภาพโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป ส่วนข้อ ๔. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน ข้อ ๖. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน ข้อ ๑๐. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕

๔) การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามพรรษา ด้านการพัฒนา ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษามากกว่า ๕ พรรษาและพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป โดยภาพรวมทั้งด้านและรายข้อเกือบทุกข้อ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในข้อที่แตกต่างกันนั้น พระสอนศีลธรรมที่มีพรรษามากกว่า ๕ พรรชามีการพัฒนาศักยภาพโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป ส่วนข้อ ๑. มีการพัฒนาพระสอนศีลธรรมตามหลักภาวนา ๔ ข้อ ๒. มีการพัฒนาพระสอนศีลธรรม ข้อ ๙. มีการยกย่องเชิดชูพระสอนศีลธรรมดีเด่น ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕

นอกจากนั้นผลการวิจัยยังพบว่า

๑. สภาพปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง พบว่า โดยรวมมีปัญหาด้านการฝึกอบรม ด้านการศึกษา และด้านการพัฒนา มีการพัฒนาน้อย

๒. ระดับการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย = ๒.๗๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง และเรียงลำดับค่าเฉลี่ยในแต่ละด้านจากมากไปหาน้อยได้แก่ ด้านการพัฒนา มีค่าเฉลี่ย = ๒.๘๘ ด้านการฝึกอบรม มีค่าเฉลี่ย = ๒.๘๐ ด้านการศึกษา มีค่าเฉลี่ย = ๒.๗๗ ตามลำดับ

๓. รูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง พบว่า ๑) ด้านการฝึกอบรม ได้แก่ กำหนดเกณฑ์คัดเลือก “พระต้นแบบ” เพื่อยกย่องเป็นแบบอย่างในพัฒนาพระ ให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางศีลธรรมอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน จัดระบบเต็มรูปแบบให้มีความชัดเจน ยอมรับและสนับสนุนให้เป็นทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ๒) การศึกษา ได้แก่ ระดมผู้ชำนาญการหรือผู้เชี่ยวชาญในด้านนี้จัดทำคู่มืออย่างเป็นระบบและติดตามสอบถามให้มีความรู้ให้ทันต่อความต้องการอย่างแท้จริง ๓) การพัฒนา ได้แก่ ผลจากการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมปรากฏชัดเจนในการเปลี่ยนแปลงของผู้เรียนที่ได้รับโอกาสเข้าเรียนกับพระ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้นักเรียนสอบธรรมศึกษาทั้งนักรธรรม ตรี โท เอก จำนวนมาก

บรรณานุกรม

นิสดารก์ เวชยานนท์. **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. เอกสารประกอบการสอนคณะรัฐประศาสนศาสตร์. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๙.

พระสมุห์ชูชาติ อุทัย, **ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเทศบาล ๑ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง**, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี, ๒๕๕๔.

สุมน อมรวิวัฒน์. การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ทักษะกระบวนการเผชิญ สถานการณ์.

กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๓๐.

สำนักงานพระสอนศีลธรรมมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, แผนยุทธศาสตร์พระสอน

ศีลธรรมในช่วงแผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฉบับที่ ๑๑

(๒๕๕๕-๒๕๕๗), พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : หจก.เซนปรีนติ้ง, ๒๕๕๘.

Department of Religion. **Guide to the Implementation of the Project to Teach
Morals In Schools.** Bangkok : Ministry of Culture. 2005.

Department of Religious Affairs. Ministry of Culture, A Review of Buddhist Moral
Teaching in Schools Project. Thammasapa, Bangkok, 2006.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง” เป็นการวิจัยผลานวิธีทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ในด้านการฝึกอบรม ด้านการศึกษา และด้านการพัฒนา ซึ่งส่วนงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำข้อมูลนี้ไปใช้ประโยชน์ได้ ดังมีรายละเอียดของการวิจัย ดังนี้

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอน

- นำกระบวนการวิจัยแบบ Mix ไปประยุกต์ในกิจกรรมการเรียนการสอนในสาขาวิชา สังคมศึกษา หมวดวิชาศึกษาทั่วไป เช่น วิชาเทคนิคการศึกษา หมวดวิชาชีพครูเช่น หลักการและปรัชญาการศึกษา ,การจัดการเรียนรู้,การวิจัยทางสังคมศึกษา เป็นต้น

- นำผลการวิจัยเกี่ยวกับหลักการวางแผน หลักสูตรศาสตร์ แนวทางการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ เพื่อไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในการบริหารจัดการศึกษา และการฝึกประสบการณ์ในการสอนของนิสิต

- นำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับนักวิชาการทางการศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการนำเสนอทิศทาง นโยบาย และวางยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมกับการจัดการศึกษา และการสอนในโรงเรียนของพระสงฆ์

๒. กิจกรรมด้านวิชาการ

- มีการพัฒนาทักษะในการวิจัยในมิติที่หลากหลาย เพื่อการเรียนรู้ เช่นการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพและการประชุมกลุ่ม และการสังเคราะห์ข้อมูล ให้กับทีมงานวิจัย คณะผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม และนิสิตในระดับปริญญาโทของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- มีการระดมความคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ การดำเนินการตามยุทธศาสตร์ การดำเนินงานของโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค๑๐ เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสม อันเป็นการปิดจุดอ่อน เสริมจุดแข็ง เต็มเต็มศักยภาพของพระสงฆ์ในการสอน

- มีการศึกษาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น มหาวิทยาลัยสงฆ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด วัฒนธรรมจังหวัด เพื่อวิเคราะห์หาแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการเครือข่าย ตามแนวยุทธศาสตร์ชาติ ยุทธศาสตร์จังหวัด และแผนพัฒนามหาวิทยาลัย และแผนการศึกษาคณะสงฆ์ ให้สามารถดำเนินการไปได้อย่างมั่นคง

ภาคผนวก

ภาคผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรล วัตถุประสงค์	ผลสะท้อน
๑.ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ จากเอกสาร วารสาร หนังสือ ตำรา แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้อง	ทราบถึงสถานภาพกิจกรรมโครงการ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน แนวคิด เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการสอน แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอน ศาสตร์การสอนเพื่อความสำเร็จ	ข้อที่ ๑ - ๒	ทำให้สามารถวิเคราะห์สภาพ การสอนของพระสงฆ์ที่ทำการสอน ในโรงเรียน บทบาท และเทคนิคการสอน การอบรม การใช้รูปแบบต่างๆ ในการสอน
๒.ศึกษาข้อมูลพื้นฐานและข้อมูลตามวัตถุประสงค์ จากกลุ่มเป้าหมาย	ทราบถึงข้อมูลพื้นฐานและข้อมูลด้านการสอน องค์ประกอบคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี กระบวนการพัฒนาความเป็นครูสอนศีลธรรมของเยาวชนวิเคราะห์ กระบวนการพัฒนาความเป็นคนดีของเยาวชน	ข้อที่ ๑ - ๒	ทำให้สามารถวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน เกี่ยวกับการสอน ศีลธรรมในโรงเรียนของพระสงฆ์ เพื่อพัฒนาคุณลักษณะความเป็นครูสอนศีลธรรมของเยาวชน
๓.การเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามและสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง	ทราบถึงข้อมูล ความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณลักษณะของพระสอนศีลธรรม องค์ประกอบคุณลักษณะความเป็นครูสอนศีลธรรม กระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนวิเคราะห์ กระบวนการพัฒนาความเป็นคนดี	ข้อที่ ๑-๒-๓	ทำให้สามารถวิเคราะห์ถึงความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้อง ในการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นครูสอนศีลธรรมของเยาวชนผ่านการดำเนินงานของพระสอนศีลธรรม
๔.ข้อเสนอแนะอื่น	ทราบถึงประเด็นคุณลักษณะที่ดีของพระสอนศีลธรรม เทคนิควิธีการสอน คุณลักษณะของความเป็นครูสอนศีลธรรมตามหลักพุทธธรรม กระบวนการสร้างจิตสำนึกเพื่อความครูสอนศีลธรรม ของเยาวชน	ข้อที่ ๑-๒-๓	ทำให้ได้ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ครอบครั้ว สถาบันการศึกษา เกี่ยวกับการศึกษาที่เน้นวิชาความรู้และความประพฤติ เพื่อความเป็นพลเมืองดี

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลु วัตถุประสงค์	ผลสะท้อน
๕.รายงานฉบับ สมบูรณ์	<p>ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ที่สามารถตอบ วัตถุประสงค์โครงการทั้ง ๓ ข้อ คือ</p> <p>๑. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความ ต้องการพัฒนาศักยภาพของพระสอน ศีลธรรม ในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง</p> <p>๒. เพื่อพัฒนาศักยภาพของพระสอน ศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปางและ สร้างชุดรูปแบบสำหรับฝึกอบรม</p> <p>๓. เพื่อสร้างรูปแบบสำหรับพัฒนา ศักยภาพของพระสอนศีลธรรมใน โรงเรียนในจังหวัดลำปาง</p>	ข้อที่ ๑-๒-๓	<p>ได้รายงานวิจัยที่สมบูรณ์มี คุณ ค ่า ส า ม า ร ถ ต อ บ วัตถุประสงค์ของการวิจัย มี ความชัดเจนในคุณลักษณะ ของครูสอนศีลธรรม องค์ประกอบคุณลักษณะ ความเป็นครูพระสอน ศีลธรรมและกระบวนการ การพัฒนาครูพระสอน ศีลธรรมในโรงเรียน ทั้ง ๓ ด้าน คือ ด้านการอบรม การศึกษา และการพัฒนา</p>

ภาคผนวก

ภาคผนวก ง

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง : การพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

คำชี้แจง : การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ผู้บริหารหรือผู้จัดการของบริษัทในเขตอุตสาหกรรมไฮเทคฯ

ข้อมูลส่วนบุคคลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อและสกุล..... ตำแหน่ง .....

ปฏิบัติหน้าที่(ปัจจุบัน).....

เริ่มสัมภาษณ์เวลา .....วันที่..... เดือน .....พ.ศ.25.....

ประเด็นที่ขอสัมภาษณ์ฯ

๑. ท่านนำสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมาประยุกต์ให้เข้ากับการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา
ควรเป็นอย่างไร ?

.....
.....
.....

๒. ท่านมีการจัดกิจกรรมด้านการฝึกอบรม ด้านการศึกษา ด้านการพัฒนา   อย่างไรบ้างในรอบปีที่
ผ่านมา ?

.....
.....
.....

๓. ท่านคิดว่าครูพระสอนศีลธรรมจำเป็นต่อการฝึกอบรม การศึกษา การพัฒนา ตนมาน้อยเพียงไร
ควรเป็นอย่างไร ?

.....
.....
.....

๔. ท่านมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายการศึกษาตามนโยบายการศึกษาชาติ ในด้านการฝึกอบรม
ด้านการศึกษา ด้านการพัฒนา ควรเป็นอย่างไร ?

.....
.....
.....

๕. ท่านมีความสามารถในการกำหนดเนื้อหาสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับหลักสูตร
การศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรเป็นอย่างไร ?

.....
.....
.....

ขอขอบพระคุณมากที่สละเวลาตอบคำถามด้วยดี

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง “การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง”

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลทางวิชาการสำหรับศึกษาค้นคว้าเพื่อการทำวิจัย เรื่อง การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง คณะผู้วิจัยขอรับรองว่าจะไม่มีผลกระทบต่อผู้ตอบแบบสอบถาม

คณะผู้วิจัยจึงใคร่ขอความกรุณาจากท่านในการตอบแบบสอบถามให้ครบทุกข้อ ตามความเห็นของท่าน เพื่อนำไปวิเคราะห์เป็นประโยชน์ในการวิจัยดังกล่าว ข้อมูลที่ท่านตอบจะถือเป็นความลับ และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลบนภาพรวมเท่านั้น

แบบสอบถามนี้ มี ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะในการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม มีจำนวน ๔ ข้อ

คำชี้แจง. กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง หน้าข้อความที่เป็นจริง

๑. เพศ	☐ ต่ำกว่า ๕ พรรษา	☐ ๕ พรรษาขึ้นไป
๒. วุฒิการศึกษาทางโลก	☐ ต่ำกว่าปริญญาตรี	☐ ปริญญาตรี
๓. ตำแหน่งทางคณะสงฆ์	☐ พระสังฆาธิการ	☐ พระลูกวัด
๔. ประสบการณ์ในการสอน	☐ ต่ำกว่า ๕ ปี	☐ ๕ ปีขึ้นไป

ตอนที่ ๒ : แบบสอบถามเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง

คำชี้แจง. กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องระดับการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง ตามความเป็นจริง โดยกำหนดระดับคะแนนดังนี้

- ๕ หมายถึง มีการพัฒนาอยู่ในระดับมากที่สุด
- ๔ หมายถึง มีการพัฒนาอยู่ในระดับมาก
- ๓ หมายถึง มีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง
- ๒ หมายถึง มีการพัฒนาอยู่ในระดับน้อย
- ๑ หมายถึง มีการพัฒนาอยู่ในระดับน้อยที่สุด

แบบสอบถามเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง มีจำนวน ๓๐ ข้อดังนี้

ข้อที่	การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดลำปาง	ระดับการปฏิบัติ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
	ด้านการฝึกอบรม	(๕)	(๔)	(๓)	(๒)	(๑)
๑.	มีการประชุมวางแผนเพื่อพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน					
๒.	มีโครงการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน					
๓.	มีการฝึกอบรมเรื่องการจัดการเรียนการสอนแก่พระสอนศีลธรรม					
๔.	มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน					
๕.	มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการสร้างบรรยากาศการเรียนการสอน					
๖.	มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน					
๗.	มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องเนื้อหาการเรียนการสอน					
๘.	มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องเทคนิคการเรียนการสอน					

๙.	มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องบุคลิกภาพ					
๑๐.	มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา					

ข้อที่	การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดลำปาง	ระดับการปฏิบัติ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
	ด้านการศึกษา	(๕)	(๔)	(๓)	(๒)	(๑)
๑๑	มีการประชุมวางแผนเพื่อส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติมแก่พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน					
๑๒	มีโครงการศึกษาดูงานสำหรับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน					
๑๓	มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของการจัดการเรียนการสอน					
๑๔	มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน					
๑๕	มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของการสร้างบรรยากาศการเรียนการสอน					
๑๖	มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของวัตผลและประเมินผลการเรียนการสอน					
๑๗	มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของเนื้อหาการเรียนการสอน					
๑๘	มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของเทคนิคการเรียนการสอน					
๑๙	มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของบุคลิกภาพ					
๒๐	มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา					

ข้อที่	การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดลำปาง	ระดับการปฏิบัติ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
	ด้านการพัฒนา	(๕)	(๔)	(๓)	(๒)	(๑)
๒๑	มีการพัฒนาพระสอนศีลธรรมตามหลักภavana ๔					
๒๒	มีการพัฒนาพระสอนศีลธรรม					
๒๓	มีการพัฒนาด้านร่างกายของพระสอนศีลธรรม					
๒๔	มีการพัฒนาด้านจิตใจของพระสอนศีลธรรม					
๒๕	มีการพัฒนาด้านสังคมของพระสอนศีลธรรม					
๒๖	มีการพัฒนาด้านสติปัญญาพระสอนศีลธรรม					
๒๗	มีเงินนิตยภัตมอบให้เหมาะสม					
๒๘	มีสวัสดิการที่ดี					
๒๙	มีการยกย่องเชิดชูพระสอนศีลธรรมดีเด่น					
๓๐	มีการมอบรางวัลให้แก่พระสอนศีลธรรมที่มีผลงาน ดีเด่น					

ตอนที่ ๓ : ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะแนวทางการในการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม
ในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

ด้านการฝึกอบรม

ปัญหา อุปสรรค

.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....
.....
.....

ด้านการศึกษา

ปัญหา อุปสรรค

.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....
.....
.....

ด้านการพัฒนา

ปัญหา อุปสรรค

.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....
.....
.....

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านที่กรุณาสละเวลาในการตอบแบบสอบถามในครั้งนี้เป็นอย่างสูง

ภาคผนวก

ภาคผนวก จ

แบบสรุปโครงการวิจัย

แบบสรุปโครงการวิจัย
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สัญญาเลขที่ MCU RS 610757029

ชื่อโครงการวิจัย : การพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง
ผู้วิจัย : พระมหาเกรียงศักดิ์ อินทปญโญ, ดร., ดร.ถวิล คำโสภา และนายสุรัตน์ คำโสภา

ความเป็นมาและความสำคัญ

พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นพระสงฆ์กลุ่มหนึ่งที่ทำหน้าที่ในการเป็น ครูผู้สอนเป็นวิทยากรเพื่อให้ความรู้ให้การศึกษาทางด้านศีลธรรม โดยพระกลุ่มนี้ได้รับอุปถัมภ์จากกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งทำหน้าที่ทางการสอนศีลธรรมนั้น ได้มีการกระทำการเรียนการสอนกันมาเป็นเวลานานแล้วแต่อาจยังขาดระบบการจัดการที่ดี หรือไม่มีหน่วยงานใดเข้ามาสนับสนุนหรือรับรองอุปถัมภ์ คำชู จึงได้ทำกันไปตามความสามารถที่จะกระทำการเรียนการสอน ให้ได้ประสิทธิภาพ และประสิทธิผล นอกจากนี้ ในอดีตที่ผ่านมาจำนวนครูพระที่มีความสามารถ ในวิชาการศึกษามีน้อยไม่เพียงพอที่จะสอนศีลธรรมหรือวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนได้ทุกแห่ง กรมการศาสนาจึงริเริ่มโครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนขึ้นตั้งแต่ปีพ.ศ.๒๕๔๒ เป็นต้นมา^๑

โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๔๖ โดยข้อตกลงความร่วมมือระหว่างกระทรวงวัฒนธรรมกับกระทรวงศึกษาธิการ ในการสนับสนุนให้พระภิกษุสงฆ์เข้าไปสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอาชีวศึกษา ซึ่งในระยะแรกรัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณให้กรมการศาสนา จำนวนเงิน ๑๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท เพื่ออุดหนุนเป็นค่าใช้จ่าย ถวายพระที่เข้าไปสอนศีลธรรมในสถานศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาและระดับอาชีวศึกษา จำนวน ๘๐๐ รูป โดยมีวัตถุประสงค์แรกเริ่ม คือ

๑. เพื่อจัดพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถ ทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ให้นักเรียนในระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอาชีวศึกษา

๒. เพื่อให้นักเรียน นักศึกษา มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

๓. เพื่อปลูกฝังให้นักเรียน นักศึกษา มีความรู้คู่คุณธรรม สามารถนำความรู้และคุณธรรมไปบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข

นับตั้งแต่ปี ๒๕๔๘ กระทรวงวัฒนธรรมได้ทำข้อตกลงร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้ส่งพระสงฆ์ไม่น้อยกว่า ๕๘,๐๗๓ รูป ไปสอนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) โดยเฉพาะในโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งมีอยู่มากกว่า ๑๐,๐๐๐ แห่ง กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้วิเคราะห์เหตุผลความจำเป็นในบริบทที่เกี่ยวข้องทุกด้าน และมีแนวคิดจะเพิ่มครูพระที่จะไปสอนโรงเรียน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของกระทรวงศึกษาธิการ ครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ คือ

^๑ สุนทร อมรวิวัฒน์, การพัฒนาการเรียนรู้อตามแนวพุทธศาสตร์ทักษะกระบวนการเผชิญ สถานการณ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๓๐), หน้า ๑๘๓.

๑ ตำบล ต่อ ๑ รูป โดยจะ ขยายเพิ่มขึ้นอีก ๔,๐๐๐ รูป เป็นการนำร่อง โดยมุ่ง

เน้นประโยชน์ที่จะได้รับ คือ ผู้เรียน เด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษา และมีเป้าหมาย เพิ่มจำนวนครูพระให้มากขึ้นเป็น ๒๐๐,๐๐๐ รูป เพื่อให้ครอบคลุมพื้นที่ตามเป้าหมาย^๒

วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบดำเนินโครงการพระสอนศีลธรรมในเขตพื้นที่จังหวัดลำปาง คณะผู้วิจัยมีหน้าที่รับผิดชอบในการบริหารจัดการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน พบว่าปัญหาอุปสรรค ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน คือ ขาดความรู้ความสามารถ ในการเขียนแผนประกอบการสอน ขาดเทคนิควิธีในการสอนที่เหมาะสม ขาดความรู้ความสามารถ

ในการผลิตและใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศประกอบการสอน^๓ จึงทำให้นักเรียนขาด ความกระตือรือร้นสนใจในเนื้อหาวิชาที่สอน ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียน ทำให้ไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ต่อโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ผู้เรียนขาดความรู้ความเข้าใจ ในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา จึงไม่สามารถนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

ในการจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน การเรียนรู้ของผู้เรียนจะต้องผ่านกระบวนการคิดด้วยตนเอง โดยเชื่อมโยงกับธรรมชาติ ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้จากสภาพจริง ทั้งที่เป็นสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม ข้อมูลข่าวสารรูปแบบต่างๆ ความเจริญทางเทคโนโลยีในทุกๆ ด้าน ด้วยเหตุนี้ สื่อการเรียนรู้จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคนให้เกิดการเรียนรู้ตามความมุ่งหวังของหลักสูตร จึงต้องมีความหลากหลายและเพียงพอ ผู้สอนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเลือกและใช้สื่อการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนสามารถพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพ สื่อประกอบการสอนจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ กล่าว คือ สื่อการเรียนการสอนจะต้องมีคุณภาพ มีให้เลือกหลากหลายทั้งสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อเทคโนโลยี และมีเนื้อหาสอดคล้องกับหลักสูตรหรือเนื้อหาในบทเรียน สื่อการเรียนการสอนจึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้ทันสมัยทันเหตุการณ์ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศที่เปลี่ยนแปลงไป

จากเหตุผลดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบการพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ให้มีความรู้ความสามารถในการเขียนแผน การสอน สามารถใช้เทคนิควิธีการสอนวิชาพระพุทธศาสนาได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ การผลิตและใช้สื่อประกอบการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ตลอดจนการสร้างเครือข่ายพระสอนศีลธรรมในจังหวัดลำปาง เพื่อเรียนรู้ร่วมกันในการแก้ปัญหาการจัดการเรียนการสอน และพัฒนาผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สมดังเจตนารมณ์การจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ และบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

^๒ Department of Religious Affairs, Ministry of Culture, A Review of Buddhist Monks for Moral Teaching in Schools Project, Thammasapa, Bangkok, 2006

^๓ พระสมุห์ชูชาติ อุทโย, ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเทศบาล ๑ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

<p>วัตถุประสงค์ในการวิจัย</p> <p>๑) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง</p> <p>๒) เพื่อพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปางและสร้างชุดรูปแบบสำหรับฝึกอบรม</p> <p>๓) เพื่อสร้างรูปแบบสำหรับพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง</p>
<p>ผลการวิจัยพบว่า</p> <p>(๑) การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง สามารถแบ่งออกได้ดังนี้</p> <p>๑. ระดับการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = ๒.๗๙$, S.D. = ๐.๗๔) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง และเรียงลำดับค่าเฉลี่ยในแต่ละด้านจากมากไปหาน้อยได้แก่ ด้านการพัฒนา ($\bar{x} = ๒.๘๙$, S.D. = ๐.๘๑) ด้านการฝึกอบรม ($\bar{x} = ๒.๘๐$, S.D. = ๐.๗๗) และด้านการศึกษา ($\bar{x} = ๒.๗๒$, S.D. = ๐.๗๗) ตามลำดับ</p> <p>๒. ระดับการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ด้านการฝึกอบรม โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = ๒.๘๐$, S.D. = ๐.๗๗) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับปานกลาง โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ ๖. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน ($\bar{x} = ๓.๐๓$, S.D. = ๑.๐๘) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ ๓. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการจัดการเรียนการสอน ($\bar{x} = ๒.๗๐$, S.D. = ๑.๐๐)</p> <p>๓. ระดับการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ด้านการศึกษา โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = ๒.๗๒$, S.D. = ๐.๗๗) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับปานกลาง โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ ๔. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน ($\bar{x} = ๒.๙๔$, S.D. = ๑.๑๙) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ ๗. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของเนื้อหาการเรียนการสอน ($\bar{x} = ๒.๕๖$, S.D. = ๑.๐๐)</p> <p>๔. ระดับการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง ด้านการพัฒนา โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = ๒.๘๙$, S.D. = .๘๐) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับปานกลาง โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ ๘. มีสวัสดิการที่ดี ($\bar{x} = ๓.๓๒$, S.D. = ๑.๑๖) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ ๗. มีเงินนิตยภัตมอบให้เหมาะสม ($\bar{x} = ๒.๕๙$, S.D. = ๑.๐๗)</p> <p>(๒) การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง</p> <p>๑) การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามพรรษา ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษาน้อยกว่า ๕ พรรษาและพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการฝึกอบรม ด้านการศึกษาและด้านการพัฒนา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษาน้อยกว่า ๕ พรรษามีการพัฒนาศักยภาพโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอน</p>

ศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป

๒) การเปรียบเทียบการพัฒนาศัภภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามพรรษา ด้านการฝึกอบรม ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษาน้อยกว่า ๕ พรรษาและพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป โดยภาพรวมทั้งด้านและรายข้อเกือบทุกข้อ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในข้อที่แตกต่างกันนั้น พระสอนศีลธรรมที่มีพรรษาน้อยกว่า ๕ พรรษามีการพัฒนาศัภภาพโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป ส่วนข้อ ๕. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการสร้างบรรยากาศการเรียนการสอน และ ข้อ ๖. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕

๓) การเปรียบเทียบการพัฒนาศัภภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามพรรษา ด้านการศึกษา ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษาน้อยกว่า ๕ พรรษาและพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป โดยภาพรวมทั้งด้านและรายข้อแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จำนวน ๗ ข้อ ในข้อที่แตกต่างกันนั้น พระสอนศีลธรรมที่มีพรรษาน้อยกว่า ๕ พรรษามีการพัฒนาศัภภาพโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป ส่วนข้อ ๔. มีการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในเรื่องการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน ข้อ ๖. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน ข้อ ๑๐. มีการฝึกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องของการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕

๔) การเปรียบเทียบการพัฒนาศัภภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง จำแนกตามพรรษา ด้านการพัฒนา ระหว่างพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษาน้อยกว่า ๕ พรรษาและพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป โดยภาพรวมทั้งด้านและรายข้อเกือบทุกข้อ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในข้อที่แตกต่างกันนั้น พระสอนศีลธรรมที่มีพรรษาน้อยกว่า ๕ พรรษามีการพัฒนาศัภภาพโดยเฉลี่ยสูงกว่าพระสอนศีลธรรมที่มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป ส่วนข้อ ๑. มีการพัฒนาพระสอนศีลธรรมตามหลักภาวนา ๔ ข้อ ๒. มีการพัฒนาพระสอนศีลธรรม ข้อ ๙. มีการยกย่องเชิดชูพระสอนศีลธรรมดีเด่น ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕

นอกจากนั้นผลการวิจัยยังพบว่า

๑. สภาพปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาศัภภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง พบว่า โดยรวมมีปัญหาด้านการฝึกอบรม ด้านการศึกษา และด้านการพัฒนา มีการพัฒนาน้อย

๒. ระดับการพัฒนาศัภภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย = ๒.๗๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง และเรียงลำดับค่าเฉลี่ยในแต่ละด้านจากมากไปหาน้อยได้แก่ ด้านการพัฒนา มีค่าเฉลี่ย = ๒.๙๘ ด้านการฝึกอบรม มีค่าเฉลี่ย = ๒.๘๐ ด้านการศึกษา มีค่าเฉลี่ย = ๒.๗๗ ตามลำดับ

๓. รูปแบบการพัฒนาศัภภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง พบว่า ๑) ด้านการฝึกอบรม ได้แก่ กำหนดเกณฑ์คัดเลือก “พระต้นแบบ” เพื่อยกย่องเป็นแบบอย่างในพัฒนาพระ ให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางศีลธรรมอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน จัดระบบเต็มรูปแบบให้มีความชัดเจน ยอมรับและสนับสนุนให้เป็นทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ๒) การศึกษา ได้แก่ ระดมผู้ชำนาญการหรือผู้เชี่ยวชาญในด้านนี้จัดทำคู่มืออย่างเป็นระบบและติดตามสอบถามให้มีความรู้ ให้ทันต่อความต้องการอย่างแท้จริง ๓) การพัฒนา ได้แก่ ผลจากการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรม ปรากฏชัดเจนในการ

<p>เปลี่ยนแปลงของผู้เรียนที่ได้รับโอกาสเข้าเรียนกับพระ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้นักเรียนสอบธรรมศึกษาทั้งนักธรรมตรีโทเอกจำนวนมาก</p>
<p>ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป</p> <ol style="list-style-type: none">
๑. ควรศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยการสังเกตการณ์ และสัมภาษณ์
๒. ควรศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการปฏิบัติงานพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของจังหวัดอื่นเพื่อเปรียบเทียบผล
๓. ควรศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการปฏิบัติงานพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง ผู้บริหารโรงเรียน ครู นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียน
<p>การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์</p> <p>มีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ โดยการแจกจ่ายองค์ความรู้ไปยังพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและสถานศึกษาที่พระสอนศีลธรรม ตามที่ต่างๆ</p>

ประวัติผู้วิจัย และคณะ

หัวหน้าโครงการ

๑. ชื่อ (ภาษาไทย) พระมหาเกรียงศักดิ์ อินทปณฺโญ (วิธิชัย)
(ภาษาอังกฤษ) Phramaha Kriangsak Inthapanyo, Dr.
๒. ภูมิลำเนาเกิด - จังหวัดสกลนคร
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน - นักวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. ประวัติการศึกษา ต้องระบุสถาบันการศึกษา สาขาวิชา และปีที่จบการศึกษา
พ.ศ. ๒๕๓๙ เปรียญธรรม ๖ ประโยค
พ.ศ. ๒๕๔๒ รัฐประศาสนศาสตร์บัณฑิต สาขาบริหารรัฐกิจ
ม.วิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
พ.ศ. ๒๕๕๐ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร
พ.ศ. ๒๕๖๐ พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐ โทรศัพท์
๐๓๕ ๒๔๘ ๐๐๐ โทรสาร ๐๓๕ ๒๔๘ ๐๒๑ อีเมล brimcu@gmail.com
๖. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ
- งาน Art Work สื่อสิ่งพิมพ์ การออกแบบสื่อสิ่งพิมพ์ วารสาร นิตยสาร เว็บไซต์ การจัดทำ Infographic
๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้และการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากผลงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ
พ.ศ. ๒๕๕๓ - นักวิจัยโครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบและเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในประเทศไทย” สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
พ.ศ. ๒๕๕๖ - นักวิจัยโครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : กระบวนการเปลี่ยนแปลง “เส้นทางบุญ” สู่ “เส้นทางธรรม” สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
พ.ศ. ๒๕๕๙ - หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการสร้างเสริมความสัมพันธ์ที่ดีเชิงพุทธบูรณาการของชุมชนบ้านท่าลาด หมู่ที่ ๙ ต.ไฮหย่อง อ.พังโคน จ.สกลนคร” สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายท้องถิ่น
พ.ศ. ๒๕๖๑ - หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง “วัดในพื้นที่ป่า: ปัญหาและแนวทางการแก้ไขด้วยหลักจารีตทางพระพุทธศาสนา” สนับสนุนโดย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ โดยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

๘. ผลงานตีพิมพ์เผยแพร่

- บทความวิชาการเรื่อง “รูปแบบการประยุกต์ใช้หลักอริยสัจ ๔ ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชุมชน” นำเสนอในงานประชุมวิชาการระดับชาติพื้นที่ถิ่นโขง ซี มูล ราชภัฏอุดรธานี ครั้งที่ ๑ : พัฒนาการของศิลปะในอีสาน ในวันที่ ๑๑-๑๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๙

ผู้ร่วมวิจัยคนที่หนึ่ง

๑. ชื่อ (ภาษาไทย) พระมหาจิววัฒน์ กนตวณโณ (กันจู้), ดร.
ชื่อ นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Phramaha Chiravat Kantawanno (Kanjoo), Dr.
๒. ภูมิลำเนาเกิด อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก
๓. ตำแหน่งทางวิชาการ อาจารย์ประจำคณะพุทธศาสตร์
๔. การศึกษา
- เปรียญธรรม ๙ ประโยค
  - พธ.บ. คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
  - ศศ.ม. คณะพัฒนาสังคม สาขาวิชา เอกวิเคราะห์และวางแผน นโยบายทางสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (NIDA)
  - พธ.ด. คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕. สถานที่ทำงาน - คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
โทร.๐๓๕-๒๔๘ ๗๙๖
- ที่อยู่ปัจจุบัน - วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร
โทรศัพท์มือถือ. ๐๖๓ ๑๕๖ ๕๓๙๔
Email : guntawanno@hotmail.com

๖. สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ ภาษาบาลี,พระพุทธศาสนา,พัฒนาสังคม,คอมพิวเตอร์

๖.๑ งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว

งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ แนวคิดและบทบาทองค์กรทางศาสนา พุทธคริสต์” ได้รับทุนวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๖๐ (หัวหน้าโครงการวิจัย)

๖.๒ บทความทางวิชาการที่เผยแพร่ :

๑. บทความ “การวิเคราะห์การตีความว่า “ธรรม” ของพุทธทาสภิกขุ” ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการวารสารเซนต์จอห์น ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๒๗ ก.ค.-ธ.ค. ๒๕๖๐
๒. บทความ “พุทธศิลป์:พุทธชินราช” ตีพิมพ์ในวารสาร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ คณะพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับที่ ๑/๒๕๖๐
๓. บทความ “ศาสนาพุทธกับโลกสมัยใหม่:สตรีกับศาสนา” ตีพิมพ์ในวารสารการพัฒนาสังคม(JMSD)ภาควิชาพัฒนาสังคมมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๖๐

๔. บทความ“หลักสิทธิมนุษยชนตามหลักในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท” ตีพิมพ์ในวารสาร การพัฒนาสังคม(JMSD) ภาควิชาพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย ปี ๒๕๖๐

ผู้ร่วมวิจัยคนที่สอง

๑. ชื่อ (ภาษาไทย) ดร.ถวิล คำโสภา
(ภาษาอังกฤษ) Dr.Tavil Khamsopha
๒. ภูมิลำเนาเกิด - ตำบลลิ้นฟ้า อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน นักทรัพยากรบุคคล
๔. ประวัติการศึกษา
พ.ศ. ๒๕๓๘ น.ธ.เอก, ป.ธ.๔, สำนักเรียนวัดปากน้ำภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. ๒๕๔๕ ปวศ, พธ.บ.(สังคมวิทยา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๔๘ ค.ม. (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
พ.ศ. ๒๕๕๒ กศ.ม.(เทคโนโลยีทางการศึกษา) ม.เทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
พ.ศ. ๒๕๖๐ ค.ด. (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
๕. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ กองกลาง สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย ๗๙ หมู่ ๑ ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐ โทรศัพท์ ๐๓๕ ๒๔๘ ๐๐๐ โทรสาร ๐๓๕ ๒๔๘ ๐๒๑
6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญ
พ.ศ. ๒๕๔๘ ที่ปรึกษาผู้จัดการ บริษัท ภัทรโชติ อุตสาหกรรม จำกัด
พ.ศ. ๒๕๔๙ เจ้าหน้าที่บุคคล มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๕๐ –ปัจจุบัน นักทรัพยากรบุคคล มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวกับงานวิจัย
พ.ศ. ๒๕๔๗ วิทยานิพนธ์ เรื่องสภาพและแนวทางการจัดสวัสดิการในมหาวิทยาลัยสงฆ์
พ.ศ. ๒๕๕๐ วิทยานิพนธ์ เรื่อง สภาพและปัญหาการผลิตผลงานทางวิชาการของบุคลากร ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๕๑ วิทยานิพนธ์ เรื่อง สภาพปัญหาการบริหารงานบุคคลของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รางวัล/ทุนการศึกษาที่ได้รับทุนสนับสนุนทำวิจัย
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มจร ๒๕๕๑
ทุนการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๕
ทุนสนับสนุนการทำวิทยานิพนธ์ สกอ ๒๕๕๖
ทุนสนับสนุนการวิจัย วช. ๒๕๕๗

ผู้ร่วมวิจัยคนที่สาม

๑. ชื่อ (ภาษาไทย) นายสุรัตน์ คำโสภา
(ภาษาอังกฤษ) Mr. Surat Khamsopha
๒. ภูมิลำเนาเกิด - ตำบลลิ้นฟ้า อำเภอช้างชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน - นักจัดการงานทั่วไป สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
๔. ประวัติการศึกษา - พ.ศ. ๒๕๔๓ วิทยาศาสตร์บัณฑิต (วท.บ.) สาขาเทคโนโลยีอุตสาหกรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี
- พ.ศ. ๒๕๕๘ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) สาขาการพัฒนาสังคม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐ โทรศัพท์
๐๓๕ ๒๔๘ ๐๐๐ โทรสาร ๐๓๕ ๒๔๘ ๐๒๑
6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญ
- การพัฒนาสังคม, การใช้คอมพิวเตอร์, การตรวจพิสูจน์หนังสือ
7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวกับงานวิจัย
พ.ศ. ๒๕๕๘ - วิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาสังคมตามหลักเบญจศีลและเบญจธรรม”
พ.ศ. ๒๕๖๑ - ผู้ช่วยนักวิจัยเรื่อง “การศึกษาโครงสร้างคัมภีร์ที่ขนิภายศีลขันธวรรค
ในแง่ของศีลและพรต” วิจัยโดย พระมหาจীরวัฒน์ กนตวณฺโณ (กันจู่), ดร.
คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยปีงบประมาณ :
พ.ศ. ๒๕๖๑